
3 1761 08155484 2

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

VIII—IX

A HÁROM VILLANI

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL

SZERKESZTI

Dr GOMBOS FERENCZ ALBIN

VIII—IX.

A HÁROM VILLANI

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

1909

A HÁROM VILLANI

KRÓNIKÁJA

CRONICHE

DI

GIOVANNI, MATTEO E FILIPPO VILLANI

FORDITOTTA, BEVEZETÉSSEL ÉS MAGYARÁZÓ JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

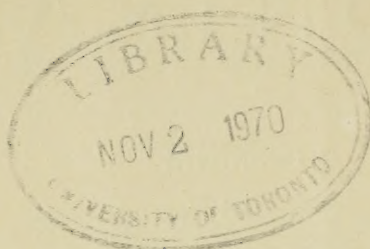
RÁCZ MIKLÓS

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

1909

4409. Budapest, az Athenaeum részvénytársulat könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

A Villaniak vaskos kötetekre terjedő krónikája, bármilyen gazdag is mesés, bizonytalan részletekben és terjengős az aprócseprő, kevés értékű elbeszélésekben és fölösleges ismétlésekben, mégis olyan nagyjelentőségű kútforrása a XIV. sz.-nak, hogy méltán helyet foglalhatna az utolsó betűig a »Középkori Krónikások« sorozatában. Erre azonban nem vállalkozhattunk jelenleg mérsékelt, vagy helyesebben mondva: kis térre szoruló anyagi erőnkre való tekintetből; de a jövendő időkre sem halaszthattuk azzal a reménynyel, hogy majdan annyira kedvező helyzetbe jutunk. És ha anyagi erőink igazi mérlegelése mellett mégis vállalkoztunk volna a »Villani-krónika« teljes kiadására, úgy mintegy 8—10 esztendőre megakasztottuk volna a már megállapított tervezetünk további megvalósítását. Mivel pedig semmiképen sem akartuk elmellőzni a Villaniak nagybecsű munkáját, nem maradt más választásunk, mint a krónika tetemes megrövidítése. És ebben a tekintetben a következő eljárást követtük.

A hármas krónika egyes könyveinek fejezeteit összefoglalóan mindvégig megtartottuk, hogy ilyképen a megrövidítés után is kellő tájékozódást nyujthassunk az egészről és hogy a kiszakított részek között is közelebbi kapcsolatot létesítsünk minden bővebb magyarázat elmellőzésével. És ezt annál is inkább elégségesnek tekinthettük, mivel maguk a krónikaírók sem törekedtek összefüggő előadásra. Sőt, a hol ezt véletlenűl megteszik, menten bocsánatot kérnek a súlyos hibáért.

A magyarokról szóló tudósításokat, még a legcsekélyebb értékűeket is, mind átvettük, az egyetemesen történeti vonatkozásúak közül pedig csak a nagyobb jelentőségűeket és a hozzánk közelebb állókat. A helyi hírekkel és a művelődéstör-

téneti részekkel szemben úgy igazodtunk, hogy lehetőleg kiegészítsük a Dino Compagni krónikáját és ily módon politikailag is, művelődéstörténetileg is tiszta képét nyujtsuk a Villaniak és Dino Compani Firenzéjének, a mely valóban mintája volt Itália városállamainak.

Munkálkodásunk s a fordítás alapjául az 1823—26-iki 14 kötetes firenzei Magheri-féle kiadást vettük. Mellette még a Muratori- és a Racheli-féle (1857) kiadásokra voltunk nagyobb figyelemmel.

A Villaniak terjedelmes krónikájának ismételt áttekintésében nagy segítségünkre volt dr. Pethő Sándor kollégánk is, a kinek e helyen is köszönetet mondunk szives buzgólkodásáért.

Budapest, 1909. márczius havában.

Dr. Gombos F. Albin,
a »*Középkori Krónikások*« szerkesztője.

I. RÉSZ

A VILLANIAK ÉS KRÓNIKÁJUK

A VILLANIAK ÉS KRÓNIKÁJUK.[1])

I.

A kezdő renaissance-kor íróinak életrajzával nem igen foglalkoztak kortársaik ; az irodalomtörténeti s kritikai tudománynak késő fellépése okozta, hogy keveset, néha semmi biztosat sem őriztek meg róluk. Az első olasz irodalomtörténelmi kísérlet éppen egy Villaninak, Villani Fülöpnek, Máté fiának, János unokaöcscsének tollából említi ugyan a szerzőnek krónikaíró atyját s nagybátyját, de ezt annyi mentegetődzés közt s oly röviden teszi, hogy életrajzi adatokat egyáltalán nem nyerhetünk tőle. A legtöbb adatot maguk a krónikaírók tartották fenn számunkra munkájukban s a firenzei levéltárakban fennmaradt magánokirataikban.

Villani János Verina [2]) szerint Fiesoléből Firenzébe szakadt jómódú iparoscsaládból született a XIII. század végszakában. Atyja, Villano di Stoldo, priorságot viselt ember volt ; a Strozzi-könyvtárban őrzött 1321-ben kelt végrendelete János, Fülöp, Ferencz s Máté nevű fiairól s Lapaccia, férjezett Vanni di Bonaccorso-né nevű leányáról emlékezik meg. Neje, Mona Fia (Sofia), don Ugolino da Caldaia leánya volt. A Villaniak grif-czímerével jelölt családi sírboltja [3]) Firenze pantheonjának, a Santa Croce egyháznak nyugati oldalbejárata közelében látható. Maga János, a krónikaíró, kétszer nősült ; első feleségétől,

---

[1]) Itália közállapotait a kezdő renaissance-korban, városállamainak jellemzését, a firenzei történetirást Villani előtt, valamint Villani s Dino összehasonlítását l. Gombos : Középkori Krónikások II. k. Dino Compagni : Krónika, Brassó, 1902. — A Villani-krónikánál l. *Erdélyi Múzeum* 1903. [2]) Villani genus antiquum, Fesulanus alumnus : Hujus et historicus stirpis perhibetur Etruscae : Hujus et annales et urbis primordia narrant. — [3]) A sír felirata : Sep. Villani Stoldi et filior. et eor. descendentium.

Mona Biliától egy Giovanna nevű leánya, férjezett Vanni di Gianotto dei Guidalotti-né s két fia, ser Bernardo — a ki papi pályára lépett — s Ferencz, született. Második neje Francesco de' Pazzinak Mona nevű leánya volt, a kitől szintén egy leánya s két fia származott. Maga a Villani-család 1616 febr. 19-én halt ki Jánosunk öcscsének, Máténak egy Lorenzo di Piero Villani nevű utóda személyében, miután János és öcscse, Máté s ennek Fülöp nevű fia személyében három krónikaírót adott az olasz nemzetnek. A családi ház Firenze San Pietro nevű városrészében a Dante Alighieri házának szomszédságában volt.[1])

Maga János ügyes s vagyonos gyapjúkereskedő volt. E foglalkozása távoli utazásokra késztette. Az 1300-ik évi századvégi jubiláris búcsún Rómában volt.[2]) 1304-től körülbelül 1312-ig mint kereskedelmi ügyvivő Flandriában, leginkább Brugesben tartózkodott.[3]) Utazásai nagyban gyarapították ismereteit, tágították látókörét.

E világlátottsága, körültekintő megfontoltsága, terjedelmes olvasottsága és a kor színvonalán álló elméleti tanultsága éltefogytáig előkelő szerepet juttattak neki szülővárosa közéletében. 1317-ben priorrá, a köztársaság főkormánytestületének tagjává választották.

Ugyanezen évben pénzverőházi tiszt volt s mint ilyen elrendelte, hogy emlékezet okáért jegyezzék fel a pénzverőház tisztviselőinek névsorát, melyet jórészt saját maga gyűjtött össze, valamint a Firenzében vert pénzeket s a pénzverésnél használt jelzéseket. 1321-ben ismét elnyerte a priorságot; ugyanazon évben a város körfalait építő bizottság tagja volt.[4]) Nem sokkal utóbb részt vett Lucca városának megvétele tárgyában a német zsoldosokkal folytatott sikertelen alkudozá-

---

[1]) IX. 136. — Dante Alighieri állítólagos háza a Via Calzaioli harmadik mellékutczájának, a Via Tavolini folytatását képező Via Dante Alighierinek északi során van. A három emeletes, ódon, keskeny ház 1894 óta »nemzeti emlék« s Dante-muzeumul szolgál; kapuja fölött e fölirat van: In questa casa degli Alighieri nacque il divino poeta. — [2]) VIII. 56. — [3]) VIII. 56, 58: »magunk is ott voltunk az időben az országban (Flandriában), teljes bizonyossággal láttuk s tudjuk az eseményeket«. VIII. 64: A sioni püspök jóslatáról hitelre méltó emberektől magam hallottam, a mint Sionon átutaztam«. VIII. 78: 1304. szeptemberében IV. Fülöp monsimpeverei diadala után »pár nappal ott voltam a csatatéren s láttam az elesetteknek akkor még temetetlen hulláit«. — [4]) IX. 137, 256.

sokban.[1]) Az 1328-iki nagy éhség idejében tevékeny részt vett az inség leküzdésében s krónikája egyik terjedelmes fejezetét, az akkori firenzeiek közgazdasági ismereteinek egyik emlékét szentelte a nyomor enyhítésére tett intézkedések leírásának.[2]) 1330-ban mint a Szent János-egyház felügyelő-bizottságának egyik tagjáról emlékezik meg önmagáról.[3]) 1331-ben mint a város falait építő bizottság tagját három társával együtt a közpénzeknek magánczélokra való fordításával vádolták ; az ügy megvizsgálására kirendelt biróság azonban felmentette őket. Tekintélyének csorbítatlan voltáról tanuskodik, hogy Firenze egyik gyarmatvárosa nevének megválasztásánál az ő ajánlatát, a Firenzuolát (Kis-Firenze) nevet fogadták el.[4]) 1341-ben pedig városa legtekintélyesebb polgárai között jelent meg a ferrarai udvarban a Mastino della Scalaval folytatott alkudozások vezetésére.[5]) Ekkortájt közel 40 évi kereskedői tevékenység után felhagyott előbbi foglalkozásával s a mint látszik, a közügyeken kívűl krónikája írásának szentelte egész tevékenységét. 1343-ban Brienne Valter athéni herczeg zsarnok uralma, majd pedig gazdasági helyzetének a Bardi-czég bukása következtében történt megrendülése, mely csődbe[6]) s ezzel az adósok börtönébe juttatta,[7]) keserítette meg öreg napjait, mígnem »sok súlyos sorsfordulat s inkább szenvedés- mint örömteljes élet után« 1348 nyarán a dühöngő fekete halál áldozatává lett.[8]) A szerviták Santa Annunziata egyházában temették el. Egyik utóda, Jacopo di Giovanni Villani 1445-ben feliratban örökítette meg emlékét.[9]) Álló szobra Firenze Mercato Nuovo nevű terének loggiaszerű árúcsarnokát díszíti.

Villani János egész élete a megváltozott világrend tükre. Egyik példája a születési előjog nélkül felemelkedett polgári rendnek. Mindenét atyja s önmaga szorgalmának és szerencsé-

---

[1]) X. 140, 169.— [2]) X. 118. — [3]) X. 178. — [4]) X. 199. 203. — [5]) XI. 129, 130, 133, 134. — [6]) XII. 34. 1345. febr. 4-én mint »mercator cessans et fugitivus«-t vezették be a Stinche-fogház naplójába. — [7]) »E csőd részben engem, a szerzőt is érint és súlyosan nehezedik rám ; mindezt azonban e mulandó világ csalékony szerencséje okozta« XII. 55. — [8]) Villani Máté. I. 1. — [9]) A felirat szövege : S. Jacobi Johannis Mathei de Villanis civis et mercatoris Florentini, cuius patruus magnus avus Florentinae urbis gesta scripserunt constructum ab eodem in anno MCCCCXLV.

jének köszönhette. Tehetsége s vagyona révén Itália egyik leghatalmasabb városállamának főtisztviselője, a közügyek intézésének egyik tényezője.

Távoli utazásokat tesz, de többé már nem csak zarándokolás céljából, hanem kereskedelmi érdekből is. A rőf mellett a tollat is forgatni tanulja. A középkor s a feléledt ókor szelleme egyesül benne. Áhítattal olvassa az evangéliumot s tisztelettel tanulmányozza Vergilius, Caesar s más klasszikusok műveit. De azért nem esik az ókor egyoldalú bámulatába, gyönyörködni tud saját kora románczaiban s megtalálja a bölcseséget a parasztok közmondásaiban is. Egy dicső mult emlékein, egy dicsőbb jövő reményében a jelen okulására fog krónikája írásához. A keresztény Róma fensége s a pogány Róma dicsősége együtt adták kezébe a tollat az 1300. évi jubiláris búcsún, melynek benyomásait maga beszéli el műve egyik fejezetében.[1]) VIII. Bonifácz pápa felhívására a hívők százezrei gyülekeztek a szent város falai közé. Ez ünnepélyes napok lélekemelő hangulata, az örök város fensége, a Capitolium s a Colosseum csodás romjai megragadták az élénk szellemű ifjú fogékony lelkét, megihlette őt a hely géniusza, képzelete vissza szállt a régmultakba és szíve fölhevült azok emlékén. S míg Dante lelkében szintén e búcsú eseményeinek hatása alatt bontakozott ki a Divina Commedia eszméje, addig a figyelmes firenzei kereskedő történetírói hivatottságának tudatára ébredt.[2]) Rómát szemlélve, Firenzére gondolva — egyszerre ébredt fel benne a művész és a hazafi.[3])

A három krónikaíró Villani között kétségkívűl János a legeredetibb szellem. A történetíró kora színvonalának megfelelő értelmi s erkölcsi kellékei szerencsésen egyesültek benne. Korához mért széleskörű műveltsége, irodalmi olvasottsága, nyelv- és világismerete, kutató érdeklődése képesítették őt a krónikaíró feladatára. Ezek mellett komoly erkölcsi világnézet, tárgyilagos részrehajlatlanság s ítéletének függetlensége jellemzik őt. Ő jelölte ki öcscse s ennek fia számára a czélt s a czélhoz vezető utat. Követői egyszerű utánzói voltak.

---

[1]) VIII. 36. — [2]) Dino Compagninak szintén »a jubileum éve adott ösztönzést« krónikájához saját kora eseményeiről. — [3]) Symonds: A renaissance Olaszországban (ford. Bánóczi József) Bpest 1895. I. k. 160. l.

János halála után öcscse, Máté folytatta művét. Róla még kevesebbet tudunk, mint bátyjáról. A mint atyjuknak, Villani Stoldonak végrendeletéből kivehető, Máté a család negyedik, legifjabb fia s így Jánosnál legalább 8—10 évvel fiatalabb volt. Az 1362-ik év eseményeinek tárgyalásánál a közélet terén szerzett 55 éves tapasztalataira hivatkozik.[1]) Ez adat szerint 1307-ben már nagykorú lehetett.

Ifjú koráról mit sem tudunk. Műve tanusága szerint kereskedői foglalkozásához s a korhoz mért, főleg vallásos és klasszikus jellegű műveltsége volt.[2]) Miként bátyja, ő is tapasztalt és sokat utazott ember volt. 1334-ben saját állítása szerint [3]) jelen volt Avignonban azon a konzisztóriumon, melyen VI. Fülöp franczia király a keresztes hadjáratra fogadalmat tett XXII. János pápa előtt.

Villani Máté kétszer nősült,[4]) hetven évet meghaladott korában ragadta el a mirigyhalál 1363 julius 12-én. Halálos ágyán Fülöp nevű jogász fiát bízta meg csonkán maradt művének a pisai háború befejezéséig (1364) való folytatásával.[5])

Villani Fülöp »il Giudice« (a biró) melléknévvel saját adata szerint Firenze közelében, Villa san Procoloban született a XIV. századnak valószínűleg huszas éveiben. 1343-ban már szerepelt a közéletben. Kiváló képzettségének s jó hírnevének tanusága, hogy Perugia városa kanczellárjává választotta. Saját szülővárosában állítólagos ghibellin-érzelmei miatt a városi tanács 1363-iki tiltó végzése értelmében nem vállalhatott közhivatalt.[6]) Mindazonáltal öreg napjaira ismét Firenzében találjuk. Irodalmi tevékenysége megszerezte számára Boccaccio egykori tanszékét a studio-n, a firenzei főiskolán. 1401 óta Dante Divina Commediáját magyarázta, 1404-ben újból öt évre szerződtették ugyanazon tárgy előadására. 1405-ben még

[1]) III. 76. — [2]) Nagy olvasottságára (régi történelmi művek) hivatkozik a VIII. könyv 82. fej-ben. — [3]) III. 45 és VII. 2. — [4]) Első neje L. M. Manni szerint Lisa de' Bondelmonti, a másik Monna de' Pazzi volt. — [5]) XI. könyv. 60. és 61. fejezetei közt: Villani Fülöp Cronicájának bevezetése, melyben elmondja atyjának, Máténak halálát s az indokot, mely őt az irás folytatására birta. — [6]) Az 1357-iki törvény értelmében, a kinek családjában valaha ghibellinek voltak, büntetés terhe alatt nem vállalhatott közhivatalt, V. ö. Macchiavelli: Istorie fiorentine III. 3.

élt, mert ez évben fejezte be »*De origine civitatis Florentiae et eiusdem civibus*« czímű, két részből álló munkáját. Az első rész Róma s Firenze őstörténetéből vett mesegyűjtemény, nyomtatásban még nem jelent meg, a második: »*Liber de civitatis Florentiae famosis civibus*«[1]) czímű életrajz-gyűjtemény, mely, egyes töredékeit kivéve, egykorú vagy közelegykorú olasz fordításban maradt ránk. A fordítás »*Le vite d'uomini illustri fiorentini*« czímet visel.

A szerző egyetlen tehetséges családnak tekinti Firenzét s követésre méltó példaképül följegyzi kiválóbb fiainak tetteit s műveit. Különféle szakbeli emberek, — közöttük még élők is — költők, jogtudósok, theologusok, államférfiak, hadvezérek váltakoznak benne orvosokkal, vegyészekkel s asztrológusokkal. A haza körül érdemeket szerzett férfiak közé sorozza a győztes hadvezért s a szerény orvost, a ki Galenushoz írt akkoriban világhírű magyarázatot. Életrajzi adatot vajmi keveset találni e könyvben, de rövid jellemzéseiben igazi tehetség nyilvánul a jelentékeny iránt s különösen érdekesek a külső s belső lényeg összefoglalása által.[2])

Villani Fülöp e kis munkája Boccaccio »Dante életrajza« mellett az első kísérlet irodalomtörténet írására.

II.

A mű, melyet alkottak, a Villani család szellemének maradandó emléke. E szellem a középkor vallásos és erkölcsi világnézetének a kezdő renaissance-kor kutató irányával való sajátságos s benső egyesüléséből áll. A három Villani művét benső, átérzett vallásosság s erkölcsi javító czélzat hatja át. Mindhárman többször hangoztatják művüknek erkölcsi javító czélzatát.[3]) Villani János egyenesen azért fog tollat, hogy példát adjon a jövő nemzedékének a mult változásairól, »hogy gyakorolják magukat az erényben, kerüljék a bűnt, a balsorsot pedig viseljék erős lélekkel a mi köztársaságunk javára s fenmaradására«.[4])

---

[1]) E czímen adta ki Galetti 1847-ben Firenzében; olasz fordítása 1747 óta többször jelent meg, utoljára Triesztben 1858-ban. — [2]) Burckhardt J.: A renaissancekori műveltség Olaszországban (ford. Bánóczi J.) II. k. 60. l. — [3]) Pl. János I. 1.; VII. 62. — [4]) I. 1.

Minduntalan megragadja az alkalmat, hogy példát nyujtson a jó tettekre, ha feltünteti, hogy a jó jutalmat nyer,[1]) hogy bölcs mérsékletre, józan s komoly világnézetre oktassa olvasóit. Balsorsban csüggedéstől, jósorsban az elbizakodástól óv : »Soha semmin sem kell kétségbe esni, sem túlságosan elbizakodni, mert a dolog sokszor másként üt ki, mint a hogy kezdődött.[2]) Senki se bízzék a csalárd jövő szerencséjében, mert — a mint látszik — a földi hatalom s uralom jellemvonása, hogy ha a legmagasabb pontra ért, sülyednie s buknia kell.[3]) Földi boldogságon sem kell túlságosan vigadni, sem a balsorson túlságig csüggedni, mivel csalárd az s mindenféle változásnak van alávetve.[4]) A hirtelen nagyságnak ritkán van jó vége,[5]) mert semmiféle emberi hatalom sem állandó, hanem hiú és csalárd«.[6])

A legfőbb bűnök egyikének a zsugoriságot, minden nemes vállalkozás megrontóját tartja.[7]) »Fösvénység, te vagy a királyi erény s a nagyszerűség ellensége, mely megront minden jót«.[8])

Épp oly rút véteknek tartja a szeretet hiányát s a hálátlanságot is, hiszen »az irigység, dölyf s hálátlanság bűne meghiúsítja a nagylelkűség s kegyes önfeláldozás nemes erényeit, minden jótett forrásait«.[9]) Főként a népembert s az alacsonysorút inti, »hogy ne legyen túlmerész és dölyfös, ha hatalomra jut.[10]) Azt kívánja, hogy a polgárok legyenek őszintébbek s megfontoltabbak, ha a köztársaság és saját maguk javát akarják«.[11])

A Villani-Krónika bizonyos kicsinylő lenézéssel szól a nők erkölcsi és értelmi képességeiről s a középkor felfogásához híven nem tartja a nőt a férfiúval egyenlő rangú s tehetségű lénynek. Máté megragadja az alkalmat, hogy Bölcs Salamon mondásával sújtsa Johanna királynő személyében az egész női nemet : »az asszony az elsőség birtokában férjének ellenségévé lesz«.[12])

Jókora részt juttatnak Firenze bűneiből is a nőknek : »a nők hivalkodása, féktelen költekezése s fényűzése, torkosság az evésben s mértéktelenség az ivásban, mert több bort pocsékolnak ma egy csapszékben, mint régi jó eleink az egész városban ; a férfiak s nők féktelen fényűzése, a hálátlanság gonosz

[1]) Máté IX. 43. — [2]) X. 169. — [3]) X. 177. — [4]) IX. 181 ; XII. 74. — [5]) XI. 80. — [6]) XI. 77. — [7]) XII. 14. — [8]) VI. 138. — [9]) XII. 44. — [10]) VI. 81. — [11]) IX. 214. — [12]) I. 9.

bűne nem engedik meg, hogy elismerjük az Istentől nyert nagy jótéteményeket s a magunk hatalmas állapotát, melyben felül múljuk összes szomszédainkat«.[1])

Máté élénk fájdalommal ecseteli az 1348-iki pestis után beállt elvadulást, kora erkölcsi romlottságát,[2]) a köznép élvezetvágyát,[3]) a polgároknak a köztársasággal szemben való önzését, mely »kis és nagy dolgokat tönkre tesz.«[4]) »Az emberek csak önmagukat szeretik. Úgy látszik, hogy a szeretet gyökerestől ki van irtva«.[5]) Pedig a gonoszt is a népek bűnei juttatják uralomra.[6])

Mint egy független köztársaság polgára, lelkesedéssel van telve a szabadság s a szabad intézmények iránt. »Nem nagyon ismeri a szabadság édességét, a ki e mulandó életért elveszni engedi azt, ha ugyan életnek lehet nevezni a szolgaságot«.[7]) De a szabadságot csak erényes nép érdemli meg, mert »a ki nem tud a szabadsággal élni, alávettetik«.[8])

A szabadság mellett a békében látja krónikásunk az élet legfőbb kincsét. A XI. könyv terjedelmes bevezetését a béke dicsőítésének szenteli, bár elismeri, hogy egyetemes béke nem lehet a földön.[9]) Mint őszinte békebarát kél ki a pártosság ellen, mely »romlásba dönt bűnöst s ártatlant«.[10]) Emberies érzületéről tanúskodik, hogy fellázad a »tigrisét is meghaladó kegyetlenségen«, melylyel egy szicziliai báró szomszédja embereit a bástyáról a mélységbe dobatta.[11]) Szégyennel tölti el szülővárosának a visegrádi rabságból Nápolyba hazatérő királyi herczegek irányában tanusított hálátlansága is.[12])

A polgári életben az arany középszert követi s ajánlja, mert hiszen »mit ér a vagyon, méltóság, magas állás a polgártársak emésztő irígységével szemben? .... sokkal okosabb egyszerű polgár módjára élni, mint a község kormányát elvállalni ,.. a túlságos dölyf, a mennyire félelmes és tisztelt, titokban épp annyira gyűlöletes«.[13]) Leszámolás ez a hálátlan politikai pályával s az egyéni tehetségnek s tetterőnek a családi s magánélet terére való terelése.

Miként erkölcsi elveiket, úgy egész világnézetüket mély

---

[1]) VI. 2. — [2]) II. 1., IX. 1., XI. 130. — [3]) III. 56. — [4]) III. 72., X. 6. — [5]) XI. 56. — [6]) I. 1. — [7]) X. 73. — [8]) II. 9. — [9]) VIII. 59. — [10]) II. 62. — [11]) II. 61. — [12]) III. 45; V. 43. — [13]) V. 38.

vallásos érzés hatja át. Vallásosságukból folyik világnézetüknek egysége, mely egységes fölfogást kölcsönöz művüknek is és történetbölcseletüknek is alapját teszi. Villani János művének vallásos gondolaton alapuló s a munka menetének megfelelő befejezése van, a mennyiben a világ teremtésével kezdve Jézus jóslatai alapján a világ végének sejtésével végzi krónikáját. S ha nem tudnók, hogy éppen e pontnál a halál ragadta ki a szerző kezéből a tollat, azt hihetnők, hogy Villani műve nagy tömegének a maga módja szerint egy vallásos kompoziczió egységét akarta megadni. Oly egységet, mely a középkor más szellemi termékeinek is sajátja s mely bizonyos mértékben a »Divina Commedia« felett is uralkodik s azon jellemvonásai közül való, melyek megkülönböztetik a klasszikus irodalom termékeitől.[1])

Máténál ezen — úgyszólván — egységesítő elv nem kevésbbé szembetűnő, mint Jánosnál; elég elolvasni szép előszavainak — melyekkel 11 könyvének mindenikét bevezeti — elsejét, melyet Capponi [2]) nem habozik történetbölcseletnek nevezni, »még pedig a javából«.

A Villaniak az emberiség történetét az isteni akarat kifolyásának tekintik. Isten intéző kezét látják mindenütt; minden úgy történik, a mint Isten eleve akarta. *Come piacque a Dio* [3]) leggyakrabban használt mondásuk, melylyel az oknyomozás egész sorát pótolják. »Isten akaratának mi sem állhat ellen,«[4]) »emberi ész s erő nem változtathat Isten rendelésén«.[5]) Isten keze nem fárad el s nem befolyásolják sem constellatiók, sem a természet törvényei.[6]) Isten sujtó karja megpróbáltatás a jókra, büntetés a gonoszoknak. »Isten ítélete igazságosan büntet s jutalmaz, bárha olykor késik s előttünk rejtve van is«.[7]) »Isten igazságos úr, a ki kegyelmesen haladékot ad a bűnösnek, hogy megjavuljon, de végül már nem bocsát meg annak, a ki nem tér hozzá«.[8])

De Isten nemcsak büntet, nemcsak próbára teszi az embereket, hanem óv is bizonyos jelek által. A Villaniak néha a legközönségesebb természeti jelenségekben is Isten óvó vagy

---

[1]) Del Lungo Izidor: Dino Compagni e la sua Cronica, 3 k. Firenze 1887. I. 918. l. — [2]) Gino Capponi marchese: Storia della repubblica di Firenze, I. 578. — [3]) Pl. csak a VI. könyvben 34., 36., 57., 63., 71. — [4]) I. 2. — [5]) VII. 75. és X. 85. — [6]) IX. 107. — [7]) VII. 92. »Isten ítélete késhetik, de nem marad el.« X. 86. — [8]) VI. 87.

büntető kezét látják s közönséges emberi cselekedetben is csodát fedeznek fel. A rendkívüli események bekövetkezését többnyire csodás természeti tünemények jósolják meg.[1]) Napfogyatkozás, üstökös, véreső, áradás stb. nélkül nagyobbszerű esemény nem is mehet végbe. Szóval a csodaszerű iránt a Villani-Krónika is épp oly fogékony, mint a középkor bármely más krónikája.

Az Isten által kinyilatkoztatott jelekkel foglalkozott az asztrológia és a Villaniakra ezek a képzelgések sem maradtak egészen hatástalanul. Nagy gonddal jegyzik fel a csillagok konstelláczióit, mert »az égi konstellácziók jelzik Isten akaratát«.[2]) »A csillagok befolyása azonban — teszi hozzá mégis János [3]) — nem von maga után szükségszerűséget és nem befolyásolhatja az emberi lélek szabad ítéletét, sem Isten mindentudását«. Máté meg már egyszer-másszor el is meri ítélni a csillagjóslást, »a mely megközelíti az augurok oktalanságát«.[4])

Gyakran van szó a Villaniaknál a jövendő megtudásának más módjairól is, milyenek az álomfejtés [5]) és a nekromantia vagyis a szellemidézéssel egybekötött jóslás. A démonok is foglalkoznak jövendőmondással,[6]) sőt maga az ördög is,[7]) a ki e mellett a polgárok viszálykodásaiban is tevékeny részt vesz.[8])

A nagy természetről való nézeteik is valláserkölcsi elveikből következnek. Mint a középkor emberei a saját maguk alkotta belső világgal vannak elfoglalva és abból szemlélik a gondolkodó értelem mellőzésével a nagy természetet. S ezen a dolgon az sem igen változtat, hogy korukhoz mérten a természettudományok köréből aránylag figyelemreméltó gyakorlati ismeretekkel rendelkeztek. Igy pl. Villani János ismeri ugyan a mágneses erőt, de azzal mindjárt a Mohammed koporsóját lebegteti az ég s a föld között.[9]) És többé-kevésbbé ugyanígy értékesítik asztronómiai ismereteiket is.[10])

---

[1]) Egy vihar a pisaiak (VII. 84), egy másik az arezzobeliek vereségének előjele (VII. 120). Egy különös fénytünemény VII. Henrik jövetelét (VIII. 109), az 1314-iki üstökös Szép Fülöp halálát (IX. 65) jelzi. — [2]) I. 2. Pl. Nagy Lajos nápolyi sikereinek is ez a magyarázata, hogy szerencsés órában indult el Budáról (XII. 114.). — [3]) X. 40. — [4]) XI. 3. — [5]) Pl. VII. 50. — [6]) János, VI. 31, 41 ; VII. 6. — [7])VII. 31. — [8]) VI. 3 ; VII. 61 ; VIII. 38 ; XII. 56. — [9]) II. 8. — [10]) V. ö. I. 50 ; VI. 27 ; XI. 2 ; XII. 41.

III.

A Villaniak vallásos és erkölcsi elvei szoros összefüggésben vannak történetírói módszerükkel. E módszer az előző krónikásokénál fejlettebbnek mondható, bár a mai história-tudományt nem elégítené ki. Máté e tekintetben előbbre van bátyjánál. A történeti kutatás első feltétele a források megválogatása s pontos ismerete. Igen jellemzi a renaissance-kor kutató s bíráló irányát, hogy mindkét Villani a legnagyobb lelkiismeretességgel említi fel a nagyszabású műve megalkotásánál használt forrásokat. E források nagyrészt irodalmi művek, de gyakran hivatkoznak saját tapasztalataikra s másoktól nyert szóbeli közleményekre is. Okleveleket, diplomácziai iratokat azonban, egy-két levelet s pápai brévét kivéve, alig használtak fel művük megírásánál.

A Villaniak koruk történet- s szépirodalmát s az akkoriban ismert s olvasott klasszikus írókat többnyire ismerték. Máté joggal hivatkozik [1]) terjedelmes, főleg történelmi tárgyú olvasottságára.[2]) János pedig a legkiválóbb klasszikus írók tanít-

---

[1]) VIII. 82. — [2]) A Krónikában említett művek: Történelmiek: Escodio, »a történet mestere« (I. 8.) (az Escodio név alatt Eusebius, mások sz. Hesiodos, Magheri sz. Methodios elferdített neve rejlik). Sicilia története I. 81; Troia tört. (I. 13, 50); Dares Phrigius I. 14; Titus Livius »a történelem mestere« I. 24, 40, 43, 44, 54, VI. 81, VIII. 36; Valerius Maximus I. 28., VI. 81. VIII. 36; Julius Caesar I. 41; Sallustius »Catellinarius«, »grande dottore« I. 30, 32, 40, VIII. 36; Paulus Orosius I. 43, VIII. 36; Martinus Polonus I. 59, II. 4; a »Gothorum antiquissimi« kezdetü krónika II. 6; Nagy Károly krónikája II. 15.; a salysburry-i apátság története I. 24; Francziaország krónikája II. 15, III. 3; Apulia története IV. 19; Libro de conquisto d'oltremare, a keresztes hadjáratok története IV. 24, V. 28, VI. 18; Haython örmény hg V. 29; Marco Polo Milione di Vinegia V. 29, VIII. 35. — Különböző czím nélküli krónikákat is említ (I. 43, 46, 59, II. 18, IV. 40); Nagy Konstantin adománylevele I. 24. — Villani Máté említi saját bátyjának krónikáját (I. 2, 71, VI. 42, VII. 2, 4, XI. 78), a góthok s longobardok történetét (IV. 1), Valerius Maximust (IX. 42, 97). — Költői művek Villani Jánosnál: Lucanus (39—65) Pharsaliaja (I. 39, 40, 41, VI. 91, VIII. 36, XI. 139, XII. 17); Istatius (Statio poeta) Thebaisa, Homeros (I. 14), Vergilius Aeneise (I. 8, 14, 22, 23, 43, VIII. 36), Ovidius (I. 14), Dante Alighieri (XII. 97, 119), Breton románczok (I. 24. II. 4),

ványának nevezi magát. Tényleg alig van nevesebb ó- vagy középkori író, a kiről a krónika említést ne tenne. Villani Jánosnak Vergilius, Juvenalis és Dante a kedvencz költői, a történetírók közül Livius és Paulus Orosius tanítványának vallja magát. Máté Horatiustól s Juvenalistól idéz, a történetírók közül Valerius Maximustól vesz át összehasonlításokat. Névmagyarázatoknál Isidorus Ethimologiája egyik főforrása. Hivatkozik a góthok s longobardok történetére s gyakran utal bátyja, Villani János krónikájára. Saját kora eseményeinek tárgyalásánál a krónika nem lehetett el az események szemtanuinak szóbeli közlése nélkül. Máté keleti híreit genovai kereskedőktől s egy lamechi minoritától vette.[1]) Szemtanukra gyakran hivatkozik. Szemtanuk elbeszélése alapján adja IV. Károly leírását s jellemzését [2]) s az angol és német zsoldosok harczának elbeszélését.[3]) Apulia történetét János részben olyan emberektől [4]) vette, a kik jól ismerik az apuliai királyság történetét,[5]) egy tunisi esetet Pera Balducci nevű priortársa után beszél el.[6])

A források ismerete azonban csak egyik feltétele a kutatásnak, az írónak tudnia kell belőlük meríteni, a mihez a tények valódiságát ellenőrző kritika s azoknak belső értelmét, jelentését kitaláló módszer szükséges. És végül a kritikával megállapított tényeket az írónak meg is kell értenie, vagyis a tényekben nyilvánuló igazságot felfognia, az események okait kitalálnia. A Villaniak azonban ezeknek az igazi történetírói

Ramanzi (I. 56,). — Máténál: Horatius (X. 57, Juvenalis (X. 33; XI. 78), Dante poeta (XI. 69). — A szentirást emliti János: Az evangeliumot (I. 50, II. 6, VI. 41, VII. 46, VIII. 56, IX. 157, X. 31, XII. 114, 122). Apostolok cselekedeteit (IX. 157), Bölcs Salamont (XII. 43. X. 226, XI. 1, 2). Máténál: Izaiás I. 4, Jób II. 71,)Dávid (XI. 98), Salamon (I. 9), Evangelium (IV. 55, IX. 1, XI. 56). János többször hivatkozik a középkorban sokat olvasott legendákra is. Pl. Szt. Sándor legendája (II. 7), Gualberti Szt. János legendája (IV. 17.) — Egyéb irók s művek: Villani Jánosnál: Aristoteles politikája, XII. 43, Tullius Cicero rhetorikája VIII. 10, Seneca (XII. 112), Boethius (II.-5), Brunetto Latini (VIII. 10), Arnaldo da Villanova: Della speculazione dell'avvento Anticristi cz. műve, Szt. Gergely (XI. 3), Az állatok természetéről szóló könyv (X. 183), Prefazio Giudeo almanachja s a Tabule Toletane (XII. 41). Máté Isidorus sevillai püspök Ethimologiájára is hivatkozik (X. 42).

[1]) I. 2. — [2]) V. 74. — [3]) XI. 85. — [4]) VIII. 35; XII. 84, 124. — [5]) IV. 19. — [6]) VI. 54.

követelményeknek még nem tudnak megfelelni, bár egészen helyesen fogják fel a történetírás czélját: »Aki a krónikát olvassa, alaposan megértheti a mult eseményeket, hogy következtetést vonjon belőlük a jövendőre.«[1])

A Krónika az eseményeket vallásos világnézetéből kifolyólag isteni s emberi, vagyis természetfölötti s természetes okokra vezeti vissza.

Ám azért olykor ők is észreveszik, hogy bizonyos tetteknek káros következményei vannak, a mi aztán a tények törvényeinek kutatására vezeti őket. Igy az események nem a véletlen játéka, hanem mélyebb okok következményei, melyeket az ész megérthet és a melyek kikutatása által a történelem tanulságossá válik egyesekre s államokra egyaránt.

Villani János nem annyira államférfiaknak, mint saját iparos- és kereskedő-polgártársainak szánta művét. Máté is azon »üdvös hatásra gondol, mely tárgya emlékezetéből a jövő nemzedékre háramolhat«.[2]) Ezért mindketten kiváló gonddal vonják le a magán, a polgári élet viszonyai közt tanácsul szolgáló tanúlságokat. Csak így érthetni meg, hogy magukban véve jelentéktelen, de erkölcsi tanulságot tartalmazó eseteket is elbeszélnek.[3]) Az ő korukban a politikai s egyéni becsület még nincs elválasztva. A közélet s a nemzetközi érintkezések terén egyaránt a nyílt becsületesség útját tartják a legczélszerűbbnek. A krónika oktató czélzatával függ össze tárgyilagos igazságszeretete. »Nem szabad elhallgatni az igazat annak, a ki nevezetes dolgok emlékét tartja fenn«.[4]) »Irásunk durva, de igaz; nem gyönyörködtetni, de használni akar«.[5]) »A rossznak elhallgatása s csupán a jónak feljegyzése megrontja az írás hitelét, kevés gyönyörűséget s hasznot hajt s ha alaposan megvizsgáljuk a dolgot, káros is, mert a gonoszak bűneik elrejtésének láttára merészebben űzik gaztetteiket«.[6])

A tárgyilagosság szép példáját találjuk Máténál, a ki személyes jó ismerősének, Acciajuoli nápolyi marsalnak nemcsak derekas, hanem léha tetteit is elbeszéli,[7]) mert fél, hogy ellenkező esetben hizelgéssel találják vádolni. Eme tárgyilagosságot megőrzi ott is, a hol önmagáról, saját politikai szerepléséről s nézeteiről van szó.

---

[1]) XII. 41. — [2]) I. 2. — [3]) Pl. Máténál (II. 71) a csalárd ügyvéd s fiának esete. — [4]) XII. 55. — [5]) VIII. 81. — [6]) VIII. 103. — [7]) IV. 91.

A szerzők énje azonban minden higgadt tárgyilagosság mellett sem vonul teljesen vissza. Sehol sem mulasztják el megjegyezni, hogyha egyik-másik esemény szemtanui, esetleg résztvevői voltak. Különös alapossággal beszélnek oly eseményekről, melyeknek intézésében maguknak is részük volt. A szerzők énje, alanyi meggyőződése, vallásos nézetei, politikai, gazdasági elvei nyilvánulnak a számos megjegyzésben, méltatásban s okoskodásban, melyekkel elbeszélésüket kísérik s melyekben politikai s társadalmi pártállásuk nyilatkozik meg.

IV.

A két idősebb Villani pártállására nézve határozottan guelf, még pedig fekete guelf. E párt a politikai életben a városállamoknak a német császárságtól való teljes függetlenségét, a városi életben pedig úgy a százados előjogaira büszke nemességgel, mint a számbeli túlsúlyára hivatkozó köznéppel szemben a vagyonos polgárok (popolo grasso) [1]) uralmát írta zászlajára. Villani Mátét nem térítette el meggyőződésétől még az sem, hogy éppen pártjának hivatalos vezetői álguelf-nek nyilatkoztatták őt és fiát s ezzel minden közhivatal viselésére képtelenné tették. A guelf-párt az ő szemében »szikla-szilárd alapja Itália szabadságának, ellensége minden zsarnokságnak, úgyhogy ha valamely guelf zsarnokká lesz, szükségszerüleg ghibellinné kell válnia, minélfogva községünk nagy érdeke fenntartani a guelfpártot«.[2]) Ilyes nézeteik azonban nem akadályozták őket abban, hogy a párt nevében elkövetett visszaéléseket ne ostorozzák. És efféle visszaélések bőséggel voltak, mert a guelfpárt az ő korukban már züllésnek indult. Fájdalommal is szemléli különösen János a községi és polgári szabadságnak az apró önkényuralmak előtt való lassú tünedezését. Be kellett látnia, hogy a köztársaságok csillaga hanyatlóban, az apró önkényuralmaké emelkedőben van. »Nimród, az első zsarnok óta soha oly kedvező idő nem járt a zsarnokokra, a kik minden testilelki tehetségükkel mások leigázására törnek«,[3]) mert »a zsarnok uralomvágya épp oly kielégíthetetlen, mint a zsugori kincs-

---

[1]) Firenze népének társadalmi tagoltságát l. Középkori Krónikások. II. Dino Compagni Krónikája. 15. l. jegyz. — [2]) VIII. 24. — [3]) X. 15.

szomja«.[1]) Az önkényuralomtól való félelméből tanácsolja, hogy »óvakodjék községünk hosszabb időre nagy hatalmat ruházni egyes polgárokra«.[2]) A Máté művén is végig vonul a zsarnokság ellen érzett gyűlölete,[3]) míg a születési előjogon nyugvó törvényes monarchia irányában meglehetős tisztelettel viseltetik s állandóan megkülönbözteti a törvénytelen egyeduralomtól.[4]) »A szabadság a legbecsesebb a világ minden dolga közt«,[5]) de maga is belátja, hogy nem minden nép méltó rá. A milanóiakat — akár Machiavelli[6]) — a szabad életre egyenesen képteleneknek tartja.

A Villani-család vagyoni s társadalmi helyzete a gazdag polgárság pártjára vonta szerzőinket. Miként Dante,[7]) úgy Villani Máté is panaszkodik a kisiparosok s bevándorlottak felülkerekedésén a községi életben.[8]) Fia, Fülöp is kikél a meggazdagodott jöttmentek uralma ellen.[9]) -»Igy van az, ha minden hitvány kézműves priorságra s a község főtisztségeire akar jutni . . . Mindenki a saját hasznát nézi s a község előnyeivel barátait szolgálni, ellenségeit bosszantani akarja«.[10]) János szerint az 1343-iki demokrata signoria »kézművesekből s mesteremberekből, idiótákból, falusiakból s külföldiekből állt, a kik édes-keveset konyítottak a közügyekhez«.[11]) »Rosszúl kormányoztak a nemesek, rosszabbul a népemberek, most meg ezek a kis kézművesek, hülyék, tudatlanok s arczátlanok önkénye kormányoz. Adja Isten, hogy jó vége legyen uralmuknak, de én nem hiszem«. De a mint elítélik a népet hibái miatt, úgy védelmükbe is veszik jogtalanságok ellen. »Oh firenzei urak — szól Villani János — mily hibás és gonosz eljárás a szegény polgárok vagyonából erőszakolt adózással növelni a község jövedelmeit. Nem tudjátok, hogy a mily nagy a tenger, oly nagy a zivatar, s hogy a jövedelemmel nő a haszontalan kiadás is? Isten tetszésére mérsékeljétek kedveseim nagyravágyástokat s ne terheljétek az ártatlan népet«.[12])

A Villaniak az önálló államközségekért, az apró köztársaságokért lelkesülnek. A község és haza az ő szemükben azonos fogalmak.[13]) A krónika hazaárulónak bélyegzi s ítéletével sújtja

[1]) X. 23. — [2]) XI. 130. — [3]) Pl. VII. 48. — [4]) P. VIII. 81., 100. — [5]) X. 23. — [6]) Discorsi I. 17. — [7]) Paradiso XVI. ének 52. s köv. versek. — [8]) VIII. 24. — [9]) XI. 65. — [10]) II. 2. — [11]) XII. 43. — [12]) XI. 92. — [13]) XI. 10.

azt, a ki szülővárosa ellen cselekszik. A mint minden város külön állam, úgy minden egyes város lakossága külön »nép« (popolo) előttük. De ez a localis patriotismus egyszer-másszor mintha az egyetemes olasz haza s nemzet szeretetévé növekednék. János az olasz szabadságot félti Cseh Jánostól.[1]) Máté fájdalommal említi fel, hogy Velencze és Genova »hiú vetélkedése miatt« 8000 *olasz* vesztette életét.[2]) A szicziliai párttusák embertelenségét még növeli, hogy »ugyanazon haza gyermekei« támadnak egymás ellen.[3]) Villani Máté erősen hangsúlyozza az olaszok értelmi s erkölcsi fölényét a németek felett.[4])

A Villaniak politikai vezérelveiből következik egyházias érzületük. A guelf-párt előttük annyi, mint az anyaszentegyház pártja. »Egész Itália két pártra oszlik, az egyik a világ dolgaiban a szentegyházat követi: ezeket guelfeknek, vagyis a hit őreinek nevezik; a másik párt a császárságot követi: ezeket ghibellineknek hívják, a kik ellenségei a szentegyházhoz hű pártnak s ez nem csekély ok arra nézve, hogy óvakodjunk a császároknak való feltétlen alávetéstől«.[5])

A Villaniak vallásos kedélye tisztelettel viseltetik a római katholikus vallásnak nemcsak tanrendszere, hanem külső szervezete, az egyház s a pápaság iránt is. Míg Dante [6]) s Dino [7]) a »világ két vezérlőfénye« [8]) közül az egyiknek tartják a pápaságot, a Villaniak kétségtelennek tartják a császárság s minden más világi hatalom fölött való fenségét.

Jánosnak az egyház iránt való tisztelete mérsékli még megrovó ítéletét is. Midőn XXII. János pápának szemére veti, hogy a krisztusi szegénység ellenére 27 millió frtot gyűjtött, rögtön hozzáteszi: »de elég legyen ebből ennyi, talán többet is mondtunk a kelleténél.« [9])

De a mint öregszik Villani János, egyre elégedetlenebb lesz az egyházi és politikai viszonyokkal is. A firenzei papságot

---

[1]) X. 179. A II. 8. fej.-ben János »la nostra Italia«-ról beszél. — [2]) II. 75. — [3]) III. 97. — [4]) IV. 78. — [5]) IV. 78. — [6]) Dante De Monarchia cz. művében (III. 15.) kifejti, hogy a gondviselés két czélt tüzött az ember elé: a földi élet boldogságát s az örök élet üdvösségét. E két czél elérésére két vezérre van az emberiségnek szüksége: a földi boldogsághoz a császárra, a mennyei üdvösséghez a pápára. — [7]) V. 6. Dino Comp. Krónikája 18. 1. — [8]) Due luminari del mondo, Duo soli. Purg. XVI. 106. — [9]) XI. 20.

hálátlannak s lelkiismeretlennek mondja az adófizetés megtagadása miatt.[1]) Éppúgy kikel a kicsapongó keresztes lovagok,[2]) sőt végül az egyház vezetői ellen is: »Oh kapzsi s megvesztegethető egyház, mennyire eltérítettek a te pásztoraid jó, szerény és szegény helyzetedből s krisztusi kezdetedtől!«[3]) A »pápák ellenkezőjét teszik annak, a mit a szent apostolok példája s a krisztusi szeretet kíván, pedig ők képviselnék ennek rendjét.«[4]) Az egyháziaknak szemére veti, hogy a jubiláris búcsú rendezésében nemcsak a vallásos érzés vezette őket, hanem a haszonlesés is.[5])

A pápaság székhelyének Avignonba való áttételével egy időre megszűnt annak olaszos jellege. A pápa Francziaországból nem lehetett többé az olasz guelf-párt feje. Az olasz városok érdekei is nem egyszer ellentétbe jutottak a pápaságéival. Az avignoni pápák elvilágiasodása — bár magát a hitet ekkor még nem érintette — közönynyé, néha gyűlöletté változtatta Itáliában az egyház feje iránt való tiszteletet. E változott viszonyokat tünteti fel Villani Máté műve.

Szerinte a pápaság avignoni fogsága mindaddig nem ér véget, »a míg a hegyentúli praelatusok bűnei meg nem haladják az olaszokéit«.[6]) Bár ő is épp oly vallásos, mint bátyja s rendületlenül hisz az egyház csalhatatlanságában, mindamellett többször kikel egyik-másik pápa s főként az avignoni curia s főpapjai ellen, a kik »a helyett, hogy Krisztus nyájának lelki vezetői volnának, ragadozó farkasokká lettek«.[7]) Haraggal ostorozza a főpapok féktelen fényűzését, mely »lelkipásztorok nélkül hagyja az egyházakat, minek következtében a nyáj szétszóródik s farkasok zsákmányává lesz«.[8]) Panaszkodik, hogy pénzzel manapság mindent el lehet érni a szentegyház pásztorainál.[9]) Szemére veti a szentszéknek a császárság gyöngítésére s Firenze kihasználására irányuló politikáját. Komolyan tárgyalja az ördögnek VI. Kelemen pápához írt dicsérő levelét, bár kételkedik valódiságában.[10])

---

[1]) X. 109. — [2]) Frati godenti XII. 110. — [3]) XI. 101. — [4]) XII. 60. — [5]) XII. 110. — [6]) IV. 86. — [7]) II. 1. VIII. 103. — [8]) VIII. 6. — [9]) III. 4. — [10]) II. 48., III. 43.

V.

A két idősebb Villani irálya feltünő hasonlóságot tüntet fel. Egyéni vonásokat alig különböztethetünk meg. Távol attól, hogy tudományosan sőt grammatikailag képzett emberek lettek volna,[1]) egyszerű s ékesség nélküli előadásuk alatt kutató és elemző elme megfigyelései lappangnak.

Irályukban semmi sincs, a mi erőltetésre vagy mesterkéltségre mutatna. Könnyedség, hatáshajhászást kerülő, vonzó természetesség ömlenek el az egész munkán. Ez előnyei mellett is a Villani-krónika irálya *Radó Antal*[2]) szerint általában sokkal alatta áll a Dinoénak ; ritkán melegszik fel s nem igen törekszik művésziességre. Szójárásuk hosszadalmas, nehézkes, hiányzik belőle a választékosság s az epigramm élénksége. Az egyes részeket az időrend keretében nehezen tudják összeilleszteni, átmeneteik többnyire erőltetettek. Mondatfűzésükben is sok a pongyolaság, csupa »és-és«-sel kötik őket össze, egyik-másik mondatuk féloldalra terjed ; vannak csonka, befejezetlen mondataik, néha az alany, máskor az állítmány marad ki. Akadnak helyek, melyek többféle magyarázatot engednek meg, néhol a halmozott s nem szabatos kifejezések homályosítják el az értelmet. Általában a külcsín másodrendű dolog a Villaniak előtt ; a sok ismétlés miatt maguk is szükségesnek látják a mentegetődzést.[3]) A mint öregesznek, mind bőbeszédübbek és okoskodásra hajlandóbbak lesznek, de e mellett irályuk is javul, a sok »és-és« meg »detto« elmarad. Mindkét Villani műve a szerzők közbejött halála miatt befejezetlen, nélkülözi a végső simítást. Ennek tudható be az apróbb hibák, hiányok, ellenmondások egy része.

A Krónika nyelvezete megfelel a XIII—XIV. századbeli firenzei társalgási nyelvnek. Ez a nyelv — a toscan nyelv — lett a mai olasz irodalmi nyelv alapja.

Gyakran szőnek a krónika olasz szövegébe latin idézeteket a szentírásból, vagy a költők műveiből. A szentírást néha egészen szabadon — mint látszik — emlékezet után olaszul

---

[1]) »Művünk tanusága szerint nem értünk a retorikához.« Máté VIII. 81. — [2]) Az olasz irodalom története. Bpest 1896. 52. 63. l. — [3]) VIII. 103.

idézik. Idézeteik mindig rövidek s nem esnek az összefüggés rovására. A klasszikus és humanista történetírást annyira jellemző, a szerző retorikai készségének tanúsítására szánt szónoklatokat nem találunk a Villaniaknál. János olasz fordításban közli a firenzei követségnek Nagy Lajos magyar király előtt elmondott fellengző beszédét.[1]) Néha egész leveleket,[2]) pápai brévéket [3]) stb. közölnek. A szereplőket néha saját szavaikkal olasz tájnyelveken, latinul vagy francziául jellemzik.[4])

A Villaniak nyelvismerete megfelel műveltségük színvonalának s foglalkozásuknak. János flandriai tartózkodása alatt alaposan elsajátította a franczia nyelvet, minek tanuságául többször idéz e nyelven.[5]) Úgy látszik, hogy Máté is értette azt. János irályában gallicismusokat fedeztek fel, olasz szövegében is szivesen használ franczia szókat.[6]) Művük tanusága szerint mindhárman tudtak, legalább értettek latinul.[7]) E tekintetben a klasszikus műveltségű jogász, Villani Fülöp áll az első helyen, a mi a klasszikus latinságra emlékeztető olasz szövegén is kitünik. Nem lehetetlen, hogy azért nem folytatta nagybátyja s atyja művét, mert nem tartotta tudományosan képzett emberhez illőnek, hogy vulgaris olasz nyelven [8]) írjon. Az idegen neveket s szavakat, melyekre művükben szükségük van, a Villaniak mindig kiejtés után olaszosan, gyakran a felismerhetetlenségig eltorzítva írják.[9]) Az idegen szavakat legtöbbször nem mulasztják el olaszra fordítani [10]) s megmagyarázni, de e tekintetben sem mindig szerencsések.[11])

---

[1]) XII. 109. 110. — [2]) XII. 3. 114. — [3]) XI. 19. — [4]) Sienai dialektusban idéz X. 80., luccaiban X. 86., nápolyiban VII. 93. Rontott (spanyolos) olasz nyelven don Alfonzo szavait VII. 10. — [5]) VII. 75, 93, 94, 95. VIII. 56, XII. 3. — [6]) VI. 46, 49 ; VII. 62, 121 ; VIII. 56, 108 ; IX. 54 ; X. 150 ; [7]) [8]) V. ö. Dante Trattatójának érvelésével, melylyel indokolja, hogy a latin helyett a nép nyelvét használja. Giovanni del Virgilio szemére vetette, hogy a plebs nyelvén énekel. Azon körülmény, hogy a Divina Comediat latinra kellett fordítani, bizonyítja, hogy az olasz irodalmi nyelv kialakulása előtt a latint szélesebb körben értették magában Itáliában is, mint bármely olasz tájnyelvet. V. ö. Symonds id. művét. — [9]) Pécs pl. Cinquevescovadi vagy Cinquechiese néven szerepel (XII. 89), Zara nála Giara (XII. 81.), Zágráb Sagabria vagy Sagravia. A bán szót Villani Máté Ilbano alakban tulajdonnévként használja. — [10]) VII. 55 ; VIII. 56 ; X. 17, 104 ; XII. 67, 92. Máténál : IV. 46 ; XI. 78, 79. — [11]) Máténál : II. 28.

Az ilyes szómagyarázatok az etimologia terére vezetik krónikásainkat. A legtöbb középkori író módjára főként János nagy barátja a legönkényesebb szószármaztatásoknak, a szójátékok értéktelen rendszerének.[1])

A népies vonásokat a Villaniak nem keresik, de nem is kerülik. Gyönyörködni tudnak a nép énekeiben s megtalálják a bölcseséget a parasztok közmondásaiban is.[2])

A Krónika elbeszél kicsinyest s nagyszerűt, háborúk, forradalmak, nagyszabású válságok mellett helyet találnak elbeszélésében a természeti tünemények, tűzvészek, szól a gabona áráról, jelekről és csodákról. Érdeklődik idegen országok, népek története, szokásai, intézményei iránt. »Röviden ismertetem a szaraczénok törvénykönyvét, az Alcaramot, hogy minden keresztény, ki ezt olvasni fogja, ismerje meg a szaraczénok hamis törvényeit s vadságát s álljon készen a mi szent katholikus és evangéliumi egyházunk terjesztésére.«[3]) Képet fest kora erkölcseiről, műveltségi állapotairól s gondolkodásmódjáról, leírja szülővárosa belszervezetét, fejlődését, nevezetesebb épületeit, a régiek szokásait, életmódját.

A Villani-krónika inkább tiszta s pontos rajzok, mint mély elmélkedések kincstára. Leíró részletek, személyek rajza, jelenetek színtere és csataterek leírása aránylag ritkán fordúlnak elő s mindig az egésznek tervéhez illeszkednek. Villani János Firenze helyrajzának szentel terjedelmes fejezetet. Hasonló gonddal írja le a város új körfalait, melyeknek építésében magának is része volt.[4])

A kiválóbb szereplők külsejét, fellépését, ruházatát, bár röviden, de nagy érdeklődéssel s jellemző vonásokkal állítják elénk.[5])

A csataterek, várak pontos leírásához hiányzanak a kellő strategiai ismeretek. Tájképi részletek alig vannak a terjedelmes munkában.[6]) Koruk feudális szelleméből kifolyólag nagy gonddal írják le s néha magyarázzák a városok, államok, egyes szereplők czímereit, de itt is a rövidséget s a jellemző vonásokat

---

[1]) I. 7, 24, 25, 36; V. 24; X. 156. — [2]) Népies közmondások: Jánosnál: VI. 81. VII. 15., 60. X. 47; X. 58, 96; XI. 39 stb. — Máténál: III. 62. VIII. 91. IX. 22. X. 10. — [3]) II. 8. — [4]) IX. 256. — [5]) Pl. II. Frigyes, Manfréd, Anjou Károly, Máténál Nagy Lajos jellemzése. — [6]) Ilyen pl. Pozzuolinál a Monte Barbaro leirása (I. 22.).

tartják szem előtt. Jánosnak Martell Károly czímzetes magyar király firenzei bevonulása szolgáltatott alkalmat Magyarország vörös- s ezüstsávos czímerének leírására.[1])

Ugyancsak feudális világnézetük magyarázza a genealógiai kérdések iránt tanusított érdeklődésüket is. Villani János nagy gonddal városrészenként, majd pártállás szerint sorolja fel [2]) Firenze nemes családjait s miként Dante, ő is sajnálkozik bukásuk fölött. Nem barátja a rangon alul való házasságnak. Felháborodik a franczia királyi vérnek a Viscontiakkal való összeházasodásán [3]) s a flamandoknak grófjukkal szemben való méltatlan bánásmódján.[4])

A hadászathoz a Villaniak keveset értenek. A harczterek leírásával alig törődnek, egyes ütközetek vagy ostromok taktikai méltatását hiába keressük művükben. Mindamellett igyekeznek népszerű modorban megértetni a harcztéri eseményeket. Villani János pontosan ismeri a lovagi felszerelés különböző nemeit, a nemzeti sereg előnyeit a zsoldos had felett. Visszasírja azon időket, midőn »a polgárság egyetértett, mindenki bátor szívvel személyesen ment hadba, gyalog vagy lóháton s mindenfelé diadallal küzdöttek meg«.[5]) Máté valódi csapásnak tartja a companiát, a zsoldosok szövetségét.[6]) János is csapásnak nevezi őket s valóságos prédikácziót intéz ellenük.[7]) Olyanok, mint az ebek, a menekülőt üldözik s meghátrálnak, ha valaki fogát mutatja nekik.[8]) Óva int tyrannusok zsoldba fogadásától.[9])

Villani János ösztönszerüleg is érezte azon szoros összehatást, mely a történelem eseményei s azoknak színtere közt mindenütt föllelhető, miért is műve elején rövid leírást ad története színteréről.

Az akkori magyar városok közül a Villaniak többnyire olaszos kiejtéssel említik Budát, Veszprémet, Pécset, Zágrábot, Zárát, Spalatot.

A Villaniaknál aránylag a néprajz áll a legkezdetlegesebb fokon. A népeket inkább vallásuk, mint nyelvük szerint különböztetik meg. Innen a szembeszökő tévedések egyes népek faji s nyelvi hovatartozását illetőleg. Pl. János a magyarokat a

---

[1]) VIII. 13. — [2]) IV. 10—13. V. 39. — [3]) IX. 103. — [4]) IX. 310. — [5]) VI. 52. — [6]) VII. 75. — [7]) IX. 1. — [8]) IX. 31. — [9]) XI. 73.

longobardokkal azonosítja. Különben érdeklődést mutatnak az idegen népeknek főleg harczi szokásai iránt. János a mohamedán vallást, a tatárok szokásait ismerteti, Máté a magyarokról ad nagybecsű ismertetést. Érdekesen írja le az angol zsoldosok harczi szervezetét is.

VI.

A középkori krónikások műveiket ókori mintára könyvekre, ezeket fejezetekre szokták osztani. E felosztás a Villani-krónikában is érvényesül. Villani János műve 12, a Mátéé s Fülöpé 11 különböző terjedelmű könyvből, a könyvek hosszabb-rövidebb fejezetekből állanak.[1] A külső tagolás azonban főleg Jánosnál nem a tárgy belső természetének megfelelőleg történik. Középponti gondolatot, vezérlő eseményt hiába keresünk nála. Máté ellenben műve utolsó könyveiben a lendületes bevezetések tanusága szerint egyes fontosabbnak látszó események szerint tagolja művét.

Míg Dino Compagni munkája a krónikából a históriába vezet át, a Villaniak műve még minden tekintetben krónika ; a Villaniak elbeszélésük módjában s az események rendezésében még egészen középkori krónikások, előttük az időrend az egyetlen kapocs [2]) az események közt ; a legkülönbözőbb, térben s időben távol eső eseményszálakat fűznek össze s egyikről a másikra térnek át. A kronológiai rendet a Villaniak művük legfőbb vezérlő elvének tartják ; ezért nagy gondot fordítanak a kronológiára, bár e téren sem mindenkor szerencsések. János adatai csak saját korához közelebb eső korszakokra lesznek biztosakká. Firenze mesés részletekkel telt őstörténetében ellenben bizonytalan s önkényes évszámokkal találkozunk. Ugyan-

---

[1]) Máténál az I. könyv 59. fejezetének közepe, az V. könyv 92. fejezetének vége, a 93., 94., 95. fejezetek egészen, a 96. eleje az eredeti kézirat elkallódása következtében hiányzanak ; a hiányzó részek Domenico Boninsegninek Epitome dell'Istoria dei tre Villani czímű művéből, a Villani-krónika elég terjedelmes kivonatából pótolhatók. — Antonio Pucci Centiloquio czímen terzinákban Compendiumot írt a Villani-krónikából. V. ö. Villari : Storia Lett. III. k. 46. — [2]) »Immár hozzá fogunk az Ur esztendei szerint követve az idők rendjét, hogy annál világosabban álljanak előttünk a mult eseményei.« (IV. 18.)

csak az első könyvek szertefolyó s zavaros anyaga fölött elveszti az áttekintést s megbolygatja az időrendet is. Igy pl. a Karolingoknak a család kihaltáig terjedő áttekintő története után tér át Nagy Károlyra.[1]) A szoros kronológiai rend betartása csak a IV. könyv 19-ik fejezeténél kezdődik. De még a későbbi, sőt egykorú idők tárgyalásánál is sok a hiba, még több a hiány. Évszámok, hónap s napi adatok helye számtalanszor üresen marad.

A Villaniak krónikai módszeréből folyik előadásuk daraboltsága, összefüggő eseményeknek az időrend kedvéért való széttagolása, a mi az események belső összefüggésének s okozati viszonyának rovására esik. Villani János szükségesnek látja mentegetőzni, mert az események belső összefüggése kedvéért megbolygatja az időrendet.[2]) Legtöbbször azonban éppen az események kifejlése közben kénytelenek megszakítani előadásukat, hogy egy időközben másutt végbement esemény tárgyalására térjenek át. Ugyancsak az időrend szinte szolgai követése arra kényszeríti őket, hogy Firenzéből Sziriába, Angliából Tuniszba tegyék át elbeszélésük szinterét. Ezek szerint elbeszélésük nem szakadatlan folyású; sok dolog, a mi ma a jegyzetben foglalna helyet, az akkori előadási módnak megfelelőleg a szövegben van.

A Villani-krónika szerkezete tehát nem egységes, azonban az egészen veres fonalként húzódik végig Firenze külső s belső története, a munka sajátképeni tárgya. Az eseményeket Firenze története, mint központ körül csoportosítja, onnan indul ki, oda tér vissza minduntalan: hiszen szerinte »a keresztény világ nevezetesebb eseményei valami módon összehatásban vannak Firenze dolgaival«,[3]) bár az összefüggést nem is mutatja ki azokkal.

Firenze története mellett főleg Itália, Angol- s Németország, meg a Kelet köti le a szerző állandó figyelmét, minélfogva Vespasiano [4]) nem vonakodik a Villani-krónikát az egész világ krónikájának nevezni. Azonban egy egyetemes, összefoglaló mű megírására hiányzott nála a világtörténeti felfogás s egy krónika-szerkezet keretében az nem is volt lehetséges. Még

[1]) III. 14. — [2]) »Senki se csodálkozzék azon, hogy Henrik történetét egyfolytában adtuk elő.« (IX. 53). — »Rendszerünk ellenére összekapcsoltuk a távoli időket.« Máté (a II. k. 16. fej.) a tárgyi összefüggés kedvéért öt év mulva történt eseményeket egyfolytában ad elő. — [3]) V. 19. — [4]) Poggio életrajzában.

műve nagy terjedelme sem elég tágas, hogy elmélyedjen a távol idők homályában s hogy összegyüjtse azt a kevés biztos adatot és sok mondát, melyek Firenze őskorát borítják. Saját kora tárgyalásánál azonban mindinkább kidomborul művének egyetemes jellege, mely egyrészt a szerző világlátottságát, összefoglaló erejét tanusítja, másfelől érezteti művének római inspiratióját.

A Villaniak irályának s nyelvének minden sajátossága mellett is kitetszik, hogy az ókor a legnagyobb befolyással volt rájuk, sőt ennek hatása nélkül el sem képzelhetők. Ők még nem olyan humanista írók, mint Poggio, Aretino vagy nálunk Bonfini, a kik Liviusnak többnyire a külsőségekre terjedő utánzását tűzték ki céljukul s pompázó s üres páthosszal teljes előadásukat az egész akkori művelt világnak szánták. A Villaniakban több van az ókori történetírás szelleméből, mint eme liviusi latinisták legtöbbjében : polgárok ők, a kik polgárok számára írnak. A szolgai utánzástól egészen mentek s mindaz, a mi bennük ókorinak látszik, azért olyan, mert államrendjük szükségképen oly gondolkodásmódra vezette őket, mely némikép az ókornak felel meg.

Villani János — bár erősen hangsúlyozza művének ókori inspiratióját s Sallustiust s Titus Liviust vallja mestereiül — még legkevésbbé áll a felsorolt írók hatása alatt. Középkori szemüvegen át nézi s ezért nem, vagy félreérti az ókori hitélet s világnézet legegyszerűbb nyilvánulatait is és hajlandó a klaszszikus kor mondáit a bibliával kapcsolatba hozni : Janus Noe fia volt,[1]) Atlas ötödízben Jafet unokája.

Egyébként Róma iránt nagy tisztelettel viseltetik. Firenzét Róma leányának nevezi,[2]) s büszke szülővárosa római eredetére. A rómaellenes, zendülő Fiesolevel szemben mindig Firenzének ad igazat, mert ez jó római érzelmű.[3]) Firenzének az egyéni önzés miatt beállott hanyatlását a Rómáéval hasonlítja össze.[4]) Párhuzamban említi Fabriciust, majd Camillust egy-egy önzetlen firenzeivel.[5])

A jelennek az a megvetése s az ókor amaz egyoldalú bámulata, mely oly szembeszökően nyilvánul a humanista történet-

---

[1]) I. 36. — [2]) II. 90 s VIII. 36. — [3]) I. 9., 38., 41. II. 2. — [4]) XI. 131. — [5]) VI. 62.

íróknál, egyáltalán nincs meg a Villaniakban. János kimondja, hogy Róma nagysága nemcsak a rómaiak, hanem még inkább az itálok s főként a toscánok erején alapult.[1]) Villani Máté is azonosítja az etruskokat a toscánokkal.[2])

Mátéra azonban mégis mélyebben hatott az ókor szelleme, mint bátyjára. Műve teli van az ókor történetéből vett példákkal, párhuzamokkal. Perugiai Tribaldinot Catilinával,[3]) a tiroli grófnőt Medeaval,[4]) az angolok táborozási módját a rómaiakéval,[5]) a zsoldosok átkelését az Abruzzokon a Hannibáléval[6]) hasonlítja össze. A Villani-krónikának az a meg nem szűnő törekvése, Róma történetével összefüggésbe hozni a saját városáét, egyik legszembeszökőbb jele az ókori hatásnak, az ókor hagyományaihoz való vonzódásnak. Máté a rómaiakat »őseinknek« nevezi,[7]) az olasz községek szabadalmait a régi rómaiaktól származtatja.[8]) Az ókori és saját kora Rómájának összehasonlítása közben sajnálattal látja az örök város hanyatlását : »Te, a ki olvasod s olvastad a régi rómaiak fenséges tetteit s összehasonlítod a maiakéval, lelked el fog ámulni belé«. »Fájdalom töltheti el mindazokat, a kik hallottak vagy értesültek a római nép nagyszerű tetteiről, melyeket főnökeik erénye békében és háborúban véghez vitt s melyek tükre s ragyogó fénye voltak az egész világegyetemnek, ha látják, hogy a mi időnkben mily hitványságra jutott az a nép s az ő nagysága, úgy hogy a világ eme régi anyjának s úrnőjének tettei kisszerű s hitvány indokaiknál fogva méltóknak sem látszanak az emlékezetre, mindamellett ama név iránt való régi tiszteletből nem fogjuk kímélni tollunkat«.[9])

Valósággal Machiavelli Istorie fiorentınejére emlékeztet a párhuzam az erényes, árulást büntető s érdemet jutalmazó régiek s a mostani önző polgárok közt.[10])

---

[1]) I. 29. — [2]) VIII. 1. — [3]) X. 75. — [4]) XI. 78. — [5]) XI. 81. — [6]) IX. 42. — [7]) XI. 3. — [8]) XI. 25. — [9]) III. 78. — [10]) IV. 69.

VII.

Egy időben azzal vádolták Villani Jánost, hogy a megengedett mértéken felül használta a Malaspini-krónikát, a nélkül, hogy forrásművei közt még csak meg is említette volna. Valójában egészen ellenkezőleg áll a dolog. A Malaspini-krónika Scheffer-Boichorst szerint[1]) jelenlegi alakjában a XIV. századból származó, a firenzei Bonaguisi-család dicsőítésére különböző krónikák kompillácziójából s Villani nagy művének kivonatából készült férczmunka. A mű eredeti magva azonban, a belső kritériumok, feudális világnézet, a XIII. századra valló durva nyelvezet tanusága szerint — az Istorie Fiorentine 1282-ig terjedő része — tényleg a Ricordano Malaspini műve, melyet öcscse Giacotto 1286-ig kiegészített. Később azonban ismeretlen átdolgozók a Villani-krónika több részletének betoldása által a Malaspiniek művét egészen kivetkőztették eredeti jellegéből.[2])

Villani Jánosnak tulajdonítják némelyek a Cronaca Napolitana (másként Cronica di Partenope) czímű történelmi munkát. Capasso Bertalan, a nápolyi városi levéltár igazgatója azonban a mű Nápolyban, Modenában s Párisban lévő kéziratainak összehasonlítása után bebizonyította, hogy az három külön műből van összeállítva. Legrégibb — Capasso szerint 1326 után nápolyi szerzőtől írt — része inkább emlékirat, mint krónika s Nápoly régiségeit ismerteti, de minden történeti kritika nélkül, mesék s legendák alapján. Második része a nápolyi történetnek a monarchia megalapításától Róbert király haláláig (1343) terjedő összevonata, melyet írója, a mű 71-ik fejezetében megnevezett Caraciolo Caraffa Bertalan nápolyi lovag I. Johanna királynő második férjének, Tarantoi Lajosnak ajánlott. Harmadik, legterjedelmesebb része a Villani-krónika nápolyi dolgokra vonatkozó részeinek kivonatából áll.[3])

---

[1]) Florentiner Studien, Leipzig 1874. Sybels Historische Zeitschrift, 1870. XXIV. k. 274—313. — [2]) Villari P. Storia Lett. di Italia II. 259. l. — [3]) Századok 1877. 448. l. Óváry L. A nápolyi Anjou-korszak tört. kútfői.

VIII.

A Villani-krónikának az Anjou-korbeli Magyarországról föntartott adatai, a nápolyi s velenczei hadjáratok, az itáliai magyar zsoldosok tetteinek elbeszélése a magyar történelem kútfőinek sorában is helyet biztosítanak. A nápolyi hadjárat történetére közvetlen forrásnak tekinthető. Egyebekre nézve érdekesen tünteti fel, mint tükröződtek hazánk történetének eseményei az akkori olasz közvéleményben. Firenze többször fogadott zsoldjába magyarokat. Firenzei kereskedők gyakran jártak Magyarországban.[1]) Toldi Miklós 1359-ben talán ugyanazon két oroszlánkölyköt szállította Firenzéből Budára, melyeknek születését Villani Máté oly elevenséggel írja le.[2]) A Villani-családnak jó ismerőse, »belső bizalmas embere« akadt a magyarok sorában a szerencsétlen András királyfi nevelőjének, Magyar Miklósnak személyében, a ki honába való visszatérése közben Firenzében az egyik Villani vendége volt ; ő tőle nyerte Villani János Endre herczeg meggyilkoltatására vonatkozó adatait.[3]) János a csodálat s rokonszenv hangján szól Nagy Lajos nápolyi ekszpedicziójáról, Máté ellenben minden ismeretsége mellett is bizalmatlansággal viseltetik Nagy Lajos olasz politikája iránt ; mindamellett kiemeli nagy hatalmát, találó vonásokban festi jellemét, elismeri a magyarok vitézségét s harczi ügyességét, de elitéli fegyelmetlenségüket s prédavágyukat. Ismételten barbár népnek nevezi a magyart, éppen mint a németeket.[4]) A VI. könyv 54. fejezetét egészen a magyarok politikai intézményeinek s harczi szokásainak szenteli. E fejezet Nagy Lajos 1356—58 közt lefolyt velenczei háborúja alkalmából készült. A figyelmes olasznak feltünt, hogy hazánkban az akkori nyugati országoktól eltérőleg az országos tisztségek nem örökösek, hanem királyi kinevezéstől függnek s minden nemesnek pontosan meg van szabva a hadi kötelezettsége. Észrevette az itáliai

---

[1]) Magyarországban az Anjou- s Luxenburg-korban G. Canestrini Discorsii szerint a Medici, Portinari, Tosinghi s Nicolao da Uzano kereskedőczégeknek voltak ügyvivőségeik. — [2]) III. 90. — [3]) XII. 51. — [4]) V. 1.

éghajlatnak s életnek ernyesztő hatását a magyarok egyszerű elkölcseire s hadi képességeire.

Különös, hogy Nagy Lajos nápolyi, 1345-iki s 1356—58-iki velenczei hadjáratának elbeszélése közben magyar vezérek nevét alig említi, míg a német zsoldos vezérekkel névszerint is foglalkozik.

IX.

A mű, melyet a három Villani alkotott, a középkor krónikairodalmának egyik legnagyobbszerű emléke. A Villaniak a középkor első történetírói, a kik magasabb szempontból s mégis élesen, tisztán látták a világot.[1]) Velük, mondhatni, bezárul a középkori krónikások sora Itáliában. Nyomdokaikban életre kel a szorosabb értelemben vett história, az ókori mintákon épült, a formával a tartalomnál többet törődő humanista történetírás, hogy százados kisérletezés után Machiavelli s Guicciardini oknyomozó előadásának adjon helyet. A kiváló történetírók egész sora új tért nyitott, új irányt szabott az emberi gondolkodásnak. Újításuk a mult talaján nyugodott, történelmük ama szerény s erőteljes krónikákból merítette tárgyát, melyek az ókort összekötik az újkorral s az emberiség történelmének eseménydús tíz századát ölelik fel. A Villaniak nélkül el sem lehet képzelni Machiavellit.

* * *

A Villani-krónikát sokszor adták ki. 1554-ben Firenzében Lorenzo Torrentino egy kötetben töredékeket, 1562-ben Velenczében Filippo s Jacopo Giunti Máté krónikájának IX. 85-ik fejezetéig. Ugyanennek javított kiadása 1581-ben; a hiányzó könyvek 1577-ben, helyesebben 1596-ban Firenzében láttak napvilágot; az eddigi kiadásoknál pontosabb Lodovico Antonio Muratori 1729-iki milanoi kiadása a Scriptores rerum italicarum XIV. kötetében. Muratori az előbbi kiadások szövege mellett a lap alján feltünteti a Ricciek s a Francesco Covoni prior birtokában volt kódexek változatait is. Az 1823—

---

[1]) Márki Sándor: Átmenet a középkorból az újkorba.

1826-iki 14 kötetes firenzei Magheri-féle kiadás [1]) az 1378(?)-ból való Ricci-kódex mellett a Riccardiana s Magliabecchiana Villani-kódexeit is fölhasználta. Azóta még Gherardi és Dragomanni adták ki 7 kötetben Firenzében 1844-ben, Racheli A. pedig Triesztben 1857. Varchi B. már a XVI. században panaszkodik, hogy a Villaniaknak »nemcsak eddig nyomtatásban megjelent könyvei, hanem a kéziratok is nyilvánvalólag sok helyt hibásak«.[2]) Egy modern író még 1881-ben is sajnálkozik egy kritikai Villani-kiadás hiányán.

---

[1]) Elsősorban is ezt a kiadást használtuk fordításunkhoz. Mellette még a Muratori és a Racheli-féle kiadásokra voltunk nagyobb figyelemmel. — [2]) Storia fiorentina II. 3.

II. RÉSZ.

VILLANI JÁNOS KRÓNIKÁJA.

(CRONICA DI GIOVANNI VILLANI.)

Ennek a könyvnek *új krónika* a czíme, az elmúlt eseményeket tárgyalja, főképpen Firenze városa eredetét s kezdetét, azután az összes változásokat, a melyeken átment s az idők folyamán át fog menni. Szerkeszteni kezdték Jézus Krisztus születésének 1300-ik évében.

ELSŐ KÖNYV.

1. Bevezetés. 2. Hogyan kezdték lakni a világot a bábeli nyelvzavar után. 3. A világ három részre oszlása. Az első: Ázsia. 4. A világ második része: Afrika és határai. 5. A világ harmadik része: Európa és határai. 6. Hogyan jött elsőnek Európába Attalantus király, ötödizben Jáfetnek, Noe fiának utóda. 7. Attalantus király először Fiesole városát alapítja. 8. Attalantus három fia: Italus, Dardanus és Sicanus. 9. Hogyan egyeztek meg Italus és Dardanus Fiesole városának és Itália királyságának birtoka felett. 10. Dardanus Frigiába érkezik és Dardania városát alapítja, a mely utóbb a nagy Troia lett. 11. Dardanusnak Tritamus nevű fia születik, a ki atyja lett Troiosnak, a kinek nevéről a várost Troiának nevezték. 12. Troia királyai, Troiának első elpusztítása Laomedon király idejében. 13. A jó Priamos király ujra fölépíti Troia városát. 14. Troia elpusztítása a görögök által. 15. A görögök, a kik Troia elfoglalása után hazaindulnak, majdnem mind rosszul járnak. 16. Helenos, Priamos király fia, Hektor fiaival elhagyja Troiát. 17. Antinoros és az ifjú Priamos Troiából elindulva, Vinezia (Venezia) és Padova városát alapítják. 18. A harmadik Priamos királya lesz Németországnak, utódai pedig Francziaország királyai lesznek. 19. Ferremontes lett Francziaország első királya; az ő utódai. 20. Hogyan lett második Pipin, Nagy Károly atyja, Francziaország királyává. 21. Aeneas elindul Troiából és Carthagóba érkezik Afrikában. 22. Aeneas Itáliába érkezik. 23. Itáliában Latinus király uralkodik, Aeneas feleségül veszi leányát s az övé lesz az egész ország. 24. Julius Ascanius, Aeneas fia, az ő utódja lesz; azok a királyok és uralkodók, a kik az ő családjából származnak. 25. Silvius, Aeneas második fia, Ascanius utódja lesz; tőle származnak a latinok, Albania és Róma királyai. 26. Romulus és Remus Róma városát kezdik épiteni 27. Hogyan lett Numa Pompilius a rómaiak királya Romulus halála után. 28. Rómának egymásután követ-

kező hét királyáról Tarquiniusig ; hogyan veszítik el az ő idejében az uralmat. 29. Róma hosszu időn keresztül a consulok és senatorok hatalma alatt áll, mignem Julius Caesar császárrá lesz. 30. Catilina összeesküvése Rómában és az ő hivei. 31. Catilina fellázítja Fiesole városát Róma ellen. 32. A rómaiak Picenum sikjain legyőzik Catilinát és hiveit. 33. Metellus háborút kezd seregével a fiesolebeliek ellen. 34. Metellus és Florinus leverik a fiesolebelieket. 35. A rómaiak első izben ostromolják meg Fiesolet ; Florinus halála. 36. Florinus halála után a rómaiak visszatérnek Fiesole ostromához. 37. Fiesole városa megadja magát a rómaiaknak ; elpusztítása és szétromboltatása. 38. Firenze városának első felépítése. 39. Caesar Firenzéből elindulva Rómába érkezik és consul lesz, hogy a francziák ellen induljon. 40. A rómaiak és császáraik czímere ; hogyan vették át tőlük Firenze és más városok. 41. Hogyan lett Firenze városa a rómaiaknak és a birodalomnak kamarája. 42. Hogyan épitik Firenzében Mars templomát, a melyet most Szent János egyházának hivnak. 43. Toscana tartomány fekvésének leirása. 44. Azon hatalom és uralom, a mely Toscanában a rómaiak előtt létezett. 45. A következő püspökségek vannak Firenze városában. 46. Perugia városa. 47. Arezzo városa. 48. Pisa városa. 49. Lucca városa. 50. Luni városa. 51. Viterbo városa. 52. Orbivieto városa. 53. Cortona városa. 54. Chiusi városa. 55. Volterra városa. 56. Siena városa. 57. Visszatérés Firenze történetére ; Szent Miniato vértanusága Decius császár alatt. 58. Szent Cresci és társainak vértanusága Firenze környékén. 59. Constantinus császár és utódai, továbbá azon változások, a melyek Itáliában történtek. 60. Hogyan jön be a keresztény vallás először Firenze városába. 61. A gótok és vandalok Itáliába érkeznek, elpusztitják az országot és ostromolják Firenze városát Szent Zenobius püspök idejében.

1. *Bevezetés.* Miután firenzei eleink városunk, Firenze multjára vonatkozólag hanyagságból avagy mert Totila,[1]) az Isten ostora pusztítása idejében a följegyzések elpusztúltak, csak kevés s nem rendszeres emléket hagytak hátra, én, János firenzei polgár, tekintetbe véve a nemes városnak a jelenben elért nagyságát, illőnek tartottam leírni s fentartani ezen annyira híres város eredetének, kezdetének, kedvező s kedvezőtlen változásainak s egész történetének emlékezetét ; nem mintha képesnek érezném magam ily nagy munkára, hanem hogy anyagot nyújtsak utódainknak, hogy ne hanyagolják el a mi időnkben történt nevezetes események emlékezetét sem és hogy példát adjak a jövő nemzedékének a mult változásairól, azok körülményeiről s okairól, hogy gyakorolják magukat

---

[1]) Tévesen Attila helyett, a kit Villani következetesen Totila (541—552) keleti gót királylyal zavar össze.

az erényben, kerüljék a bűnt, a balsorsot pedig viseljék erős lélekkel a mi köztársaságunk javára és fenmaradására. Én e könyvben népies szerkezetben híven beszélem el, hogy tudós és tudatlan hasznot s élvezetet meríthessen belőle s ha valamely részében hiány volna, a bölcsek javítására hagyom. Legelőbb is el fogjuk mondani városunk kezdetét s folytatjuk mindaddig, míg Isten kegyelme engedi. S nem valami csekély fáradsággal fogok törekedni a régibb s különféle könyvekből, krónikákból és szerzőkből összeszedni s felkutatni a firenzeiek tetteit s cselekedeteit, hogy ebben foglaljam őket össze, mindenek előtt pedig Fiesolenek,[1]) e régi városnak eredetét, mert ennek elpusztulása volt oka s kezdete a mi városunknak, Firenzének. S mivel nagyon távoli időkkel kell hozzá kezdenünk tárgyalásunkhoz, szükségesnek tűnik fel röviden más régi történeteket is elbeszélni ; s legyen ez gyönyörűségére és hasznára a mi mostani s leendő polgártársainknak s buzdítsa őket erényre s nagy tettekre, ha meggondolják, hogy nemes törzsből és erényes népből származnak, a minők a régi jó trójaiak,[2]) s a derék és nemes rómaiak voltak. S művem dicsőségére s javára a mi Urunk Jézus Krisztus segélyét kérem, a kinek nevében minden munkának kezdete, lefolyása s vége van.

5. *A harmadik, Európa nevű földrész és annak határai.* A harmadik földrészt Európának hívják, határai keleten a Tanai [3]) nevű folyó, mely Soldaniában, vagyis Cumaniában [4]) van s az említett folyóról nevezett Tana-tengerbe [5]) ömlik ; e tengert nagyobbnak hívják ; e tenger mellékén s Európa ezen, a tenger mellett Konstantinápolyig terjedő részein van Cumania egy része Orosz,- Oláh- [6]) és Bolgárország meg Alánia ; tovább délfelé Saloniche [7]) s a mi Görög-tengerünkben az Archipelagos szigetei, azután az egész Görögország egészen Achaiáig, a hol Morea van ; azután az Adriai-öböl, manapság Velenczei-öböl [8]) néven északnak fordúl a tenger, mellette Romániának [9]) Durazzo felőli része, Szlavónia,[10]) Magyar-

---

[1]) Fiesole (az ókori Faesulae) város Firenze közelében. — [2]) Mint számos más itáliai város, Firenze is Róma közvetítésével a trójai menekülőktől származtatta magát. — [3]) Don, az ókori Tanais. — [4]) Kúnország, a mai Románia és Déloroszország területén. — [5]) Azovi-tenger. — [6]) Rossia, Bracchia. — [7]) Szelanik (Szaloniki). — [8]) Vinegia. — [9]) Rumelia. — [10]) Schiavonia.

ország egy szöglete terülnek el egészen Istriáig s Friuli-ig, innen a trevisói Marca s Velencze városa felé fordúl, azután dél felé megkerüli Itália földjét, Romagnát, Ravennát s az anconai Marcat, az Abruzzokat s Apuliát s egészen Calabriáig vonul szemben Messinával és Sicilia szigetével ; ezentúl a mi tengerünk partja mentén nyugatnak fordul Nápoly és Gaeta felé egészen Rómáig ; azontúl van a Maremma [1]) s a mi országunk, Toscana Pisaig s Genováig, oldalt hagyja Corsica és Sardinia szigeteit, majd Provence felé folytatja, utána Catalonia, Aragonia, Malorca szigete s Granada meg Spanyolországnak a sevillai szorosig terjedő része, a hol keskeny tengerrész választja el Afrikától ; itt a nagy Oczeán-tenger külső partja mentén jobb kéznek fordul s körül veszi Spanyolországot, Castiliát, Portugalliát, északnak Galiciát s Navarrát, Bretagnet meg Normandiát, oldalt hagyva az ír-szigeteket. Folytatásában Picardiát, Flandriát s a franczia királyságot észak felé egy keskeny tengerrész választja el Anglia szigetétől, melyet hajdan Nagy-Britanniának neveztek s vele együtt Skóczia szigetétől. Flandriától kelet és észak felé való folytatásában van Island, Hollandia, Friesland, Dánia, Norvégia és Lengyelország s magába zárja egész Német-, Cseh- és Magyarországot Szászországgal együtt, ezentúl van Gotia és Svédország s így tér vissza Oroszországhoz és Cumaniához, a hol a fentemlített határnál a Tanai folyóval kezdtük volt. Az ekként körülhatárolt harmadik földrész belsejében még sok más itt fel nem említett tartomány van s aránylag a föld legnépesebb része, mivel a hideg felé terjed és mérsékeltebb. Európát ... Jáfetnek Nóe harmadik fiának leszármazottai lakták s Escodiusnak,[2]) a történet mesterének elbeszélése szerint Nóe a vízözön után született Janus [3]) nevű fiával együtt személyesen Európába, Itáliába jött volt s ott fejezte be életét ; Janus ott is maradt, nagy uralkodók s népek törzsatyja lett s sok dolgot hajtott végre Itáliában.

18. — *A harmadik Priamos királya lesz Németországnak, utódai pedig Francziaország királyai lesznek* ... III. Priamos,

---

[1]) Maremma a Tirreni-tenger partján a Magra és Volturno folyók közt elterülő mocsaras vidék. — [2]) Estodius vagy Methodius, kinek Martinus Polonus báseli (1544) kiadásában a 7. lapon idézett egyik mondata szószerint egyezik Villani fenti szavaival. — [3]) Giano.

a Velenczét alapító Priamos fia, az említett helyről nagy néptömeggel Pannoniába, azaz Magyarországba, a Sicambra [1]) nevű helyre ment ; így nevezték el s betelepítették az ő népükkel s derekassága s erénye következtében az említett Priamos lett uruk s királyuk. Ezt a népet galloknak, avagy szőkeségük miatt gallicusoknak nevezték s hosszú időn át egészen a római uralomig laktak azon a helyen . . .

38. — *Firenze városának első felépítése.* Fiesole elpusztulása után Caesar [2]) seregével a lapályra az Arno folyó mellé szállt, oda, a hol a fiesolebeliek Florinust [3]) sok népével egyetemben leölték volt s azon helyt várost kezdett építtetni, nehogy Fiesole ismét helyre álljon ; ott maradtak a vele volt s a fiesoleiek vagyonából meggazdagodott latin lovagok is, kiket tuderbelieknek [4]) neveztek. Caesar tehát a város építéséhez látott s beléfoglalt két falut, Camartit s Villa Arninát [5]) s a maga nevéről Caesareának akarta elnevezni. De a római senatus ennek halatára nem türte el, hogy nevéről Ceasareanak nevezze, hanem elrendelték s elhatározták, hogy azon nagyobb urak, kik részt vettek Fiesole ostromában, fogjanak Caesarral egyetemben a város felépítéséhez s a ki közülök felülmúlja a többit, vagyis hamarább fejezi be a maga építkezését, nevezze el a várost a maga nevéről úgy, a mint neki tetszik. Ekkor Macrinus, Albinus, Gnaeius Pompeius és Martius építőeszközökkel s mesterekkel felszerelten Rómából a városhoz jöttek, melyet Caesar építtetett s Caesarral egyesülve az építkezést felosztották maguk között a következő módon : Albinus az egész város kikövezéséhez látott, a mi derekas egy munka volt s a város díszére s tisztaságára szolgált s még manapság is ásatás közben találni lehet ebből a kövezetből főképen a Santo Piero Scheraggio negyedében s a San Piero kapujában s a dóm-kapunál, a hol a régi város nyomai mutatkoznak. Macrinus a vízvezetéket csináltatta vízgyüjtőkkel s boltívekkel ; 7 mértföldnyiről hozatta a vizet, hogy a városnak jó ivó- s mosdóvize legyen ; s e vízvezeték egészen a Montemorello mellett levő Marina nevű folyóig ért s magába fogadta a Sesto, Quinto s Colonnata felett fekvő

---

[1]) Sigambria, Óbuda. — [2]) G. Julius Caesar. — [3]) Firenze heros eponymosa, mondai alapítója. — [4]) Tudertini, az ókori Tuder (ma Todi) lakói Umbriában. — [5]) Község Firenze helyén.

összes forrásokat. Firenzében pedig a nevezett források egy *caput aquae*[1]) nevű nagy palotában végződtek, melyet ma a mi népnyelvünkön Capaccianak neveznek s egyes régiségek most is láthatók belőle a Termaban. S megjegyezni való, hogy a régiek egészségi szempontból vezetéki vizet ittak, mert sokkal finomabb s egészségesebb a kútvíznél, bort pedig kevesen, sőt alig nehányan ittak, a többiek vezetéki s nem kútvizet ittak ; s akkoriban nagyon kevés szőllőskert is volt. Gnaeius Pompeius égetett tégláből a város falait építtette, a város falai fölé pedig igen vastag kerek tornyokat építtetett 20 könyöknyire egyik tornyot a másiktól, úgy, hogy e tornyok igen szépek s erősek voltak. A város területéről s kerületéről nem találunk említést egy krónikában sem, a történetek csak annyit említenek, hogy az időben, midőn Totila, *Flagellum Dei*, elpusztította, igen terjedelmes volt. A másik római úr római mintára Capitoliumot vagyis egy csodás szépségű palotát, a város főerősségét építtette ; az Arno folyó vize árkon s kiásott csatornán bolthajtások alatt ment beléje s a föld alatt tért az Arnoba vissza s ez az árok minden tisztulási ünnep alkalmával kimosta a várost. Ez a Capitolium azon tér helyén volt, melyet ma Mercato Vecchionak[2]) neveznek a Santa Maria in Campidoglio nevű templomon felűl s ez bizonyosabbnak látszik. Mások azt mondják, hogy a mai Guardingo helyén volt, oldalvást a tértől, mely manapság a Priorok palotájáról »a néptere«[3]) nevet viseli, a hol egy más erőd volt. Guardingonak nevezték utóbb azon fal- és bolthajtásmaradványokat, melyek Totila után romokban maradtak s a hol utóbb a szabad-személyek tartózkodtak. Az említett urak minden igyekezetükkel azon voltak, hogy túlszárnyalják egymást az építésben, mindamellett mindnyájan ugyanazon időre fejezték be, miért is egyikük sem nyerte azt a kegyet, hogy tetszésére nevezhette volna el a várost, úgy, hogy eleinte sokan kis Rómának hívták. Mások Florianak nevezték, mert ott halt meg Florinus, a ki először építtetett azon a helyen s a fegyver dolgában is kiváló s a lovagiasságnak is virága volt s köröskörül az épülő város helyén mezei virágok s liliomok sarjadtak. Utóbb a lakosság nagyobb része megegyezett a Floria elnevezésben, minthogy virágok közt,

---

[1]) Vízgyűjtő. — [2]) Óvásártér. — [3]) Piazza del popolo.

vagyis nagy gyönyörűséggel épült. S bizonyára így is volt, mert Róma legjobb s legmegfelelőbb népelemei népesítették, kiket a senatorok küldtek Róma minden egyes városrészéből sorrendben, a mint a sors esett, hogy ott lakjanak s hozzájuk csatlakoztak azon fiesolebeliek is, a kik ott akartak letelepedni s lakni. Később azonban a hosszas közhasználat Fiorenzának nevezte el, a mit virágdíszű kardnak értelmeztek. S úgy találjuk, hogy 682-ben épült Róma alapítása után s 70 évvel a mi Urunk Jézus Krisztus születése előtt. S megjegyezni való, hogy a firenzebeliek mindig háborúskodnak s egyenetlenkednek egymás közt a min nincs mit csodálkozni, hiszen két, annyira eltérő ellenséges és különböző szokású néptől eredtek és származtak, mint a minők a nemes és erényes rómaiak s a durva s harczban zordon fiesoleiek voltak.[1])

[1]) V. ö. Dante hasonló véleményével a Pokol XV. énekében.

MÁSODIK KÖNYV.

1. Hogyan dúlta fel Firenzét Totila, Isten ostora, a gótok s vandalok királya. 2. Hogyan állította helyre Totila Fiesole városát. 3. Totila elhagyja Firenzét és Róma felé indul ; szétdúl sok várost és rossz halállal elhal. 4. A gótok urai maradnak Itáliának Totila halála után. 5. Hogyan űzik ki először a gótokat Itáliából és hogyan szerezte vissza az uralmat az ő fiatal királyuk Teodorik. 6. A gótokat teljesen kiűzi Itáliából Belizár római patricius. 7. A longobárdoknak Itáliába való jövetele. 8. A szaraczénok törvényeinek és felekezetének keletkezése Mohamed által. 9. Rotari longobard király követői. 10. Martell Károly az egyház kérelmére Francziaországból Itáliába érkezik a longobárdok ellen ; Siena városának keletkezése. 11. Eracus longobard király Apuliából a Szentszék iránti engedelmességre tér. 12. Telofres, a longobardok királya, üldözi a szentegyházat ; Pipin király István pápa kérésére bejön Francziaországból, leveri és elfogja őt. 13. Desiderius, Telofres fia, megújítja a küzdelmet a szentegyház ellen, a mely okból Nagy Károly Itáliába tör, legyőzi, elfogja és szétzúzza a longobardok uralmát. 14. Nagy Károly családja és utódai. 15. Nagy Károly, Francziaország királya, Róma császárja lesz. 16. Nagy Károly után fia, Lajos lesz császárrá. 17. A szaraczénok Berberiából Itáliába törnek, de mindannyiukat legyőzték és megölték. 18. A szaraczénok még betörnek Calabriába, a normannok pedig Francziaországba. 19. Hogyan és kinek személyében vesztette el Pipin nemzetsége a császárságot és a franczia királyságot. 20. Folytatás. Capet Hugó nemzetségének uralma. 21. Firenze városa 350 éven át el volt pusztulva és feldúlva.

1. — *Hogyan dúlta fel Firenzét Totila, Isten ostora, a gótok s vandálok királya.* Krisztus 440-ik évében[1]), Szent Leó pápa,[2]) Theodosius és Valentinianus [3]) császárok korában volt észak tájain egy vandál s gót király, a kit Bélának,[4]) melléknevén Totilának [5]) hívtak. Ez egy törvényt nem ismerő, erkölcseiben s minden dolgában kegyetlen barbár volt, Goziában és Sveziában [6])

---

[1]) Tényleg 452-ben. — [2]) Nagy Szent Leó (440—461). — [3]) II. Theodosius (408—450) és III. Valentinianus (424—455). — [4]) Bela. — [5]) Azaz Attila. — [6]) Mindkettő Skandinávia déli részén.

született s kegyetlensége folytán megölte testvérét s erejével és hatalmával sok mindenféle néptörzset vetett maga alá; aztán elhatározta, hogy elpusztítja s tönkreteszi a rómaiak birodalmát s feldúlja Rómát; ekképen uralma által mérhetetlen népet gyűjtött össze országából és Sveziából, Goziából, aztán Pannoniából, vagyis Magyarországból s Dániából, hogy Itáliába törjön. S a mint Itáliába akart menni, a rómaiak, burgundok s francziák ellentálltak neki s nagy ütközetet vívtak vele Lunina vidékén, vagyis Friuli és Aquileia közt. Nem volt még ütközet, melyben egyik s másik részről is annyi nép esett volna el, mint ebben; elesett a burgund király s Totila vereséggel tért megmaradt népével honába.[1]) De végre akarta hajtani a római birodalom megsemmisítésére vonatkozó szándékát s az előbbinél nagyobb sereget gyűjtött s Itáliába jött. Először is Aquileia városa megszállásához fogott s három évig táborozott alatta, aztán elfoglalta, felégette s feldúlva minden népével egyetemben s Itáliába nyomulva hasonló módon dúlta fel Vicenzát, Bresciát, Bergamot, Milanot s Ticinot[2]) s Lombardia szinte minden városát, csak Modenát véve ki Szent Giminiano érdemei folytán, a ki ott püspök volt; mert népével áthaladt azon a városon s Isten csodája által nem vette azt észre, csak a mikor már kiért belőle s e csoda következtében elpusztítlanul hagyta. De feldúlta Bolognát s vértanuvá tette Szt. Proculus bolognai püspököt s ilyképen a Romagna szinte valamennyi városát feldúlta. Azután Toscanába kelt át s Firenze tekintélyes és erős városára bukkant. A mint annak elnevezését s azt hallotta, hogy a legelőkelőbb rómaiak építették s hogy a birodalom s Róma kamarája volt s hogy azon vidéken ölték meg elődjét, Radagais gót királyt[3]) oly nagy számu góttal együtt, miként fennebb elmondtuk volt,[4]) elrendelte, hogy szállják meg s több ideig időzött alatta hiában. Midőn látta, hogy ostrommal nem veheti be, minthogy nagyon meg volt erősítve tornyokkal, falakkal és sok jó néppel: csellel, szineskedéssel s árulással törekedett bevenni. Minthogy a firenzeiek folytonos háborúskodásban állottak Pistoia városával: Totila a

[1]) Nyilvánvalóan a catalaunumi ütközettel (451) zavarja össze. — [2]) Pávia. — [3]) Radagaisus (Radagasio) germán vezér, kit 405-ben (vagy 406.) Stilicho Faesulae (Fiesole) mellett megvert. — [4]) I. 61.

város körül pusztított s megüzente a firenzeieknek, hogy barátjuk akar lenni s az ő szolgálatukban fel akarja dúlni Pistoia városát. Nagy szeretetet mutatott irányukban s igérte, hogy szabadalmakat ad nekik sok tágkörű feltétellel. A rövidlátó firenzeiek (s ezentúl mindig közmondásszerűleg vakoknak nevezték őket) hittek hamis szineskedésének s hiú igéreteinek: kaput tártak előtte s városukba bocsátották őt és népét s ő a Capitoliumban szállt meg. A mint a kegyetlen zsarnok minden erejével a városban volt s hamis látszattal szeretetet mutatott a polgárokkal szemben, egy napon nagy számban tanácskozásra hívta a város legnagyobb s leghatalmasabb vezetőit s a mint a Capitoliumba értek s egyenként haladtak át egy szoba bejáratán, valamennyiüket megölette s kivégeztette s egyik sem hallotta a másikat s azután a Capitolium vízvezetékébe vagyis a Capitolium földalatti Arno-árkába dobatta őket, hogy senki se vegye észre a dolgot. Igy ölette őket nagy számban, hogy semmi sem hallatszott belőle Firenze városában, hanem csak a város kijáratánál, a hol az említett vízvezeték vagyis árok felszínre került s visszafolyt az Arnoba, piros s vérszínben tűnt fel az egész víz. Ekkor a nép észrevette a csalást s árulást, de már hiábavaló s késő volt, mivel Totila felfegyvereztette egész népét s a mint észrevette, hogy kegyetlenségét felfedezték, elrendelte, hogy áraszszák el a várost s öljenek le kicsinyt és nagyot, férfit s nőt. S így is tettek minden [1]) ellentállás nélkül, mert a polgárok fegyvertelenek s készületlenek voltak. Úgy találjuk pedig, hogy az időben Firenze városában 22000 fegyverképes férfi volt az aggok és gyermekek nélkül. Midőn a város népe látta, hogy mily fájdalomra s pusztulásra jutott, a ki menekülhetett, megtette, a vidékre futott s elrejtőzködött az erdőkben s barlangokban; de még többet a polgárok közül megöltek, levágtak s elfogtak s az egész várost az említett gótok, vandálok s *magyarok* kifosztották minden vagyonából s gazdagságából. S miután Totila népét s javait így elemésztette, elrendelte, hogy rombolják le, égessék s pusztítsák, hogy ne maradjon benne kő kövön. S úgy is tettek; csakis nyugat felől maradt meg egy torony azok közűl, melyeket Gnaeius Pompeius épít-

---

[1]) V. ö. VII. 16. s Varchi B. (I. 1566). Storia Fiorentinája (II. 46.) érdekes fejtegetésével.

tetett volt, északon s délen egy kapu s bent a városban a kapu mellett a *casa sive domo,* a mi alatt Szt. János székesegyházát értjük, melynek előbb Mars háza volt a neve. Ez pedig még soha sem pusztult el és soha sem is fog elpusztulni, hanem csakis az ítélet napján, mert így találjuk felírva a nevezett egyház falára. S még más tornyok vagyis templomok is maradtak fenn, melyeket betűkkel jelöltek, mert így találjuk őket a régi krónikákban s nem tudjuk értelmezni őket, így vannak : S., P. háza és F. háza. A városnak 4 kapuja s 6 mellékkapuja volt s csodás erősségű tornyok voltak a kapuk fölött. Mars isten bálványa, melyet a firenzeiek a templomból kivittek s egy toronyra helyeztek volt, ekkor esett az Arnoba s mindaddig ott maradt, míg Firenze romokban hevert. Igy dúlta fel a gonoszságos Totila Firenze nemes városát Krisztus 450-ik évében junius 28-ik napján 520 évvel alapítása után s a nevezett városban ölte meg Totila népe nagy kínzások közt boldog Mauritius firenzei püspököt, kinek teste a Santa Reparataban nyugszik.

2. — *Hogy állíttatta helyre Totila Fiesole városát.* Firenze feldúlása után Totila zászlaival, sátoraival s bódéival azon hegyre ment, melyen egykor Fiesole ősi városa állt, ott tábort ütött s elrendelte a város helyreállítását s kihirdette, hogy aki oda akar telepedni s ott lakni, legyen biztonságban és szabad, ha megesküszik, hogy a rómaiak ellensége lesz, nehogy Firenze városa valamikor ismét helyreálljon. Ennélfogva sokan, a kik régen Fiesoleból szálltak volt alá, visszatértek oda lakni s maguk az elmenekült firenzeiek közül is sokan, a kik nem tudtak hova menni, hol lakni és így rövid idő alatt helyre állt s visszaépült Fiesole városa s erős lett falai s népe által és ezentúl is, miként előbb, folytonosan lázadásban volt Róma ellen . . .

3. *Hogyan hagyta el Totila Fiesolét, hogy Rómába menjen s dúlt fel számos várost s halt meg gonosz halállal.* Fiesole városának helyreállítása után Totila elhagyta azt és Toscanába ment, hogy a birodalmat pusztítsa s Rómába menjen. Elfoglalta s feldúlta Arezzo városát, felszántotta és sóval vettette be ; Perugiát hosszas ostrom után éhség által bevette s feldúlta s püspökét, boldog Herculanust megfojtatta. Ugyanígy tett Pisa, Lucca, Volterra, Luni, Pontremoli, Parma, Reggio, Bologna, Imola, Faenza, Forli, Forlimpopolo s Cesena városokkal is ; mind e városokat s Lombardia megnevezett városait, Róma-vidék s

Campania sok más városát ez a gyalázatos Totila feldúlta és sok szent szerzetest s barátot ő s népe elpusztított s vértanuvá tett s nagy keresztényüldözést rendezett, az egyházakat s monostorokat kirabolta, elpusztította és széthányta. Azután Róma feldúlására menet a Maremmában hirtelen halállal elhúnyt. Más tudós azonban azt írja, hogy az akkor uralkodó Szt. Leó pápa Istenhez való könyörgései folytán a nevezett Totila elhagyta Itáliát s megszűnt a romlás és a vész ; Isten csodája következtében ugyanis az említett Totilának álmában több alkalommal látomány képében egy rémes és borzasztó arczú árny jelent meg s fenyegette, hogy tönkreteszi, ha nem cselekszik a nevezett szent atya, Leó pápa akarata szerint. Az a Totila pedig ettől való féltében megtisztelte a nevezett pápát s a nélkül, hogy Róma felé közeledett volna, elhagyta Itáliát s visszatért Pannoniába s oda érve hirtelen halállal meghalt ; van, a ki azt mondja, hogy Cigoleban halt meg a Marcaban. De bárhol halt is meg, halála éjjelén Marcianus görög császár álmában Totila ijját eltörni látta, miből megértette, hogy Totila meghalt s úgy is találták, hogy ugyanazon éjjel halt meg. Ez a Totila volt a legkegyetlenebb és a leghatalmasabb az összes zsarnokok közt s ezért a gonosz kegyetlenségeért nevezték melléknéven *Flagellum Deinek.* Mások azt írják, hogy e melléknevet Szent Benedek [1]) adta volna neki, kinek szentségéről annyit hallott Totila, hogy álöltözetben Monte Cassinoba [2]) ment, hogy lássa, vajjon fölismeri-e őt. A boldogságos szent, bár soha sem látta volt őt, isteni ihletből felismerte s megszólította : *te vagy Isten ostora a bűnök büntetésére* [3]) s a maga részéről meghagyta neki, hogy ne ontson több embervért, mire kevéssel rá meghalt. S valóban Isten ostora volt a rómaiak s itálok dölyfének megtörésére az ő bűneik miatt, mert az időben nagyon meg voltak rontva az

---

[1]) A Szent Benedek-rend alapítója (480—543.) — [2]) Monte Cassino Caserta olasz tartományban a Szent Benedek-rend anyakolostorával — [3]) Attila e neve legelőbb Szt. Lupus troyesi püspöknek a VIII—IX. sz.-ban készült legendájában fordul elő. Feltalálható Szt. Geminianus modenai püspök legendájában is, a hol a magát Isten szolgájának nevező püspöknek Attila igy felel : Si tu es servus Dei, ego sum flagellum Dei. A magyar krónikák szerint maga Attila vette volna föl e nevet. Thierry szerint (Attila-mondák ford. Szabó K., 16. s köv. l.) ez elnevezés bibliai eredetü s a neolatin népek ruházták Attilára.

ariánus eretnekség tévelyétől Krisztus igaz vallása ellen s bálványozók voltak és sokféle, Istennek nem tetsző bűn fertőztette őket s így az isteni mindenhatóság igazság szerint büntette az igaztalanokat ezen igaztalan zsarnok által.

4. — *A gótok Totila halála után Itália urai maradnak.* Még Totila életében egy másik gót király, Teodoric, elhagyta Gótországot, feldúlta Dániát, azután Lotharingiát, azaz Brabantot s Hainaut-t [1]) s szinte egész Francziaországot. Spanyolországban érte őt Totila halálhíre, mire a vandálokkal, gótokkal s magyarokkal rögtönösen Itáliába jött s a Totilával tartó különféle más népeket saját uralma alatt egyesítette, Spanyolországban pedig testvérét, Elaricot vagyis Elariot hagyta gót királynak . . .

5. — Krisztus 465-ik éve körűl egy bizonyos Augustulus [2]) uralkodott 15 hónapon át a római birodalmon, mígnem egy rutinai görög, Evancier népével, a rutinokkal Itáliába jött s elűzte az uralomból a nevezett Augustulust . . . Ennek hallattára Zeno konstantinápolyi császár az ifjú, 17 éves Theodoricot, a gótok királyának hátrahagyott fiát küldte az említett Evancier ellen ; szárazföldön nagy fáradalmak közt Bolgár- és Magyarországon át vonult s Evancier Itália egész erejével Aquileianál szállt vele szembe ; ott megütköztek, Evancier vesztett s keveсed magával Rómába menekült ; a római nép azonban nem akarta bebocsátani a városba. Theodoric a gótokkal, görögökkel s magyarokkal Rómáig követte, mire Evancier Rómából Ravennába futott ; Theodoric oda is utána ment, 3 éven át ostrom alatt tartotta s a város bevétele után Krisztus 480. évében megölte őt . . .[3]) s így Itália ura és királya maradt . . .

7. — *A longobárdok Itáliába való jöveteléről.* Narses római patricius volt s Justinus császár nevében a Nyugat fölött uralkodott, de kegyvesztetté lett Justinus neje, Sophia császárnő előtt, úgy hogy halállal s méltósága elvesztésével fenyegette őt, a mely dolog miatt Narses fellázadt Justinus császár ellen s Pannoniába küldött a longobárdokért (a kik magyarok) s Rotario nevű királyukkal szövetkezett a konstantinápolyi császár s a görögök ellen, hogy elragadja tőlük Itália uralmát s úgy is történt : ez a longobárd király Krisztus 570-ik évében Itáliába

[1]) Analdo Belgiumban. — [2]) Romulus Augustulus. — [3]) 493-ban.

jött. A legelső longobárdok, kik Itáliába jöttek, így öltözködtek: fejüket borotválták, szakáluk hosszú, ruházatuk bő s hosszú és többnyire lenből volt, a frizek módjára szíjakkal összekötözött, sarokig érő fejetlen harisnyájuk volt. E longobárdok eleinte Szászországban laktak, de a nép túlszaporodása miatt egy részük elhagyta országukat s elfoglalta Pannoniát, azután Magyarországban terjeszkedett el s longobárdoknak nevezték őket egy Godan nevű nemtőtől, a kitől a longobardok feleségei s az említett nemtő neje tanácsot kértek szerencséjükre vonatkozólag s ő tanácsképpen azt mondta, hogy álluk köré csavart hajjal jőjjenek reggel napkeltekor. Godan meglátta őket s mondá: kik azok a longobardok? s ez volt az ő első nevük. Utóbb a fent nevezett időben s okból Itáliába mentek s először is a milanoiakat űzték ki Milanoból s hasonlókép Ticino lakóit, a cremonabelieket, a bresciaiakat s bergamobelieket s először is ezekben a városokban kezdtek lakni és saját népükkel népesíteni s azután a környék valamennyi városát, a toscanabelieket is egészen a pugliai [1]) királyságig uralmuk alá vetették; azontúl azt az országot a longobardok nevéről Lombardianak s lombardoknak nevezték, mert azelőtt Ombria [2]) tartománynak, a Pón túl Ensubrianak [3]) hívták. S jövetelükkel Itália felszabadult a konstantinápolyiak igája alól s az időtől fogva a rómaiak patriciusok által kormányoztatták magukat s ez hosszú ideig tartott. S a mondott longobárd király Pavia városát tette királysága fővárosává s a míg uralkodott, sok nagy s nevezetes dolgot vitt végbe.[4])

9. — *Rotari longobárd király követőiről.* Az említett Rotari király után, kiről fentebb tettünk említést a Narsesről szóló fejezetben, ki először hivatta őket Itáliába, Gisulf uralkodott. Ez a Gisulf Apulia királya volt s Beneventot tette fővárosává s egész Apuliát szinte lakatlanná tette, hogy longobardokkal népesítse be s a maig longobárdnak nevezett törvényt hozták, melyet az apuliaiak s a többi olaszok ma is tartanak azon részek-

---

[1]) Puglia az ókori Apulia Dél-Itáliában, Bari Foggia s Otranto környéke. — [2]) Umbria Közép-Itália keleti részén Perugiától az Adriai-tengerig. — [3]) Insubria ókori tartomány a Pó balpartján a mai Lombardiában. [4]) V. ö. Gombos: Középkori Krónikások I. Paulus Diaconus, A longobardok története.

ben, a hol gyámot,[1]) köznyelven manovaldo-t [2]) rendelnek a nők mellé, ha valami szerződést kötnek s ez jó s igazságos törvény volt. Ez a Gisulf Rómában ostrom alá fogta a pápát s két fia volt : az egyik, Alberik nevű, Lombardiában királykodott, a másiknak Grimoald volt a neve s Beneventoban maradt s ott halt meg vérköpülyözés által, egy ív felajzásában kifárasztván karját. Grimoald után fia, Romuald lett a király, ki sok üldözést rendezett az egyház ellen. Lombardiában Alberik s utána utódai uralkodtak s viseltek nagy háborút a ravennaiak ellen Romagnában,[3]) mely Róma után a legnagyobb s leghíresebb városa volt Itáliának. S annyi ideig uralkodtak a longobárdok Itáliában, hogy egészen Itália bennlakóivá váltak. Különböző felekezetekhez tartoztak ; mindamellett hogy meg voltak keresztelve : ki keresztény, ki arianus vagy másféle tévelygő, ki bálványozó s pogány s így volt Itália hosszú időn keresztül a longobárdok által tévelyektől s zsarnokuralomtól fertőztetve, az egyház pedig nagyon lealázva és lesújtva. Alberik után Eliprand uralkodott mint a longobárdok királya, a ki oly nagy volt, mint egy óriás, úgy hogy lábának hosszáról vették a földmértéket, melyet a mi időnkben is Eliprând-féle lábnak neveznek s a mely csak kevéssel kisebb egy — a mi arányaink szerint való — rőfnél s így is van kifaragva sírján Páviában. Ez az Eliprand keresztény volt és Sardiniába küldött Szent Ágoston csontjainak s testének feltalálása végett és Itáliába hozatta azt s áhítatból egészen Genováig körmenettel ment elébe és aztán Krisztus 725-ik évében nagy tisztességgel s ünnepélyesség közt Páviában helyezte el.

---

[1]) Mondualdo. — [2]) A germán nőt nem illette meg a »selbmundia«, vagyis a személye és vagyona fölött való önálló rendelkezés, nő jogérvényes ügyletet nem köthetett s a biróság előtt sem jelenhetett meg személyesen, hanem a szövegben említett helyettes vagy gyám képviselte őt. — [3]) Ravenna 752-ig a keletrómai császár itáliai helytartójának (exarcha) székhelye. Romagna Ravenna s Forli környéke.

HARMADIK KÖNYV.

1. Némi visszatérés Firenze városának Nagy Károly és a rómaiak segítségével való ujjáépítésére. 2. Az alak és a nagyság, melyben Firenze városát ujraépítik. 3. Nagy Károly Firenzébe jövetele, kiváltságlevele és a Szent Apostol egyházának építtetése. 4. Hogyan és miért szállott a római császárság az olaszokra. 5. Ottó az egyház kérésére először tör be Szászországból Itáliába és leveri az olasz császárok hatalmát.

3. — *Nagy Károly Firenzébe jövetele, kiváltságlevele és a Szent Apostol egyházának építtetése.* Firenze új városának kis kiterjedésben s alakban a fent említett időben [1]) való helyreállításakor a kapitányok, a kik a császár s Róma községe nevében voltak ott, elrendelték a város benépesítését s miként hajdan, Firenze alapításakor, elrendelték Rómának, hogy a legjobb római nemes s népbeli nemzetségek maradjanak Firenzében polgárok gyanánt ; így tettek a második újraépítésnél s mindenik gazdag javadalomban részesült. S úgy találjuk a franczia krónikákban, hogy Nagy Károly császár, Francia királya, Firenze városának a fent elmondott módon való helyreállítása után Rómából való távoztában s a hegyeken túlra való visszatértében Firenzében időzött s nagy ünnepélyességgel ülte meg a feltámadás husvét-ünnepét Krisztus 805-ik évében és számos lovagot avatott Firenzében s a szent apostol templomát alapította a külvárosban s Isten és a szent apostolok tiszteletére gazdagon ellátta s Firenzéből való távozásakor a várost kiváltságokkal ruházta fel s Firenze községet és lakóit 3 mfdnyi kerületben mentességgel és szabadsággal látta el, adókivetés vagy fizetés kötelezettsége nélkül, kivéve évi 26 dénárt minden tűzhely után. Hasonló módon mentessé tette a környék minden polgárát, a ki be akart telepedni s a külföldieket is, minélfogva sokan mentek oda lakni s rövid idő alatt jó fekvése, kényel-

---

[1]) 801-ben (III. 1.)

mes elhelyezése, folyója és síksága által a leírt kis Firenze jól benépesedett s erőssé tették falai s vizzel telt árkai. S elrendelték, hogy a mondott várost Róma módjára, vagyis két consul s 100 senatorból álló tanács által igazgassák s kormányozzák s hosszú időn át így is igazgatták, a mint alább említeni fogjuk. Firenze említett polgárai hosszú időn át sok zaklatást s háborúságot viseltek el, egyrészről mert a fiesoleiek oly közelben ellenségeik voltak s folyton gyűlölködtek s állandó háborúságban voltak egymással, azután a szaraczénoknak a franczia császárok [1]) korában Itáliába való becsapkodásai következtében, a mint fentebb említettük,[2]) melyek nagyon sujtották az országot, azután a különféle változások miatt, melyeken Róma s egész Itália átment, egyfelől a pápák, másfelől az olasz császárok [3]) viszálykodásai következtében, kik folytonos harczban állottak az egyházzal. E miatt Firenze városának neve s hatalma két évszázadon át nem terjeszkedhetett s nem nőhetett túl szűk határain. De mind e harczok és zavarok között is egyre gyarapodott lakosságban s erőben és keveset törődött a fiesolebeliek támadásaival vagy Toscana egyéb viszontagságaival; mind a mellett, hogy ereje s uralma csak kevéssé terjedt a városon kívűl, mivelhogy az egész környéket a városnak nem engedelmeskedő nemesek s hatalmasok kastélyai lepték el s egyik-másik Fiesolével tartott, mindazonáltal a városnak bent egységes polgársága volt s erős volt fekvésénél, falainál s vízzel telt árkainál fogva s bent a kis városban rövid idő alatt, a városéit nem számítva, a polgároknak több mint 150, egyenként 120 rőf magas tornyuk volt s az a sok magas torony, mely akkoriban Firenzében volt, a mint mondják, messziről s kívűlről a maga kis terjedelméhez képest a lehető legszebb s legbüszkébb város látványát nyújtotta; ez időközben nagyon népes volt, teli palotákkal s házakkal s az akkori időkhöz képest hatalmas néppel . . .

4. — Első Berengár itáliai császár után fia, II. Berengár uralkodott kilencz esztendeig. Ez időben X. János pápa Tosiglianoból testvérével, Alberico őrgróffal Apuliába a szaraczénok ellen ment s a Garigliano folyó mellett szerencsésen le is

---

[1]) Frank császárok, Nagy Károly utódai (814—887). — [2]) I. 17., 18. — [3]) 887—952.

győzték s Apuliából kiűzték őket. Ezután Rómába mentek, a hol a pápa összeveszett az említett őrgróffal s kiűzette őt Rómából, mire emez haragjában követeket küldött a magyarokhoz s Itáliába hívta őket; ezek nagy sokaságban el is jöttek [1]) s feldúlták s elpusztították szinte egész Toscanát s Róma környékét, leöltek férfit és nőt s minden kincset magukkal vittek; utóbb azonban a rómaiak kiűzték őket s bosszúból minden évben a rómaiak Magyarországba törtek, hogy hadakozzanak ellenök. Ez után 7 éven át Lothár uralkodott Itáliában...

5. — ... Ottó császár Németországba való visszatérte után [2]) sok küzdelmet folytatott a magyarokkal, leverte, legyőzte [3]) s uralma alá hajtotta őket...

---

[1]) A magyarok 921—922-ben Közép- és Dél-Itáliát dúlták. — [2]) Nagy Ottó 951-ben hódoltatta meg II. Berengárt, Itália királyát. — [3]) 955-ben az augsburgi ütközetben.

NEGYEDIK KÖNYV.

1. A római császárság választása a németekre száll; első Ottót Szászországból császárrá avatják. 2. Harmadik Ottó császár és Hugó őrgróf, a ki a firenzei apátságot alapítja. 3. Németország hét fejedelme, a kik a császárt választják. 4. Francziaország királyainak családja, a kik Capet Hugótól származtak. 5. Hogyan lett első Henrik császárrá. 6. Az említett Henrik idejében a firenzeiek elfoglalták s feldúlták Fiesole városát. 7. Sok fiesolei Firenzébe ment lakni és egy népet alkot a firenzeiekkel. 8. Hogyan növekszik Firenze városának kerülete előbb árokkal és kerítésekkel, utóbb fallal. 9. Hogyan lett első Konrád császárrá. 10. A nemesek, a kik a Dom környékén laktak. 11. A nemesek házai a Szent Péter kapuja negyedében. 12. A Szent Brancazio negyedbeliek (t. i. nemesek). 13. A Santa Maria és a San Pietro in Scherragio kapuja negyedében lakók. 14. Ezen időben az Arno tulsó partja (Oltrarno) kevéssé lakott. 15. Hogyan lett a másodiknak nevezett Henrik császárrá és a nevezetes dolgok, melyek az ő korában történtek. 16. Harmadik Henrik császár lesz, az ő korában történt itáliai nevezetességek; a római udvar Firenzébe megy. 17. Hogyan lett szentté Gualberti Szent János firenzi polgár, a valombrosa-i szerzetnek atyja. 18. Több ez időben végbement dolgok elbeszélése. 19. Guiscard Róbert és utódai, a kik Sicilia és Apulia királyai voltak. 21. Mathild grófnő. 22. Hogyan kezd háborut bajorországi harmadik Henrik császár az egyház ellen. 23. Az említett Henrik császár megszállja Firenze városát. 24. Hogyan ment végbe ez időben a nagy hadmenet a tengerentúlra. 25. A firenzeiek növelni kezdik vidéküket. 26. A firenzeiek feldulják és legyőzik Prato várát. 27. Bajorországi negyedik Henrik császárrá lesz és üldözi az egyházat. 28. Végül hogyan tér az egyház iránti engedelmességre az említett negyedik Henrik császár. 29. A firenzeiek legyőzik negyedik Henrik császár helytartóját. 30. Firenze városában két alkalommal tüz támad, mely a városnak csaknem legnagyobb részét elhamvasztja. 31. A pisaiak elfoglalják Malorcát, a firenzeiek őrizetükbe veszik Pisa városát. 32. A firenzeiek elfoglalják s szétrombolják Fiesole várát. — 33. Hogyan mérik föl Firenze vidékét. 34. Roger Apulia herczege háborút visel az egyházzal és azután kibékül a pápával; Rómában két pápa volt egy időben. 35. A második nagy tengerentúli hadmenet elbeszélése. 36. Hogyan pusztítják el a firenzeiek

Montebuono várát. 37. Hogyan győzi le a firenzeieket Montedicrocenál Guido gróf. 38. Hogyan győzik le a pistoiabeliek Carmignano mellett a pratobelieket.

5. — *Henrik császárrá választása.* III. Ottó császár halála után a német választók II. Henrik bajor herczeget Nagy Károly nemzetségéből tették császárrá s ez Krisztus 1003-ik évében történt. 12 évig s 6 hónapig uralkodott s jó szerencsével harczolt minden német-, cseh-, és olaszországi ellenségével; országostól Krisztus hitére térítette Istvánt, Magyarország királyát s nőül adta hozzá nővérét. Ő volt az első Henrik nevű császár, mint német király azonban második volt...

17. — *Gualberti Szent János firenzei polgár, a Valombrosa-rend atyja.* Henrik császár [1]) idejében élt Firenze vidékén egy János nevű nemes ember, Gualberto úrnak, a Petroio di Valdipesa urak közül való lovagnak fia. Ez világi ember volt s háborúságban állt szomszédaival, a kik megölték egyik testvérét; egyszer fegyveres lovasok társaságában Firenzébe menet a San Miniato a Monte egyháza közvetlen közelében ellenségére, testvére gyilkosára bukkant; a mikor ez az ellensége látta, hogy meglepték, Gualberti János lábai elé borult s keresztbe tett karokkal a keresztre feszített Jézus Krisztus nevében kegyelemért esedezett. Isten könyörületre indította ezt a Jánost, megbocsátott ellenségének és San Miniato egyházába vezette, hogy fogadalmat tegyen a feszület előtt. E könyörületével Isten nyilvános csodát mutatott, mert mindenki láttára a feszület az említett Gualberti János felé hajlott s azon kegyelemben részesítette, hogy elhagyja a világi életet s a vallásos életre térjen és szerzetessé lett San Miniato említett egyházában. Utóbb azonban, mivel az apátot simoniákusnak s bűnösnek találta, mint remete a Valombrosai-alpok közé ment s ott anynyira öregbedett Isten kegyelmében és a szentségben, hogy — a mint Istennek tetszett — első kezdeményezőjévé lett ama kolostornak és szent rendnek, melyből sok kolostor és számos szent szerzetes áradt szét Toscanába s Lombardiába. S életében s azután is számos csodát vitt végbe, a mint azt legendája elbeszéli; VIII. István s utóbb VII. Gergely pápa nagyra be-

[1]) IV. Henrik.

csülték ragyogó hitéért s életéért ; s kimult ez életből Passignano kolostorában Krisztus 1073-ik évében s az említett VII. Gergely utóbb nagy ájtatossággal szentté avatta.

35. — A második keresztes hadjárat [1]) vitézei számlálhatatlan sokaságban 200 hajóval a tengeren keltek át, a többség azonban Magyarországon és Pannonián át szárazon ment Görögországba . . .

---

[1]) 1147-ben.

ÖTÖDIK KÖNYV.

1. Itt kezdődik az ötödik könyv. Hohenstaufi Sváb I. Frigyes római császár és utódai ; megemlékezés a Firenzében és egész Itáliában történt eseményekről. 2. Sándor pápa Franczíaországból Veneziába érkezik és a császár az ő engedelmességére tér. 3. Hogyan békül ki Barbarossa Frigyes császár az Egyházzal, tengerre száll és meghal. 4. Francziaország és Anglia királyai szintén tengerentúli zarándoklatra indulnak. 5. A firenzeiek legyőzik az arezzobelieket. 6. Hogyan kezdődik a firenzeiek első háborúja a sienabeliekkel. 7. Hogyan építik az erős és nemes Pogibonizzi várát és a Colle di Valdelsát. 8. A Firenzében történt nagy tűzveszedelmek. 9. Hogyan kezdődött Firenzében polgárháború az Ubertiek s a consulok hatósága közt. 10. A firenzeiek beveszik Montegrassoli várát. 11. A firenzeiek beveszik Pogna várát. 12. Első Frigyes császár elveszi Firenzének és más toscán városoknak területét. 13. Hogyan veszik fel a firenzeiek a keresztet és kelnek át a tengeren Damiette elfoglalására, a miért felszabadul az ő vidékük. 14. A firenzeiek megkapják Szent Fülöp apostol kardját. 15. A pápa kibékiti a pisaiakat és genovaiakat, hogy a tengerentúli zarándoklatot elvégezhessék. 16. Hogyan lett császár Hohenstaufi Henrik az egyház jóvoltából és feleségül vette Constanciát, Sicilia királynéját. 17. Hogyan hóditja meg Henrik császár Apulia királyságát. 18. Henrik császár az egyház ellen lázad, üldözi és meghal. 19. Hogyan választották meg Szászországi IV. Ottót császárrá. 20. Teljes napfogyatkozás. 21. A san miniatobeliek elpusztítják városukat viszálykodás miatt. 22. A firenzeiek megveszik Montegrossolit. 23. Hogyan lett pápa III. Ince. 24. A »fratres minores« rendjének keletkezése. 25. A »fratres praedicatores« rendjének keletkezése. 26. A firenzeiek elpusztítják Frondigliano várát. 27. A san miniatobeliek elpusztítják Sanginiegiot és a dombra térnek lakni. 28. A francziák és a veneziaiak elfoglalják Konstantinápolyt. 29. Hogyan szálltak le a tatárok Gog és Magog hegyei közül. 30. A firenzeiek elpusztítják Simifonti és Combiata várakat. 31. Montelupo elpusztítása és Montemurlo megszerzése. 32. Hogyan választottak a firenzeiek először podestát. 33. Hogyan győzik le a firenzeiek a sienaiakat Montalloban. 34. A sienaiak békét kérnek és kapnak a firenzeiektől. 35. Hogyan koronázták IV. Ottót császárrá és hogyan lett ellensége és üldözője a Szentegyháznak. 36. Hohenstaufi II. Frigyes még Ottó életében a római egyház kivánságára császárrá választatik. 37. Az idősebb Guido gróf halála és leszármazottai.

38. A guelf és ghibellin párt kezdete Firenzében. 39. A házak s nemesek, a melyek guelfek és ghibellinek lettek Firenzében. 40. Hogyan veszik be a keresztények Damiette városát és ezután elveszítik. 41. A firenzeiek városuk hűségére esketik az egész parasztságot s megkezdik az új Carraia-hid építését. 42. Hogyan veszik be a firenzeiek Mortennanát és bevégzik az említett új Caraia-hidat.

3. Krisztus 1188-ik évében [1]) Barbarossa Frigyes felvette a keresztet s óriási sereggel Németországból Magyarországon át Konstantinápolyba ment, . . .

9. — *Hogyan kezdődött Firenzében polgárháború az Ubertiek s a consulok hatósága közt.* Ugyanazon évben [2]) egyenetlenség s nagy háborúság keletkezett Firenzében a polgárok között, a minő még soha sem volt Firenzében s ez a tulságos jóllét s a dölyffel vegyes hálátlanság miatt volt: az Ubertiek ugyanis, a kik a legtehetősebb s a legnagyobb polgárok voltak Firenzében, nemes és népbeli követőikkel háborút kezdtek a consulok ellen, kik meghatározott időre s bizonyos szabályok alapján a község urai s vezetői voltak, mert gyülölték a signoriát, mely nem volt kedvükre való s oly módfeletti és heves harcz volt, hogy szinte naponként vagy kétnaponként verekedtek egymással a polgárok, pártok szerint szomszéd szomszédjával s felszerelték a tornyokat, melyek 100—120 rőfnyi magasságban nagy számmal voltak a városban. S ez időkben az említett harcz miatt az utczarészek közönsége a szomszédság közköltségén sok új tornyot is emelt, a melyekre kisebb nagyobb vetőgépeket helyeztek, hogy egymásra hajgálhassanak s a város több részén el volt zárva s ez a veszedelem 2 évig tartott és sok veszedelem s kár származott belőle a városra s végre annyira szokásba jött ez a polgárok között való háborúság, hogy egyik nap verekedtek és másnap együtt ittak-ettek s dicsekedtek egymásnak e verekedés közben tanusított vitézségükkel s derékségükkel s ugyszólván csak azért hagyták abba saját maguktól a verekedést, mert beléfáradtak s beléuntak és kibékültek s a consulok hivatalukban maradtak, de a végén mégis ujakat választottak s ebből származtak nemsokára Firenzében az átkos pártviszályok, a mint alább az idők folyamán említeni fogjuk.

---

[1]) 1189-ben. — [2]) 1177.

23. — *Teljes napfogyatkozás.* Krisztus 1192-ik évében június 22-én teljes napfogyatkozás volt, mely valamivel 3 óra utántól 9-ig tartott, a mely a bölcs astrologusok szerint nagy válságok bekövetkezését jelzi a keresztények között.

29. — *Hogyan szálltak le a tatárok Gog s Magog hegyei közül.* Krisztus 1202-ik évében a tatároknak nevezett nép kijött Gog s Magog,[1]) latinul Belgen hegyei közül. Azt mondják róluk, hogy azon izraelita törzsektől származtak, a kiket a világhódító Nagy Sándor, Görögország királya, gonosz életükért azon hegyek közé zárt,[2]) hogy össze ne keveredjenek más népekkel s gyávaságuk s hiu értelmük következtében Sándortól bezárva maradtak mindez ideig azon hitben, hogy Sándor serege még mindig ott van, mivelhogy ő mesteri alkotású nagy trombitákat helyeztetett el a hegyeken, melyek minden széllel nagy harsogással trombitáltak, később azonban — a mint mondják — a baglyok fészket raktak ama trombiták szájába s a leirt művek úgy bedugultak, hogy a mondott hang elmaradt s ez okból nagy tiszteletben tartják a baglyokat s a nagy urak díszként bagolytollat viselnek a fejükön annak emlékére, hogy bedugták az említett trombitákat és műveket, minek következtében a mondott nép (mely vadállatok módjára élt s megszámlálhatatlan tömegekre szaporodott) biztosabban kezdte magát érezni s némelyek közülök felmentek az említett hegyekre s nem találtak ott senkit, csak a bedugult trombiták hiú csalárdságát, leszálltak a síkra, a termékeny, búja s kellemes Indiába, azután visszatértek népükhöz s tudtára adták a nevezett ujságokat. Ekkor összegyültek s isteni látomány következtében császárukká s urukká egy Cangius [3]) nevű szegény sorsú kovácsot választottak s valami szegényes nemezdarabon császárságra emelték s a mint urukká lőn, melléknéven khánnak, vagyis az ő nyelvükön császárnak hívták. Nagyon bátor s bölcs volt és okosságával s derekasságával minden népestül kijött

---

[1]) Gog és Magog meseszerű északi népek. Ezekhiel könyvének 38—39. fej. tesz róluk említést. Az arab földrajzírók Ázsia felföldjein keresték s Tadsud Maduids néven említék őket. — [2]) Hasonló mondák középkori magyar krónikákban pl. Anonymusnál is előbukkannak. Widichind szerint Nagy Károly az avarokat kerítette be ily módon. (I. k. 19. fej.) — [3]) Dsengis (Csingiz) khan, a mongol világuralom megalapítója (1154—1227).

az említett hegységből, tizedekre, századokra s ezredekre osztotta őket harczképes kapitányokkal s hogy nagyobb engedelmességre számíthasson, először is meghagyta népe nagyjainak, hogy mindenikük sajátkezűleg gyilkolja meg elsőszülött fiát s midőn látta, hogy engedelmességre talál, parancsot adott népének, Indiába rontott s legyőzte János papot[1]) s maga alá vetette egész országát. Több fia volt, a kik utána nagy hódításokat vittek végbe és szinte az egész Ázsia világrész népei s királyai uralmuk alá vetették magukat s Európa egy része is, Cumánia, Alánia[2]), Oláhország felé egész a Dunáig. S az említett Cangius khán fiainak utódai uralkodnak ma is a tatárok között. Semmiféle szabályozott törvényük sincs, mert ki keresztény, ki mohamedán[3]), de a legtöbbjük pogány bálványimádó. Elbeszéltük eredetüket s mozgalmaikat, mivelhogy oly rövid idő alatt még soha semmi nép sem tett annyi hódítást s egyetlen népnek, sem felekezetnek sincs akkora uralma, birodalma s gazdagsága. S a ki bővebben akar róluk tudni, keresse Hayton[4]) barátnak, az örményországi Colchis[5]) urának könyvében, melyet V. Kelemen pápa[6]) felszólítására írt s még a Milone czímű könyvben, melyet Marco Polo[7]) úr írt Velenczéből, ki sokat mesél hatalmukról s uralmukról, mert hosszú időn át tartózkodott köztük.

32. — *Hogyan választottak a firenzeiek először podestát.* A firenzeieknek Krisztus 1207-ik évében volt először idegen signoriájuk, mert mindaddig városbeli consulok hatósága igazgatta a várost a város nagyjai s jelesei közül s a senatus, vagyis a 100 derék férfiú[8]) tanácsa szerint s e consulok római minta szerint vezették s kormányozták a várost és szolgáltattak igazságot s végrehajtották a törvényeket, hivataluk egy évre terjedt. S míg a város negyedekre oszlott, négy consul volt, minden

---

[1]) Giovanni il Presto, egy tatár nép keresztény királya, kiről Marco Polo emlékszik meg útleírásában. — [2]) Cumania, Kúnország, a mai Déloroszország ; a magyar közjog az Olton túli Oláhországot s Moldvát érti alatta ; Alania a Kaukázus északi lejtőin. [3]) Saracino. — [4]) Aiton, Hayton örmény herczeg a XIV. sz.-ban megírta a mongol hódítás történetét. — [5]) Colco, a mai Mingrelia a Fekete-tenger s a Kaukázus közt. — [6]) V. Kelemen pápa (1305—1314). — [7]) Hírneves utazó (1256—1323) ; 1307-ben megjelent utirajzait Brózik K. ford. magyarra (1881. Bpest.) — [8]) Buoni uomini V. ö. Dino Compagni krónikájának (Gombos : Középk. Krónikások II. K.) 14 s 28. ll.-t.

kapu után egy, utóbb hatan voltak, a mikor a város hat kerületre oszlott. Eleink azonban nem említették valamennyiük nevét, hanem csak egyét, kinek a legnagyobb állása s hirneve volt s azt mondták: ennek s ennek a consulnak s társainak idejében. Utóbb azonban a város lakosságának s a bűnöknek megszaporodásával, mert több gaztettet követtek el, a község javára abban egyeztek meg, hogy a városiak ne viselhessenek ily fajta hivatalt, nehogy kérés, hanyagság, félelem vagy más ok miatt az igazság kárt szenvedjen, elrendelték, hogy valamely más városból hivjanak meg egy nemes embert, hogy podestájuk legyen egy évre s mellé rendelt társaival s biróival szolgáltasson igazságot s hajtsa végre az ítéleteket s testi fenyítéseket. Az első podesta Firenzében Gualfredetto da Milano volt az említett évben s a püspöki palotában lakott, mert még akkor nem volt Firenzében községháza. A mellett megmaradt a consulok hatósága is, melynek a község minden egyéb dolgának igazgatása volt fönntartva. E signoria igazgatta a várost egészen az első népuralom idejéig, ... a midőn is az anzianik méltóságát alapították.

38. — *Hogyan keletkezett a guelf s ghibellin párt Firenzében.* Krisztus 1215-ik évében Gherardo Orlandi úr firenzei podestasága idejében Bondelmonte de' Bondelmonti úr, firenzei nemes polgár, házassági igéretet tett egy kisasszonynak az Amideieknek, tisztelt s nemes városiaknak családjából; nemsokára ezután a nevezett Bondelmonte úr, a ki igen ügyes és szép lovag volt, a városon lovagolt keresztül, midőn egy úrnő a Donatiak házából megszólítá őt s erősen gáncsolta jegyesét, hogy nem szép s nem méltó hozzá, mondván: »ezt a leányomat tartottam fenn számodra;« s megmutatta a leányt, a ki nagyon szép és *per subsidium diaboli* egyszerre beleszeretett, eljegyezte s nőül vette; e dologra az előbb eljegyzett nő rokonai összegyültek s a Bondelmontetől vett gyalázaton való fájdalmukban oly átkos haragra gyúltak, melyből egész Firenzére romlás és pártoskodás származott, mert a legelőkelőbb nemesi családok közül többen összeesküdtek, hogy a szenvedett méltatlanságért való boszuból megszégyenítik a nevezett Bondelmonte urat. S a mint tanakodtak, hogy mi módon sértsék meg, megverjék-e, megsebesítsék-e, Mosca de' Lamberti kimondta az átkos szót: legjobb tanács a tett, azaz öljék meg. S úgy történt. Husvét első

napjának reggelén összegyülekeztek az Amideiek házában a Santo Stefano mellett s midőn a nevezett Bondelmonte úr gyönyörüen felöltözve tiszta fehér új ruhában fehér paripán a túlpartról jövet a ponte Vecchio innenső oldalára ért, épen azon oszlop lábához, melyen Mars szobra állt, Schiatta degli Uberti Mosca Lamberti s Lamberti degli Amidei a nevezett Bondelmonte urat lerántották a lóról, rárohantak, megsebezték s Oderigo Fifanti felvágta ereit, úgy hogy belehalt ; s a Gangalandi grófok egyike is velük volt. E dolog miatt fegyveres zendülésre kelt a város s Bondelmonte úr halála volt kezdete Firenzében az átkozott guelf s ghibellin pártoskodásnak s bár az egyház s a császár küzdelmei s viszálya miatt már előbb is bőven volt pártoskodás a városi nemesek s az említett pártok közt, de a nevezett Bondelmonte úr halála következtében Firenze összes nemes és más városi nemzetségei pártokra szakadtak ; ki a Bondelmontiakkal tartott, a kik a guelf párthoz álltak s annak fejei lettek, ki meg az Ubertiekkel, a kik a ghibellinek főnökei lettek, a miből sok baj s romlás következett városunkra, . . . s nem is hihető, hogy valaha vége legyen, hacsak Isten végét nem veti. S nyilvánvaló, hogy a firenzeiek bűnei miatt az emberi nem ellenségének ereje lakozik Mars bálványában, melyet a pogány firenzeiek egykor imádtak, mert éppen a szobor lábainál történt a gyilkos cselekedet, melyből annyi rossz származott Firenzére. Az átkozott guelf s ghibellin elnevezések — a mint mondják — először Németországban hangzottak fel annak okán, hogy két ottani nagy báró háborút viselt egymás ellen s mindkettőnek egy-egy erős vára volt egymás ellenében s az egyikét Guelfnek, a másikat Ghibellinnek nevezték s a háború addig tartott, míg az összes németek pártokra nem szakadtak, ki az egyik pártra állt, ki a másikra, sőt a római udvarig [1]) jutott a dolog s az egész udvar részt vett benne s az egyik pártot guelfnek, a másikat ghibellinnek nevezték s így maradtak az említett nevek Itáliában.[2]

[1]) A pápai udvar. — [2]) E két elnevezés a Welf (olaszosan : Guelfo) család és ellenfele, a Hohenstaufen-ház ősi fészke, Waibling (olaszosan : Ghibellino) nevétől vette eredetét. V. ö. Villani Máté önkényes szófejtésével IV. 78.

HATODIK KÖNYV

1. II. Frigyes császárrá tétele s fölavatása s a nagy változások. 2. A firenzeiek s pisaiak közt való háború oka. 3. A firenzeiek Castel del Bosconál leverik a pisaiakat. 4. A firenzeiek megtámadják Fegghinet és Ancisát alapítják. 5. A firenzeiek háborúskodva Pistoiával, a vidékét elpusztítják. 6. A sienaiak háborút kezdenek újra a firenzeiekkel Montepulciano miatt. 7. A nagy csoda, mely Firenzében történt a szent Ambrogioban Krisztus testével. 8. Ismét a firenzeiek és sienaiak háborúskodása. 9. Firenzei ujdonságok. 10. Ismét a sienai háború. 11. Ismét a sienaiak háborúsága. 12. Firenzei változások. 13. Hogyan lett béke a firenzeiek és a sienaiak között. 14. Hogyan hasonlott meg Frigyes császár az egyházzal. 15. Hogyan egyezett ki Gergely pápa Frigyes császárral. 16. Az egyház elrendeli a tengerentúli zarándoklást Frigyes császár vezetése alatt, a ki megindítva a sereget ujból visszatért. 17. Frigyes császár az egyház akarata ellenére átkel a tengeren, megegyezik a szultánnal és visszanyeri Jeruzsálemet. 18. Frigyes császár visszatér a tengerentúlról, mert fellázadt az országa és új háborúba bonyolódik az egyházzal. 19. Frigyes császár megparancsolta a pisaiaknak, hogy a tengeren fogják el az egyház praelatusait, a kik a zsinatra mennek. 20. A császár leveri a milanóiakat. 21. Frigyes császár megszállja s beveszi Faenza városát. 22. A császár elfogatja fiát, Henrik királyt. 23. Hogyan kezdődött a háború IV. Incze pápa és Frigyes császár között. 24. Incze pápának a Rhône melletti Lyonban tartott zsinaton Frigyes császár fölött kimondott ítélete. 25. A pápa és az egyház új császárt választanak a letett Frigyes császár ellen. 26. Kitérés: firenzei események. 27. Hogyan és mikor sötétült el az egész nap. 28. A tatárok Európában egészen Németországig jönnek. 29. A földrengés nagy csodája Borgognában. 30. A nagy csoda, mely Spanyolországban történt. 31. Sanginiegio felépítése és elpusztítása. 32. Hogyan győzik le a tatárok a törököket. 33. A ghibellinek és Frigyes császár ereje Firenzéből kiüzik a guelfeket. 34. Hogyan győzték le a pármaiak s a pápai legátus Frigyes császárt. 35. Hogyan fogták el a Firenzéből menekülő guelfeket Capraia várában. 36. Hogyan győzték le s fogták el a szaraczénok Lajos franczia királyt Egyiptomban Monsuránál. 37. A bolognaiak elfogják s legyőzik Enrico királyt, Frigyes császár fiát. 38. Bizonyos ghibellinek Firenzéből Fegghine vára közelében a menekülő guelfektől vereséget szenvednek. 39. Az első népies rend és zászlók Firenzében a ghibellinek erőszakos-

kodásai s jogtalanságai ellen. 40. Firenze községe által használt hadi jelvények. 41. Hogyan halt meg Frigyes császár Firenzuolában Puglia tartományában. 42. A firenzei nép békében visszafogadja a firenzei guelfeket. 43. Az említett nép idejében a firenzeiek legyőzik a pistoiabelieket és azután bizonyos ghibellin családokat kiüznek Firenzéből. 44. Konrád király, Frigyes császár fia, Németországból Apuliába megy, átveszi Sicilia királyság uralmát és meghal. 45. Manfréd, Frigyes természetes fia elfoglalja Siciliát és Apulia királyságot s megkoronáztatja magát. 46. Manfréd. 47. A firenzeiek Mugellonál leverik az Ubaldinieket. 48. A firenzeiek elfoglalják Montaiát és szétverik a sienaiak és pisaiak seregeit. 49. A firenzeiek elfoglalják Tizzanot és azután legyőzik a pisaiakat Pontaderánál, a kik a luccaiakat verték le. 50. Mikor építették a Szent Háromságról elnevezett hidat. 51. A firenzeiek beveszik Fegghine várát. 52. A pisaiak vereséget szenvednek a firenzeiektől Montalcinonál. 53. Hogyan verték Firenzében az első aranyforintokat. 54. A firenzeiek hadat indítanak Pistoia ellen, elfoglalják és utána Siena városát is és elveszik azoknak több várát. 55. A firenzeiek háborút viselnek Siena ellen, Siena alkuba bocsátkozik és békét kötnek. 56. A firenzeiek elfoglalják Poggibonizzi és Mortennana várakat. 57. A firenzeiek legyőzik a volterrabelieket és harcz közben beveszik Volterra városát. 58. A firenzeiek hadat indítanak Pisa ellen, a pisaiak teljesítik kívánságaikat. 59. A tatárok nagy khánja kereszténynyé lesz és seregeit Siriába küldi a szaraczénok ellen. 60. Hogyan üt ki az első háború a genovaiak és veneziaiak között. 61. Guido őrgróf erőszakkal elűzi a ghibellin pártot Arezzoból, de a firenzeiek visszaviszik őket. 62. A pisaiak megszegik a békét, a firenzeiek legyőzik őket a Serchio hidnál. 63. Hogyan dulják fel első ízben a firenzeiek Poggibonizzi várát. 64. Kitérés: egy nagy csodának elbeszélése, a mely Krisztus testével történt Páris városában. 65. Hogyan és miért űzi el a firenzei nép legelőször a ghibellineket Firenzéből. 66. Az arrezobeliek elfoglalják és feldulják Cortonát. 67. A firenzeiek elfoglalják és feldulják Gressa várát. 68. A firenzei nép beveszi Vernia és Mangona várait. 69. Kitérés a népuralom idejében Firenzében történt eseményekre. 70. Palaiologus, a görög császár elfoglalja a francziáktól és veneziaiaktól Konstantinápolyt. 71. A magyar és cseh királyok közt végbement igen nagy ütközet. 72. Hogyan győzték le a nagy zsarnokot, Azzolino da Romanot s hogyan halt meg a cremonaiak fogságában. 73. Hogyan lettek Róma királyai a castiliai király és Rikárd, cornwallisi gróf. 74. Hogyan küldtek a Firenzéből elűzött ghibellinek Manfréd királynak segítséget Apuliába. 75. A firenzei község és a nép nagy hadjáratot intéznek a zászlókocsival egészen Siena kapujáig. 76. A sienaiak és a Firenzéből menekült ghibellinek Manfréd királytól segítségül kapnak 800 németet Giordano gróf vezetése alatt. 77. Hogyan akarták megcsalni és elárulni a Firenzéből menekült ghibellinek a firenzei tanácsot és népet. 78. A firenzeiek Montalcino megerősítése végett hadat indítanak, de Giordano gróf és a sienaiak Montapertinél leverik őket. 79. A firenzei guelfek az említett vereség után kiköltözködnek Firenzéből és Luccaba mennek. 80. A firenzeiek vereségének hire a pápai

udvarban és Bianco biboros jövendölése. 81. A toscanai ghibellinek elrendelik Firenze városnak feldulását, de Farinata degli Uberti ur megvédi a várost. 82. Guido gróf helytartó a toscanai ghibellinek szövetségével Lucca ellen megy és elfoglalják Santa Maria a Montét és több várat. 83. A számüzött firenzei guelfek követeket küldenek Németországba, hogy Conradinot Manfréd ellen indítsák. 84. A számüzött firenzei guelfek elfoglalják Signát, de kevés ideig tartják meg. 85. Guido gróf helytartó a toscanai szövetséggel és a pisaiak erejével sereget vezet Luccára, a mely okból a luccaiak egyezséget kötnek és kihajtják Luccaból a számüzött guelfeket. 86. A számüzött firenzei guelfek és Toscana más számüzöttjei elkergetik a ghibellinéket Modonából és azután Reggioból. 87. Manfréd üldözi az egyházat és Orbán pápát az ő nocerai szaraczénjaival, mire keresztes háborút hirdetnek ellenük. 88. A római egyház francziaországi Károlyt választja Sicilia és Apulia királyává. 89. Károly, Anjou és Provenza grófja, elfogadja a római egyház választásából Apulia és Sicilia birtokát. 90. Episód: a jó Rajmund provencei grófról. 91. Ezen időben egy nagy üstökös csillag tűnik fel; jelentése.

1. — *II. Frigyesnek császárrá tételéről s felavatásáról s a nagy változásokról.* Krisztus 1220-ik évének novemberében Szt. Cecilia napján [1]) koronázta meg s avatta nagy tisztességgel császárrá III. Honorius pápa II. Frigyes siciliai királyt, Sváb Henrik császár [2]) s Constantia császárné fiát. Kezdetben az anyaszentegyház barátja volt s annak is kellett lennie, annyi jótéteményt s kegyet nyert az anyaszentegyháztól: atyja, Henrik, az egyház által nyerte nőül Constantia siciliai királynőt s nyerte hozományul a nevezett Apulia-királyságot s országot s midőn utóbb atyja halála után mint kis gyermek maradt hátra, az egyház anyaként vezette s fentartotta, sőt országát is megvédte, majd IV. Ottó császár ellenében római királylyá választatta s császárrá koronáztatta, a mint fentebb elmondtuk. De ő hálátlan fiúként a szentegyházat nem anyjának, hanem ellenséges mostohájának nézte s mindenben ellenfele s üldözője volt ő maga s fiai, szinte nagyobb mértékben mint elődei, a mint a következőkben említeni fogjuk. Ez a Frigyes 30 évig [3]) uralkodott mint császár s nagy tetterejű s nagy tehetségű, az irodalomban bölcs, természetes észjárású s minden dologban jártas; tudott latinul s a mi köznyelvünkön, németül, francziául, görögül és szaraczénul, minden erényben gazdag, az adakozásban bőkezű s udvarias, fegyver dolgában derekas,

[1]) Nov. 22. — [2]) VI. Henrik. — [3]) 1214—1250-ig, azaz 36 évig.

tapasztalt s félelmetes. Sokféle módon a kéjelgésbe merült, sok ágyast s a szaraczénok módjára mamelukokat [1]) tartott. Bővelkedni akart minden testi élvezetben, szinte epikureista életet élt, számot sem vetve a túlvilági élettel ; s ez volt egyik főoka annak, hogy a papság s a szentegyház ellenségévé lett. Kapzsisága folytán a szentegyház javainak elfoglalásában, hogy rosz módon elfecsérelje őket, sok kolostort s templomot dúlt fel országában, Siciliában s Apuliában és egész Itáliában, úgy hogy a saját maga, vagy a szentegyház vezetőinek vétkei s hibái következtében, kik nem tudtak vagy nem akartak vele együtt működni, s nem nyughattak belé, hogy ő bírja a császárság jogait, alávetette s üldözte a szentegyházat ; avagy talán Isten igazságszolgáltatása volt, mivel az egyház vezetői működtek közre, hogy ő Constantiától, egy felszentelt apáczától szülessék s megfeledkeztek az üldözésekről, melyekkel atyja, Henrik s nagyatyja, Frigyes [2]) sujtották a szentegyházat. Sok emlékezetes dolgot vitt végbe a maga idejében, Sicilia s Apulia minden főbb városában erős és gazdag kastélyt emelt, melyek még fennállanak ; ő emeltette a capuai kastélyt Nápolyban s a Volturno hídjának tornyát s kapuját Capuában, melyek igen csodálatra méltók, ő csináltatta a madarász-parkot Pantano di Foggiaban Apuliában s Gravina mellett s Amalfiben a hegységben lévő vadaskertet. Télen Foggiában időzött, nyáron a hegyek közt szórakozásból vadászott. Ezeken kívül még más emlékezetes dolgot is csináltatott: a pratoi kastélyt, a sanminiatoi sziklavárat és sok mást . . . Első nejétől két fia volt, Henrik s Konrád, a kiket még életében egyiket a másik után római királyokká választatott . . . A míg ő élt, ő maga s fiai úri módra nagy földi dicsőség közepette éltek, de végül ő s fiai bűneik következtében rosz véget értek s kiveszett egész nemzetségük, a mint később el fogjuk mondani.

2. — *A firenzeiek s pisaiak közt való háború oka.* Frigyes császár említett [3]) koronázásán Itália összes városai nagy s gazdag követségekkel vettek részt s Firenzéből s hasonlóképp Pisából is sok jó nép jelent meg. Úgy esett, hogy egy római nagy úr, egy bíboros, az említett követek tiszteletére ebédre hívta meg

---

[1]) Idegen eredetű testőrség mohamedán udvarokban. — [2]) Barbarossa Frigyes. — [3]) VI. 1.

a firenzei követeket, a kik meg is jelentek a lakomán s egyikük meglátott az említett úrnál egy csinos ölebet s elkérte ; a nevezett úr azt mondta, hogy küldjön érte, ha tetszik neki. Másnap az említett bíboros meghívta a pisai követeket s a követek egyikének szintén megtetszett a kis kutya s ajándékba kérte. A bíboros elfelejtette, hogy már a firenzei követnek ajándékozta s odaígérte a pisainak. A lakomáról való távozásuk után a firenzei követ az ebecskéért küldött és meg is kapta. Azután a pisai küldött utána s úgy találta, hogy a firenzei követek vitték el. A maga meggyalázásának s lenézésének vette a dolgot, mert nem tudta, hogy történt az ebecske elajándékozása. Rómában találkoztak az illető követek s az ebecske miatt goromba szavakra és a szavakról tettre került a dolog ; először a firenzei követeket támadták meg és sértegették, mivel a pisai követekkel 50 pisai zsoldos is volt. E dologra a pápai s császári udvar közelében lévő nagyszámú firenzei (sokan a maguk kedvéből jöttek Firenzéből, a kiknek Oderigo di Fifanti volt a fejük) megegyezett és zord boszúval megrohanta a nevezett pisaiakat ; erre ezek megírták Pisába, miként rohanták s gyalázták meg őket a firenzeiek ; Pisa községe rögtönösen zár alá vetette a firenzeieknek Pisában található minden holmiját s árúczikkét, a mi jókora mennyiséget tett ki. A firenzeiek kereskedőik kártalanítása végett több követséget menesztettek Pisába, kérve, hogy a régi barátságra való tekintettel adják vissza a nevezett árúkat. A pisaiak megtagadták, okul adva, hogy a mondott árúk csere-árúk. Végül a firenzeiek annyira lealázkodtak, hogy arra kérték Pisa községét, hogy az árúczikkek helyett küldjenek legalább megfelelő pénzösszeget bármi hitvány becsértékben is, csak ne kövessék el rajtuk azt a gyalázatot s Firenze községe saját pénzéből fogja kárpótolni polgárait, s ha ezt sem akarnák megtenni, akkor nem maradhat fenn tovább a barátság s háborút indítanak ellenük s e kéréssel sok idő telt el. A pisaiak dölyfükben a száraz és a viz urainak tartották magukat s azt felelték a firenzeieknek, hogy a mely órában hadba indulnak, megkímélik őket az út felétől s úgy is történt. A firenzeiek nem tűrhették tovább a szégyent és a kárt, melylyel a pisaiak illették őket s megkezdték a háborút. Ez volt, a mint fentebb elmondtuk, oka s kezdete az említett háborúnak, a mit igazában öreg polgártársainktól

tudunk, a kiknek atyái jelen voltak e dolognál s emlékezetükre hagyták azt.

3. — S ilyen hitvány okból, egy kis kutyáért való versengésből kezdődött a nagy háborúság s veszedelem egész Itáliára. Azt lehet mondani, hogy az ördög volt egy kis kutya képében, mivel hogy annyi baj származott belőle.

21. — *Hogyan ostromolta s foglalta el Frigyes császár Faenzát.* A pápai szék említett üresedése idejében, vagyis Krisztus 1240-ik évében Frigyes császár zaklatásával üldözte mindazon helységeket s városokat meg urakat, a kik megmaradtak a szentegyház hivségében s az iránta való engedelmességben ; így nyomult Romagna grófságába, melyről azt mondták, hogy a szentegyház hatósága alá tartozik, fellázította s erővel elfoglalta, csak Faenza városa tartotta magát, úgy, hogy 7 hónapot töltött ostromával és csak aztán adta meg magát. Ez ostrom közben nagy eleség- s pénzhiány lepte meg s ha az ostrom még kissé tovább tart, egészen kimerült volna ; pénz hiányában ékszereit s edényeit zálogosította el s mégsem tudott több pénzt szerezni ; a császár ekkor eszélyes módon pénz helyett egy császári arany értékében a saját képével ellátott bőrbélyegeket adott lovagjainak s mindazoknak, a kik seregében szolgáltak s elrendelte, hogy a ki azután e bélyegeket kincstárosának bemutatja, a mondott értékben jó pénzt kapjon érte s kihirdettette, hogy a nép azt az élelmiszerekért aranypénzként fogadja el s úgy lőn s ilyen módon tartotta fenn seregét. S Faenza városának megszerzése után mindenkinek, a kinek ilyen bélyegei voltak, császári aranyakra váltatta be, melyek mindegyike $1\,^1/_4$ frtot ért s a császári arany egyik oldalán a császár arczképe volt kiverve a régi caesarok módjára, a másikon a sas ; vastag, 20 karát finom próbás pénz volt s nagy forgalma volt a maga idejében, úgyszintén az említett seregben. Guelf és ghibellin firenzeiek voltak a császár szolgálatában.

28. — *A tatároknak Európában egészen Németországig való előnyomulása.* Az 1238-ik évben a tatárok, a kik keletről szálltak alá, Turkia [1]) s Cumania elfoglalása után Európába hatoltak s két részre oszolva, az egyik a lengyel királyság ellen ment, a másik rész Magyarországba tört s kemény s heves harczokba

[1]) Turkesztán.

bocsátkozott a nevezett nemzetekkel; végül azonban megölték s harczban leverték a magyar király Felice nevű testvérét, ki Colomano herczege volt Pannoniában [1]) s Henrik lengyel királyt s az egész népet, férfiakat, nőket, gyermekeket kard élére hányták s megölték, úgy hogy az a két nagy királyság s ország szinte egészen elnéptelenedett. S a tatárjárás után azok között, kik kezeik közül elmenekültek, oly nagy s kegyetlen éhinség volt az országban, hogy az anya éhségében megette gyermekét s nagy részük egy, a mint mondani szoktuk, gipszhegy porát ette liszt helyett. Ez országok elpusztítása után a tatárok egészen Németországig száguldoztak; Ausztriában át akartak kelni a nagy Duna folyón, némelyek hajón, némelyek lóháton, némelyek pedig felfújt tömlőkön a folyóra bocsátkoztak. Az ország lakói nyilakkal s más harczi eszközökkel védték a nevezett folyó gázlóját s nyilaikkal kilyukgatták a tömlőket és a tatárok csaknem valamennyien megfultak, mivel nem tudtak visszatérni. Igy végződött a tatár veszedelem, végtelen kárára ama tőlünk távol fekvő országok keresztényeinek. E tatárjárásról oly nagy s rémes hírek keringtek, hogy ebben a mi országunkban is nagyon féltek, hogy Itáliába jönnek.

40. — *Firenze községének harczi jelvényei.* Helyénvalónak találjuk itt megemlékezni a lovagok és a sereg jelvényeiről s hogy milyen rendben vonultak hadba a városrészek. Az Arnón túli negyed lovasságának jelvénye egészen fehér volt; a San Piero Scheraggioé keresztben fekete és sárga s fegyvergyakorlatukon jelvényük gyanánt mai napig használják a lovagok; a Borgóén hosszában fehér és kék sávok voltak, a San Brancazioé egészen vörös volt; a Dom kapué . . .[2]) volt; a Szent Péter-kapué tiszta sárga volt. A hadi zászlók az elsők voltak a községben felében fehérek és pirosak, ezek a podestáé voltak. A sereg előörseinek s a zászlókocsi őreinek két zászlójuk volt; az egyik fehér mezőben kicsiny vörös kereszttel, a másik ellenkezőleg vörös mezőben fehér kereszttel. A vásártéré . . .[2]) volt; a számszerijászoknak két zászlajuk volt, az egyiknek fehér, a másiknak vörös mezője, mindenikben számszerij, hasonlókép a pajzsoknak, az egyik zászló fehér-vörös pajzszsal s fehér liliommal, a másik vörös-fehér paizszsal s vörös liliommal; az

[1]) Kálmán, IV. Béla öcscse. — [2]) A zászló leírása elmaradt.

ijászoké az egyik fehér, a másik vörös ijjal a közepén, a podgyászcsapatoké fehér-fekete öszvérrel; a martalóczoké fehér mezőben festett játszó martalóczcsapat. Eme régi időben ekként kijelölt lovagi s hadi jelvényeket mindig pünkösd napján osztották ki az Uj-Vásártéren [1]) s a podesta adta őket a tehetős nemeseknek s népembereknek. Ha a városrészek hármanként vonultak ki, az Oltrarnot, a Borgot és a San Brancaziot rendelték együvé, a másik három szintén együtt volt; ha pedig kettenként vonultak, az Oltrarno a San Brancazioval, a San Pietro Scheraggio a Borgóval, a Dom-kapu a Szent Péter kapujával; ez az elrendezés nagyon régi volt....

53. — *Hogyan verték Firenzében az első aranyforintokat.* A firenzei seregnek az elbeszélt [2]) győzelemmel való hazatérése s kipihenése után a város nagyban emelkedett állásában, gazdagságában, uralmában s a nagy békében, minélfogva a firenzei kereskedők a néppel s a községgel a község dicsőségére elrendelték, hogy Firenzében arany pénzt verjenek s magukra vállalták az arany pénz beszerzését; mert előbb 12 dénáros ezüst pénzt vertek. Akkor kezdődött a 24 karát finomságu jó pénz, melyet arany forintnak neveztek s 20 soldojába számították darabját. S ez a bresciai Filippo degli Ugoni úr idejében volt Krisztus 1252-ik évének november havában. E forintokból 8 drb nyomott egy unciát s egyik oldalán a liliom, a másikon Szent János volt rajta kiverve. A leírt új pénz, az arany forint révén egy csinos kis történet adódott elő, melyet el kell beszélnünk. A mondott arany-forintok kezdtek a világban elterjedni s Tunisba s Berberiába is vittek belőlük s eljutottak a tunisi király, egy derék, bölcs uralkodó elébe s nagyon megnyerték tetszését s próbát csináltatott belőlük s finom aranynak találták, mire nagyon dicsérni kezdte őket s tolmácsaival megmagyaráztatta a forint köriratát, mely így szólt: Keresztelő Szent János s a liliomos oldalán: Fiorenza.[3]) Midőn látta, hogy keresztény pénzről van szó, a pisai kereskedőkért küldött, kik akkoriban kiváltságosak voltak s nagy tekintélyük volt a király előtt (sőt a firenzeiek is pisaiak képében üzérkedtek Tunisban) s

[1]) Mercato Nuovo. — [2]) VI. 49—52. Firenze 1252-ben győzelmes háborút viselt Pisa és Siena ellen. — [3]) Ennek mintájára verette Károly Róbert királyunk az első magyar aranyakat. A magyar aranynak az olaszoknál Unghero volt a neve.

megkérdezte tőlük, hogy miféle város a keresztények közt az a Firenze, mely e forintokat késziti. A pisaiak irígységből kicsinylőleg feleltek s azt mondták : ők a mi belföldi arabjaink, a mi annyit tesz, mint a mi hegylakóink ; a király bölcsen válaszolta : nem látszik arab pénznek s ti pisaiak, miféle aranypénzetek van nektek ? Ekkor megzavarodtak s nem tudtak mit felelni. Megkérdezte, hogy van-e köztük firenzei. Találkozott is egy Pera Balducci nevű szerény s bölcs kereskedő az arnontúli negyedből. A király kikérdezte őt Firenze állapotáról s mibenlétéről, melyet a pisaiak a maguk arabjaivá tettek. Ez bölcsen válaszolt, kimutatta Firenze hatalmát s nagyszerűségét s hogy hozzá képest Pisa sem hatalom, sem lakosság dolgában felét sem teszi Firenzének s hogy nincsen arany pénzük s hogy a firenzeiek felettük nyert győzelmekkel szerezték meg a forintot. A pisaiak ez okból megszégyenültek, a király pedig a forint miatt s bölcs polgártársunk szavai következtében a firenzeieket mentességgel ruházta fel, hogy lakással együtt üzlethelyiségük s templomuk lehessen Tunisban. Oly kiváltságokkal ruházta fel őket, mint a pisaiakat. Ezt pedig az igazságnak megfelelőleg az említett Peratól, egy hitelre méltó embertől tudjuk, a kivel együtt voltam tagja a priorok hivatal-testületének.

69. — *Epizód Firenzében a nép idejében történt dolgokról.* Az említett népuralom idejében Firenzében a község egy igen szép és erős oroszlánt kapott ajándékba, mely a Szent Jánostéren volt elzárva. Megtörtént, hogy őreinek hanyagsága következtében az említett oroszlán kijött ketreczéből s az egész város nagy rémületére a városban kóborolt. Elvetődött az Orto san Michelébe s ott megfogott egy fiut s karmai közt tartotta, minek hallatára az anyja, kinek ez volt egyetlen gyermeke, — atyja az anyja méhében hagyta hátra — kétségbeesetten, nagy sírással, szétbontott hajjal az oroszlánnak rohant s kiragadta gyermekét karmai közűl s az oroszlán nem bántotta sem őt, sem fiát, hanem csak ránézett s visszahúzódott. Kérdés, hogy mi volt ennek az oka, vajjon az oroszlán nemes természete, vagy a véletlen őrizte-e meg a nevezett fiú életét, hogy azután megbosszulhassa atyját, a mint meg is tette s azontúl Orlanduccio del leone di Calfette volt a neve. S megjegyezni való, hogy az említett nép idejében s előbb s azután is jó ideig, Firenze polgárai józanul, egyszerű étkekkel s kevés költséggel éltek, szoká-

saik s modoruk durvák s műveletlenek voltak. Vastag posztóba öltöztek maguk s nőik, sokan fedetlen bőrrel, ruha nélkül, fejükön sapkával, lábukon mindannyian bőrczipővel jártak; a firenzei nők dísztelen czipőkkel, az előkelőbbek ókori divatú csattos, bőröves, igen szűk, vastag Ipro s Camo [1]) skarlát szoknyával érték be s nyest-prémmel bélelt, felül fejre húzható kámzsával ellátott köpenyt hordtak; a közsorsú nők hasonló szabású zöld Cambraggio-posztóruhát [2]) viseltek; száz lira volt egy nő rendes hozománya, 2—300-at az időben rendkívülinek tartottak s a legtöbb leány húsz vagy még több éves koráig nem ment férjhez. Ilyen viseletük s ilyen durva szokásaik voltak akkor a firenzeieknek, hanem vallásosak s egymás, valamint a község irányában becsületesek voltak; durvaságukban és szegénységükben is nagyobb s dicsőbb tetteket hajtottak végre, mint a mi korunkban nagyobb finomsággal s gazdagsággal.

71. — *A magyar s cseh király közt végbe ment igen nagy ütközetről.* Az 1260-ik évben valami határszéli területek miatt nagy viszály volt a magyar s cseh királyok közt.[3]) A magyar király magyar, kun, oláh és alán, nagyobb részben pogány, több mint 80000 főnyi lovas haddal Csehországba tört. A cseh király több mint 100000 lovassal szállt velök szembe s érdekes, hogy mindannyian lovon, patkolt, vagy patkolatlan poroszka lovakon mennek, lovagoknak nevezik magukat, de van köztük jó 2000 sodronypánczélos nagy lovon. És a nevezett országok határán megkezdődött a nagy ütközet s a nagyszámú ló nyargalása oly nagy port vert fel, hogy délben annyira elsötétedett, hogy nem ismerték egymást. Végül a magyar király súlyosan megsebesült,[4]) mire a magyarok futásnak eredtek s egy folyón való átkelés közben — mint mondják — 14000-nél többen fultak meg. Az elbeszélt ütközött után a cseh király Magyarországba hatolt s a magyarok ünnepélyes követségben kértek tőle békét, a mely visszaadta neki a vitás földeket és ezt házasságkötés erősítette meg.[5])

---

[1]) Yperni, vagyis németalföldi. — [2]) Cambrai a Schelde partján. — [3]) IV. Béla s Przemysl II. Ottokár cseh király második háborúja (1258—61) a magyarok kroissenbrunni vereségére vezetett (1260 jul. 13). — [4]) Nem IV. Béla, hanem fia, V. István ifjabb király sebesült meg. [5]) Ottokár nőül vette Kunigundát, IV. Béla unokáját, Béla hasonnevű fia pedig Ottokár unokahugát.

75. — *A zászlókocsi* [1]) ... egészen vörösre festett négykerekű szekér volt, eresztékein két nagy vörös póznán állott és lengett a község fehér-piros czímeres lobogója s még ma is mutogatják a Szent János egyházában ; egy pár vörös posztó takarós jókora ökör vonta, melyeket tisztán e czélra szántak, a Pinti ispotályából valók voltak s hajcsáraik adómentesek voltak a községben. Ezt a zászlókocsit eleink a diadal s dicsőség jeleként használták s ha táborba szálltak, a szomszédos grófok és lovagok kivonszolták a Szent János egyház gondnokságából s az Új-Vásártérre vitték, közepére egy máig ott lévő kocsi formára kivésett kőkorlátot helyeztek s úgy ajánlották a népnek s a népemberek vitték a harczba, őrizetére a város legerősebb s legbátrabb gyalogos népembereit rendelték s körötte csoportosult a nép egész ereje. S ha hadbaszállást hirdettek, egy hónappal a kiindulás előtt egy harangot helyeztek el az Uj-Vásártér felső részén lévő Szűz Mária kapujának bolthajtására s ez éjjelnappal folyton szólott, mert nagyzásukban a készülődésre akartak alkalmat adni az ellenségnek, a ki ellen a hadjáratot hirdették volt. S ezt egyesek Martinellának, mások a szamarak harangjának nevezték. Ha a firenzei sereg kiindult, levették a boltívről s egy szekérre a fatoronyba helyezték el s ennek hangjával vezették a sereget. A zászlókocsi és e harang kettős pompájával vezettette magát a hadban a régi nép s őseink uralkodói büszkesége ...

90. — *Epizód a jó Rajmund provencei grófról.* Ez a Rajmund gróf [2]) nemes származású úr volt az aragóniai ház s a toulousei gróf nemzetségéből. Örökségképen bírta a Rhône-on inneni Provenceot, bölcs, udvarias, nemes állású s erényes úr volt, a maga idejében dicsőséges tetteket vitt végbe, udvarias voltánál s előkelő állásánál fogva az összes provencei, franciai s cataloniai nemes emberek látogatták udvarát és számos tartalmas költeményt s provencei dalt szerzett. Egyszer egy San Jagoból [3]) visszatérő zarándok érkezett udvarába s Rajmund gróf jóságának hallatára udvarában maradt. Bölcs és derék ember volt, s annyira megnyerte a gróf kegyét, hogy minden-

[1]) Carroccio, feltalálását Aribert milanói érseknek tulajdonítják, a ki 1038-ban II. Konrád császár ellen használta először. — [2]) VII. Rajmund, Provence és Languedoc ura (1222—1249). — [3]) Santjago de Compostella, hires bucsujáróhely.

ben intézővé és vezetővé tette ; ő pedig mindvégig megőrizte tisztes és vallásos viselkedését s rövid idő alatt iparkodásával s eszélyességével megháromszorozta ura vagyonát s a mellett mindig nagy s tisztes udvart tartott. S midőn valami határvillongás miatt háborúja volt a toulousei gróffal [1]) (a toulousei gróf volt a világ legnagyobb grófja, mert 14 gróf volt alatta), a Rajmund gróf udvariassága, a jó zarándok eszélyessége s a kincs, melyet gyüjtött, annyi bárót s lovagot gyüjtött köréje, hogy a háborúban nagy dicsőséggel ő kerekedett felül. A grófnak négy leánya volt s egyetlen fia sem. A jó remete eszélye és gondoskodása először is pénzzel az idősebbet adta férjhez a jó Lajos [2]) franczia királyhoz, így szólván a grófhoz : »hagyj cselekedni s ne törődj a költséggel, mert ha jól adod férjhez az elsőt, a többit valamennyit e rokonságnál fogva jobban s kevesebb költséggel fogod férjhez adni«. S így is lett, mert az angol király,[3]) hogy sógorságba jusson a franczia királylyal, kevés pénzért rögtönösen elvette a másikat ; rája a testvérét [4]) római királynak választották meg s hasonlókép elvette a harmadikat, a negyedik is eladóvá lett s a jó zarándok így szólt : »szeretném, hogy ennek fia derék ember legyen, hogy örökösöd maradhasson.«— S úgy tett. S Károlyt, Anjou grófját, Lajos franczia király öcscsét választotta ki s mondá : »add ennek, mert ő a legjobb ember a világon«, —jósolta róla s úgy is történt. Úgy esett, hogy a provencei bárók irígységből, a mi minden jónak megrontója, a gróf javainak hűtlen kezelésével vádolták a jó zarándokot és számadást kivántak tőle ; a derék zarándok ezt mondta : »Gróf, sokáig szolgáltalak s alacsony helyzetből magasra emeltelek, te pedig népeid hamis tanácsára hálátlan vagy irántam ; mint szegény zarándok jöttem udvarodba s becsületesen éltem a tiedből, add hát vissza öszvéremet, zarándokbotomat s tarisznyámat, a mikkel ide jöttem s ki vagyok fizetve minden szolgálatomért.« A gróf nem akarta, hogy elmenjen, de ő semmi áron sem akart maradni s elment, a mint jött, hogy soha sem tudta senki, hogy hová való, vagy hová ment ; sokak értesülése szerint szent lelkületű ember volt.

---

[1]) Amaury de Monfort. — [2]) Szt. Lajos öcscse, Alfonz, Poitiers grófja, vette el Jankát. — [3]) III. Henrik neje Provencei Eleonóra volt. — [4]) Cornwallisi Richárd.

HETEDIK KÖNYV.

1. Kezdődik a hetedik könyv, a mely Károly király jövetelét és az ebből következő változásokat tárgyalja. 2. A számüzött firenzei guelfek Kelemen pápától embereket kapnak és Károly gróf franczia népét követik. 3. Károly gróf elindul Francziaországból és a tengeren átkel Provenceból Rómába. 4. Montfort Guido gróf Károly gróf lovasságával átvonul Lombardián. 5. Károlyt Rómában Sicilia királyává koronázzák és haladéktalanul elindul csapataival Manfréd király ellen. 6. Károly király elfoglalja a Cepperanoi-szorost, San Germano földjének kulcsát. 7. Manfréd király Beneventoba megy és csapatait rendezi az ütközetre Károly király ellen. 8. Hogyan rendezi seregét a csatára Károly király Manfréd király ellen. 9. Károly király és Manfréd király csatája; Manfréd király veresége és halála. 10. Károly király megszerzi a királyság és Sicilia birtokát; don Arrigo Spanyolországból eljön hozzá. 11. A szaraczénok Berberiából Spanyolországba mennek és leveretnek. 12. A firenzei ghibellinek elfoglalják Castelnuovot a Valdarnoban, de legyőzöttek módjára eltávoznak. 13. A firenzeiek rendezik a »harminczhatot«, megalapítják a czéhek rendjét és zászlóit. 14. Firenzében fellázad a másod népség, mire Guido Novello gróf a ghibellin főnökökkel elhagyja Firenzét. 15. A nép ujból visszafogadja a guelfeket Firenzébe és azután kiüzi a ghibellineket. 16. Hogyan számüzik a ghibellineket Firenzéből és a város reformálja az alkotmányt s a tanácsot. 17. A firenzei guelfek szervezik a pártot. 18. A szaraczénok szultánja elfoglalja Antiochiát. 19. A firenzei guelfek sok ghibellin felkelővel együtt elfoglalják Santellero várát. 20. Toscana sok városa és vidéke a guelf pártra tér. 21. Károly király fővezére a firenzeiekkel megtámadja Sienát; a király Firenzébe jön és elfoglalja Poggibonizzit. 22. Károly király a firenzebeliekkel háborut visel Pisa ellen. 23. Az ifju Conradino, Konrád király fia, Németországból Itáliába jön Károly király ellen. 24. Károly király fővezérének vesztesége a Valle-hidnál Conradino seregével szemben. 25. Conradino bevonul Rómába és csapataival Apulia királyságba nyomul. 26. Conradino csapatai és Károly király serege Tagliacozzonál megütköznek. 27. Hogyan győzte le Károly király Conradinot s hadi népét. 28. Kelemen pápa látománya Conradino vereségéről. 29. Miért fogatta el Károly király Conradinot s bizonyos báróit s miként fejeztette le őket. 30. Károly visszahóditja Sicilia s Apulia összes területeit, a melyek elszakadtak tőle. 31. A firenzeiek győzelme a sienaiak fölött Colle di Val-

delsa alatt. 32. A firenzeiek beveszik Ostina várát a Valdarnon. 33. A firenzeiek a luccaiak szolgálatában megtámadják Pisát. 34. A nagy áradás, a melyben a Santa Trinita és a Carraja-hid tönkre mennek. 35. Némely nemes összeesküvők lefejeztetése Firenzében. 36. A firenzeiek beveszik Piandimezzo várát. 37. Francziaországi Lajos király hadjáratot vezet Tunisba s ott meg is hal. 38. Károly király megegyezésre jut Tunis királyával és haza vezeti csapatait. 39. X. Gergely pápává lesz Viterboban és Henriknek, az angol király fiának halála. 40. A tatárok betörnek Törökországba és elüzik a szaraczénokat. 41. Enzio, Frigyes császár fia, bolognai fogságában meghal. 42. Gergely pápa udvarával Firenzébe jön és békét közvetit a guelfek és a ghibellinek között. 43. Gergely pápa zsinatot tart Lyonban a Rhône mellett. 44. A ghibellin párt elüzetése Bolognából. 45. Gallura biróját némely guelfekkel elűzik Pisából. 46. A nagy csuda, amely a tengeren túli Baldaccaban történt. 47. Ugolino grófot a guelfek maradványával kiűzik Pisából. 48. A bolognaiak vereséget szenvednek a San Brocolo hidjánál Montefeltro gróftól és a romagnaiaktól. 49. A pisaiak vereséget szenvednek a luccaiaktól Asciano váránál. 50. Gergely pápa halála és három más pápa utódja. 51. A firenzeiek és a luccaiak legyőzik a pisaiakat az Arno árkánál. 52. A milanói Della Torre urak veresége. 53. Fülöp franczia király elfogatja az összes olasz hitelezőket. 54. Hogyan lett pápa III. Miklós az Orsiniak közül ; az ő idejében történt események. 55. Rudolf, Németország királya, legyőzi és megöli Csehország királyát. 56. Latino biboros a pápa megbizásából kibékíti a firenzei guelfeket és ghibellineket és a városnak más ügyeit is rendezi. 57. Hogyan történt az egyezség és az árulás, amelyekkel Sicilia szigete fellázadt Károly király ellen. 58. Miklós, az Orsini-pápa halála és a francziaországi Torsoból való Márton pápává választása. 59. Aragoniai Péter király igéretet és fogadalmat tesz Palaeologusnak és a siciliaiaknak, hogy Siciliába jön és átveszi az uralmat. 60. Hogyan szereli fel az említett aragoniai Péter király az ő seregét ; a pápa megtiltja ezt neki. 61. Hogyan és miért lázadt fel Sicilia Károly király ellen. 62. Károly király az egyházat, a franczia királyt és összes barátait arra kéri, hogy segítsék. 63. A palermoiak és más siciliaiak elküldik követeiket Márton pápához. 64. A segítség, a melyet Firenze Károly királynak küldött. 65. Károly király seregeit szárazon és vizen Messinába szállítja. 66. A király népe elfoglalja Mellazot és a messinaiak követeket küldenek megegyezni Károly királylyal. 67. Hogyan szegték meg a szerződést, amelyet Károly király követe a messinaiakkal kötött. 68. Messina ostroma Károly király serege által. 69. Aragoniai Péter király Cataloniából elindulva Siciliába érkezik és a siciliaiak királyává koronáztatik. 70. A tanácskozás, amelyet Aragonia királya Palermóban Messina városának megsegítése tárgyában tartott. 71. A levél, a melyet Aragonia királya Károly királyhoz küldött. 72. Károly tanácsot tartott és levélben válaszolt Aragonia királyának. 73. Hogyan válaszolt Károly a levélben Aragonia királyának. 74. Aragonia királya tengernagyát küldi Károly király hajóhadának elfogására. 75. Károly király

kényszerült felhagyni Messina ostromával és visszatért a királyságba. 76. Ki volt az első keresztény aragoniai király. 77. A luccaiak megtámadják és felprédálják Pescia földjét. 78. Rudolf választott császár elküldi helytartóját Toscanába. 79. Firenzében először hogyan választották a priorok tisztségét. 80. Márton pápa Gianni de Pá gróf urat Romagnába küldi ; beveszi Faenza városát és ostromolja Forlit. 81. Gianni de Pá gróf Forlinál Montefeltro gróftól vereséget szenvedett. 82. Forli megadja magát az egyháznak és megegyezés létesül Romagnában. 83. Örményország királya nagy tatár sereggel Cammellánál Syriában vereséget szenved Egyptom szultánjától. 84. Hogyan kezdődött a genovaiak háborúja a pisaiakkal. 85. Károly király fia, a herczeg, Francziaország és Provence sok előkelőségével Firenzébe érkezik, hogy a siciliaiak ellen induljanak. 86. Károly és aragoniai Péter megegyeznek, hogy Gascogneban Bordeaux mellett harczolnak egymással Sicilia birtokáért. 87. Aragoniai Péter nem jelenik meg az igért napon, a miért a pápa kiközösíti és megfosztja. 88. Árviz és az élelmiszer nagy megdrágulása Firenzében. 89. Hogyan rendeztek Firenze városában ünnepélyt. a melyen mindenki fehérbe volt öltözve. 90. A genovaiak nagy kárt okoznak a Sardignaból visszatérő pisaiaknak. 91. Ismét a pisaiak és a genovaiak viselt dolgairól. 92. A genovaiak leverik a pisaiakat Melorianál. 93. Ruggieri di Loria a tengeren legyőzi és a siciliaiak fogságába ejti Károlyt, Salerno herczegét. 94. Károly király hadseregével Nápolyba érkezik és aztán igyekszik Siciliába átkelni. 95. A jó Károly király elhalálozik Apulia Foggia városában. 96. Károly király fiát, a herczeget, a siciliaiak halálra ítélik ; azután Constanza királyné Cataloniába küldi fogságba. 97. Nagy árviz Firenzében ; a Magnoli dombjának egy része elrombolódik. 98. A firenzeiek genovaiakkal és toscanokkal szövetkeznek a pisaiak ellen, mire Pisából kiűzik a ghibellineket. 99. A firenzeiek építeni kezdik a kapukat az új városfalak emelése közben. 100. A nagy események, a melyek a tatárok között Turigiban történtek. 101. A szaraczénok beveszik és feldulják Margattot Siriában. 102. Fülöp franczia király nagy hadsereggel az aragoniai király ellen indul. 103. Az aragoniai király vereséget szenved a francziáktól ; sebet kap és belehal. 104. A franczia király elfoglalja Girona városát és hadereje a tengeren vereséget szenved. 105. A franczia király elutazik Aragoniából és Perpignanban elhal. 106. IV. Márton pápa halála és hogyan lett pápa a római De Savelli Honorius. 107. A genovaiak nehány hajója a pisaiak fogságába kerül. 108. Guido da Montefeltro gróf, Romagna ura, a római egyháznak meghódol. 109. Honorius pápa megváltoztatja a Carmelita barátok ruházatát. 110. Az arezzoi püspök fellázítja Poggiot, Santa Ceciliát Siena vidékén, de visszafoglalják. 111. Nagy éhinség Itáliában. 112. Prezzivalle dal Fiesco ur, mint a birodalom helytartója, Toscanaba jön. 113. De Savelli Honorius pápa halála. 114. Miféle ujdonságok történtek Firenzében ez időben. 115. A guelfeket kiűzik Arezzóból, a miért háború üt ki a firenzeiek és arezzoiak között. 116. A nagy tüzvész, a mely Firenzében történt. 117. Martel Károly hadserege beveszi Siciliában Agosta városát és vereséget szenved a tengeren Ruggieri di Loriá-

tól. 118. Firenzében nagy tüz üt ki a Cerchi-házban. 119. IV. Miklós pápa választása. 120. A nagy hadsereg, a melyet Firenze városa Arezzo ellen vezetett ; a sienaiak veresége a Toppo melletti plebániánál. 121. Hogyan üzték ki Pisából a gallurai birót és a guelf pártot és fogták el Ugolino grófot. 122. A luccaiak elfoglalják a pisaiaktól Asciano várát. 123. A pisaiak katonáit, a kik a Campagna felől jöttek, a firenzeiek harczosai legyőzik a Maremmában. 124. A firenzeiek laterinoi portyázása az arezzoiak ellen. 125. Károly herczeg kiszabadul az aragoniai király fogságából. 126. A firenzei nagy vizáradásról. 127. Az arezzoiak Firenze környékét pusztítgatva a San Donato in Collinaig jönnek. 128. A pisaiak kapitányukká választják Montefeltro grófot s Ugolino grófot, ennek fiait s unokáit éhhalállal kivégzik. 129. A szaraczénok elfoglalják Syriában Tripolist. 130. II. Károly király koronáztatása és Firenzébe érkezése, a hol hátra hagyja Amerigo di Nerbona urat a firenzeiek hadikapitányaként. 131. A firenzeiek legyőzik az arezzoiakat Certomondonál Casentinoban. 132. A firenzeiek megszállják és pusztítják Arezzo környékét 133. Az a vad és kemény ütközet, a mely a brabanti herczeg és a luxemburgi gróf között történt. 134. Don Giamo hadseregével Siciliából Calabriába jött és némi veszteség után Gaeta ostromához fog. 135. Hogyan koronázták Martel Károlyt Magyarország királyává. 136. A chiusiak leveretése és a guelfek visszabocsátása Chiusiba. 137. A luccaiak a firenzeiek haderejével megtámadják Pisa városát. 138. A firenzeiek portyázása, a melylyel Arezzot akarják hatalmukba keríteni. 139. A nagy tűzvész, a mely Firenzében a Pegolotti-házat pusztította. 140. A firenzeiek szövetségeseikkel a harmadik hadjáratot vezetik Arezzo ellen. 141. Porto Pisano bevétele és elpusztítása a firenzeiek, genovaiak és luccaiak által. 142. Montferrato őrgróf elfogatása Alessandriában. 143. A Párisban történt nagy csuda Krisztus testével. 144. A ravennaiak elfogják a romagnai grófot, az egyház helytartóját. 145. Babilonia szultánja a keresztények nagy kárára hatalommal bevette Acri városát. 146. Németországi Rudolf király halála. 147. Fülöp, franczia király, elfogatja és kiváltatja az összes olaszokat. 148. A pisaiak visszaveszik Pontadera várát. 149. Maghinardo da Susinana beveszi Forli városát Romagnában. 150. A firenzeiek elfoglalják Ampinana várát. 151. Ascoli Miklós pápa halála. 152. Noione városát Francziaországban tűzvész pusztítja. 153. Attaulfot a rómaiak királyává választják. 154. A firenzeiek hadat viselnek Pisa ellen. 155. Firenzében, a Santa Maria d' Orto San Michelében történt csudák.

1. — *Anjou Károly* . . . A következendők világosabb megértése végett, mivel ez a Károly volt az első siciliai s apuliai király a franczia uralkodóházból, elmondunk egyet-mást az ő erényeiről s állapotáról ; s méltányos is megemlékezni egy ily nagy úrról, a szentegyház és városunk, Firenze ekkora barátjáról, pártfogójáról s védőjéről, a mint alább látni fogjuk. Ez a Károly bölcs, józan gondolkodású, fegyverben derekas, zord s igen félel-

metes, a föld összes királyai előtt tekintélyes, nagylelkű s nagyratörő, minden vállalat kivitelében biztos, balsorsban szilárd, igéreteinek megtartója, kevés beszédű s nagy tevékenységű, szinte nem is, vagy csak keveset nevetett, becsületes mint egy szerzetes, katholikus, itélkezésben szigorú, vad tekintetű, magastermetű s izmos, olajbarna színű, nagy orrú s bármely más uralkodónál jobban megfelelt a királyi fenségnek; sokat virrasztott s keveset aludt s azt szokta mondani, hogy az alvás csak idővesztegetés; fegyveres lovagjaival szemben bőkezű volt, de kapzsi a birtok-, uralom- s a pénzszerzésben — bárhonnan jött légyen is, — hogy elláthassa vállalatait s háborúit; soha sem lelte kedvét udvaronczokban, bűvészekben s igriczekben; czímere azonos volt Francziaországéval, vagyis kék mezőben arany liliom, fölül vörös pólyával s ez különböztette meg a franczia királyétól. Ez a Károly Itáliába jövetelekor 46 éves volt s 19 évig uralkodott Siciliában s Apuliában, a mint alább el fogjuk mondani. Nejétől két fia s több leánya volt; az elsőt II. Károlynak hívták s kissé sánta volt, Capova herczege s atyja, I. Károly után Sicilia s Apulia királya lett, a mint alább el fogjuk beszélni, a másikat Fülöpnek hívták s neje révén Morea fejedelme volt, de ifjan, utódok nélkül halt meg, mert egy hajtógép felajzása közben tönkre tette magát...

9. — *Károly király s Manfréd király csatája, Manfréd király veresége s halála.* A két király hada rendben állt a Grandella lapályán, mindkét uralkodó derekas tettekre buzdította a maga népét s kiadta a jelszót: Károly királyé *Mongioia cavalieri,* Manfréd királyé pedig *Soavia cavalieri.* Az alzurroi püspök mint pápai követ feloldozta s megáldotta Károly király egész seregét, elengedte bűneiket s büntetésüket, mivel a szentegyház szolgálatában harczoltak. Erre megkezdődött a heves küzdelem a németek s francziák első csatasorai közt s oly erős volt a németek rohama, hogy ugyan gonoszul bántak a francziák csatarendjével s tért hódítva ugyancsak nyomták őket visszafelé. A jó Károly király övéi gonosz helyzetének láttára nem tartotta be az ütközet rendjét, hogy a második csatasorral védje magát, mert átlátta, hogy ha szétverik a francziák első csatasorát, melybe helyezte volt minden bizalmát, kevés reménye lehet a többiekben; hirtelen a maga csatarendjével a németek ellenében a francziák csatasorának segélyére sietett; a mint

a firenzei számüzöttek s csatarendjük meglátták, hogy Károly király csatába bocsátkozik, bátran utána nyomultak s bámulatra méltó fegyvertényeket vittek végbe azon a napon s folyton Károly király személyét követték ; hasonlókép tett a jó Gilio il Bruno, Francziaország főparancsnoka Flandriai Róberttel s csapatával s a másik oldalról támadta meg Jordán gróf csapatát ; az ütközet heves volt s kemény s jó darabig tartott, míg meg lehetett tudni, kinek javára dől el, mert a németek bátor s erőteljes kardcsapásai nagy kárt tettek a francziákban. Egyszerre azonban nagy kiáltás hangzott ki a francziák sorai közűl, bárki kezdte legyén is : a tőrökhöz, a tőrökhöz, sebesítsétek a lovakat ! S úgy is tettek s ez által egy rövid óra alatt a németeket rossz helyzetbe hozták s nagyon leverték és szinte vereségbe döntötték. Manfréd király, a ki az apuliaiak csapatával serege tartalékában állt, midőn látta, hogy övéi nem állják sokáig az ütközetet, bátorító szavakkal fordúlt csapata népéhez, hogy kövessék őt az ütközetbe, de rosszul értették meg, mert az apuliai s a királyságból [1]) való bárók nagyobb része, a többi közt a kamarás gróf, a cerrai s casertai [2]) grófok s mások szívük gyávasága folytán vagy ügyük rosszra fordultának láttára, van, a ki azt mondta, hogy árulásból, minthogy hűtlen s új uralkodó után vágyó nép voltak, elpártoltak Manfrédtől s magára hagyták őt és ki az Abruzzok, ki Benevento városa felé futott. Manfréd kevesed magával maradt, de derék úr létére inkább akart királyként a csatában meghalni, mint szégyennel megfutni ; és a mint feltette sisakját, a csúcsán levő ezüst sas elébe hullott a nyeregbe, minek láttára nagyon megijedt s latinul ezt mondta az oldalánál lévő båróknak : hoc est signum Dei, mert e sisakdíszt sajátkezűleg tűztem fel, úgy, hogy nem kellett volna leesnie ; mindazonáltal nem hagyta abba, hanem derék úr módjára bátorságot vett s gyorsan az ütközetbe rohant, mint bármely más báró királyi jelvények nélkül, nehogy felismerjék mint királyt s bátran vagdalkozott a csata közepén ; de övéi rövid ideig tarthatták magukat, mert már visszavonulóban voltak ; hamarosan szétverték őket s Manfréd királyt az ellenség közepette megölték, mint mondják,

[1]) Villani tulajdonnévként nagybetűvel írja s a nápolyi királyságot érti alatta. — [2]) Caserta, Nápolytól északra.

egy franczia lovász, de nem tudni bizonyosan. Ez ütközetben mindkét részről sokan estek el, de sokkal többen a Manfréd király népéből, a harczmezőről Benevento felé való futásuk közben Károly király serege egész a városig üldözte őket (mert már sötétedni kezdett) s elfoglalták Benevento városát a menekültekkel együtt. Elfogták Manfréd király sok főemberét, a többi közt Jordán grófot s Piero Asini degli Uberti urat, kiket a király a Provenceba küldött rabságba s ott a börtönben kegyetlen halállal ölette meg őket. A többi apuliai s német urakat a királyság különböző helyein tartotta fogságban s pár nap mulva az említett Manfréd király neje, gyermekei s nővére, kik Apulia Nocera de' saracini [1]) városában voltak, Károly király fogságába kerültek s később ott is haltak meg. S jogosan érte Manfrédet s családját Isten átka s igen világosan mutatkozik benne Isten ítélete, mivel ki volt átkozva s ellensége s üldözője volt a szentegyháznak. Végül három napig keresték Manfrédet, mert nem találták s nem is tudták, hogy elesett, elfogták, vagy megmenekült-e, mivel az ütközetben nem viselt királyi jelvényeket; végül is egy népéből való pribék a harczmező közepén többféle jelről felismerte, testét egy szamárra vetette s elindult kiabálva: *ki vesz Manfrédet, ki vesz Manfrédet;* a király egyik bárója elpáholta a pribéket s Manfréd tetemét a király elébe vitték, a ki összegyűjtötte az összes rab bárókat s mindeniktől megkérdezte, ez-é Manfréd s mindannyian félénken igent mondtak. Midőn Jordán gróf került sorra, arczát kezeibe rejtette s zokogva kiáltotta: *Jaj nekem, jaj nekem, én uram,* a miért a francziák nagyon dicsérték s a király nehány bárója arra kérte, hogy részesítse tisztességes temetésben. A király ezt felelte: *je le fairois volontiers, s'il ne fût excommunié,*[2]) de mivel ki volt átkozva, Károly király nem engedte, hogy szentelt helyre vigyék, hanem a beneventoi híd lábánál temették el s a seregből mindenki egy-egy követ vetett sírjára, úgy hogy jókora kőhalom keletkezett.[3])

---

[1]) Nocera Inferiore Salerno olasz tartományban; II. Frigyes mohamedán zsoldosainak táborhelye. — [2]) Franczia nyelven idézi Károly szavait: Szívesen megtenném, ha nem volna kiátkozva. — [3]) V. ö. Purg. III. 127.:

Ott nyugodnának most is csontjaim még
A hídfőnél, Benevent mellett, ott a
Nagy kőrakás fölöttük állva, mint véd.

Néhányan azonban azt állítják, hogy később a pápa rendeletére a cosenzai [1]) püspök kivette sírjából s az egyház területét képező királyságon kívűl a királyság s Campania határán a Verde folyó mentén temették el ; ezt azonban nem állítjuk. Ezen ütközet s viadal egy pénteken, február végén történt Krisztus 1265-ik évében.[2])

10. — *Károly megszerzi a királyság és Sicilia birtokát.* A mint Károly király legyőzte s megölte Manfrédet, egész népe meggazdagodott a harcztér zsákmányából, főként pedig az uradalmakból s báróságokból, melyeket Manfréd bárói bírtak volt, úgy hogy rövid idő alatt a királyság s Apulia minden városa és Sicilia szigetének nagy része Károly király rendelkezése alatt állt ; s e báróságokkal, uradalmakkal s lovagi hűbérekkel ruházta fel mindazokat, a kik szolgálták, francziákat, provençalokat s latinokat, mindegyiket rangfokozata szerint. S midőn Károly király Nápolyba ment, a nápolyiak uruk gyanánt nagy tisztelettel fogadták s a capuai kastélyba szállt, melyet Frigyes építtetett volt ; ott találta Manfréd szinte minden kincsét Teri [3]) arany darabokban, s maga elé hozatta s maga, a királyné s Beltramo del Balzo úr elébe a szőnyegre rakatta, mérlegeket hozatott s felszólította Beltramo urat, hogy oszsza fel. A nagylelkű lovag ezt mondta : *qu'ai je a faire de belance à departir votre tresor ?* [4]) hanem oda ugrott s úgy a lábával három részre osztotta : egyik rész legyen — úgymond — a király úré, a másik a királyné asszonyé, a harmadik pedig lovagjaidé s úgy is lett. A király Beltramo úr nagylelkűségének láttára rögtön neki adta Avellino grófságát [5]) s gróffá tette őt. A király nemsokára ráunt a capuai kastélyra, mert német módra volt berendezve s egy új kastélyt építtetett franczia mód szerint, mely Nápoly másik részében a san Piero in Castello mellett van. S rövid idő múlva a háborúban elfogott valamennyi apuliai bárót szabadon bocsátotta, sokaknak visszaadta birtokaikat s örökségüket, hogy nagyobb szeretetet biztosítson magának az ország lakói közt ; nagyrészükkel azonban rosszul járt.

---

[1]) Cosenza, Calabria félszigetén. — [2]) 1266. febr. 26-án. Villani a firenzei éra szerint márcz. 21-étől kezdi az évet. — [3]) V. ö. VI. 1—2. — [3]) Teri vagy Tari régi Nápolyi pénznem. — [4]) Minek nekem mérleg, hogy kincsedet föloszszam ? — [5]) Beneventótól délre.

26. — *Hogyan találkoztak Conradino s Károly király hadai Tagliacozzonál.* Károly király Conradino ... közeledésének hallatára egész seregével Conradino ellen jött s az Abruzzokban Aquilánál [1]) várta be hadi népét. Aquilában való tartózkodása közben tanácsot tartott a vidékbeliekkel, hűségre, törvénytiszteletre s hadilletékük kiállítására intette őket; egy bölcs öreg paraszt felemelkedett s szólt: Károly király, ne tanácskozz többé s ne félj egy kis fáradságtól, hogy aztán nyugtod lehessen mindég; vess véget minden halogatásnak s menj ellenséged ellen s ne engedd, hogy több tért hódítson magának; mi hivek s lojálisak leszünk veled szemben. A király a bölcs tanács hallatára halogatás és további szóvesztegetés nélkül a hegyeken át a San Valentino helység lapályára Conradino seregének közvetlen közelébe szállt, csak a ...[2]) vize volt köztük. Károly királynak 3000-nél kevesebb franczia, provençal s olasz lovagja volt s Conradino sokkal nagyobb hadának láttára a jó Alardo di Valleri úr, egy nagy eszű s derekas franczia lovag tanácsára, a ki a tengerentúlról, a Szentföldről való visszatértében akkortájt érkezett volt Apuliába, azt mondta Károly királynak, hogyha győzni akar, inkább hadi csellel, mint erővel kell élnie; Károly király nagy bizalommal volt az említett Alardo úr eszélyességében s egészen rábízta seregének s az ütközetnek vezetését s ő három harczrendben állította fel a király haderejét.

27. — *Hogyan győzte le Károly király Conradinot s hadinépét.* Conradino s hada Aquilának Károly királytól való elpártolása hiú reményében nagy örvendezés s kiáltozás közt csatarendbe állt s a folyó átkelőhelyéhez nyomult, hogy megütközzék Károly királylyal. Károly király mindamellett, hogy — mint fentebb mondtuk — pihent, az ellenség zajgásának s a megütközésre való fegyverkezésének hallatára népét a fentebb elmondott rendben s módon rögtön felfegyvereztette és sorakoztatta. A procençaloknak Arrigo di Cosance vezérlete alatt a híd őrizeténél álló csapatja megakadályozta spanyolországi don Arrigonak s hadi népének az átkelését, mire a spanyolok a folyó igen sekély gázlóján kezdtek átkelni s a hidat őrző provençalok csapatját bekeríteni igyekeztek. Midőn Conradino s hadosztálya

---

[1]) Az Abruzzokban az Aterno partján. — [2]) A név helye üresen maradt.

a spanyolok átkelését látta, maga is a folyón való átgázoláshoz fogott s nagy hévvel Károly király népére rohantak s rövid idő alatt szétszórták s leverték a provençalok hadsorait s az említett Arrigo di Cosance urat Károly király jelvényeivel leverték, őt magát megölték s felkonczolták ; don Arrigo s a németek azon hitben, hogy Károly király személyével van dolguk, mivel királyi jelvényeket öltött volt magára, valamennyien köréje gyűltek. A provençalok említett csapatának leverése után hasonlóképen tettek a francziákkal s olaszokkal, a kiket Gianni di Crari úr s Guiglielmo lo Stentardo úr vezettek, mivel Conradino népéből kettő jutott Károly király minden emberére s különben is vad s harczedzett nép volt s Károly király népe ügyük rosszrafordúltának láttára futásnak eredt s ott hagyta a harczmezőt. A németek győzteseknek hitték magukat, mert nem tudtak Károly király leséről s kezdtek szétszóródni a mezőn s zsákmányoláshoz s fosztogatáshoz láttak. Károly király Alardo di Valleri úrral s Monforte Guido gróffal a csapatát rejtő völgy fölött egy halomról nézte a csatát s hadi népe szétszóratásának s előbb az egyik, azután a másik hadrend megfutamodásának láttára majd meghalt fájdalmában s meg akarta indítani a maga csapatát, hogy övéinek segélyére siessen ; Alardo úr azonban, mester a hadakozásban s bölcs a háborúban, nagy mérséklettel s bölcs szavakkal nagyon tartóztatta a királyt, mondván, hogy Isten szerelmére türtőztesse magát egy kicsit, ha a diadal dicsőségét akarja, mivel ismerte a németek kapzsiságát és zsákmányszomját, hagyta, hogy felbontsák csatarendjüket s midőn látta, hogy jól szétszóródtak, mondá a királynak : *indítsd meg zászlaidat mert már itt az ideje.* S úgy is történt. A mikor az említett csapat kijött a völgyből, Conradino s övéi nem ellenségnek, hanem a maguk hadi népéből valónak tartották s nem őrizkedtek tőlük ; a király pedig hadi népével szoros és zárt sorokban egyenesen Conradino s főbb bárói hadsorának tartott s heves és kemény, bár rövid tusa kezdődött, mivel Conradino népe a küzdelemben kifáradt s kimerült volt s csapatjában nem volt annyi lovagja mint a királynak s nem voltak csatarendben, mivel népének nagyobb része vagy az ellenséget üldözte vagy szétszóródott a mezőn, hogy zsákmányt s foglyokat szerezzen. Conradino csapatja az ellenség váratlan támadására egyre fogyott, Károly királyé ellenben egyre nőtt, mivel népéből azok,

a kik az első vereség alkalmával megfutottak volt, felismerték a király jelvényeit s köréje sorakoztak, úgy hogy rövid idő alatt Conradino s népe vereséget szenvedett. Midőn Conradino átlátta, hogy a csata sorsa ellene dől el, főbb báróinak tanácsára ő, az osztrák herczeg,[1]) Calvagno gróf, Gualferano gróf s Gherardo gróf Pisából s sokan mások futásnak eredtek : Alardo di Valleri úr az ellenség megfutamodásának láttára hangos kiáltással intette s kérte a királyt s a csapatvezéreket, hogy meg ne induljanak s ne üldözzék az ellenséget s ne zsákmányoljanak, mert félt, nehogy Conradino népe összegyülekezzék vagy valami les törjön elő, hanem álljanak szilárdan sorakozva a harczmezőn s úgy is tettek. S hasznukra is vált, mert don Arrigo spanyoljai s más németek, a kik a provençalokat s olaszokat üldözték, a kiket előbb végig vertek egy völgyön s nem látták a Károly király csatáját s Conradino vereségét s a hadi nép összepontosítását, visszatért a harcztérre s Károly király hadtestének láttára azt hitte, hogy az Conradino s hadi népe. Leszállt a halomról, a hová húzódott volt, hogy övéihez menjen s csak a mint közelebb jött, ismerte fel az ellenség jelvényeit s csalódásában zavarba jött. Mint derekas úr azonban népével oly harczrendbe zárkózott, hogy Károly király s övéi, a kiket az ütközet fáradalmai megviseltek volt, nem mertek neki vágni a don Arrigo csapatának, hogy koczkára ne tegyék kivívott győzelmüket. Mindkét hadtest jó darabig farkasszemet nézve állt egymással szemben. A jó Alardo úr ennek láttára azt mondta a királynak, hogy okvetlenül hadrendjük elhagyására kell őket bírni, hogy le lehessen őket győzni. A király rábízta, hogy tegyen belátása szerint. Ekkor magához vett 30—40-et a király seregének legjobb bárói közűl s a mint kitanította volt őket, kiváltak a csatarendből, mintha megfutamodnának. A mint a spanyolok amaz urak zászlóit megfordúlni s látszólag megfutamodni látták, hiú reménységgel kiáltozni kezdték : *megfutamodnak!* S kezdték hadrendjüket elhagyni s üldözni akarták őket. A mint Károly király a spanyolok s a többi németek hadsorait ritkulni s megnyilni látta, bátran nekik vágtak. Alardo úr pedig s övéi okosan összegyülekeztek s visszatértek a hadrendbe. Ekkor heves és kemény tusa vette kezdetét. A spanyolok azonban jól fel vol-

---

[1]) Frigyes czímzetes osztrák herczeg.

tak fegyverkezve, kardcsapásokkal nem lehetett őket leteríteni s a maguk módja szerint sűrűen csoportosultak egymás közt. Ekkor a francziák nagy kiabálással nekik mentek s tornabirkózás módjára karjuknál fogva lerántották őket lovaikról, annyira, hogy rövid óra alatt megtörték, legyőzték s megfutamították őket és sokan halva maradtak ott. Don Arrigo többed magával Monte Cassinoba futott s ott azt mondták, hogy Károly királyt legyőzték. Az apát, ama hely ura, ismerte don Arrigot s több jelből látta, hogy menekülőkkel van dolga, mire elfogatta őt s népe nagy részét. Károly király az éj bekövetkeztéig egész hadi népével fegyverben s lóháton maradt, hogy összegyüjtse övéit s hogy teljes és biztos győzelmet arasson ellenségei fölött. Ez az ütközet Szent Bertalan napjának előestéjén, augusztus 23-án történt Krisztus 1268-ik évében. Károly király később azon a helyen népe halottainak lelki üdvéért gazdag kolostort alapított Tagliacozzo [1]) síkságán, melyet santa Maria della Vittorianak neveznek.

28. — *Kelemen pápa látománya Conradino vereségéről.* Nagy csoda történt, a mennyiben Conradino említett veresége Szt-Bertalan előestéjén történt s már éj volt, mielőtt az említett ütközet többszörös megújulásánál s változásainál fogva biztosan tudni lehetett volna, hogy kié marad a harcztér s a győzelem. A rákövetkező reggel Szt-Bertalan ünnepén Kelemen pápa [2]) Viterboban szónokolt; hirtelen valami gondolata támadt, a melyen beszéde tárgyától eltérve jó darabig elmélkedett, majd feleszmélve ez elmélkedésből mondá: *rajta, rajta az utakra, fogjátok el a szentegyház ellenségeit, a kiket szétvertek s megöltek!* S az említett ütközetről semminemű ujság, sem futár nem jött a pápához s nem is jöhetett oly rövid idő alatt, egy éjszaka, mivel a harcztér Viterbótól több mint 100 mérföldnyire volt s ez mindjárt másnap volt, mielőtt bármi tudósítás jött volna az udvarhoz. Az udvarban lévő bölcsek egész bizonyossággal állították, hogy a pápa isteni ihletből tudta meg, mivel szent életű ember volt.

29. — *Miként fogatta el Károly király Conradinot s bizonyos báróit s miként fejeztette le őket.* Conradino az osztrák herczeggel s több másokkal, a kik vele menekültek el a harcztérről,

---

[1]) Az Abruzzokban. — [2]) IV. Kelemen (1265—68).

Róma vidékén a tengerpartra egy Asturi [1]) nevű helységhez ért, mely római nemes embereké, az Infragnipaniaké [2]) volt; odaérve felszereltettek egy naszádot, hogy Siciliába keljenek át, mert azt hitték, hogy megmenekedhetnek Károly királytól és Siciliában, mely szinte egészen elszakadt Károly királytól, visszaszerezhetik állását s uralmát. Az említett naszáddal felismeretlenül már a tengerre szálltak, midőn az Asturiban levő említett Infragnipaniak egyike, látva, hogy nagy részt németek, szép emberek s előkelő külsejüek s az ütközetről is tudott már, haszon s meggazdagodás reményében az említett urakat elfogatta s miután megtudta kilétüket s hogy Conradino is köztük van, Károly királyhoz küldte őket, a miért a király Pilosa helységét s uradalmát adta neki Nápoly s Benevento közt. A mint Conradino s az említett urak a király hatalmában voltak, tanácsot tartott, hogy mitévő legyen velük. Végül elhatározta, hogy kivégezteti őket s biróság útján eljárást indíttatott ellenük, mint koronaárulók és a szentegyház ellenségei ellen s úgy is lett ..... napján [3]) lefejezték Conradinot, az osztrák herczeget, Calvagno grófot, Gualferano grófot, Bartolommeo grófot két fiával együtt s Gherardo grófot, a pisai Doneratico grófok közűl Nápoly piaczán a Carmine barátok templomával szemben folyó patak mellett. S a király nem engedte, hogy szentelt helyen temessék el őket, hanem a piacz homokja alatt, mivelhogy ki voltak átkozva. S így Conradino befejezte a Sváb-házat,[4]) mely — a mint fentebb [5]) elmondtuk — császárjaiban s királyaiban oly hatalmas volt. S valóban az ész s a tapasztalás mutatja, hogy a ki a szentegyház ellen támad s ki van átkozva, gonosz végre kell hogy jusson annak teste-lelke. Valóban mindig félelmetes a szentegyház átka, legyen az igazságos vagy igazságtalan, a mit nyilvánvaló csodák tanusítanak s a ki a régi krónikákat olvassa, láthatja ezt a régi császárokon s urakon, a kik fellázadtak a szentegyház ellen s üldözték azt. Sokat gáncsolták ez ítélet miatt Károly királyt, a pápa s biborosai s minden bölcs ember, mivelhogy Conradinot ütközetben s nem árulás útján fogta el s jobb lett volna fogva tartani, mint megöletni.

---

[1]) Astura. — [2]) Frangepani magát a római Anicius nemzetségből származtató család. — [3]) 1268. okt. 29-én. — [4]) Hohenstaufen. — [5]) VI. 1.

Volt, a ki azt mondta, hogy a pápa beleegyezésével történt, de mi nem adunk hitelt neki, mivel szent embernek tartották. S úgy tetszik, hogy Conradino ártatlansága folytán, mivel oly fiatalkorú volt ahhoz, hogy halálra ítéljék, Isten csodát tett Károly király ellen, mivel nem sok évvel rá Isten nagy csapásokat bocsátott rá, éppen a mikor hatalma tetőpontján képzelte magát, a mint történetében később említeni fogjuk.[1]) Róbert, Flandria grófjának fia, Károly király veje, az ítélet felolvasásakor a Conradinot elítélő bíróra kardcsapást mért, mondván, hogy neki nem lett volna szabad egy oly nagy s nemes embert halálra ítélnie. A bíró e csapás következtében ott a király jelenlétében meghalt. De szót sem vesztegettek érte, mert Róbertnek nagy tekintélye volt a király előtt s a király s a többi bárók is azt tartották, hogy derék úr módjára cselekedett. Spanyolországi don Arrigot, ki szintén a király rabságában volt, mint anyai unokatestvérét s mivel a monte-cassinoi apát, hogy szabálytalanságot ne kövessen el, oly feltétellel szolgáltatta ki a királynak, hogy nem öleti meg, nem ítéltette halálra, hanem örökös fogságra ítéltette s Apuliában a sanctae Mariae-hegy várkastélyába záratta. Apulia s az Abruzzok sok más báróját, kik Károly király ellen lázadtak volt, különféle kínhalállal végeztette ki.

39. — *Hogyan halt meg Henrik, az angol király fia.* Krisztus 1272-ik évében Viterboban egy rút s gyalázatos esemény adódott elő Károly király védelme alatt, t. i. Henriket, Eduardnak, Richard angol király fiának [2]) öcscsét a templomban mise alatt Krisztus testének áldozásakor Montfort Guido gróf, Károly király toscanai helytartója, az Isten tiszteletére s urára, Károly királyra való tekintet nélkül karddal sajátkezüleg megölte a nevezett Henriket bosszúból atyjáért, Monfort Simon grófért, a kit az angol király valami bűneért megöletett volt.[3]) . . . Az udvar nagyon felháborodott s szemrehányást tett Károly királynak, hogy ha tudta, nem kellett volna bosszúállás nélkül menekülni engednie. Az említett Guido gróf azonban eleve gondoskodott lovas és gyalog fegyveres kíséretről s nemcsak hogy elkö-

---

[1]) Az 1282-ik siciliai vecsernyére czéloz. (VII. 61.) — [2]) Arszlánszívű Richárd. — [3]) Eveshamnál esett el 1265. aug. 4. az alkotmány védelmében.

vette az elmondott gyilkosságot, hanem midőn egy lovag megkérdezte, hogy mit csinált s ő azt felelte : *je ai fait ma vangeance,*[1]) s a lovag válaszolá : *comment ? votre père fut trainé ?* [2]) Akkor rögtön visszatért a templomba, hajánál fogva megragadta Henriket s úgy halva gyalázatos módon kivonszolta a templomból s a szentségtörő gyilkosság elkövetése után elhagyta Viterbot s épen és sértetlenül a Maremmába, apósa, Rosso gróf területére ment. A nevezett Henrik halálán mélyen elkeseredett testvére, Eduárd, haraggal eltelve Károly király ellen elhagyta Viterbot s Toscanán való átvonultában népével Firenzében szállt meg. Több polgárt lovaggá avatott, megajándékozta őket lovakkal s valamennyit úri módon ellátta minden lovagi felszereléssel. Azután Angolországba ment s nevezett öcscsének szívét egy aranyserlegben Londonban a Thames folyó hídjának egyik oszlopára helyeztette, hogy az angolokat a vett gyalázatra emlékeztesse. S midőn Eduard később király lett, soha sem lett barátja Károly királynak, sem népének.

55. — *Rudolf Németország királya legyőzi és megöli Csehország királyát.* Krisztus 1277-ik évében nagy háboru tört ki Rudolf, Németország királya s Csehország királya közt, mivel az utóbbi nem akart neki hódolni, sem engedelmeskedni ; ez okból Rudolf választott császár igen nagy haddal az említett cseh király ellen ment, a ki nagy számu lovassággal elébe indult s oly kemény hadi nép közt végbe ment heves és elkeseredett ütközet után, a mint Istennek tetszett, a nevezett cseh király az elmondott összecsapásban halálát lelte, népét szétverték, számlálhatatlan lovasát megölték és elfogták s csaknem az egész cseh királyság a Rudolf hatalmába került.[3]) Ennek megtörténtével az említett cseh király fiával békét kötött, de előbb kegyelmet kéretett vele ; Rudolf király nagy sár közepett székben ült, a cseh ellenben ott térdelt előtte s valamennyi bárója előtt, azután azonban kiengesztelődtek egymással s Rudolf király nőül adta hozzá leányát s visszaadta királyságát ; ez pedig a mondott év augusztus 26-án történt. Ez a Rudolf király kiváló tetterejű, nagylelkü, fegyverben

---

[1]) Megboszultam magamat. — [2]) Hogyan, atyádat meghurczolták ? — [3]) A morvamezei ütközet. 1278. aug. 26. — A magyarok szerepléséről nem tud Villani.

derekas, csatában rettenthetetlen, a németek s olaszok előtt félelmetes ember volt s ha Itáliába akart volna jönni, ellenállás nélkül urává lehetett volna. Hozzánk is küldte követeit, a trieri érseket, a ki Krisztus 1280-ik évében volt Firenzében s jelezte jövetelét ; a firenzeiek nem tudták mitevők legyenek s ha eljött volna, bizonyára engedelmességgel fogadták volna. Oly hatalmas uralkodó, mint Károly király is, nagyon félt tőle s hogy jóban lehessen vele, a nevezett Rudolf király leányát [1]) nőül adta fiának fiához, Martell Károlyhoz.

89. — *Hogyan rendeztek Firenze városában előkelő udvart s ünnepélyt, melyen mindenki fehérbe volt öltözve.* Az 1283-ik évben Firenze városa boldog s nyugalmas jó helyzetben volt, a kereskedőkre s iparosokra s főként a városon uralkodó guelfekre hasznos, csendes és békés állapotban volt s az arnontúli santa Felicita negyedben a Rossi-ház és szomszédaik kezdeményezésére ezer vagy még több emberből álló társaságot s dandárt rendeztek egy Amornak nevezett urral s mindannyian fehérbe voltak öltözve. Ez a társaság mást sem rendezett, mint játékokat és szórakozásokat s női s lovagi s más népbeliek közt tánczmulatságokat s trombitákkal s különféle hangszerekkel öröm s vigasság közt bejárták a várost, együtt lakmároztak, ebédeket s vacsorákat adtak. Ez az udvar közel két hónapig tartott s a legelőkelőbb s leghirnevesebb volt a Firenze városában vagy Toscanaban valaha létezők közt ; sokfelől sok nemes udvari ember s énekmondó jött rá s valamennyit tisztességesen fogadták és ellátták. S megjegyezni való, hogy a nevezett időben Firenze városa s polgárai a valaha létező legboldogabb állapotban voltak s ez egészen 1284-ig tartott, a midőn kezdetét vette a nép s a nemesség, utána a fehérek s feketék pártoskodása. Az említett időben Firenzének vagy 300 felszerelt lovagja és sok lovag- s apród-csapatja volt, a kik este-reggel lakomákat adtak sok udvari emberrel, husvétkor sok tarka ruhát osztottak szét, minélfogva Lombardiából s egész Itáliából Firenzébe gyültek a bohóczok s udvari emberek s jól fogadták őket s egyetlen nevesebb s tisztességesebb idegen sem ment át Firenzén, a kit az említett társaságok versengve meg ne hivtak s a város-

---

[1]) Klemenczia, Károly Róbert királyunk anyja.

ban s azon kivül, ha szüksége volt rá — lóháton el ne kísértek volna.

95. — *A jó Károly király halála Foggia városában Apuliában.* Károly király seregével Brindisibe ment, ott leszerelt s Nápolyba ment, hogy rendeleteket adjon ki, ellássa magát pénzzel s hadi néppel, hogy az idő nyiltával visszatérhessen Siciliába. Alig mult el deczember közepe, fáradhatatlan s nyugtot nem ismerő lelkülete visszavezette Apuliába, hogy Brindisiben siettesse hajóhada felkészülését. Alig ért Apuliában Foggiába, midőn, a mint Istennek tetszett, súlyosan megbetegedett s Krisztus 1284-ik évében a Vizkeresztre következő napon, január 7-én megszünt élni. Halála előtt azonban mély bűnbánattal magához vette Krisztus testét s nagy alázattal e szavakat mondotta : Sire Dieu, comme je crois vraiment que vous étes mon sauveur ; ainsi je vous prie, que vous ayez merci de mon ame ; ainsi comme je fis la prise du royaume de Cicile plus pour servir sainte Eglise que pour mon profit ou autre convoitise, ainsi vous me pardonniez mes péchés.[1]) S nem sokára rá kiszenvedett, tetemét Nápolyba vitték, halálát mélyen meggyászolták, azután nagy tisztelettel a nápolyi érseki templomban temették el. Károly király eme elhunyta nagy csodálkozást okozott, mivel éppen elhalálozása napján egy bizonyos Arlotto minorita-rendű szerzetes és Giardino da Carmignanola úr, egyetemi tanár [2]), nyilvánosan beszéltek róla s a mint ez a franczia király [3]) tudomására jutott, értük küldött, hogy megtudja, hogy honnan vették ezt a hírt. Azt mondták, hogy tudták a születése idejét, a mi Saturnus uralma alatt történt s ennek hatása okozta az ő jó- és balsorsát ; némelyek azt állították, hogy lelki kinyilatkoztatásból tudták, mert mindketten nagy csillagjósok és halottidézők voltak. Ez a Károly volt a legfélelmesebb és legtekintélyesebb uralkodó, fegyverben a legderekasabb s a legnagyobbra törő király, a ki Nagy Károly óta az ő koráig csak volt a franczia uralkodó házból, a római egyházat ő magasztalta fel a legjobban s még többet is tett volna, ha

---

[1]) Úristen, a mily igazán hiszem, hogy te vagy az én megváltóm, úgy könyörgök, irgalmazz az én lelkemnek ; úgy bocsásd meg az én bűneimet, a mint Sicilia királyságát inkább a szentegyház szolgálatában, mint a magam hasznából vagy bármi más kívánságból foglaltam el. — [2]) Maestro allo studio. — [3]) III. Fülöp.

élete vége felé sorsa balra nem fordul. A királyság őre s védelmezőjeként a nevezett király unokaöccse, Róbert Artois gróf jött be sok franczia lovaggal, a herczeg nejével s fiával, Károly 12—13 éves unokájával, a kinek Martell Károly volt a neve. Károly királynak nem maradt más örököse, mint II. Károly, Salerno herczege... Ez a Károly szép testü, kellemes és bőkezű embert volt, atyja, Károly király életében, s azután is több fia született nejétől a magyar király leányától és örökösétől.[1]) Az első az említett Martell Károly volt utóbb Magyarország királya,[2]) a második Lajos, a ki a minorita-rendbe lépett s később toulousei püspök lett, a harmadik volt Róbert, Calabria herczege, a negyedik Fülöp, Taranto herczege, az ötödik Rajmund Berengár gróf (provenceinek kellett lennie), a hatodik János úr, Morea herczege, a hetedik Péter úr, Eboli grófja.

135. — *Hogyan koronázták Martell Károlyt Magyarország királyává.* Az említett béke [3]) megkötése s megszilárdítása után, mely nagyon hasznos volt Apulia királyságára, mert némi nyugtot engedett a terhes háborúban, Károly király Nápolyba ment s a legközelebbi szeptemberben Boldogasszony napján a nevezett király nagy udvart s ünnepélyt rendezett Nápolyban s lovaggá avatta első szülött fiát, Martell Károlyt s egy biboros pápai követ, több érsek s püspök által Magyarország királyává koronáztatta. S a mondott koronázás s ünnep alkalmából a király s fia aznap több más francziát, provencált s királyságbelit, főként nápolyit avatott lovaggá; s nagy s dicső udvar volt az és azt azért rendezte Károly király, mivel azon évben meghalt Magyarország királya [4]) s nem maradt utána más fi- vagy más örökös, mint Mária, a nevezett Károly király neje [5]) s az említett Martell Károly anyja, kire örökösödés útján szállt volt az említett magyar királyság. De az említett magyarországi király halála után a magyarországi uralkodó házból származó András [6]) ment a királyságba s nagyobb részét erővel vagy szépszerével megnyerte magának s urrá s királylyá tette magát ott. Kissé elhagyjuk a siciliai királyságot s Magyarország dolgait s Toscana azon korbeli történetére térünk.

---

[1]) Mária, V. István leánya. — [2]) III. Endrével szemben. — [3]) 1289 aug. 11. Károly és aragoniai Jakab között. — [4]) IV. László 1290 jul. 10. — [5]) V. István leánya. — [4]) III. Endre.

NYOLCZADIK KÖNYV.

1. Elmondatik, hogyan keletkezett Firenzében a második népuralom és a nagyobb változások, a melyek ezen okból Firenzében történtek, kitérve más általános ujdonságokra is ebből az időből. 2 Firenze népe kibékül a pisaiakkal és más nevezetesebb dolgok. 3. Nagy tűz Firenzében Torcicoda negyedében. 4. Hogyan kezdődik a háború Francziaország és Anglia királyai között. 5. Hogyan választják pápává V. Celestint és hogyan utasítja el a pápaságot. 6. Hogyan választódott meg pápává VIII. Bonifácius. 7. Mikor kezdik építeni a firenzei új Santa Croce templomot. 8. Giano della Bella, a nagy népbarát, kiüzetik Firenzéből. 9. Mikor kezdték építeni a Santa Reparataról nevezett nagyobb templomot. 10. Gianni di Celona úr, birodalmi helytartó, Toscanába érkezik. 11. Szt.-Lajos franczia király canonisatioja. 12. Firenze nagyjai felizgatják a várost, hogy eltöröljék és megsemmisitsék az új népuralmat. 13. Károly király békét köt aragoniai Giamo királylyal. 14. A guelfpártot Genovából erőszakkal száműzik. 15. A tatárok dolgai Perzsiában. 16. Maghinardo da Susinana megveri a bolognaiakat. 17. Firenze népe a Valdarnon megerősíti San Giovanni és Castelfranco várát. 18. Aragoniai Giamo király Rómába jön és Bonifácius pápa privilégiumot ad neki Sardinia szigetére. 19. Flandria és Bari grófja fellázadnak a franczia király ellen. 20. Artois grófja megveri a flamandokat Fornesnál és Anglia királya átkel Flandriába. 21. Bonifácius pápa megfosztja a biborosságtól Jacopo és Piero della Colonna urakat. 22. Osztrák Albert legyőzi és megöli Athaulfot, Németország királyát, mire római királylyá választják. 23. A Colonnák kegyelmet kérnek a pápától, de aztán újból fellázadnak. 24. A genovaiak a tengeren legyőzik a velencze ieket. 25. Itáliának némely városában történt földrengések. 26. Mikor kezdik építeni a városházát Firenzében a priorok számára. 27. A Genova és Velencze között létesült békéről. 28. Bologna községe, da Esti őrgróf és Maghinardo da Susinana között létre jött a béke a firenzeiek közvetítésével. 29. Giamo, aragoniai király, Ruggieri di Loriaval és Károly király hadával legyőzi a siciliaiakat Orlando-foknál. 30. Béke a genovaiak és a pisaiak között. 31. Mikor kezdik megint építeni Firenze új falait. 32. A franczia király lecsendesíti egész Flandriát és a grófot fiaival együtt fogságba ejti. 33. A franczia király rokonságba jut Alberttel,

Németország királyával. 34. Tarento herczegét legyőzik Siciliában. 35. Cassano, a tatárok fejedelme, legyőzi a szaraczénok királyát és elfoglalja a Szentföldet Syriában. 36. Miként adott VIII. Bonifácius pápa bűnbocsánatot a jubileum 1300-ik évében minden kereszténynek, a ki Rómába megy. 37. Guido, Flandria grófja, két fiával meghódol a francia királynak, a ki megcsalta és fogságba vetette őket. 38. Hogyan keletkezett Pistoia városában a fehér és a fekete párt. 39. Firenze városának megoszlása és felfordulása az említett fehér és fekete pártok miatt. 40. Acquasparta biboros pápai legátusképen Firenzébe jön, de nem ér el semmit. 41. A csapások és bajok, a melyek városunkat a közelebbi időben sujtották. 42. Ugyanaz. 43. Bonifácius pápa Valois Károly úrért Francziaországba küld. 44. A guelfeket kiűzik Aggobbioból és azután visszaszerzik a várost és száműzik a ghibellineket. 45. A feketék számüzetése Pistoiából. 46. Az Interminelliek és párthíveik elüzetése Luccaból. 47. A Genovából száműzött guelfek visszatérése megegyezés útján. 48. Az égen egy üstökös csillag feltünése. 49. Valois Károly úr Francziaországból Bonifácius pápához megy, azután Firenzébe indul és kiűzi a fekete pártot. 50. Valois Károly úr átkel Siciliába, hogy háborút indítson Károly királyért, de gyalázatos békét köt. 51. Hogyan keletkezett a ravennai zsoldos társaság. 52. A firenzeiek és luccaiak háborút viselnek Pistoia ellen és Serravalle várát ostrommal beveszik. 53. A firenzeiek megkerítik Piantrevigne várát és más erősségeket, a melyeket a fehérek fellázítottak. 54. Az Ischia szigetén kitört csodálatos tűz. 55. Bruggia alsóbb néposztálya feltámad a franczia király ellen és legyilkolja a francziákat. 56. A nagy és szerencsétlen kimenetelű ütközet, a melyben a flamandok legyőzték a francziákat Coltrainál. 57. Milyen családból származtak Flandria jelenlegi grófjai és uralkodói. 58. A franczia király folytatja a hadjáratot, teljes erővel indulva a flamandok ellen, de kevés becsülettel tért vissza Francziaországba. 59. Folcieri da Calvoli, Firenze polgármestere, lefejeztet néhány polgárt a fehérek közül. 60. A fehérek és a Firenzéből számkivetett ghibellinek Pulicianoba érkeznek, de kudarczczal távoznak. 61. Kitérés: Maffeo Visconti urat kiűzik Milanoból. 62. Hogyan kezdődik a viszály és ellenségeskedés Bonifácius pápa és Fülöp franczia király között. 63. A franczia király elfogatja Bonifácius pápát Anagnában Sciarra della Colonna által, a miért a pápa nemsokára meghal. 64. Bonifácius pápa jellemzése. 65. A firenzeiek elfoglalják Montale várát és a luccaiakkal egyesülten háborúskodnak Pistoia ellen. 66. Hogyan lett pápa XI. Benedek. 67. Edward angol király visszafoglalja Gascognet és legyőzi a skótokat. 68. Firenzében nagy polgárháború keletkezik, mivel revideálni akarják a tanács hatáskörét. 69. A pápa békeszerzés czéljából da Prato biborost küldi Firenzébe legátusul, de csúfosan és gyalázattal távozik. 70. Hogyan omlott be a Carraia hídja és veszett oda sok nép. 71. Nagy tűz Firenzében, a mikor leég a város nagy része. 72. A fehérek és a feketék Firenze kapujához közeledve kudarczczal visszavonulnak. 73. Az arrezzoiak visszafoglalják Laterino várát, a mely a firenzeiek tulajdonában volt. 74. Még más ujdonságok Firenzében az említett időből. 75. A firen-

zeiek küzdelemmel elfoglalják Stinche és Montecalvi várakat, a melyeket a fehérek szállottak meg. 76. Kitérés. Némileg visszatérve elmondatik a flamandok története. 77. Guido di Fiandra urat hadvezérével együtt leveri és elfogja a franczia király tengernagya. 78. A franczia király legyőzi a flamandokat Monsimpeverinél. 79. Kevéssel a monsimpeveri vereség után a flamandok megújítják a harczot a franczia királylyal és kedvező békét kötnek. 80. Benedek pápa halála és V. Kelemen pápa választása. 81. V. Kelemen pápa koronáztatása ; a bibornokok, a kiket felavatott. 82. A firenzeiek és luccaiak ostromolják és legyőzik Pistoia városát. 83. Modena és Reggio városok felkelnek Esti őrgróf ellen ; a fehéreknek és ghibellineknek Bolognából való kiüzetése 84. Valami Dolcino barát sok eretnekkel fellázad Lombardiában, de megégetik őket. 85. Kelemen pápa Itáliába legátusként küldi Orzini Napoleon biboros urat, de rosszul fogadják. 86. A firenzeiek ostromolják, elfoglalják és feldulják Montaccianico erős várát és Scarperiát építtetik. 87. A firenzeiek a népuralom erősítésére szervezik az igazságügyi rendszabályok végrehajtóságát. 88. A ferrarai őrgróf nagy háborúja és halála. 89. Orsini Napoleon úr legátusképen Arrezzoba érkezik. A firenzeiek hadjárata Gargosa ellen. 90. A jó angol királynak, Edwárdnak halála. 91. A franczia király Pitteribe jön Kelemen pápához, hogy elítéltesse vele Bonifácius pápa emlékét. 92. A franczia király kezdeményezésére hogyan törülték el Jeruzsálem templomának rendjét és szervezetét. 93. A Romagnában és Lombardiában történt ujságok és csaták. 94. Albertnek, Németország királyának halála. 95. Firenze podestája megszökik a tanács Hercules-pecsétjével. 96. Corso de Donati úrnak, a nemes és nagy firenzei polgárnak halála. 97. A római Laterán-templom égése. 98. Samminiato előkelői megbuktatják a népuralmat. 99. A Tarlatiak számüzetése Arrezzoból és a guelfek visszafogadása. 100. Az Ubaldiniek Firenze község engedelmességére térnek. 101. Hogyan választják római császárrá Henrik luxemburgi grófot. 102. A pápa megerősíti Henrik császárt. 103. A velenczeiek beveszik és elvesztik Ferrarát. 104. A kórház főnöke (a johanniták nagymestere) elfoglalja Rhodus szigetét. 105. Az aragoniai király Sardinia ellen akar jönni. 106. A guelfek kiüzetése és visszatérése Pratoban. 107. A Tarlatik visszatérnek Arrezzoba és elkergetik a guelfeket. 108. II. Károly apuliai királynak halála. 109. A levegőben látott tünemények. 110. A firenzeiek újból háborút kezdenek Arrezzo ellen. 111. A luccaiak szét akarják rombolni Pistoiát, de a firenzeiek nem egyeznek bele. 112. Róbert királyt Sicilia és Apulia királyává koronázzák. 113. Az anconaiak vereséget szenvednek Fedrigo gróftól. 114. Ubicino úrnak legyőzése és számüzetése Genovából. 115. A velenczeiek veresége Ferraránál. 116. A volterraiak és sangimignanoiak háborúja. 117. Az Orsiniak vereséget szenvednek a Colonnáktól. 118. Arrezzo népe vereséget szenved a firenzeiek hadvezérétől. 119. A firenzeiek háborúskodnak Arrezzoval. 120. Henrik római király követei Firenzébe érkeznek. 121. A csodálatos nép, a mely önmagát ostorozva bejárta Itáliát.

10. — *Brunetto Latini.* Az 1294-ik évben halt meg Firenzében egy Brunetto Latini [1]) nevű derék polgár, nagy bölcsész és a szónoklat nagy mestere úgy a jó előadásban, mint a helyes szerkesztésben. Magyarázta Tulius [2]) Rhetoricáját s írta a Tesoro, Tesoretto s a »Kulcs Tesorohoz«[3]) czímű műveket s több más bölcsészeti könyvet a bünökről s erényekről s községünk dittatoreja [4]) volt. Világias ember volt, de megemlékeztünk róla,[5]) mert ő volt kezdeményezője s mestere a firenzeiek művelődésének s helyes beszédre s köztársaságunknak a politika szerint való vezetésének s kormányzásának ismeretére tanította őket.

13. — *Békekötés Károly király és Giamo, Aragonia királya között.* Krisztus 1295-ik évében elhunyt Alfonzo Aragonia királya; halála következtében testvére, don Giamo, aki megkoronáztatta volt magát s birtokában tartotta Sicilia szigetét, ki akart békülni az egyházzal és Károly királylyal s ez Bonifác pápa közvetítésével meg is történt a következő módon: a nevezett don Giamo vegye nőül Károly király leányát s mondjon le Sicilia birtokáról, bocsássa el a kezeseket, a kiket Károly király Aragoniában hagyott volt, t. i. fiait, Róbertet, Rajmundot s Jánost több más provençal báróval és lovaggal együtt; a pápa s Károly király viszont megigérték, hogy lemondásra bírják Valois Károlyt,[6]) a franczia király öcscsét, a kit IV. Márton pápa Aragonia királyságával ruházott volt fel s hogy beléegyezését megnyerje, Károly neki adományozta Anjou grófságot s leányát férjhez adta hozzá. E dolog elintézése végett Károly király személyesen Francziaországba ment s visszatértében a megkötött egyezménynyel s a fogságból kiszabadított fiaival Firenze városán ment keresztül, a hová Nápolyból már elébe jött volt fia, Martell Károly, Magyarország királya; kíséretében 200 aranysarkantyus franczia, provençal s királyságbeli lovag volt, valamennyi fiatal, a királylyal együtt skárlát s barnászöld egyenruhában, aranynyal, ezüsttel kivert nyereg- s lótakarókkal, negyedekre osztott arany-liliom-czímerrel Magyarország czímeréből alakított vörös és ezüst körzetben, úgy hogy a legelőkelőbb s leggazdagabb kíséretnek látszott, a mely

[1]) Dante állítólagos mestere (1230—1299). — [2]) M. Tullius Cicero. — [3]) La Chiave del Tesoro. — [4]) Városi jegyző v. szerkesztő. — [5]) Dante a Pokol XV. énekében, Villani Fülöp az életrajzokban emlékezik meg róla. — [6]) IV. Fülöp öcscse.

valaha fiatal király mellett volt. Atyjára s testvéreire várakozva, több mint 20 napot töltött Firenzében, a firenzeiek nagy tiszteletben részesítették s ő is nagy szeretetet tanusított a firenzeiek irányában, a mivel mindenkinek megnyerte a kedvét. Károly király fiai, Róbert, Rajmund s János, meg a monferratoi őrgróf, a király leendő veje társaságában Firenzébe érkezett. Firenzében többeket lovaggá avatott, a firenzeiek részéről sok megtiszteltetésben s ajándékban részesült, mire valamennyi fiával az udvarba s onnan Nápolyba ment . . .

36. — *Miként adott VIII. Bonifácz pápa bűnbocsánatot a jubileum 1300-ik évében minden kereszténynek, a ki Rómába megy.* Krisztus 1300-ik évében Krisztus születése szerint annálfogva, hogy sokan azt mondták, hogy a multban Krisztus születésének minden századik évében az akkori pápa nagy bűnbocsánatot rendezett, VIII. Bonifácz pápa, a ki akkoriban apostolkodott volt, a nevezett évben Krisztus születésének tiszteletére teljes s nagy bűnbocsánatot rendezett a következő módon : hogy minden római, a ki a nevezett évben 30 napon át egyfolytában meglátogatja a boldogságos apostolok, Szent Péter s Szent Pál egyházait s minden más nemzetbeli pedig, a ki nem római, ha 15 napon át meggyónik vagy meggyónt, teljes s tökéletes bűnbocsánatot nyer minden bűn s büntetés alól. S a keresztény zarándokok vigasztalására minden pénteken s nagyobb ünnepnapon a szt. Péterben megmutatták Krisztus izzadságtörlőjét, a Veronika kendőjét. Ez okból az akkor élő keresztények nagy része, férfiak s nők, különböző távoli országokból, messziről s közelről megtette azt a zarándoklást. S a lehető legcsodálatosabb látvány volt, hogy az egész éven át a római népen kivül folyvást 200.000 zarándok volt Rómában nem számítva az érkezőket s távozókat s mindannyian méltán meg voltak elégedve a lovak s emberek ellátásával s teljes béketürés uralkodott, zajongás és verekedés nélkül s én tanuskodhatom felőle, mert ott voltam s láttam. A zarándokok adományaiból az egyház tekintélyes kincset gyüjtött s a rómaiak mind meggazdagodtak készleteiből. S én is ott voltam azon az áldott búcsún Róma szent városában.[1]) Láttam nagyszerű régiségeit, olvas-

---

[1]) V. ö. az 1350-ik évi bucsú leirásával Villani Máté krónikájának II. k. 72. fejezetében.

tam a rómaiak tetteinek történetét Vergilius, Sallustius, Lucanus, Titus Livius, Valerius [1]) és Paulus Orosius [2]) meg a történetírás más mestereinek leírásában, kik feljegyezték a rómaiak, történetét, úgy a kis, mint a nagy dolgokat, én a jövő nemzedékek emlékezetére s tanulságára tőlük vettem az irályt s a formát, bár mint tanítvány nem lettem volna méltó ekkora munkához. De meggondoltam, hogy a mi városunk, Firenze, Róma leánya s teremtménye, emelkedésében nagy dolgokra van hivatva, míg Róma hanyatlóban van. Illőnek tartottam e kötetbe, ez új krónikába feljegyezni Firenze városának egész történetét s eredetét, a mennyire rám nézve lehetséges volt azt összegyüjteni s kikutatni s a firenzeiek részletes történetét követve, a világ más emlékezetes dolgait is röviden megirni, a mig Istennek tetszeni fog, a kinek kegyelmességében szegényes tudásomnál sokkal inkább reménykedve fogtam az említett vállalkozásba. S így az 1300-ik évben Rómából hazatérve, hozzáláttam e könyv szerkesztéséhez Isten és Szent János tiszteletére s a mi városunknak, Firenzének dicsőségére.

64. — *Bonifácz pápa jellemzése.* Ez a Bonifácz pápa [3]) igen bölcs volt az irodalomban, természtes észjárású, nagyon előrelátó és gyakorlatias ember volt nagy ismeretekkel s emlékezőtehetséggel. Nagyon büszke s dölyfös volt, kegyetlen ellenségeivel s ellenfeleivel szemben, nagyszivű s mindenki előtt félelmetes, nagyban emelte s gyarapította a szentegyház állását s jogait s Guiglielmo da Bergamo úr, Ricciardo di Siena biborosok s Dino Rosoni di Mugello úrral a jog- s törvénytudomány nagy mesterével s velük ő maga is, mivel nagy mester volt az istenes dolgokban s a törvényekben, elkészítette az egyházi törvények hatodik könyvét,[4]) a mely valamennyi törvénynek s egyházi rendeletnek úgyszólván a szemefénye. Nagylelkű s bőkezű volt a neki tetsző s derekas emberekkel szemben. Állása szerint nagyon vágyott a világi pompa s pénzszerzés után s nem csinált lelkiismereti kérdést semmiféle haszonból, ha az egyház és saját rokonai gyarapítására szolgált. Biborosokká tette ba-

---

[1]) Valerius Maximus a középkorban igen kedvelt római történetet írt 9 könyvben. — [2]) Szt. Ágoston tanítványa. Keresztény szellemben írt világtörténetét a középkorban sokat olvasták. — [3]) V. ö. Dino Comp. Gombos: Középkori Krónikások. II. k. 1. k. 21. f. — [4]) Az u. n. Liber Sextus.

rátait s bizalmasait, a többi közt két igen fiatal unokatestvérét s egyik anyai nagybátyját s a kis Anagna [1]) városából való atyafiait s barátai közül huszat gazdag püspökségekben püspökökké s érsekekké tett ; másik unokatestvérének s fiainak, a kik mint fentebb mondtuk volt, grófok voltak, szinte mérhetetlen kincset hagyott s nagybátyjuk, Bonifácz pápa halála után mint bátor s hadban derék emberek bosszút álltak összes szomszédaikon s ellenségeiken, a kik elárulták vagy megsértették volt Bonifácz pápát. Bőven költöttek s 300 jó katalon lovast tartottak saját zsoldjukban s ez erővel maguk alá vetették szinte az egész Campaniát s Róma környékét. S ha Bonifácz pápa életében hitte volna, hogy ily fegyverre termett s a hadakozásban ily derék emberek, bizonyára királyokká vagy uralkodókká tette volna őket. S megjegyezni való, hogy a mikor Bonifácz pápa elfogatásának [2]) hírét több futár néhány nap alatt nagy örömmel vitte volt a franczia királynak s az első hírvivők a brigai hegységen [3]) túl lévő Ansionába [4]) értek, az akkori ansionai püspök, egy tisztes és szentlelkű ember, a hír hallatára a pápa elfogatásán való ámultában szinte megzavarodott s magához térve több jóravaló ember előtt nyiltan igy szólt : A franczia király nagyon meg fog örvendeni e hiren, de én isteni kinyilatkoztatásból tudom, hogy Isten ítélete van rajta e bűnéért s különféle nagy veszedelem és szégyenletes csapás fogja igen hamar érni őt s nemzetségét s ő és fiai kizárva maradnak a királyság örökségéből.[5]) S ezt nem sokkal rá Ansionán való átutaztunkban [6]) hitelre méltó személyektől tudtuk meg, a kik jelen voltak s hallották. E nyilatkozat jóslat volt minden részében, a mint alább az említett franczia király s fiai történetének elbeszélésénél meggyőződhetünk az igazságról. S nincs mit csodálkozni Isten itéletén. Mind a mellett, hogy Bonifácz pápa világiasabb volt, hogy sem méltóságával megfért volna és sok Istennek nem tetsző dolgot művelt, Isten megbüntette őt az elmondott módon, azután bántalmazóját büntette meg nem annyira Bonifácz pápa személyének megsértéséért, hanem az isteni

---

[1]) Anagni. — [2]) 1303. szept. 7-én IV. Fülöp merényletet intéztetett a pápa ellen. V. ö. Dino II. 35 ; Dante Purg. XX. 85. — [3]) Brieg, a Pennine-Alpok alján. — [4]) Sion, a Rhône felső völgyében. — [5]) V. ö. X. 60. — [6]) Belgiumból utazott a Simplon-hágón át Itáliába.

méltóság ellen való büneért, melynek ő képviselője volt a földön.

70. — *Hogyan omlott be a Carraia hidja s veszett oda sok nép.* Da Prato biboros Firenzében való tartózkodása idejében, a mikor még a nép s a polgárok szeretetét élvezte, mert remélték, hogy békét hoz létre köztük, 1304 máj. 1-én egyik városrész a másikkal versengve mindegyik a legjobb tehetsége szerint mulatság és ünnepélyesség kedvéért felújították a régi jó időkben Firenze egykori nyugalmas s jó állapotában szokásos társaságokat s vigadó csapatokat. A többi közt a san frianoi külvárosbeliek,[1]) kiknek régi szokása volt ujdonságokkal s különféle játékokkal állani elő, közhirré tették, hogy a ki ujdonságot akar hallani a más világról, legyen május 1-én a Carraia hídján vagy környékén az Arnonál. S az Arnon bárkákban s kis hajókon poklot jelentő állványokat rendeztek be tüzekkel s más büntetésekkel s kínzásokkal, démonokat utánzó borzalmas tekintetű emberekkel; másoknak csupasz állat-alakjuk volt, mely embernek látszott s óriási kiáltozás, csikorgás s tombolás közt különféle kínzásnak vetették alá őket, úgy hogy borzasztó s rettenetes volt hallani s látni. S az új játék sok polgárt vonzott oda s a Carraia hídját, mely akkoriban lábakon állott s fából volt, annyira túlterhelték néppel, hogy több helyen beszakadt s a rajta lévő néppel együtt lezuhant, minek folytán sok nép meghalt s megfult, sokan zúzódásokat szenvedtek, úgy, hogy a játék tréfából valósággá változott s mint a hogy hirdették volt, sokan a halál útján mentek hirt hallani a másvilágról az egész város nagy sirására s fájdalmára, mert mindenki azt hitte, hogy fiát vagy testvérét vesztette oda. S ez előjele volt a következendő csapásoknak, melyeknek a polgárok bűneinek túlsága miatt nemsokára a városra kellett zúdulniok, a mint alább említeni fogjuk.

---

[1]) Az Arno balpartján.

KILENCZEDIK KÖNYV.

1. Henrik luxemburgi gróf császárrá választása. 2. A guelf-párt elüzetése Velenczéből. 3. Arnaldo da Villanuova mester jóslatai. 4. Ferrarában összeesküvést szőnek a városnak az Egyház ellen való lázítása czéljából. 5. A todiak vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 6. A guelfek kiüzetése Spoletóból. 7. Henrik császár Németországból kiindulva Itáliába törekszik. 8. Róbert király koronázásáról való hazatértében Firenzébe jön. 9. Henrik császár Itáliába jön és elfoglalja Milanot. 10. A firenzeiek sáncokkal veszik körül az uj körfalakat. 11. A Della Torrék kiüzése Milanóból. 12. Nagy drágaság és egyéb ujság Firenzében. 13. Szt. Barnabás ereklyéi Firenzébe érkeznek. 14. A császár Cremonát ostromolja, serege pedig Vicenzát veszi be. 15. A császár elfoglalja Cremonát. 16. A firenzeiek a császár jövetelére az összes guelfeket haza hívják a számüzetésből. 17. A firenzeiek valamennyi toscanai várost szövetségben egyesítenek a császár ellen. 18. Róbert király csellel elfogatja a romagnai ghibellineket. 19. A pápai őrgróf megveszi Fanot és Pesarot. 20. Henrik császár ostrommal Brescia birtokába jut. 21. A firenzeiek és luccaiak a császár érkezésére megerősítik határaikat. 22. Kelemen pápa követeket küld Henrik császár megkoronázására. 23. Kelemen pápa zsinatot tart a borgagnai Viennában és szentté avatja Lajost, Károly király fiát. 24. Henrik császár Genovába érkezik. 25. A császár helytartója Arrezzoba érkezik. 26. A császár követei Firenzébe jönnek, de kiüzetnek. 27. A firenzeiek a császár útjainak elállására csapataikat Lunigianába küldik. 28. A császárné halála Genovában. 29. A császár ítéletet mond a firenzeiekre. 30. A firenzei gyapjúművesek között történt botrány. 31. Róbert király sereget küld a firenzeieknek a császár ellen. 32. Brescia fellázad a császár ellen. 33. Nagy változások Firenzében Pazzino de Pazzi halála miatt. 34. Cremona feltámad a császár ellen. 35. A császár hadvezére Pisába érkezik és háborút kezd Firenze ellen. 36. A padovaiak fellázadnak a császár ellen. 37. Henrik császár Pisába érkezik. 38. A spoletoiak vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 39. Róbert király és a toscanai liga egyesülése Rómában, hogy megakadályozzák Henrik császár koronáztatását. 40. Henrik császár Pisából elindulva Rómába megy. 41. A milanói Galeasso Visconti úr elfoglalja Piacenzát. 42. A firenzeiek leverik a pisaiakat Cerretellonál. 43. Luxemburgi Henriket Rómában császárrá koronázzák. 44. A császár Rómát elhagyja és Toscanaba indul. 45. A császár Arrezzoba érkezik és onnan

Firenze felé közeledik. 46. A firenzeiek csaknem vereséget szenvednek a császár haderejétől Ancisánál. 47. Henrik császár megszállja Firenzét. 48. A császár felhagyva San Salvi ostromával, San Cascianoba és utóbb Pogibonizziba megy. 49. Henrik császár Poggibonizziból elindulva visszatér Pisába, a hol sok itéletet hoz a firenzeiek ellen. 50. A császár elitéli Róbert királyt. 51. A császár a Királyságba akar menni Róbert király ellen és elindul Pisából. 52. Henrik császár elhal Benconventoban, Siena környékén. 53. Elbeszéltetik, hogy a császár halála után hogyan bomlanak szét seregei ; tetemeit főemberei Pisába vitték. 54. Ugyanazon tárgy. 55. Filippone páviai gróf vereséget szenved Piacenzánál. 56. A firenzeiek öt esztendőre átadják Firenze uralmát Róbert királynak. 57. A spinoliak kiüzése Genovából. 58. Uguccione da Faggiuola, Pisa ura, sokat háborúskodik a luccaiakkal, mígnem a számüzött ghibellineket kierőszakolt béke útján visszafogadják Luccaba. 59. Kelemen pápa halála. 60. Uguccione da Faggiuola a pisaiakkal elfoglalja Luccat és kifosztják az egyház híveit. 61. Péter úr, Róbert király öcscse, Firenzébe jön uralkodni. 62. Róbərt király nagy sereggel Siciliába megy és ostromolja Trapali városát. 63. A padovaiak vereséget szenvednek Vicenzánál Cane della Scala úrtól. 64. A firenzeiek békét kötnek az arrezzoiakkal. 65. Egy üstököscsillag feltünése az égen. 66. Fülöp franczia király halála és gyermekei. 67. Németországban két császárt választanak: egyik a bajor, másik az osztrák herczeg. 68. Uguccione, Pisa ura, nagy háborút indít a szomszédos városok ellen. 69. Lajos franczia királyt megkoronázzák ; háborút visel a flamandokkal, de nem hódít semmit. 70. Uguccione, Lucca és Pisa ura, ostromoltatja Montecatini várát. 71. A tarentói herczeg Firenzébe érkezik ; a firenzeiek segítséget visznek Montecatininak és vereséget szenvednek Uguccione della Faggiuolatól. 72. Ismét az említett ütközet és a firenzeiek meg a herczeg veresége. 73. Vinci és Ceretoguidi fellázadnak a firenzeiek ellen. 74. Róbert király Novello grófot küldi kapitányul Firenzébe. 75. Uguccione lefejezteti Banduccio Boncontit és fiát, előkelő pisai polgárokat. 76. A firenzeiek maguk között két pártra szakadnak és poroszló-kapitányt választanak. 77. Firenze falainak egy részét újra építik és rossz pénzt vernek. 78. Uguccione da Faggiuolat elüzik Pisa és Lucca uralmából és Castruccio most először uralkodik Lucca fölött. 79. Battifolle gróf helytartó lesz Firenzében, elkergeti a poroszló-kapitányt és megváltoztatja Firenze alkotmányát. 80. A nagy inség és halandóság a hegyeken túl. 81. XXII. János pápa megválasztása. 82. Róbert király és a firenzeiek békét kötnek a pisaiakkal és luccaiakkal. 83. A firenzeiek megsemmisítik a rossz pénzt és jó, új guelfeket csinálnak. 84. Róbert király hadseregét Siciliába küldi és nagy károkat okoz. 85. Ferrara fellázad az egyház ellen. 86. Uguccione da Faggiuola megkísérli visszatérni Pisába. A Pisában történt ujságok és Spinetta őrgróf. 87. A ghibellin-párt távozik Genovából. 88. A lombardiai ghibellinek ostromolják Cremonát. 89. Cane della Scala úr háborút visel a padovaiak ellen és elfoglal tőlük sok várost. 90. A Genovából távozottak a lombardiai ghibellinekkel ostromolják Genovát. 91. A lombardiai ghibellinek elfoglalják Cremonát. 92. A Genovából

távozottak beveszik Prea külvárosait. 93. Róbert király tengeren Genova segélyére érkezik. 94. A genovaiak átadják Genova uralmát Róbert királynak. 95. A genovai számüzöttek és lombardok élénk háborút viselnek Róbert király ellen. 96. Összeesküvés Siena városában s miatta zendülés és nagy átalakulás. 97. Róbert király népe Sesto falunál legyőzi a genovai számüzötteket, mire azok abbahagyják a város ostromát. 98. Róbert király Genovából elindul, a pápa udvarába megy Provenceba. 99. A genovai számüzöttek a lombardiaiakkal visszatérnek Genova ostromához. 100. Cane della Scala úr elfoglalja Padova külvárosát. 101. A lombardiai guelfek visszafoglalják Cremonát. 102. Ugo dal Balzo úr vereséget szenved Alessandriánál. 103. A genovai számüzöttek visszaszerzik Genova elővárosát. 104. A ghibellinek elfoglalják Spoletot. 105. Tunis királya visszatér birodalmába. 106. Castruccio, Lucca ura, megszegi a békét a firenzeiekkel és háborúba elegyedik velük. 107. A genovai számüzöttek veresége Lerici mellett. 108. A genovaiak Binganet foglalják el. 109. A pápa és az egyház Lombardiába küldik Filippo di Valois urat. 110. Filippo di Valois, semmit sem hódítva, csúfosan tér vissza Francziaországba. 111. Castruccio sereggel indul a genovai tengerpartra. 112. Siciliai Federigo fegyveres gályákat küld Genova ostromára. 113. Róbert király fegyveres gályáit a siciliaiaké ellen küldi s mily eredménynyel. 114. Ugyanaz. 115. A firenzeiek visszatérni kényszerítik Castrucciot Genova ostromától. 116. A genovai számüzöttek és a siciliaiak ostromot intéznek a város ellen, de kudarczot vallanak. 117. A genovai számüzöttek elpusztítják Chiaverit. 118. A genovai számüzöttek elfoglalják Nolit és különböző háborúkat viselnek. 119. A spanyol király testvére vereséget szenved a granadai szaraczénoktól. 120. Az ispotályos lovagok legyőzik hajóhadukkal a törököket Rhodus szigeténél. 121. Cane della Scala úr Padova ostromlása közben legyőzetik a padovaiaktól és Gorizia grófjától. 122. Gaddo grófnak, Pisa urának halála ; az úr Nieri gróf lesz. 123. Hogyan létesül béke a franczia király és a flamandok között. 124. A flandriai ház tagjai között nagy viszálykodás keletkezik. 125. A ghibellineket kikergetik Rietiből. 126. Németország két ellenséges választott királya seregeket gyűjt. 127. Spineta őrgróf a firenzeiek szövetségében Castruccio ellen indul, de gyalázattal visszatérnek. 128. Hivatali ujdonságok Firenzében. 129. Cavalcabo őrgróf a toscanai ligával együtt vereséget szenved Lombardiában. 130. A milanói Galeasso úr elfoglalja Cremonát. 131. A nap elsötétedése és a franczia király halála. 132. A bolognaiak számüzik Bolognából Romeo de Peppoli nevű gazdag embert és híveit. 133. A konstantinápolyi császár viszályba elegyedik fiaival. 134. Siciliai Federigo kiközösítése és fiának királylyá koronázása. 135. A firenzeiek lovasokért küldenek Frioliba. 136. Ki volt firenzében Dante Alighieri költő. 137. A firenzeiek nem maradnak Károly király uralma alatt és a város falainak egy részét újból megépítik. 138. Az angol király megöleti unokatestvérét és több főemberét és a skótok háborút kezdenek ellene. 139. A perugiaiak ostrommal veszik meg Ascesi városát. 140. A ghibellin-párt kiüzetése Fanoból. 141. Federigo, a montefeltroi gróf halála az urbinoiak zendülése

következtében. 142. Osimo városa meghódol az egyháznak. 143. Recanati városa meghajol az egyház előtt, de az őrgróf megsemmisíti. 144. A Viscontiak, Milano urai, kiközösíttetnek és az egyház megbízásából az osztrák herczeg indul ellenük. 145. Milano urai az egyházzal való kiegyezés ürügye alatt megtévesztik az osztrák herczeget, a ki visszatér Németországba. 146. A pistoiaiak a firenzeiek akarata ellenére fegyverszünetet kötnek Castruccioval. 147. Zendülés és ujságok Sienában. 148. A collei ghibellinek el akarják foglalni a várost, de legyőzetnek. 149. Soria szultánja megtámadja és elfoglalja egész Erminiát. 150. A tunisi királyt megfosztják uralmától, de visszaszerzi. 151. Arrezzo püspöke, viszálykodva a Contiakkal, elfoglalja Castelfocognanot. 152. Romeo de Peppoli és hívei Bologna megvételére indulnak és vereséggel távoznak. 153. Pisában a polgári pártok között történt forrongások és ujságok. 154. Castruccio nagy várat építtet Luccában. 155. Tunis királyát ujból elmozdítják az uralomból. 156. Maffeo Visconti úrnak, Milano kapitányának halála. 157. A római egyházban nagy vita indul meg Krisztus szegénységéről. 158. Firenzében vásárt rendeznek és még más ujdonságok. 159. Háború Siciliában és Calabriában. 160. Ramondo di Cardona úr, az egyház kapitánya, vereséget szenved a Basignano-hídnál. 161. Nagy háború Anglia és Skócia között. 162. Osimo városa fellázad az egyház ellen. 163. A firenzeiek nagy néptömeget gyüjtenek össze, hogy Castruccio valamelyik tartományát elfoglalják. 164. Az osztrák herczeg követei fegyverszünetet kötnek Lombardiában az egyház nagy kárára. 165. A pisaiak egy bizonyos pontban megszegik a békét a firenzeiekkel. 166. A firenzeiek visszahódítják Caposelvoli várát. 167. Mantova és Verona urai ellenségeskednek Reggioval. 168. Parma városában polgárháború dúl. 169. Ravenna urai egymás életét kioltják. 170. A genovai számüzöttek elfoglalják Albinganot. 171. János pápa az arany forinthoz hasonló pénzt veret. 172. A franczia király elválik a feleségétől és elveszi Henrik császár leányát. 173. Róbert király csaknem meghal Vignoneban. 174. A firenzeiek visszaadják Casagliát és visszaszerzik Ampinana községét és népeit Mugelloban. 175. Miként verte meg az osztrákot a bajor jelölt. 176. Hogy ment a magyar király Ráczország királya ellen. 177. Ubaldiniak meghódolnak a firenzeiek uralmának. 178. Vergiu di Landa úr fellázítja Piacenzát a milanoi Galeasso úr ellen. 179. A nagy zivatar, a mely tengeren és szárazon dühöngött. 180. A skótok megverik az angolokat. 181. Galeasso Visconti úr számüzetése Milanoból. 182. Moncia elfoglalása és kifosztása a milanoiak által. 183. A Tolomei család néhány tagja háborút visel Siena vidékén. 184. Galeasso Visconti ur visszatér Milanoba. 185. Universai Lajos Fiandra grófja lesz. 186. Az itáliai nagy hideg és éhinség. 187. A firenzeiek seregüket Lombardiába küldik Milano ellen. 188. A genovai számüzöttek vereséget szenvednek és abba hagyják Genova ostromát. 189. Tunis elüzött királya visszaszerzi az uralmat. 190. Tortona megadja magát az egyháznak és Róbert királynak. 191. Milano serege vereséget szenved az egyház hadseregétől az Adda mellett. 192. A padovaiak kibékülnek számüzöttjeikkel. 193. Castruccio visszahóditja Garfagnana néhány

várát, a melyeket a firenzeiek állitottak fel ellene. 194. A bajor és az osztrák választott császárok kibékülnek egymással. 195. A lombardiai Alessandria meghódol a pápai legátusnak és Róbert királynak. 196. A bajor herczeg, mint választott császár, követeket küld Lombardiába a legátushoz, hogy ne háborgassa a birodalom területeit. 197. Orbino városa fellázad az egyház ellen. 198. Az arboreai biró Sardiniában az aragoniai király buzdítására fellázad a pisaiak ellen. 199. A milanoi Marco Visconti úr vereséget szenved az egyház seregétől. 200. Gorizia grófja mérgezés következtében meghal. 201. Novello gróf Firenzébe jön a háborúba vezérnek. 202. Az egyházi hadsereg nagy botránya Monciánál. 203. Egy más botrány az egyház hadseregében Piacenzánál. 204. A firenzeiek a pápa engedélyével a papságot megadóztatják. 205. Az arrezzoiak Uguccione da Faggiuola földjeit pusztítják. 206. Hosszú béke az angol és a skót király között. 207. A perugiaiak visszatérnek Spoleto ostromához. 208. A friauli zsoldosok vezére, a ki a firenzeiekkel tartott, Castrucciohoz megy. 209. Castruccio megtámadja a nyugati Valdarno várait. 210. Nanfus, az aragoniai király fia haderejével Sardinia szigetére megy. 211. Ramondo di Cardona úr az egyháznak, a toscanai ligának és Lombardiának haderejével megtámadja Milanot. 212. Milano felszabadul és az egyház csapatai eltávoznak. 213. A milanoiak Moncianál megtámadják az egyház seregét, de vereséget szenvednek. 214. Castruccio megtámadja Pratot; a firenzeiek elébe lovagolnak; firenzei ujságok. 215. Az arrezzoi püspök elfoglalja Rondine várát. 216. Castelfranco fellázad a bolognaiak ellen, de újból visszakerül hozzájuk. 217. A genovaiak tiz gályája árulás következtében a törökök hatalmába kerül. 218. János pápa szentté avatja Aquinoi Tamást. 219. A Firenzében történt ujdonságok a számüzöttek tettei következtében. 220. Castruccio elpusztítja az alsó Valdarno várait. 221. A bruggiaiak Fiandrában beveszik és felégetik Schiuse kikötőjét. 222. Az itáliai és a francziaországi dögvészes szél. 223. A bergamoiak vereséget szenvednek az egyház seregétől. 224. A velenczei kereskedők tengeren legyőzik az angolokat. 225. A firenzeiek gyalázatukra elveszitik Trappola várát. 226. Az arrezzoi püspök árulás következtében elfoglalja Castellot. 227. A pápa kiátkozza Bajor Lajos választott császárt. 228. A nagy tengeren történt nagy vihar. 229. Hirek Firenzéből a tisztviselőkre és a pártokra nézve. 230. Castruccio be akarja venni Pisát árulással. 231. Az egyház hadserege Carraránál Lombardiában kárt szenved. 232. Fiandra alsóbb néposztálya; fellázadnak a nemesek ellen és pusztitják őket. 233. Castruccio elfoglalja Fucecchiot, de nemsokára vereséggel elüzik. 234. a Provenceben történt nagy csuda. 235. Az arrezzoi püspök beveszi és birtokába veszi Caprese sziklavárát. 236. A piacenzai számüzöttek vereséget szenvednek az egyház seregétől. 237. A pisaiak vereséget szenvednek az arragoniai infánstól Sardiniában. 238. A firenzeiek lovagokért küldenek Francziaországba. 239. Ramondo di Cardona úr vereséget szenved a milanoiaktól és elfogják. 240. Róbert király helytartóját elüzik Pistoiából. 241. A tatárok Gazzeriából Görögországra ütnek. 242. János pápa ismét fellép a bajor választott császárral szemben. 243. A milanoi sereg kudarczczal

távozik Moncia alul. 244. A perugiaiak a toscanaiakkal birtokukba veszik Spoletot. 245. Bizonyos rendelkezések Firenzében az asszonyok fényüzése ellen és a számüzöttek visszahivása érdekében. 246. A pápa kiközösíti az arrezzoi püspököt. 247. Novello gróf elfoglalja Carmignanot. 248. A franczia király Provenceba érkezik, hogy császárrá választását kieszközölje. 249. Róbert király elhagyja a pápai udvart és Nápolyba megy, 250. Milano népe vereséget szenved Fiandrai Arrigo úrtól. 251. A pisaiak még egyszer vereséget szenvednek Sardiniában. 252. Castruccio serege Castelfranco alatt kudarczot vall. 253. A firenzeiek segítséget küldenek a perugiaiaknak Castello városa ellen. 254. Novello gróf Nápolyba megy. 255. Az osztrák és a carantanai herczeg Lombardiába mennek Cane úr ellen. 256. Firenze nagysága ; az új falak és bástyák építése. 257. Az egyház serege vereséget szenved a milanoiaktól. 258. Az Arno túlsó partján levő falak építése. 259. A pisaiak békét kötnek az aragoniai infánssal Sardiniában. 260. A legátus birtokába veszi Castellaquarot. 261. Filippo Tedici úr Pistoiaból elveszi a várost nagybátyjától, Pacciano apáttól. 262. A franczia király feleségül veszi az unokanővérét. 263. A háború megkezdése Gascogneban a franczia és az angol király között. 264. János pápa kiközösíti Bajor Lajos választott császárt. 265. A riminibeli Malatestiek vereséget szenvednek Orbinoban. 266. A romagnai ghibellinek el akarják foglalni Casenát. 267. A franczia király választott császár óhajt lenni. 268. Valois Károly úr meghódítja Gascogne egy részét. 269. A pistoiaiak fegyverszünetet kötnek Castruccioval a firenzeiek akarata ellenére. 270. Milano ura visszaszerzi Monciát. 271. Firenze alkotmányának változása. 272. A firenzei tanács meghódítja Lanciolina várát. 273. Mugelloban várost alapitanak. 274. A bajor választott császár fellebbezése a pápa ellen. 275. Az Este őrgrófok Argentát elveszik az egyháztól. 276. A franczia lovagok megérkezése Firenzébe. 277. A biboros legátus birtokába óhajtja venni Lodi városát, de vereséget szenved. 278. A pápa kiközösíti azokat, a kik az aranyforintokat hamisítják. 279. Carmignano meghajol Firenze tanácsa előtt. 280. Róbert királyt Nápolyban meg akarják ölni. 281. Morea herczege Romaniába megy. 282. Bruggia és környékének lakói fellázadnak a flandriai gróf ellen. 283. Változás Firenzében a pártoskodás következtében. 284. A Sienában okozott átalakulás. 285. Castruccio elfoglalja Sambucát és a pistoiaiak megegyeznek a firenzeiekkel. 286. A lovagok ama csapatja, a mely Castelloban volt, az arrezzoiak ellen megy. 287. A firenzei előkelő nemzetségekről való intézkedés. 288. A milanoi Azzo Visconti beveszi San Donnino várát. 289. Castruccio meg akarja ölni a pisai Nieni grófot. 290. Ujabb kis pénzeket vernek Firenzében. 291. Csodálatos hó esése Toscanában. 292. Castruccio árulást rendez Firenzében. 293. Németország választottjai között létesült megegyezés. 294. Castruccio, Lucca ura, birtokába veszi Pistoiát. 295. Ramondo di Cardona úr Firenzébe érkezik a háború intézőjéül. 296. A calabriai herczeg nagy sereggel Siciliába indul. 297. A levegőben mutatkozott tünemények. 298. A firenzeiek elfoglalják Artimino várát. 299. A marcai őrgróf serege vereséget szenved Osimonál. 300. A firenzei

csapatok előkészületei. 301. A firenzeiek Pistoiába menve elfoglalják a guiscianai szorost. 302. A firenzeiek hatalmukba kerítik Cappianot, a hidat és utána Montefalconet. 303. Altopascio vára megadja magát a firenzeieknek. 304. A firenzeiek vereséget szenvednek Castrucciotól Altapostionál. 305. Ugyanaz. 306. Még mindig ugyanaz a tárgy. 307. Cortonában helyre állítják a püspökséget. 308. A pápai legátus háborút indít San Donnino vára ellen. 309. Az aragoniai király ujra kezdi a háborút a pisaiakkal. 310. A bruggiaiak Coltrainál leverik és foglyul ejtik a flandriai grófot. 311. Firenzei események. 312. A savoiai gróf vereséget szenved a viennai Delfinotól. 313. Da Mangone gróf halála; birtoka a firenzeiekhez kerül. 314. Monte Sansavino elpusztítása. 315. Béke létesül az angol és a franczia király között a gascognei háborúra nézve. 316. Németország két választott császára kibékül egymással és osztrák Frigyes kiszabadul a fogságból. 317. Castruccio a milanoi Azzo csapataival pusztítva és dúlva Firenze közelébe jön. 318. Ugyanaz. 319. Castruccio a milanoi Azzoval visszatér Firenzéhez. 320. Firenze állapota. 321. Ugo da Battifolle gróf visszaszerez bizonyos területet a firenzeiektől Mugelloban. 322. Castruccio seregével Pratoba érkezik. 323. Castruccio visszatér Luccaba a győzelem okából nagy diadalmenettel. 324. A firenzeiek rossz helyzetükben is gondoskodnak pénzről és seregről. 325. A bolognaiak vereséget szenvednek Passerinotól, Mantova és Modena uralkodójától. 326. Ugyanaz. 327. Passerino úr, Mantova és Modena uralkodója, sereggel Bolognához érkezik. 328. Castruccio csalárd békét köt a firenzei rokonokkal foglyaira nézve. 329. Montemurlo ostroma és elvesztése. 330. Róbert király sereget küld a firenzeieknek. 331. A pisaiak veresége tengeren és Sardiniában az aragoniai királytól és békekötésük. 332. Castruccio sienai hadserege Firenzéig jön. 333. A firenzeiek elhatározzák, hogy a város és vidéke fölött való uralmat átadják a calabriai herczegnek, Róbert király fiának. 334. A bruggiaiak Flandriában vereséget szenvednek és elhatározzák, hogy grófjukat kiszabadítják a fogságból. 335. Az infáns, az aragoniai király fia, eltiltja a pápai tizedet. 336. A firenzeiek háborújukban vezérüknek választják Piero di Narsi urat. 337. Marca ghibellinjei elfoglalják Roccacontradát. 338. Castruccio felégeti Sancascianot, Peretoláig érkezik, felperzseli és elhagyja Signát. 339. Ugyanaz. 340. A bolognaiak kibékülnek Passerino urral. 341. Bizonyos arrezzoi csapatok vereséget szenvednek a perugiaiaktól. 342. Az egyház hadserege, élén Vergiu di Landa urral, háborúba elegyedik Modenával. 343. Az arrezzoi püspök szétromboltatja Laterinot. 344. A marcai ghibellinek Fermo városába jönnek, megszegik az egyházzal kötött békét. 345. Castruccio seregével Cretibe jön és Empoliig hatol. 346. Az arrezzoi püspököt a pápa megfosztja lelki hatalmától és intézkedik legátus kiküldetéséről Toscanába. 347. Romagnában újra kezdik a háborút. 348. Castruccio Pratoig hatol és egy erősséget állíttat az Agliana-hidnál. 349. Azzo Visconti háborúskodik a bresciaiakkal és tőlük több várat elvesz. 350. Piero di Narsi úr, a firenzeiek vezére, vereséget szenved Castrucciótól és lefejeztetik. 351. Az athenei herczeg, mint a calabriai herczeg helytartója,

Firenzébe érkezik. 352. Róbert király hadserege Siciliába megy, majd Maremmába és a genovai tengerpartra érkezik. 353. A pápai legátus Toscanába jőve Firenzébe érkezik. 354. Milano urának háromszáz lovasa vereséget szenved Tortonában. 355. Tano da Jesi legyőzi a marcai ghibellinek seregét és Riminiben nagy árulás történik. 356. A calabriai herczeg Sienába érkezik és öt esztendőre átveszi az uralkodást.

22. — *Hogyan rendelt Kelemen pápa követeket Henrik császár koronázására.* Krisztus 1311-ik évében Kelemen pápa a császár felszólítására, mivel az összehivott zsinat miatt nem jöhetett személyesen Rómába a koronázásra, elküldte oda Prato [1]) ostiai biboros püspököt, hogy teljhatalommal képviselje a pápát s október hava óta mellette is volt Genovában s ugyane pápa Gentile de Montefiore biboros urat küldte követül Magyarországba [2]) Károly Róbertnek, Martell Károly fiának, Róbert király unokaöcscsének Magyarország királyává való koronázására s hogy az egyház segélyében s támogatásában részesítse őt. S úgy is történt s a nevezett biboros huzamosabb időt töltött Magyarországban, a míg az említett Károly király szinte az egész országot meg nem hódította s őt békességben meg nem koronázta. S Itáliába való visszatérése után a nevezett biboros parancsot kapott a pápától, hogy az egyháznak összes Rómában s az egyházi állam más városaiban levő kincsét vigye ő hozzá a hegyen túlra s el is vitte egészen Lucca városáig. Onnan nem tudta tovább vinni sem szárazon, sem vizen, mivel a genovai partvidéket a császár jövetele miatt támadt guelf-ghibellin pártharcz forgatta fel. Luccában hagyta tehát a szent Friano szekrestyéjében, mely kincset utóbb — a mint alább említeni fogjuk — a ghibellinek elrabolták.

136. — *Ki volt Firenzében Dante Alighieri költő.* Az 1321-ik év július havában [3]) halt meg Romagna Ravenna városában a firenzei Dante Alighieri a da Polenta urak — a kiknél tartózkodott volt — szolgálatában velenczei követségéből való visszatérte után s költőhöz s nagy bölcsészhez illő öltözetben nagy tisztességgel temették el Ravennában a nagy templom bejárata előtt.[4])

[1]) V. ö. Dino Comp. Krónikájával. — [2]) V. ö. Fraknói V.: »Magyarország egyházi s politikai összeköttetései a római szentszékkel« c. művével. — [3]) Tényleg 1321 szept. 14-én. — [4]) A S. Francesco egyházától északra emelkedő sírkápolnát Bernardo Bembo podesta emeltette 1482-ben, 1780-ban renoválták. A terjedelmes latin sírfeliratot 1357-ben Bernardo Canaccio készítette.

Mint Firenze községének számüzöttje halt meg körülbelül 56 éves korában.[1]) Ez a Dante tisztes és ős firenzei polgár volt a san Pietro-kapu negyedéből [2]) s nekünk szomszédunk. Firenzéből való számüzetése a franczia királyi házból való Valois Károlynak az 1301-ik évben Firenzébe való jövetele s a párt kiüzése okából történt, a mint fentebb a maga idejében elmondottuk volt. Az említett Dante városunk kiválóbb kormányzói közé s guelf létére is ahhoz a párthoz tartozott s minden más vétek nélkül az említett fehér párttal együtt üzték ki és számkivetették Firenzéből [3]) s tanulmányai folytatására Bolognába ment, később Párisba s a világ egyéb részeibe. Világi ember létére nagy tudós volt szinte minden tudományágban; a legnagyobb költő s bölcsész volt, tökéletes retorikus úgy a szerkesztésben s verselésben, mint a szószéken előkelő beszédű szónok, a rímelésben a legnagyobb, a legtisztább s legszebb irálylyal, melyet nyelvünk az ő koráig s azóta is fölmutathat. Ifjú korában írta a Vita nova cz. művét a szerelemről, később számüzetésében vagy 20 nagyon kiváló szerelmi canzonét szerzett s a többi közt három jeles levelet írt, egyet ártatlanul való száműzetésén keseregve a firenzei kormányhoz intézett, a másikat a Bresciát megszálló Henrik császárhoz [4]) írta szinte prófétai hangon intve őt idővesztegetése miatt, a harmadikat Kelemen pápa [5]) halála után való üresedés alkalmával az olasz biborosokhoz irta, hogy egyezzenek meg s válaszszanak olasz pápát, valamennyit latin nyelven magasztos szerkesztésben, kiváló gondolatokkal s tekintélyekkel. A bölcs magyarázók nagyon dicsérték őket. Irta a Commediát, melyben díszes rímekben nagy s finom erkölcsi, természettudományi, csillagászati, bölcsészeti s hittudományi kérdésekkel, szép új alakzatokkal, hasonlatokkal s költői fogásokkal 100 fejezetben, vagyis énekben megszerkesztette s tárgyalta a pokol, a tisztítóhely s a mennyország létét, s állapotát, oly fenségesen, a mint csak lehet, a mint említett könyvéből minden éles elméjű ember láthatja. E Com-

[1]) 1265-ben született. — [2]) Állítólagos házát a Via Danteban most is mutatják. Dante életrajzával irodalmunkban részletesebben Szász Károly (A világirodalom eposzai) és Radó Antal (Költők és írók) foglalkoztak. — [3]) V. ö. Dino Comp. Krónika II. 25. — [4]) Luxenburgi VII. Henrik (1308—13). — [5]) V. Kelemen (1305—14) az első avignoni pápa.

mediában [1]) talán kelleténél jobban örömét találta a zsémbeskedésben s költő módjára való kifakadásokban, a mi valószinűleg száműzetésének következménye. Ő irta meg a Monarchiát is, melyben a pápai s császári méltóságot tárgyalta.[2]) S köznyelven magyarázatot kezd írni 14 fentebb említett erkölcsi sonettjéhez, melyek azonban, hárommét kivéve, közbejött halála miatt befejezetlenül maradtak ; ez a meglévőből ítélve magasztos, szép, finom s nagyszabású munkának igérkezett, mivel fenséges szerkezettel és szép bölcseleti és csillagászati elmélkedésekkel díszeskedve tünik elénk. Úgy szintén írt egy »De vulgari eloquentia« czímű művecskét, melyből 4 könyvet igér, de — talán időelőtti halála miatt — csak kettő maradt ránk, melyekben erőteljes és díszes latinsággal és szép okokkal vizsgálja az összes olasz tájnyelveket.[3]) Ez a Dante tudománya miatt kissé túlönérzetes, feszes és érzékenykedő s afféle rosszkedvű filozófus módjára nemigen tudott laikusokkal társalogni. Egyéb — nagy polgárhoz illő — erényei, tudománya s derekassága — úgy hiszem — méltóvá teszik az örök emlékezetre e krónikánkban, mind a mellett, hogy irásban ránk hagyott nemes munkái igaz tanuságot tesznek róla s tiszteletre méltó hírnevet biztosítanak neki városunkban.

175. — *Miként verte meg a bajor jelölt az osztrákot.* Az 1322-ik év szeptember 29-én,[4]) kedden Németország Bajorherczegségében nagy gyülekezés s ütközet volt a két megválasztott római király, Osztrák Frigyes király s Bajor Lajos király közt. Ez az ütközet napkeltétől estig tartott, mivel nem volt gyalogságuk s többször megújítva tornaviadal módjára küzdtek s oly hevesen s keményen, hogy egyik s másik részről több mint 4000 lovas harczos esett el s 6000-nél több ló pusztult el. Végül is Bajor Lajos maradt a harcztér s a diadal ura s az említett Frigyes király, öcscsével, Henrik osztrák herczeggel és sok

---

[1]) La Divina Commedia, Dantenak három részből (Pokol, Purgatórium, Paradicsom) álló összesen 100 éneket magában foglaló eposza, a középkor legmagasztosabb költői alkotása. Eredeti terzina versmértékben magyarra fordította Szász Károly s újabban Zigány Árpád ; a Poklot és Purgatóriumot prózában dr. Cs. Papp József fordította le. — [2]) A [2])-től [3])-ig terjedő rész több codexből hiányzik. A Magheri-féle 1823-iki kiadás az 1533-ból való codice riccardiano alapján közli. — [4]) 28-ikán. A mühldorfi ütközet.

báróval együtt a nevezett Lajos király fogságába esett s Frigyes király szinte minden népe elesett vagy fogságba került, a többi közt több mint 2000 magyar lovas, kiket Károly Róbert, Magyarország királya küldött volt rokona, a nevezett Frigyes király segélyére. Lipót osztrák herczeg, a ki 1500 sisakos lovaggal jött bátyja segítségére s már csak 15 mfdnyire volt a harcztértől, nem ért idejére az ütközetbe, mivel a bajor jelölt jövetele hírére bölcsen siettette az ütközetet s átkelt a folyón. Frigyes király hatalma s nagysága érzetében semmibe sem vette ellenfelét s az említett módon nem is volt rendben s vereséget szenvedett.

176. — *Hogy ment a magyar király Ráczország királya*[1] *ellen.* Az említett 1322-ik év szeptemberében Károly Róbert[2] magyar király 20000-nél több lovas magyarral a rácz király[3] területére tört Szlavóniában és Zárához két napi járásnyira dúlta az országot, mert a szlavonok nem engedelmeskedtek volt neki s ezért a szlavonok, sőt a velenczeiek is féltek, nehogy a tengerpartig foglaljanak. Végül az említett rácz király megtette a maga ajánlatait s azonfelül hadi népének Bajorországban szenvedett veresége miatt visszatért Magyarországba. Ez a Károly Róbert Martell Károlynak, II. Károly siciliai és apuliai király fiának fia volt s ha atyja nem halt volna meg korábban a nevezett II. Károlynál, követte volna az uralkodásban, a mely később második testvérére, Róbert királyra szállt, a mivel a nevezett Károly soha sem volt megelégedve.

[1]) Rascia. — [2]) Carlo Umberto. — [3]) Mladen bán.

TIZEDIK KÖNYV.

1. Elbeszéltetik Károlynak, a calabriai herczegnek és Róbert király fiának, Firenzébe való jövetele, a mely azon okból történt, hogy a római választott király Németországból Itáliába érkezett. — 2. A herczeg által a firenzeiek előtt felvetett kérdések az uralom gyakorlására nézve. 3. A biboros eljárást hirdet Castruccio és az arrezzoi püspök ellen. 4. A Scaliak társaságának csődje Firenzében. 5. Signa várának felépítése a firenzeiek által. 6. A calabriai herczeg első vállalata Castruccio ellen. 7. Az angol királyné háboruba elegyedik királyi férjével és elfogja azt. 8. Ugyanaz. 9. A parmaiak és utánuk a bolognaiak átadják az uralmat a pápai legátusnak. 10. Róbert király és a herczeg megkötik az első szerződéseket a firenzeiekkel. 11. A firenzei nőknek bizonyos ékszert visszaadnak. 12. A pápa új püspököt küld Arrezzoba. 13. Castruccio a pisaiaktól el akarja venni Vicot. 14. Toscana több városa átadja magát a herczegnek. 15. Portyázás Pistoia ellen. 16. A genovai számüzöttek viselt dolgai. 17. Vagyonbecslés Firenzében. 18. A ghibellinpárt Itáliába hivja Lajos bajor herczeget, választott római királyt. 19. Az ugynevezett Bajor választott király megkoronáztatja magát Milanoban. 20. A változások, a melyekkel a római nép a Bajor érkezésére készülődik, hogy királyuknak nevezte magát. 21. Róbert király testvérét, Morea herczegét, ezer lovaggal a római területre küldi. 22. A calabriai herczegnek fia születik Firenzében. 23. Modena városa fellázad a mantovai Passerino ur ellen. 24. Pisai események a Bajor koronázásakor. 25. A szerződés, a melyet a herczeg Luccanak Castrucciotól való elfoglalására kötött, de fölfedeztetett. 26. A biboros legátus kihirdeti Firenzében a pápa eljárását a Bajor ellen. 27. Faenza zendülése Romagnában ; a fiú az apa ellen. 28. Firenzei események. 29. A herczeg és a firenzeiek háborút indítanak Castruccio ellen és elfoglalják erőszakkal a hegyről nevezett Santa Maria-erődöt. 30. A firenzeiek és a herczeg csapatai erőszakkal elfoglalják Artimino várát. 31. A Bajor véget vet a milanoi Viscontiak uralmának és fogságba küldi őket. 32. A Bajor tanácskozást tart Lombardiában és Toscanába indul. 33. A Bajor hozzálát Pisa ostromához. 34. A Bajor beveszi Pisát. 35. Arrezzo volt püspöke rosszul intézvén dolgát a Bajorral, vissza tér Arrezzoba és meghal a Maremmában. 36. A pápa valami itéletet hoz a Bajor ellen. 37. A Bajor Castrucciot Lucca és más területek herczegévé teszi. 38. A skót király betör Angliába. 39. Imola népe az egyház hadseregétől vereséget szen-

ved. 40. Cecco d' Ascoli csillagászmester megégetése Firenzében eretnekség miatt. 41. Dino mesternek, a nagy orvosnak halála Firenzében. 42. Cane della Scala úr új háborút kezd a padovaiakkal. 43. A Santa Fiorei grófok visszaveszik Maglianot. 44. Az egyházi hadsereg ostromolja Faenzát. 45. Jakab aragoniai király halála. 46. A Bajor Castruccionak adja a pisaiaknak több várát. 47. A herczeg számüzet Firenzéből egy néppártit, mert ellene szónokolt. 48. A Bajor Pisából Róma felé indul. 49. A calabriai herczeg elhagyja Firenzét és a Királyságba megy a Bajor ellen. 50. San Donnino vára megadja magát az egyháznak. 51. A perugiaiak és Castello város egyezsége. 52. A pápa tiz bibornokot nevez ki. 53. Bizonyos események, a melyeket a pápai legátus idézett elő Firenzében. 54. A Bajor Viterboból elindulva Rómába megy. 55. Bajor Lajost a római nép királyává és császárává koronázza. 56. A fabbrianoiak vereséget szenvednek az egyházi hadseregtől. 57. Firenzei események elbeszélése. 58. A herczeg és a firenzeiek hadvezére elfoglalja Pistoriát. 59. Castruccio rögtön elhagyja Rómát és a Bajort, a mint Pistoia elvesztéséről értesül. 60. Károly franczia király halálának ideje és körülményei. 61. Egész Itáliában lázas betegség terjed el. 62. A genovaiak visszafoglalják Volterit. 63. Guglielmo gróf beveszi Romenát és elhagyja. 64. Háború keletkezik a velenczeiek és a genovai meg a saonai számüzöttek között. 65. A Bajor háborút indít Orbivieto ellen. 66. A Bajor elragadja Salvestro de Gattitól, a város volt uralkodójától, a kincseit és a Viterbo fölött való uralmat. 67. Róma kanczellárja felkél a Bajor ellen. 68. Némely törvények, a melyeket Bajor Lajos, mint császár hozott Rómában. 69. A nevezett Lajos itéletet mond és letéteti XXII. János pápát. 70. Stefano della Colonna úr fia Rómába megy és kihirdeti a pápa határozatát a Bajor ellen. 71. A Bajor és a római nép intézkedéseket hoznak mindazon pápa ellen, a ki elhagyja Rómát 72. Bajor Lajos és a római nép ellenpápát választanak a törvényes pápával szemben. 73. Róbert király gályái beveszik Ostiát. 74. Az ellenpápa hét bibornokot választ. 75. Bajor Lajos császárrá koronáztatja magát ellenpápájával. 76. A Bajor serege vereséget szenved Narni közelében. 77. A Bajor Campagnán át hadinépével a Királyságba készül indulni, de visszatér Rómába. 78. János pápa kiközösíti és kiátkozza a Bajort és annak hiveit. 79. Anglia és Skóczia királyainak kibékülése. 80. Castruccio fellázítja Montemassit a sienaiak ellen. 81. A Guisciana fölött levő Pozzo bevétele és elpusztítása. 82. Castruccio megrohanja Pisat és urává teszi magát. 83. A firenzeiek átadják Mangone várát a sienai Benuccio Salimbeni úrnak. 84. Castruccio hozzáfog Pistoia ostromához. 85. A firenzeiek nagy hadsereget szerelnek fel Pistoia megsegítésére. 86. Castruccio herczegnek, Pisa, Lucca, Pistoia urának s a milanoi Galeasso Viscontinak halála. 87. Valois Fülöpöt franczia királylyá koronázzák. 88. A nevezett franczia király legyőzi a flamandokat Cassellánál. 89. Pietro di Murronét, Celestin pápát szentté avatják. 90. A genovai számüzöttek elfoglalják és el is veszítik Volterit. 91. A páviaiak elrabolják a pénzt, a mit a pápa lovasai számára küldött. 92. Róbert király hadi népe elfoglalja Alagnát. 93. A riminibeliek elűzik a marcai

ghibellineket. 94. Nagy vizáradás Avignoneban. 95. A faenzai Alberghettino megegyezésre jut a legátussal. 96. A parmaiak és a reggioiak fellázadnak a legátus és az egyház ellen. 97. A Bajor, a ki császárnak neveztette magát, az ő ellenpápájával Rómából elindulva Viterboba érkezik. 98. A Bajor seregeivel Bolsenába megy, hogy Orbivietot szerződéssel megszerezze. 99. A Bajor Todiban tartózkodása alatt elrendeli a Firenze ellen való vonulást. 100. Passerino úrnak, Mantova zsarnokának halála. 101. A femoiak a Marcaból elfoglalják Sanlupidiot. 102. A sienaiak a firenzeiek támogatásával birtokukba veszik Montemassit. 103. Don Piero Siciliából a saját és a saonaiak haderejével a Bajor megsegítésére Pisaba érkeznek, a hol a nevezett Bajor tartózkodott. 104. Cane della Scala úr megszerzi Padova uralmát. 105. A firenzeiek erővel elfoglalják Carmignanot. 106. A franczia király békét eszközöl a savoiai gróf és Delfino di Vienna között. 107. A Bajor Luccaba megy és Castruccio fiait megfosztja az uralomtól. 108. A Bajor hadi népe közül némelyek fellázadnak ellene és Cerruglio di Vivinaiába érkeznek. 109. Róbert király és fia, a herczeg, ötszáz lovagot küldenek a firenzeiek segélyére. 110. Károly calabriai herczegnek és Firenze urának halála. 111. A firenzeiek a herczeg halála után reformálják a város kormányát. 112. Firenzében megadóztatják a papságot. 113. Földrengés következtében a herczegség Norcia városának nagy része elpusztult és több erőd a környékén. 114. A Bajor Pisa városában itéletet mond János pápára és a pápa Avignoneban viszont kárhoztatja a Bajort. 115. Az ellenpápa biborosai kiséretében Pisába megy és János pápa ellen prédikál. 116. Róbert király hadvezére a firenzeiek támogatásával Pisa környékét pusztítja. 117. Bizonyos árulás elfojtása Firenzében. 118. Az ellenpápa biborosává nevezi ki Giovannino Visconti urat Milanóból. 119. Az egyház hadvezére és az orbitaniak a város elfoglalásának vágya miatt vereséget szenvednek Viterboban. 120. A rómaiak élelemhiány miatt Róma uralmát elveszik Róbert királytól. 121. Az említett és a következő évben Firenzében és az egész Itáliában nagyon megdrágulnak az élelmiszerek. 122. A Bajor ellenpápája Pisában fellép János pápa, Róbert király és a firenzeiek ellen. 123. A marcai ghibellin-párt elfoglalja Jesi városát és a volt uralkodónak, Tanonak fejét veszik. 124. Az arrezzoiak ostrommal elfoglalják Sansepolcro várát. 125. A Bajor Luccába indul, megtámadja a várost és Castruccio fiait megfosztja az uralomtól. 126. Castruccio fiainak hivei Filippo Tedici úrral megrohanják Pistoiát, de elűzik őket. 127. A legátus hadi népe el akarja foglalni Reggiot ; Forli és Ravenna engedelmeskednek a legátus parancsainak. 128. A veronai Cane úr népe vereséget szenved Salo váránál, Brescia vidékén. 129. A Bajor elindulva Pisából Lombardiába megy és Milano ellen készül. 130. A németek csapatai Cerruglióból elindulva Luccaba mennek és a város uraivá lesznek. 131. A firenzeiek és a pistoiaiak között létesült béke. 132. A pápai legátus seregeivel Lombardiából engedelmességre szorítja Parmát, Reggiot és Modenát. 133. A toscanai legátus a rómaiakkal háborút visel Viterbo ellen. 134. A pisaiak elkergetik Pisából a Bajor helytartóját és csapatait. 135. Marco Visconti úr Firenzébe jön bizonyos szerződések

miatt, majd visszatér Milanoba, a hol testvérei és unokaöcscse elemésztik. 136. A valdinievolei erődök békét és szerződést kötnek a firenzeiekkel. 137. A pisaiak Lucca megszerzésével foglalkoznak, de a firenzeiek hadi népe megjelenik a kapuk előtt és béke létesül a firenzeiek és pisaiak között. 138. A firenzeiek visszafoglalják Ampinana várát, a melyet Ugo gróf tartott megszállva. 139. Montecatini fellázadása a firenzei szövetség ellen. 140. Cane della Scala úr birtokába veszi Trevigi várát, de rögtön rá betegségben elhal. 141. A lombardiai legátus egyezség útján Faenza birtokába jut. 142. Parma, Modena és Reggio felkelése a legátus ellen. 143. A Luccában levő németek a várost el akarják adni a firenzeieknek pénzen, de nem kapják meg. 144. A genovai Gherardino Spinoli ur megvásárolja Lucca uralmát. 145. A milanoiak és a pisaiak kibékülnek a pápával, a ki visszavonja a Bajor és ellenpápáik támogatása miatt rájuk kimondott átkát. 146. A toscanai legátus elfoglalja Viterbot és lecsendesíti az egész egyházi államot és a Marcát hasonlóképen. 147. A Bajor Parmában összegyüjtvén seregét Bologna megvívására készülődik és aztán elhagyva Itáliát Németországba távozik. 148. Bolognát árulással akarják elvenni a legátustól a Bajor számára. 149. A pistoiaiak Serravalle várukat őrizetére bízzák. 150. Castruccio fiai el akarták foglalni Luccát. 151. A törökök és tatárok legyőzik a konstantinápolyi görögöket. 152. Az angol király lefejezteti nagybátyját, a cantibierai grófot és Mortimieret. 153. A firenzeiek rendszabályokat hoznak nőik fényüzése ellen. 154. Gherardino Spinola úr, Lucca ura, hadere-jével Montecatini megerősítésére indul, de nem tudta megtenni. 155. Az egyháznak és Róbert királynak serege vereséget szenved Modena mellett a modenaiaktól. 156. János pápa félelemből nem engedi Provenceba menni Analdo grófot. 157. A legátus háborúskodik Modenával, de kevés becsületet vall. 158. A firenzeiek hosszas ostrommal elfoglalják Montecatinit. 159. Nagy vita Firenzében Montecatini elpusztítása fölött. 160. A nap és hold elsötétedése. 161. Fülöp franczia király a pápával való tanácskozásra Avignoneba érkezik. 162. A Lombardiában állomásozó csapatok. 163. Bizonyos árulás tervezése Pisában ; a pisaiak az elfogott ellenpápát János pápához küldik Avignoneba. 164. A spanyol király legyőzi a granadai szaraczénokat. 165. Az a szép alamizsna, a melyet egy polgártársunk hagyott Krisztus szegényeinek. 166. Bizonyos ujságok Luccában ; árulással ismét hatalmukba kerítik Buggiano várát. 167. A firenzeiek hozzálátnak csapataikkal Lucca ostromához. 168. Fucecchio, Santacroce, Castelfranco di Valdarno várai szabadon a firenzei tanácsnak adják át magukat. 169. János cseh király először tör be Itáliába és elfoglalja Bresciát és Bergamot. 170. Nagy vizáradás Cipriben és Spanyolországban. 171. Szt. Zenobio testének megtalálása. 172. A firenzei csapatok elhagyják Luccát és a luccaiak megadják magukat János cseh királynak. 173. János király serege Firenze vidékét dúlja a Greti-földön. 174. Parma, Reggio és Modena uralmát átadják János királynak. 175. Nagy háború kezdete a tengeren a catalonok és a genovaiak között. 176. Colle di Valdelsa meggyilkolja vezérét és gazdáját és a firenzeiek őrizetére bizzák magukat. 177. A Szt. Jánosról nevezett

érczkapuk építésének és a firenzei harangtoronynak bevégzési ideje. 178. Bizonyos csudák Firenzében. 179. Tanácskozás János király és a lombardiai legátus között. 180. Hogyan oszlott meg és távozott Riminiből a Malatesták háza. 181. Firenze hosszú időn át interdictum alatt. 182. János király Lombardiából elindulva a hegyentúlra megy. 183. A firenzei sereg csatavesztése Buggianonál. 184. János pápa ujból kiközösíti a milanoiakat és a Marca lakóit. 185. Az ezen esztendőben Firenzét pusztító tüzek. 186. Firenzében két oroszlánkölyök születése. 187. A firenzeiek birtokukba veszik Pistoiát. 188. A sienaiak háborút viselnek és legyőzik a Santafiore grófokat ; a pisaiak elfoglalják Massát. 189. A catalonok haderejükkel Genova ellen jönnek, a mely okból a genovaiak kibékülnek számüzöttjeikkel. 190. A lombardiai legátus ostromoltatja Forlit és az meghódol. 191. Az athenei herczeg megtámadja fegyveres népével Romaniát, de semmit se tudott hódítani. 192. A köztünk és a Lucca között folyó háború eseményei, miközben a pistoiai Filippo Tedici úr elhal. 193. Monferrato őrgróf megveszi Tortonát Róbert királytól. 194. A Pó áttöri a mantovaiak töltéseit. 195. A Santa Reparata templom építésének kora Firenzében és nagy bőség ebben az esztendőben. 196. A János király ellen indított háború Csehországban. 197. A franczia király igéretet tesz tengerentúli hadjárat vezetésére. 198. Az arrezzoiak el akarják foglalni Cortonát. 199. A pisai számüzöttek Pisa ellen indulnak és Firenze segítséget küld nekik. 200. A bolognaiak meghódolnak szabadon az egyháznak és a legátus erődöt épített Bolognában. 201. A legátus Romagna grófja lett és szabadon birtokába vette Forlit. 202. A firenzei tanács elrendeli Firenzuola városának alapítását az Alpokon túl. 203. A törökök tengeren elpusztítják Görögország nagy részét. 204. A Della Scalak elszakítják Bresciát és Bergamot János királytól és szövetség alakul köztünk és a lombardok között. 205. Nagy küzdelem Barga fölött ; a firenzeiek elveszítik. 206. A genovaiak haderejükkel berontanak Catalognába. 207. A sangimignanoi község fölött a firenzei tanács itéletet mond és ennek oka. 208. Milano hadvezére megujítja a háborút a lombardiai legátussal és János királylyal. 209. A Firenzében történt tűzesetek. 210. A flandriai őrgróf csapatai vereséget szenvednek San Felice mellett János király fiától. 211. Azzo Visconti úr elfoglalja Paviát János királytól. 212. János király Avignoneba megy János pápához. 213. A sienaiak leverik a pisaiakat s azután a pisaiak portyáznak egészen Siena vidékéig. 214. János király fia Luccaba érkezik és a nevezett János király visszatér Lombardiába. 215. A legátus követséget küld Firenzébe, hogy szakadjanak el a lombardiai szövetségtől. 216. A legátus seregei legyőzik az őrgrófokat Consandolinál és aztán ostrom alá fogják Ferrarát ; a firenzeiek támogatják őket. 217. János király Bolognába érkezik a legátushoz. 218. A legátus seregét, a mely Ferrarát ostromolja, visszaverik. 219. Tűzvészek és egyéb hirek Firenzéből. 220. János király a legátus kérésére Bolognába megy. 221. Anguillara gróf és Orsini Bertoldo halála a Colonnák által. 222. A szaraczenok elfoglalják Gibraltár erős várát Spanyolországban. 223. A fiatal Edward király legyőzi a skótokat Vervichle mellett. 224. Delfino di

Vienna halála a savoiai gróf serege által. 285. Magyarország királya Nápolyba érkezik és fiát eljegyzi a calabriai herczeg leányával. 226. A pisaiak és sienaiak kibékülése. 227. Forli, Arimino és Cesena romagnai városok felkelése a legátus ellen. 228. Castruccio fiai el akarják foglalni Luccat János királytól ; ez, Itáliából távozva, Luccát a parmai Rossiaknak hagyta. 229. A nagy vita, a melyet János pápa indított, hogy az üdvözült lelkek nem láthatják tökéletesen az Istent az ítélet napjáig.

17. — *Vagyonbecslés Firenzében.* 1327 áprilisében a herczeg [1]) rendeletéből új vagyonbecslést hajtottak végre Firenzében azon renddel, hogy minden városrészben egy-egy külföldi biró hét szomszéd titkos tanuvallomása alapján megbecsülte kinek-kinek az ingó s ingatlan vagyonát, jövedelmét s bizonyos százalékot fizetett úgy az ingó, mint az ingatlan, valamint a bevétel s a jövedelem után. Ez a rend jól kezdődött, de az említett megvesztegetett birák az egyiknek igazságosan, a másiknak igazságtalanul róták ki, a mi nagy keserűséget keltett Firenzében s még így rosszul végrehajtva is 80000 aranyforintot hajtott.

40. — *Hogyan égették meg eretnekség miatt Cecco d'Ascoli* [2]) *mestert, a csillagászt.* Az 1327-ik év szeptember 16-án égettette meg Firenzében az erentek-nyomozó biró Cecco d'Ascoli mestert, a herczeg [3]) csillagászát, a ki a csillagjóslás avagy a halottidézés tudománya útján sok jövendő dolgot mondott s leplezett le a Bajor előnyomulását, Castruccio s a herczeg tetteit illetőleg, a melyek utóbb igazaknak bizonyúltak. Megégettetésének az volt az oka, hogy Bolognában létében egy értekezést írt a szférákról ; ebben azt állította, hogy a felső szférában rosszakaratú szellemek nemzedéke rejlik, melyet bizonyos konstellácziók mellett varázslás útján sok csodás dologra lehet kényszeríteni ; ugyanazon értekezésben az égi forgások befolyásának szükségszerűségét vitatta s azt mondta, hogy Krisztus, a mikor a világra jött, összhangba hozta Isten akaratát a csillagászati forgások szükségszerűségével s születésénél fogva hitvány emberként kellett élnie tanítványaival s meghalnia azzal a halállal, a melylyel meghalt ; az Antikrisztusnak gazdag ruhában s hatalomban kell a bolygók forgásában megjelennie s több

---

[1]) Károly calabriai hg. — [2]) V. ö. Cs. Papp József értekezésével : Az olasz Hatvani. Erd. Muz. 1905. 19. l. — [3]) A calabriai.

hiábavaló s hitellenes dolgot. Az inquisitor Bolognában elvetette e könyvét s megintette, hogy ne használja többé ; azt az ellenvetést tették, hogy Firenzében használta azt ; a mint mondják, e dolgot soha sem vallotta be, hanem ellenmondott az ítéletnek, hogy a mint Bolognában megintették, soha sem használta többé, mindazáltal a herczeg titkára, egy minorita-rendű szerzetes és aversai püspök, elfogatta őt, mert gyalázatos dolognak tetszett előtte, hogy a herczeg udvarában tartsa őt. Mindamellett, hogy nagy csillagász volt, hiú s világias életű ember volt s e tudományán való merészsége tiltott és valótlan dolgokra ragadta, mivelhogy a csillagok befolyása nem von maga után szükségszerűséget s nem befolyásolhatja az ember szabad akaratát, annál kevésbbé Isten mindentudását, a mely mindent tetszése szerint vezet, kormányoz és rendez.

41. — *A nagy firenzei orvos, Dino mester halála.* A mondott időben szeptember 30-án halt meg Firenzében Dino del Garbo mester, a fizikában, több természet- és bölcsészeti tudományágban kiváló tudós, korában Itáliának legnagyobb és legjobb orvosa, a ki Róbert király felszólítására több kiváló művet írt s ajánlott neki. Ez a Dino mester a fentebb említett Cecco mester halálának egyik fő okozója volt, mert — a mint sokan mondják — irígységből hamisnak bélyegezte említett könyvét, melyet Bolognában olvasott volt föl.

55. — *Hogyan koronáztatta magát Bajor Lajos a római nép által királylyá s császárrá.* 1327.[1]) január 17-én, vasárnap, Lajost, Bajorország herczegét s a rómaiak választott királyát igen nagy tisztességgel s diadallal megkoronázták Rómában Szent Péter egyházában, a mint alább el fogjuk mondani ; t. i. reggel nejével s egész fegyveres népével elhagyta a santa Mária Maggiore egyházát, a hol akkor lakott volt s a Szent Péterhez ment : előtte selyemtafotával borított lovakon zászlókkal városrészenként négy felfegyverezett római haladt és sok más külföldi nép. Az összes utczák fel voltak söpörve s mirtussal, babérral tele s minden egyes házon a házban lévő legszebb ékszerek, szőnyegek

---

[1]) Firenzei időszámítás szerint 1327, a római évszámítás szerint 1328. A firenzeiek s a sienaiak Incarnatio napján, márcz. 25-én kezdték az évet (Calculus Florentinus), míg I. Ferencz nagyherczeg 1750-ben a jan. 1-től való számítást el nem rendelte. V. ö. Századok, 1907, 673. l.

s díszek voltak kiterítve s elkészítve. A koronázás módja s a koronázó személyek az alólirottak voltak : Sciarra della Colonna, a ki a nép kapitánya volt, Buccio di Proresso s Orsino degli Orsini senatorok, Pietro di Montenero római lovag, valamennyien bársonyba s aranyba öltözve s velük voltak a koronázáson nehányan a nép 52 képviselője közül s a római prefectus czímének megfelelőleg folyton előtte ment, jobbról a fentebb említett 4 kapitány, senator s lovag, Giacopo Savelli s Tibaldo di Santo Stazio és sok más római báró kísérte. Előtte állandóan egy törvénybíró ment a császárság rendszabályaival. S e szabályzat szerint ment végbe az ő koronázása. S nem találtak semmiféle hiányt, kivéve az áldást s megerősítést a pápa részéről, a ki nem volt ott,[1]) úgy szintén a Laterán palota grófja, a ki elhagyta volt Rómát s a kinek a császárság szabályzata értelmében tartania kellett volna őt, a midőn a kenetet fogadja Szent Péter nagyobbik oltáránál s át kellett vennie a koronát, a mikor előhozzák, miért is a koronázás előtt Castrucciot, Lucca említett herczegét ruházta fel e grófi czímmel. Elsőben is nagy buzgósággal sajátkezüleg karddal felövezte s lovaggá ütötte s azután sok mást avatott lovaggá, megérintve őket az aranyjogarral s Castruccio is hetet avatott a maga társaságában. Ennek megtörténtével az említett bajor császárként felszenteltette magát a pápa vagy biboros legátusai helyett szakadárokkal s kiközösítettekkel, a volt velenczei püspökkel, da Prato biboros unokaöcscsével s az ellerai püspökkel. Hasonló módon koronázták császárnévá nejét. Megkoronáztatása után a bajor három császári rendeletet olvastatott fel, az elsőt a katholikus hitről, a másodikat az egyháziak felmagasztalásáról s megtiszteléséről, a harmadikat az özvegyek s árvák jogainak fenntartásáról, a mely képmutató álszenteskedés nagyon tetszett a római népnek. Ennek megtörténtével misét mondatott s az említett ünnepély befejezése után eltávoztak a Szt. Péter egyházából s a santa Maria del Aracelo terére [2]) mentek, a hol kész lakoma várt reájuk s a sok s hosszas ünnepély miatt este lett, mire evéshez láttak s az éjt a Capitoliumon belül töltötték. Másnap

---

[1]) XXII. János pápa Bajor Lajost kiátkozta, mivel pápai engedély nélkül vette föl a német királyi czímet. — [2]) A Campidoglion, vagyis az ókori capitoliumon.

Castruccio luccai herczeget senátorrá s helytartójává tette s a Capitoliumon hagyta, maga pedig nejével a laterani szt. Jánosba ment. Ily módon koronázta a római nép császárrá s római királylyá a Bajornak nevezett Lajost a római egyház nagy gyalázatára s lealázására, semmiféle tiszteletet sem mutatva a szentegyház iránt. S megjegyezni való a nevezett kiátkozott bajor dölyfössége, mert semmiféle régi vagy új krónikában, ezt a bajort kivéve, nem fogsz keresztény császárt találni, a ki nem a pápa vagy az ő legátusa által koronáztatta volna meg magát, ha az előtt vagy azután bármily ellenségei is voltak az egyháznak s ez nagyon csodálatos dolog volt.

72. — *Hogyan választott Bajor Lajos a római néppel ellenpápát az igazi pápával szemben.* Krisztus 1328-ik évében május 12-én, idejére nézve a mennybemenetel ünnepének reggelén, a római nép, férfiak s nők, a ki csak el akart menni, a Szent Péter templom elé gyült s Bajor Lajos, a ki császárnak neveztette magát, koronásan s császári díszben sok pap, szerzetes, a római nép kapitányai és számos bárója környezetében a Szent Péter temploma elé ment s maga elé hivatott egy Pietro da Corvara nevű Tiboli [1]) s Abruzzi környékére való határvidéki születésű minorita-rendű szerzetest, a kit eddigelé jó és szentéletű embernek tartottak. S a mint megérkezett, a nevezett Bajor felemelkedett ülőhelyéről s a nevezett Pietro barátot a baldacchin alá ültette. Ennek megtörténtével felállt Niccola da Fabriano Ágoston-rendű [2]) szerzetes és beszédében a következő szavakat terjesztette elő: *Reversus Petrus ad se, dixit: venit angelus Domini, et liberavit nos de manu Herodis et de omnibus factionibus Judaeorum.*[3]) Az angyalt az említett Bajorra, Heródest János pápára [4]) alkalmazta és sok szóval beszélt erről. S az említett beszéd bevégeztével előlépett a volt velenczei püspök s háromszor kiáltotta a népnek, hogy akarják-e pápául az említett Pietro barátot s bár a nép igen felháborodott, mert azt hitték, hogy római embert kapnak pápául, féltükben felkiáltással »igennel« feleltek. Azután az említett Bajor felegyene-

---

[1]) Tivoli (Tibur). — [2]) Romitano. — [3]) Ekkor Péter magához térvén, mondá: Most tudom bizonynyal, hogy az Úr elküldötte angyalát és kimentett engem Heródes kezéből és a zsidó nép minden várakozásából. — Apostolok cselekedetei XII. 11. — [4]) XXII. János (1316—34), a második avignoni pápa.

sedett s a nevezett püspökkel felolvastatta a pápa megerősítésénél szokásos rendeletet s az említett Bajor V. Miklós pápának nevezte el őt, átadta neki a gyűrűt s felruházta a palásttal a jobb kéz felől maga mellé ültette; azután felkerekedtek s nagy diadallal Szent Péter egyházába vonultak s mise után nagy ünnepélyességgel lakomázni mentek. E választás s megerősítés mód felett felháborította Róma jó népét, mert úgy vélték, hogy a nevezett Bajor a hit és szentegyház ellen cselekedett s ezt utóbb az igazságnak megfelelőleg magától az ő tulajdon népétől tudtuk meg, mert a ki bölcs volt, helytelennek tartotta az ő tettét és ez okból sokan főleg a vele lévő alsó-németországiak nem voltak többé olyan hivei, mint előbb.

75. — *Hogyan koronáztatta császárrá s erősíttette meg magát a bajor az ő ellenpápája által.* Szombaton, május 21-én, a nevezett bajor elhagyta Tibolit s a falakon kívül fekvő szt. Lőrincz egyházához jött s ott megszállt. Egész népe körötte táborozott. Azután vasárnap reggel pünkösd napján Rómába vonult. Ellenpápája szakadár biborosaival a lateráni Szent Jánosig elébe ment s azután az említett Bajorral együtt Rómába mentek s a Szent Péternél szálltak le. A Bajor skárlát biretumot helyezett az ellenpápa fejére, azután az ellenpápa megkoronázta Bajor Lajost s pápai megerősítésben részesítette, hogy legyen méltó császár. Ezek megtörténtével a nevezett Bajor megerősítette Henrik császárnak Róbert király, a firenzeiek s mások ellen kiadott ítéletét. S az említett ellenpápa e napokban a Marcába őrgrófot, Romagnába grófot, Campaniába grófot, Spoletoba herczeget s az említett helyekre s Lombardiába legátusokat nevezett ki. Azután a Bajor eltávozott Rómából s Velletribe [1]) ment s Ugoccione da Faggiuola fiát, Rinierit hagyta senatorként Rómában, a ki vértanuvá tett s megégettetett két derék embert, egy lombardot s egy toscant, mert azt állították, hogy az említett Piero da Corvara barát nem volt s nem is lehetett méltó pápa, hanem XXII. János a méltó és szent pápa.

86. — *Hogyan halt meg Castruccio herczeg, Pisa, Lucca s Pistoia ura s Galeasso de' Visconti úr Milanóból.* A mint Castruccio nagy eszélyességével, igyekezetével s derekasságával a fentebb elbeszélt módon [2]) visszafoglalta Pistoiát, átalakította s

---

[1]) Róma közelében. — [2]) X. 85.

hadi néppel meg élelemmel látta el a várost s visszatelepítette belé a ghibellineket s azután nagy diadallal s dicsőséggel egy diadalmas császár módjára visszatért Luccába; ekkor érte el hatalma, tekintélye és szerencséje tetőpontját, nagyobb mértékben, mint 300 év óta bármely olasz úr vagy zsarnok, a mint az igazságnak megfelelőleg megtalálhatjuk a krónikákban. Ura volt Pistoia, Pisa s Lucca városoknak s a Lunigianának [1]) s a Genovától keletre fekvő Riviera [2]) nagy részének, s 300-nál több körülfalazott várkastély volt birtokában. Hanem, a mint Istennek tetszett, a ki a természeti tartozásban egyenlővé tette a nagyot a kicsivel, a gazdagot a szegénynyel, a pistoiai hadakozás túlságos és rendkívüli fáradozásainak következtében, fegyverzetben lóháton, olykor gyalog járt-kelt s ösztönözte serege őrseit s erődöket s vágásokat csináltatott, gyakran sajátkezüleg fogott munkához, hogy mindenki dolgozzék: a nap hevében tartós láz lepte meg, úgy hogy súlyos betegségbe esett. A seregnek Pistoiából való távozása után hasonló módon betegedett meg Castruccio sok jó hadi népe és sokan el is haltak. A többi nevezetes ember között a pesciai kastélyban megbetegedett Galeasso de Visconti úr Milanóból, a ki Castruccio szolgálatában állt volt, s rövid idő alatt nyomorúltul, kiközösítve halt meg, pedig mily nagy úr és zsarnok volt azelőtt, mert mielőtt a Bajor állásától megfosztotta volna, Milano s hét más szomszéd város, ú. m. Pavia, Lodi, Cremona, Como, Bergamo, Noara [3]) s Vercelli ura volt, s ily hitványul halt meg Castruccio zsoldjában. Ez is mutatja, hogy Isten ítélete késhetik, de nem marad el. Castruccio, a mint elnehezedett, végrendeletet készített, elsőszülött fiát, Henriket hagyta Lucca herczegéül és hogy mihelyt meghal, siratás nélkül lovasságával menjen Pisába, lepje meg a várost s vesse saját uralma alá. Ez után 1328 szeptember 3-án, szombaton kimúlt ez életből. Ez a Castruccio nagyon derekas, nagytermetű, igen csinos, tiszta külsejű, nem elhízott, halványba menő, fehér arczszínű, szög-szőke hajú volt s igen kellemes arczvonásai voltak; 47 éves volt, a mikor meghalt. Röviddel halála előtt felismerte, hogy meghal, s így szólt legbensőbb barátainak:

---

[1]) A Magra és Serchio közt a Tirreni tenger partján. — [2]) A Nizzától Speziaig elterülő partvidék. — [3]) Novara.

Én meghalok s halálom után meglátjátok, hogy felbomlik minden . . . S jól jósolt, a mint alább megérthetitek. A mint később több közeli rokonától hallottuk, meggyónt, megáldozott, s igen áhitatosan felvette az utolsó kenetet; de nagy tévelyben leledzett, mert sohasem ismerte el, hogy a szentegyház megsértésével Istent is megsértette, mert a saját lelkiismerete szerint jogosan cselekedett a császárságért s a saját városáért. S a mint ez állapotba jutott, szeptember 10-ikéig titokban tartották halálát, a míg fia, Henrik, lovasságával ellepte Lucca s Pisa városait, s megtörte a pisai népet s leküzdött minden ellenállást. Ezután visszatértek Luccába, megsiratták, egész népe gyászt öltött, tíz selyemdrappba borított lóval s tíz lobogóval, kettő a császárság czímerével, kettő a herczegségével, kettő a saját czímerével, egy Pisa községével, hasonlóképen a Luccáéval, a Pistoiáéval s a Luniéval, nagy tisztességgel temették el szeptember 14-én Luccában a minorita Szent Ferenczrendiek temetkezési helyén. Ez a Castruccio derekas és nagylelkű zsarnok volt, bölcs és figyelmes, igyekvő s fáradhatatlan, fegyverben derekas, a háborúban előrelátó, vállalkozásaiban nagyon szerencsés, nagyon félelmetes és tekintélyes, a maga idejében szép és emlékezetes dolgokat mívelt, s nagy csapása volt saját polgártársainak azon 15 év alatt, a míg Luccában uralkodott, a firenzeieknek, pisaiaknak, pistoiabelieknek, s valamennyi toscannak; nagyon kegyetlen volt az emberek kivégeztetésében s megkínoztatásában, hálátlan a szükség és szorúltság idején vett szolgálatokért, nagyon vágyott új hadinép s barátok után, s hiú dicsvágy hajtotta hatalom s uralom szerzésére; azt hitte, hogy Firenze urává s Toscana királyává lesz. Halála nagyon megörvendeztette s megnyugtatta a firenzeieket, s alig tudták elhinni, hogy meghalt. Castruccio halála révén magamról, a szerzőről kell megemlékeznem, a kivel a következő dolog esett meg. Szinte képtelen üldözései, melyekkel községünket illette, oly zavarba ejtettek, hogy levélben panaszkodtam a szent sír külvárosából való ágostonrendi Dénes mesternek, párisi theologiai s bölcsészeti tanárnak, a ki benső barátom volt s kértem, hogy tudassa velem, hogy mikor lesz vége balsorsunknak, s ő levelében röviden ezt felelte: Halva látom Castrucciót: a háború végével Lucca uraivá tesz titeket valaki, a kinek fekete s vörös

lesz a czímere,[1]) községeteknek nagy kárára, költségére és szégyenére, s rövid ideig fogjátok élvezni. Éppen azon napokban kaptuk Párisból a levelet, a mikor Castruccio fentebb említett pistoiai győzelmét nyerte; visszaírtunk a mesternek, hogy Castruccio nagyobb pompában és állásban van, mint valaha volt; ő rögtön felelt: *Megerősítem, a mit előbbi levelemben írtam neked, s ha Isten nem változtatta meg ítéletét s az ég forgását, halva s eltemetve látom Castrucciót.* Mihelyt megkaptam e levelet, megmutattam prior társaimnak, mert akkoriban tagja voltam e testületnek, pár napra rá meghalt Castruccio s Dénes mester ítélete minden részében jövendölés volt.

118. — *Drágaság Firenzében és szinte egész Itáliában.* Az 1328-ik évtől az 1330-ikig oly drága volt Firenzében a gabona s az élet, hogy a gabona vékája, mely azelőtt aratáskor 17 soldit ért, az említett évben 28-ra, rövid idő alatt pedig 30 soldira hágott s a következő 329-ik évre térve naponként annyira emelkedett, hogy 29 husvétján 42-őt ért s mielőtt új termés lett volna, a vidéken sok helyt egy forint volt vékája s a gazdagok, a kiknek szükségük volt reá, nem is nézték az árát, csakhogy pénzért hozzájuthassanak, a mi nagy fájdalmára s gyötrelmére volt a szegény népnek. S nemcsak Firenzében, hanem egész Toscanában s Itália nagy részében oly kegyetlen inség volt, hogy a perugia-, siena-, lucca- s pistoiabeliek más toscanai városokkal együtt kiűzték városaikból a nyomorult koldusokat, mert nem tudták fenntartani őket. Firenze községe bölcs tanácscsal s jó előrelátással Isten kegyelmességére való tekintetből ezt nem tűrte, hanem Toscana szegény koldusainak nagy részét fenntartotta s nagy pénzösszegen árusítóhelyeket tartott fent; gabonáért küldött Siciliába, tengeren Talamoneba, a Maremmaba, onnan nagy koczkázattal s költséggel Firenzébe hozatta; hasonlóképpen Romagnából s Arezzo vidékéről s a súlyos költségekre való tekintet nélkül a nagy inség egész tartama alatt vékáját fél forintjával tartotta a piaczon, bár negyedrészében árpával volt keverve. S e miatt

---

[1]) A XI. k. 140. fej. a bolognai Guiglielmo Scannacci degli Scannabecchiben, a firenzeiek 1342-ki kudarczának egyik okozójában látja a jóslat teljesedését, czímere vörös mezőben fekete bak volt.

oly népforrongás volt az Orto san Michaeleben,[1]) hogy a tisztviselő oltalmára a tanács poroszlóinak kellett ott állani bilincsekkel s bárddal, hogy igazságot szolgáltassanak s tagcsonkításokat is hajtottak végre. S Firenze községe e két év alatt 60,000 aranynál többet vesztegetett a nép fenntartására s mindez még semmi sem volt, hanem végül a községi elöljáróság gondoskodott róla, hogy a gabonát ne árulják a piaczon, hanem valamennyi kemenczében a község számára sütötték a kenyeret s minden reggel városrészenként 3—4 pinczében darabonként 4 dénáron árulták a félfontos, kevert kenyeret.

Ez az intézkedés lecsendesítette a szegény nép forrongását, mert mindenkinek volt élete fenntartására legalább kenyere s némelyik 8—12 dénárt fordíthatott naponként életszükségleteire, mert nem gyűjthetett pénzt, hogy egész vékát vegyen. S mind a mellett, hogy én, az író, nem voltam méltó ily nagy tisztségre, másokkal együtt községünk tisztviselője voltam e keserves időben s Isten segítségével kitaláltuk ezt az orvosszert s eljárást, a mi kibékítette a népet s lecsendesítette forrongását s a szegény nép mindennemű botrány s forrongás nélkül belényugodott. S a valóságnak megfelelőleg tanúsíthatom, hogy egyetlen más város tehetős és könyörületes polgárai sem adtak annyi alamizsnát a szegényeknek, mint a mennyit a jó firenzeiek adtak ebben a zavaros éhinségben s én kétséget kizárólag hiszem s azt tartom, hogy Isten ezen alamizsnálkodás és a szegény népről való gondoskodás miatt őrizte meg s meg is fogja őrizni városunkat minden nagy veszedelemtől. Hoszszasan beszéltünk e tárgyról, hogy példát nyújtsunk jövendő polgártársainknak, hogy legyen segédeszközük s védelmük, hogy ha városunk ily veszedelmes inségbe kerül, hogy Isten tetszésére s dicsőségére megmenekülhessen a nép s városunk ne jusson zavargás és forradalom veszélyébe. S megjegyezni való, hogy valahányszor a Saturnus bolygó a Rák jegyének végébe, vagy egészen az Oroszlán közepébe jut, inség lesz ebben a mi Olaszországunkban s főképpen városunkban, Firenzében, mert, úgy látszik, részben e jelnek kell tulajdonítani. Mindazáltal nem mondjuk, hogy ez szükségszerű volna, mert Isten

---

[1]) A Via Calzaioliban lévő kápolna helyén 1336-ig gabonaraktár volt. V. ö. VI. 29. fej. jegyzetével.

tetszése szerint csinál a drágából értéktelent s az értéktelenből drágát a szentek érdemeinek kegyelméből, vagy a bűnök büntetéséül; hanem a természet szerint beszélve, Saturnus a költők s csillagászok szerint a munkások istene, vagy igazabban az ő befolyása nagyban hozzájárul a szántóföldek megmunkálásához s bevetéséhez; s valahányszor vele ellentétes vagy ellenkező jegyek házában van, a milyenek a Rák s még inkább az Oroszlán, ereje káros hatást gyakorol a szántóföldekre, mivel hogy természeténél fogva terméketlen s az Oroszlán jegye is terméketlen, úgy hogy drágaságot s terméketlenséget okoz s nem termékenységet s bőséget. S ezt a mult idők folyamán tapasztalatból láttuk s ezzel érje be, a ki a tárgy iránt érdeklődik, mert így volt ez azon időkben, a mi harmincz évre megy s néha ennek egynegyed-részére a jó vagy rossz bolygók konjunkcziói szerint.

150. — *Hogyan hoztak a firenzeiek rendszabályokat nőik fényüzése ellen.*[1]) Az 1330-ik év április elsején, mivelhogy Firenze női nagyon is túlságba vitték a felesleges koszorú s arany, ezüstgyöngy s drágakő-füzérek, gyöngyös fejkötők s fonatok s másféle drága torzalakú fejékek használatát, hasonlóképpen a különböző sokféle fajtájú szövetek és selyemmel áttört drapp, a szegélyek s gyöngyék s 4 vagy 6 sűrű sorpár aranyozott ezüst gombok, gyöngyös csattok s a mellen különféle jegyekkel s betükkel ellátott drágakövek használatát; hasonlóképp lakodalmak alkalmával túlságos lakomákat s máskor is a legfeleslegesebb s legtúlságosabb ételekkel; s gondoskodtak róla s az arra rendelt tisztviselők bizonyos igen szigorú rendszabályokat hoztak, hogy egyetlen nő se viselhessen semmiféle koszorút, sem arany, ezüst, sem gyöngy, sem selyem füzért, sem semminemű koszorúhoz vagy füzérhez hasonló dolgot még színes papirból sem, sem fejkötőt, sem semmi fajtájú fonatot, csakis egészen egyszerűt, sem semmiféle kivágott, sem bármilyen alakkal kifestett ruhát, kivéve, ha belé van szőve, sem csíkozott vagy koczkázott, hanem csakis egyszerű, két színre osztott öltönyt; sem semmiféle arany, ezüst vagy selyem szegélyt, sem semmiféle drágakövet, sőt még zománczot s üveget sem; kettőnél több gyűrűt sem volt szabad az ujjon viselni, sem 12 ezüst pántosnál nagyobb övet; s hogy attól fogva egyetlen nő se öltöz-

---

[1]) V. ö. X. 11., a fátyol viseletének eltiltása.

hessen bársonyba ; azoknak, a kiknek ily ruhájuk volt, meg kellett azt jelölniök, nehogy egy másik nő is olyat csinálhasson s minden selyemmel áttört drappot elvettek s eltiltottak ; egyetlen nő sem hordhatott 2 rőfnél hosszabb uszályt sem 1 és $^1/_4$ rőfnél nagyobb gallért, hasonlókép eltiltották a fiúk s leányok torz ruháit és szoknyáit s valamenynyi paszományt, még a hermelint is, kivéve a lovagokét s feleségükét ; a férfiaknak is eltiltották mindenféle dísz, ezüst öv, tafota, drapp vagy selyem zeke viselését. S elrendelték, hogy három ételnél többet egy étkezésnél se készíthessenek, lakodalomkor se legyen több 20 terítéknél, s a menyaszszony hat nyoszolyó-aszszonynál többet ne vigyen magával ; az új lovagok felavatásakor három fogásnál s 100 terítéknél több ne legyen s hogy az ujdonsült lovagok udvaránál ne öltözködhessenek, hogy ruhákat ne ajándékozzanak a bohóczoknak, a mint azelőtt nagyban ajándékoztak volt. S a fenti pontozatok végrehajtására külföldi tisztviselőt rendeltek, hogy nőkön, férfiakon s gyermekeken kereshessék a tilalmas tárgyakat súlyos büntetésekkel. Azt is elrendelték, hogy minden czéh javítsa meg a maga szabályait, egyedárúságait, s helyzetét s hogy a húst s a halat súly szerint árúlják, árát font szerint számítva. E rendszabályok által Firenze városa a polgárok jókora hasznára nagyot javított a rendetlen költekezésen s díszelgésen, de nagy kárára vált a selyemszövőknek s aranyműveseknek, a kik a maguk hasznára naponként új s változatos díszítményeket találtak ki. E tilalmat az összes olaszok nagyon ajánlották s dícsérték s ha a nők azelőtt túlságosan díszítették magukat, most a kellő határok közé terelték őket, a mi nagyon fájt valamenynyiüknek, de a szigorú rendszabályok következtében megnyugodtak megaláztatásukban ; s ha már nem lehetett kivágott ruhájuk, legalább a kapható legfurcsább is legidegenszerűbb szöveteket akarták s a költségre való tekintet nélkül egészen Flandriáig s Brabantig küldték őket megcsináltatni ; mind a mellett nagy előnyére vált minden polgárnak, hogy nem kellett oly fék nélkül költeni nőikre, lakomáikra s lakodalmaikra, mint a hogy előbb tették s nagyon ajánlották e rendszabályokat, mert nagyon hasznosak s tisztességesek voltak s Toscanának is sok városa küldött Firenzébe e szabályok tanulmányozására, hogy a maguk városában is bevezessék azt.

177. — *A Szent János egyház*[1]) *érczkapuinak megkezdése s a firenzei kolostor harangtornyának befejezése.* Az 1320. évben kezdték készíteni a Szt. János egyházának gyönyörű, csodálatos művű s költséges érczkapuit; viaszból alakitották, azután egy Andrea Pisano[2]) nevű mester kicsiszolta s megaranyozta s velenczei mesterek a kemencze tüzébe vetették. S én, a szerző, a Szt. János fentartására felügyelő Calimala kereskedőczéh[3]) tisztviselőjeként intéztem az említett munkálatokat. Ugyanezen évben emelkedett s jutott befejezésre a firenzei kolostor harangtornya s azt is mi emeltettük Giovanni degli Orsini biboros s toscanai legátus urnak Rómából, az említett kolostor urának kérelmére s felszólítására s azon kolostorból folyó jövedelméből.

196. — *A János király ellen Csehországban indított háború.* Az 1331-ik év november havában János király[4]) visszatért Csehországba s nagybátyja, a trieri érsek és sógora, a karinthiai herczeg segélyével összegyűjtötte erejét, több mint 5000 lovast; ennek az volt az oka, hogy ellenségei, a lengyel és a magyar király, meg az osztrák herczeg egyrészről az itáliai vállalatai miatt rá neheztelő Bajor Lajos rendeletére, a magyar király pedig nagybátyjának, Róbert királynak kérelmére s mint a lengyel király veje több mint 15.000 német és magyar lovasból álló nagy sereget gyüjtöttek össze, hogy Csehországra törjenek s azt dúlják. A két sereg a . . . folyónak[5]) partjain, mindenik a maga oldalán több napon át farkasszemet nézett egymással, ekkor János királynak más ügyekben Francziaországba kellett mennie. Ez okból a bölcsek esztelennek tartották János királyt, a ki Itáliában fog új vállalatokba s veszedelemben hagyja saját országát. Mindezt azonban bizonyos nagy czélok érdekében . . . a franczia király felszólítására tette. Alig távozott Csehországból, ellenségei országába nyomultak s két izben megverték nevezett János király seregét és nagy dúlást vittek végbe országában s még tovább is pusztították volna, ha a kemény tél visszavonulásra nem bírja őket.[6])

---

[1]) Firenze ősi egyháza. A VII. v. VIII. sz.-ban épült. — [2]) Az olasz képzőművészetek ujjáalkotója. — [3]) A gyapjúszövők s posztósok czéhje. — [4]) 1310—46. — [5]) Üresen maradt. Valószinüleg a Morva. — [6]) A háború eredménye Holics és Berencs váraknak Magyarországhoz való visszacsatolása, következménye a visegrádi kongresszus (1335) lett.

225. — *Hogyan jött a magyar király Nápolyba s jegyezte el fiát a calabriai herczeg leányával.* Az 1333-ik év júliusának utolsó napján Károly Róbert, Magyarország királya, másodszülött fiával, Andrással és sok főúrral Apuliába, Bastia városába érkezett. Manfredoniába menetelük után János úr, Durazzo herczege, Róbert király öcscse nagy tisztelettel fogadta sok főúrral egyetemben, egészen Nápolyig kisérte; oda menet Róbert király elébe ment a nólai rétig, nagy szivélyességgel szájon csókolta s elrendelték, hogy találkozásuk örök emlékére a király építtessen templomot a mi Asszonyunk tiszteletére. Nápolyba érkeztük után nagy ünnepély vette kezdetét, Róbert király nagyon megtisztelte Magyarország királyát, az ő unokatestvérét, II. Károly király elsőszülött fiának, Martell Károlynak fiát. Sokan azt mondták, hogy őt illette volna Sicilia s Apulia királysága. Ez okból Róbert király lelkiismeretbeli dolognak tartotta, azonkivül, mert meghalt a kalabriai herczeg, Róbert király fia s nem maradt utána más, mint két leány s Róbert királynak sem volt más fia, Róbert király azt akarta, hogy mintsem más ágra szálljon a királyság, őt az említett magyar király fia, az ő unokaöcscse kövesse a trónon. S János pápa s az ő biborosai felmentvényével s akaratára az említett Andrásnak, a ki akkor 7 éves volt, eljegyezték a calabriai herczeg idősebb, akkoriban 5 éves leányát, őt magát pedig a nevezett év szept. 26-ikán [1]) nagy ünnepélyességgel Calabria herczegévé tette. Ez alkalomra Firenze községe nyolcz követet küldött s Firenze előkelőbb lovagjai s népemberei közül ötvenet, a két király tiszteletére egyenruhába öltözött csatlóssal, a mi nagyon megnyerte tetszésüket. Röviddel az ünnepély befejezése után a magyar király eltávozott s országába tért s fiát gazdag kiserettel felesége társaságában Nápolyban hagyta Róbert király felügyelete alatt.

---

[1]) Szept. 27-én történt. V. ö. Századok. 1898. 289—93.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

1. Egy nagy árvízről emlékezünk meg, a mely Firenzét és csaknem az egész Toscanát elöntötte. 2. Nagy vitatkozás Firenzében, hogy az említett árvíz Isten büntetéséből avagy természetes okból származott-e. 3. A levél, a melyet Róbert király küldött Firenzébe az említett árvíz alkalmából. 4. Egyéb események, a melyek az árvízzel összefüggésben állottak. 5. A fegyverszünet megtörése és a háború kiütése a szövetség és a legátus között ; a János király által birtokba vett földek. 6. A legátus elveszíti Argentát és kevéssel azután kiüzetik Bolognából. 8. A lombardiai liga beveszi Cremonát és más események Lombardiában és Toscanában. 7. Bolognai események a legátus távozása után. 9. Bizonyos szent ereklyék kerülnek Firenzébe. 10. Orbivietoban történt események. 11. A Firenzét pusztító tűz. 12. A Santa Reparata harangtornyának és a Carraia-hidnak épitése. 13. Mastino úr birtokába veszi Calornio várát Párma vidékén. 14. A firenzeiek visszafoglalják Uzzano várát a Valdinievoleban. 15. János király Luccat szinleg a franczia királynak adományozza. 16. A firenzeiek a város őrizetére hét kapitányságot szerveznek. 17. A genovaiak és a catalonok közötti háboru elbeszélése. 18. A törökök tengeri vereséget szenvednek az egyház és a franczia király gályáitól. 19. XXII. János pápa halála. 20. Az egyháznál talált kincsek János pápa halála után. 21. XII. Benedek pápa megválasztása. 22. A firenzei és a flandriai árviz. 23. Egy Venturino nevű bergamói barát bűnbánatra indít sok lombardot és toscant. 24. A genovai ghibellinek elüzik a guelfeket és megdöntik Róbert király uralmát 25. Az arrezzoi Tarlatiak hatalma lesülyedésének kezdete és váruknak, Sansepolcronak bevétele. 26. A falteronai hegyomlás. 27. Városunk és Lucca hadai között bizonyos ellenkezések. 28. A perugiaiak vereséget szenvednek az arrezzoiaktól. 29. Róbert királynak Sicilia ellen indított hadjárata. 30. Parma és Reggio meghódolnak a Della Scala uraknak és ennek következményei. 31. Azzo úr, Milano fejedelme, megegyezés útján Piacenza és Lodi birtokába jut. 32. A firenzeiek őrizetük alá veszik Pietrasanta várát, de gyalázattal elhagyják. 33. Nagy himlőjárvány Firenzében. 34. Grosseto fellázad a sienaiak ellen, de aztán pénzért visszaszerzik. 35. A sienaiak csellel elfoglalják Massát és megszegik a békét a pisaiakkal. 36. Tűzveszedelmek Firenzében. 37. A perugiaiak és szövetségeseik elfoglalják Castellot. 38. Az angol király győzelme a skótok fölött. 39. A firenzeiek a conservadore új hivatalát szer-

vezik és ennek eredményei. 40. Mastino della Scala úr elfoglalja Luccat. 41. A valdambrai vidék földjeinek meghódolása Firenze tanácsa előtt. 43. Harcz Pisában és egyik párt kiüzetése. 43. Spinetta őrgróf beveszi Serrezanot. 44. Mastino della Scala úr árulása a firenzeiek ellen Luccaban. 45. A rendszabály, a melyet a firenzeiek életbe léptetnek Mastino ellen. 46. A colleiak őrséget fogadnak be s erődöt emelnek. 47. Benedek pápa meghatározza elődjének, János pápának véleményét a boldog lelkek látomásáról. 48. Firenze tanácsa új háborúba elegyedik Arrezzo uraival. 49. A firenzeiek társulása és szövetkezése Velencze tanácsával és annak rendje. 50. Szövetség a velenczei és a firenzei tanács között. 51. Mastino úrnak Luccaban állomásozó csapatai pusztítják Firenze környékét. 52. A parmai Rossi-ak a firenzeiek barátságára térnek és Piero Rosso legyőzi a Mastino della Scala úr hadvezérét Cerruglio alatt. 53. Firenzei események : a firenzeiek elvesznek bizonyos földeket a Guid grófoktól a Valdarno és Chianti táján és Santa Maria várát alapítják. 54. A velenczei és firenzei csapatok Piero Rosso úr vezetése alatt tábort ütnek Bovolentonál Padova fölött. 55. A franczia és az angol királyok között keletkezett nagy háború. 56. Mastino úr elfoglalja Pontremolit a parmai Rossiktól. 57. A velenczeiek elfoglalják a padovai sóbányákat Mastino della Scala urtól. 58. Ismét a velenczeiek és firenzeiek háborúja Mastino urral. 59. Az arrezzoiakkal való megegyezés tárgyalásának ürügye alatt a perugiaiak el akarják foglalni Arrezzot. 60. A firenzeiek kötés alapján birtokukba veszik Arrezzot és vidékét. 61. Az arrezzoi események következményei a firenzeiekre és a perugiaiakra. 62. Mastino úr Piero Rosso úr életére tör Bovolentonál, hogy megtörje a szövetség csapatainak erejét. 63. A firenzeiek háborút viselnek Lucca ellen. 64. A szövetség csapatai támadást intéznek Verona ellen, de kevés becsülettel vonulnak vissza. 65. Padova meghódolása Piero Rosso előtt és Alberto della Scala úr elfogatása. 66. A serény hadvezérnek, Piero Rosso úrnak és nemsokára testvérének, Marsilionak halála. 67. Ezen korbeli firenzei ujságok : nagy bőség élelmiszerekben. 68. Két üstökös megjelenése az égbolton. 69. Tengeri ütközetek a velenczeiek és a genovaiak között. 70. Bologna Taddeo de Peppoli úr hatalma alá tér. 71. Frigyes siciliai király halála és az azt nyomon követő események Sicilia szigetén. 72. A franczia király elfogatja az olaszokat és rossz pénzt veret ; az angol király hadserege Flandriába érkezik. 73. Brescia fellázad Mastino ellen és a mi szövetségünknek adja meg magát más várakkal egyetemben. 74. Az ezen korbeli firenzei események. 75. Orbivieto népuralmat hoz be, hasonlóképen a fabrianobeliek is. 76. Lucca bizonyos népe vereséget szenved a guelf Malespini őrgrófoktól. 77. A mi lombardiai hadseregünk a veronai kapuig hatol, ott versenyt rendez és elfoglalja Montechiot. 78. A brabanti herczeg szövetségeseivel nagy hadjáratot indít Sicilia szigetére, de kevés eredménynyel. 80. Apulia számos városában egyenetlenség és pártviszályok uralkodnak a polgárok között. 81. A collei tanács meghódolása a firenzei tanács előtt és az említett évbeli firenzei események. 82. Ismét a szövetség háborújáról Mastino della Scala úr ellen. 83. A flamandok elkergetik a saját grófjukat és fellá-

zadnak a franczia király ellen. 84. Az angol király bevonulása Brabanteba. 85. Az angol király és szövetségesei megtámadják a franczia királyságot. 86. A franczia király hadseregével az angol király ellen indul. 87. A franczia és angol király seregei szembe szállnak egymással, de ütközet nélkül elhagyják a harcztért. 88. A Bardi és Peruzzi társaságok az említett háború miatt, valamint az egész Firenze rossz helyzetbe jut. 89. A mi seregünk és a velenczeieké behatol Vicenza külvárosába. 90. A velenczeiek elárulva a firenzeieket, békét kötnek Mastino úrral, a mit a mi községünknek is meg kellett tennie. 91. Firenze tanácsának hatalma és jövedelmei ezen időben. 92. Firenze vagyoni helyzetének nagysága, helyzete és nagyszerűsége. 95. Miféle nemzetségből valók voltak a veronai della Scalak. 96. A rómaiak békét létesítenek egymás között s Firenzébe küldenek törvényekért és rendszabályokért. 97. Több ütközet és vereség egy napon Milano környékén és mily módon történtek. 98. Mastino della Scala úr Luccaba érkezik. 99. A szaraczénok legyőzik a spanyolokat Granadában. 100. Bizonyos jelek feltünése Firenzében és más helyeken, a miből rossz dolog következett. 101. Azzo Visconti úrnak, Milano fejedelmének halála ; utódja Luchino Visconti úr, az ő nagybátyja. 102. Genova és Saona szervezik a népuralmat és új főt választanak. 103. Egyenetlenségek és kibékülések Romagnában. 104. Monferrato őrgróf elveszi Astit Róbert királytól. 105. A firenzeiek és perugiaiak megegyezése és szövetkezése. 106. A firenzei priorik választási szabályzata és annak megjavítása. 107. A Marca városai megölik és legyilkolják zsarnokaikat és szervezik a népuralmat. 108. Róbert király hadserege elfoglalja a Lipári szigeteket és legyőzi a messinaiakat. 109. A franczia és angol királyok háborujának megujítása. 110. Az angol király tengeri csatában legyőzi a franczia király seregét. 111. A flamandok legyőzetése Santo Mierinél. 112. Az angol király szövetségeseivel ostrom alá fogja Tornai városát, azután fegyverszünetet köt a franczia királylyal. 113. A spanyol király hajóhada csaknem elpusztul. 104. Nagy halandóság és éhinség Firenzében és vidékén és egy üstökös feltünése az égen. 115. A spoletoiak vereséget mérnek a rietibeliekre. 116. Ottaviano de Belforti úr Volterra urává lesz. 117. A genovaiak nehány gályája legyőzi a törököket a tengeren. 118. Nagy összeesküvés és ennek következtében zendülés és fegyverkezés Firenzében. 119. Az összeesküvőket itélet alá vonják. 120. A spanyol király granadai győzelme a szaraczénokon. 121. Portoveneri leégése. 122. A Pugliesi-ház és híveinek számüzetése Pratoból. 123. Firenzében hét rendőrkapitányi állást szerveznek. 124. Luccat el akarják szakítani Mastino della Scala úrtól. 125. San Bavello meghódolása a firenzei tanács előtt. 126. Nagy tűzvész Firenzében. 127. Azzo da Correggio úr fellázítja és elfoglalja Parmát Mastino úrtól. 128. Róbert király ostrommal elfoglalja Melazzot Siciliában. 129. Alberto della Scala úr Mantova ellen vonul, de veszteséggel tér vissza. 130. A firenzeiek meg akarják venni Luccat Mastino úrtól, elküldik kezeseiket Ferrarába. 131. A pisaiak ostrom alá fogják Luccát. 132. Mig a pisaiak Luccát ostromolják, a firenzeiek Pisáig portyáznak. 133. A firenzeiek Luccát megvásárolják Mastino úrtól s a

pisaiaktól ostromolt várost birtokukba veszik. 134. A firenzei csapatok veresége a pisaiaktól. 135. Kitérés a firenzeieknek a pisaiaktól szenvedett vereségére. 136. Ugyanaz. 137. Róbert király a firenzeiektől Lucca uralmát kéri, megigérve a segítést ebben a háborúban. 138. A firenzeiek követeket küldenek Róbert királyhoz segítségért, de nem kapnak és ennek következményei. 139. A firenzeiek nagy és előkelő sereget szerelnek fel, hogy elűzzék a pisaiakat Lucca alól. 140. A firenzei csapatok megkisérlik Lucca megsegítését, de nem képesek rá és Lucca meghódol a pisaiaknak. 141. A brabantei Mellinában nagy tűz pusztít és elhamvaszt két városrészt. 142. Ancona népe fellázad és elkergeti összes nagyjait. 143. A bretagnei herczeg halála és az ezt követő háború.

12. — *Mikor kezdtek a santa Reparata harangtornyához s a Carraia hídjához.* 1334 július 18-án fogtak hozzá a santa Reparata új harangtornyához [1]) az egyház homlokzatától oldalvást a Szt. János terén.[2]) Az alapkövet a firenzei püspök áldotta meg az összes papsággal, a prior urak s más uraságok és sok nép részvétele mellett nagy körmenetben; egészen a vízrétegekig tömör alapzatot építettek. A santa Reparata [3]) építő bizottságának vezetőjévé s felügyelőjévé községünk Giotto mester [4]) polgártársunkat tette, korának legkiválóbb festőművészét, a ki minden alakot, mozdulatot [5]) a természet után vett le; a község kiválósága s jósága jutalmául adta neki e megbizást. Ez a Giotto mester Milanoból való visszatérte után, a hova községünk küldte volt őt Milano urának szolgálatára, 1336 január 8-án elhunyt s a község nagy tisztességgel a santa Reparatában temettette el. Ugyanezen időben s alkalommal kezdtek az új Carraia hídjának [6]) alapításához, mely az árvízkor lezuhant volt s 1336 jan. elsején be is fejezték; 25.000 aranyforintba került s két hídláb kötötte a régihez. A folyó medrének szabályozása s a város szépítése s erősítése végett mindkét oldalon újból helyreállították a feleket az Arno-parton.

---

1) A Giottotól megkezdett, Andrea Pisanótól folytatott s Francesco Talentitől 1387-ben befejezett 84 m. magas campanilet Donatello szobrai, Giotto, Andrea Pisano s Lucca della Robbia reliefjei diszítik. — 2) Ma Piazza del Duomo. — 3) Ma Duomo di S. Maria del Fiore, Firenze főtemploma 1294—1462 közt épült. — 4) Giotto di Bondone, Dante s Petrarca barátja, a festészet ujjáteremtője, szobrász s épitész (1276—1336). — 5) Atto, aktot. — 6) Híd az Arnon a jobbparti Piazza Ponte Carraia s a balparti Piazza Soderini közt.

23. — *Hogyan indított bűnbánatra egy Venturino nevü barát Bergamoból számos lombardot s toscánt.* 1334 karácsony ünnepén egy bizonyos Venturino nevü 35 éves alacsony származású prédikátor-rendű [1]) szerzetes prédikáczióival bűnbánatra indított számos gyilkos és rabló bűnöst és sok más gonosz embert a maga városából s Lombárdiából. S hatásos szónoklatával Rómába való zarándokolásra indított több mint 10.000 nemes és másféle lombárdot, a kik szinte mindannyian Szent Domokos öltönyét, vagyis a fehér kabátot s a kék vagy rőtbarna köpenyt viselték, a köpenyegen csőrében három olajfa-levelet tartó galamb volt kivarrva ; 25—30-as csapatokban vonultak végig Lombardia s Toscana városain, minden csapat a maga keresztjével, békét s könyörületességet hangoztatva. A mint valamely városba érkeztek, először is a prédikátor-rend templomához vonultak s az oltár előtt derékig levetkőzve, egy darabig nagy alázattal korbácsolták magukat. A mi városunkban, Firenzében, bő alamizsnát nyertek, ájtatos emberek, férfiak s nők minden nap asztaluknál látták őket s a santa Maria Novella [2]) egész tere teli volt velük, egyszerre ötszázan vagy még többen ettek ott s részesültek jó kiszolgálásban s így tartott ez Rómába mentükben 15 napon át egyfolytában. Ez idő alatt Firenzében tartózkodott az említett fra Venturino is s többször prédikált s Firenze egész népe úgy hallgatta, mint valami prófétát. Prédikácziói nem voltak valami elmés, sem mély tudású szónoklatok, de igen hatályosak voltak s jó előadásával és sejtelmesen s hangsúlyozva elmondott szent szavaival megindította a népet, mintha azt mondta volna : Úgy lesz, a mint én mondom, mert Isten úgy akarja. Onnan Rómába ment a zarándokokkal és sok más toscán is követte, mérhetetlen nép, nagy tisztességgel s türelemmel. Rómából az említett Venturino barát Avignonba ment a pápához, hogy a bűnbocsánat kegyét nyerje ki követői számára. A szentszéknél irigységből vagy önhittsége miatt bevádolták a pápánál, bűnös s eretnek tételeket fogtak rá, a mikre nézve kihallgatták s nyomozást indítottak s jó keresztények és szent életű embernek találták, de önhittségéért s mivel azt mondta, hogy senki sem méltó pápa,

[1]) Dominikánus. — [2]) 1278—1350 közt épült templom a hasonló nevű téren.

a ki nem lakik Rómában, Szent Péter székében s félelemből, ne hogy prédikáczióival felizgassa a keresztény népet, Frisaccába, egy Riccordana-hegységben lévő helységbe bellebbezték azon meghagyással, hogy ne gyóntasson senkit s ne prédikáljon a népnek. Igy jutalmazzák a szentegyház praelátusai a szent embereket, avagy tán jogosan történt a barát túlságos becsvágyának mérséklése végett, habár jó szándékból cselekedett is.

26. — *A falteronai hegyomlás.* 1335 május 15-ikén a falteronai hegységnek [1]) a Mugelloban [2]) lévő, Dicomano [3]) felé lejtősödő részében egy hegyoldal földrengés következtében több mint 4 mfnyire egészen a Castagno nevű telepig csúszott alá s azt összes házaival, lakóival s vad s házi állataival és fáival, meg nagy szomszédos területtel együtt elborította s nagy menynyiségű s a szokottnál is zavarosabb hamumosadékhoz hasonló belsővizet vetett ki. S rém sok kigyót is vetett ki, két eb-nagyságú négylábú kigyót is, melyek közül az egyiket élve, a másikat dögölve Dicomanonál fogták el. Ez a zavaros víz leszállt Dicomanoba s megfestette a Sieve folyót, a Sieve pedig az Arnot festette meg egészen Pisáig ; ez a zavarosság tovább tartott két hónapnál, úgyannyira, hogy az Arno vizét semmiféle jóravaló dolgra sem lehetett használni s a lovak sem akarták inni ; a firenzeiek nagyon féltek, hogy nem javul meg s nem használhatják többé a len s a gyapjú mosására, a mi a firenzei gyapjúipar romlását vonhatja maga után. Lassanként azonban tisztulni kezdett s visszanyerte előbbeni állapotát.

94. — *Firenze városának nagyságáról, helyzetéről s nagyszerűségéről.*[4]) Firenze községe ez időbeli bevételeinek s kiadásainak elsorolása után helyénvalónak tartom említest tenni arról s városunk más nagy dolgáról, hogy az idők folyamán jövendő utódaink észrevegyék városunk állásának s hatalmának emelkedését vagy sülyedését, hogy ama derék s bölcs polgárok, a kik az idők folyamán a kormányon lesznek, a mi emlékezetünkre s e krónika példájára gondoskodjanak róla, hogy mentől nagyobb állásra s hatalomra juttassák. Szorgos kutatás után

---

[1]) 1690 m. magas hegység, melyből az Arno ered. — [2]) Az Arno egyik mellékvizének, a Sievének felső völgye. — [3]) Község Firenze tartományban. — [4]) E fejezettel Villani megalapítójává lőn a statisztika tudományának.

úgy találjuk, hogy ez időben Firenzében a 15-től 70 évig körülbelül 25.000 fegyverfogható ember volt, valamennyi polgár, köztük 1500 városi nemes és tehetős ember, a község beigazolt nagyjai. Akkoriban vagy 75 teljes felszerelésű lovag volt Firenzében, ámbátor úgy találjuk, hogy a jelenleg uralkodó második népuralom előtt több mint 250 lovag volt, a népuralommal azonban a nagyok elvesztették előbbeni állásukat s uralmukat s ennélfogva kevesen lettek lovagokká. A város állandó kenyérszükséglete s a szájak szerint számítva Firenzében — a mint megérthetni — 90.000 férfi, nő s gyermek volt; [1]) állandóan 1500-ra tették a városban lévő idegenek, utasok s katonák számát, nem foglalva a polgárság számába az elzárkózott szerzeteseket, barátokat s apáczákat, a kikről alább fogunk megemlékezni. Firenze környékén s kerületében ez időben 80.000-re becsülték a lakosság számát. A gyermekeket keresztelő plébánostól hallottuk (mivel számadatok szerzése végett a Szent János egyházában minden fiú keresztelésekor egy fekete, leányénál fehér babszemet tett félre), hogy ez időben 5500—6000-re ment a számuk s a fiú-nem 3—500-zal haladta túl a nőnemet. Ugy találjuk, hogy 8—10.000 fiú s leány tanul olvasni. 1000—1200 fiú tanul hat iskolában számvetést s mennyiségtant. Azok pedig, a kik négy nagy iskolában nyelvtant s logikát tanulnak, 550—600-ig vannak. Az akkoriban Firenzében lévő templomokat, beleszámítva a kolostorokat s a szerzetes barátok templomait is, 110-re teszszük, köztük 57 plébánia hivekkel, 5 kolostor két priorral s vagy 80 szerzetessel, 24 apáczazárda úgy 500 nővel, 10 szerzetes társaság, 30 kórház ezernél több ágygyal a szegénysorsúak s betegek elszállásolására s 250—300 lelkészkedő pap. A gyapjúfeldolgozó czéhnek kétszáz vagy még több boltja volt s 70—80.000 db szövetet készítettek 1,200.000 aranyforint értékben; s jóllehet harmadánál több feldolgozásra a városban maradt, a gyapjúszövők haszna nélkül 30.000-nél több személy élt meg belőle. Úgy találjuk, hogy vagy 30 évvel ezelőtt körülbelül 300 bolt évenként 100.000-nél több posztót készített, csakhogy az sokkal durvább s értéktelenebb volt,

---

[1]) Az 1346-iki inség alkalmával naponta 94.000 adag kenyeret utalt ki a városi tanács (XII. 73.). Az 1347-iki pestisben elhalt 4000 nő s gyermek a XII. 89. fej. szerint a lakosság 20-adrészét tette ki.

mivel akkor még nem szállították s nem tudták feldolgozni az angolországi gyapjút, a mint később tették. A Calimala czéhnek vagy 20 boltja árult franczia s hegyentúli posztót, melyből évente több mint 10.000 véget hozattak 300.000 aranyforint értékben, melyet mind Firenzében adtak el, belé nem számítva azt, a mit elküldtek Firenzéből. Váltóüzlet vagy 80 volt. A kivert aranypénz 350.000, olykor 400.000 aranyforintot tett ki ; a 4 kis pénz értékü dénárból egy év alatt körülbelül 20.000 fontot vertek. A birótestületnek vagy 80 tagja volt. Jegyző úgy 600, kezelő- és seborvos vagy 60 ; fűszerkereskedés, vagy 100. Kereskedő s árus nagy számmal volt, czipész, papucs- és faczipő-készítő annyi, hogy megbecsülni sem lehet ; 300-nál többen Firenzén kivül kereskedtek ; ezenkivül sok másféle foglalkozású mesterember, kő- s faműves. Akkortájt 146 sütőkemencze volt Firenzében s az örlés és sütőadóból azt veszszük ki, hogy a városban minden nap 140 véka gabonára volt szükség s ebből megítélhetni, mennyi kellett egy egész évben, tekinteten kivül hagyva, hogy a gazdag nemesek s a jómódú polgárok nagyobb része családjával együtt évenként 4 hónapot, némelyik többet, a vidékeken töltöttek. Úgy találjuk, hogy 1280-ban, a mikor a város boldog s jó állapotban volt, hetenként vagy 800 vékát igényelt. A kapuvám útján úgy találjuk, hogy Firenzébe évenként vagy 55.000 mérték bort [1]) vittek be, jó termés idején vagy 10.000-rel többet. A város évenként kb. 4000 ökröt s borjut, 60.000 ürüt s birkát, 20.000 kecskét s bakot s 30.000 sertést igényelt. Július havában a San Friano kapuján 4000 dinnyeszállítmány jött be, mely mind a városban fogyott el. Ez időkben Firenzében az alább írt külföldi [2]) hatóságok szolgáltattak igazságot s volt kinzó készletük, t. i. a podesta, a kapitány, a nép s a czéhek védője, az igazságügyi rendszabályok végrehajtója, az őrség kapitánya vagy a nép conservadoreja, a kinek nagyobb hatalma volt, mint a többinek ; e négy hatóságnak joga volt testi fenyíték alkalmazására ; a felebbviteli tanács birája, az adófelügyelő, a nők fényűzését ellenőrző tisztviselő ; a kereskedelmi hatóság, a gyapjúszövő czéh tisztviselője, az egyházi hatóságok, a firenzei püspöki udvar, a fiesolei püspöki

[1]) Cogna, az ókori congius, folyadékmérték, 3283 liter. — [2]) V. ö. V. K. 32. fej.

udvar, az eretnek gonoszságok nyomozója s városunknak, Firenzének, sok más méltósága és nagyszerűsége szintén méltók az utánunk következők tudomására. A város belseje jó beosztású és számos szép ház van benne s ez időkben folytonosan építették s állandóan javították, hogy mentől kényelmesebbekké s gazdagabbakká tegyék őket, a külföldről pedig mindenféle javítás szép példáit hozták be. A székesegyházak mellett minden rendű szerzetesek templomai s nagyszerű kolostorai vannak s ezen felől nem volt népbeli vagy főúri polgár, a ki a vidéken nagy s gazdag építkezést ne tett volna, vagy nagyon gazdag lakást szép épületekkel ne építtetne, sokkal szebbet, mint a városban ; s ebben mindannyian vétkeztek, úgy hogy szertelen költekezéseikért bolondoknak tartották őket. S nagyszerű volt látni, a mint a Firenzében járatlan idegenek kivülről jövet a gazdag épületekről és szép palotákról legtöbbnyire azt hitték, hogy még a vidéken vannak a várostól három mérföldnyire, mert minden Róma módjára volt a városban, kivéve a várostól távolabb fekvő palotákat, tornyokat, udvarokat s körülfalazott kerteket, melyeket más vidéken megannyi kastélynak neveztek volna. Általában azt tartották, hogy a környéken a várostól hat mf.-nyire annyi gazdag s előkelő lakás van, hogy két Firenzébe sem férne annyi ; de most már elég, úgyis sokat beszéltünk Firenze dolgairól.

95. — *Miféle nemzetségből valók voltak a della Scalák.* Helyénvalónak látjuk megemlékezni a veronai della Scalák eredetéről, kiknek harczaitól és zsarnokságától visszhangzott Lombardia s Toscana . . . Mert úgy tetszik, hogy Isten büneik következtében gyakran alacsony sorsból hatalmas zsarnokokat támaszt a népek s nemesek dölyfös büszkeségének lealázására. Úgy találjuk, hogy a nagy zsarnok Azzolino da Romano [1]) idejében . . . . . ., a ki az egész trevisói őrgrófság, Padova s Verona nemességét kiírtotta, körülbelül 90 évvel ezelőtt volt Veronában egy Jacopo Fico nevű alacsony sorsú ember, a ki — mint mondják — létrákat készített s árúsított s ettől vették volna czímerüket ; mások azt mondják, hogy a hegységben kereskedett ; két fia volt, Alberto s Mastino. Ez a Mastino nagy

---

[1]) Ezzelino da Romano, II. Frigyes császár veronai s padovai helytartója (1194—1259).

s erőteljes termetű, híres verekedő s játékos volt, derekas, bátor s bölcs a maga mesterségében. Eleinte mint a pribékek kapitánya gyalog követte Azzolinot portyázásaiban ; később bátor viselkedésével megnyerte a zsarnok tetszését s gyalogos csapatainak kapitányává tette ; utóbb annyira kegyébe fogadta, hogy szinte valamennyi lovas- és gyalog-csapatának felügyelőjévé és szemagyává tette. E hivatalában érte őt Azzolino halála s a kiséretében levő katonákkal Verona kapitányává tétette magát, azután lovaggá avattatta önmagát s testvérét, Albertet, egy bölcs, derekas és jóravaló embert ; így a sors magas állásra emelte, mert Mastino Verona ura volt, Albert úr mantovai podesta, Mantova urának fia pedig, Botticello úr, veronai podesta volt. Úgy esett, hogy bizonyos veronai nemes emberek a zsarnok uralkodó, Mastino úr iránt való ellenszenvből s irigységből, mivel alacsony sorsú és születésű volt és zsarnoki önkény útján lett urukká, összeesküdtek, hogy megöljék ; huszonöten voltak, s mindannyian esküvel igérték, hogy megteszik. S véghez is vitték, mert egy napon, a mint magát nem őriztető úr módjára a községháza felé ment s a főtérre ért, az említett összeesküvők valamennyien megrohanták s minden ellenállás nélkül tőreikkel felkonczolták. És senki sem merte fölemelni a földről. A podesta, Botticello úr, rögtönösen megjelentette Mantovába testvérének, Albert úrnak, a ki, a mint megtudta, a rákövetkező éjjel titkon kilovagolt s Veronába ment s a városházára szállott. Egész mantovai lovasságának meghagyta, hogy rögtön kövessék s úgy is tettek. A következő reggel a podesta tanácskozásra hivatta magához Verona jóravaló embereit s azokat is, a kik Mastino urat megölték volt s azon szándékának adott kifejezést, hogy a várost közös kormányzat alapján újjá akarja alakítani. A tanács összeülése után Albert úr fegyvertelenül kijött szobájából s a tanácshelyiségbe ment. S valamennyi tanácsos ámulatára a szószékre lépett Albert úr, vidám arczczal, szineskedve gyalázni kezdte testvére zsarnokságát és gonosz tetteit s a tanács nagy megelégedésére dicsérte, a mi vele történt. De a mint a mantovai csapatok megérkezéséről értesült, úgy, a mint ő s a podesta az árulást elrendezték volt, becsukatta a városházát, elővezényelte a fegyveres szolgákat s felkonczoltatta mindazokat, a kik Mastino urat meggyilkolták volt, holt testüket pedig kido-

batta az ablakon. Azután Alberto úr meglepte a várost s annak urává tette magát, üldözőbe fogta Mastino úr gyilkosainak minden nemzetségét s kiűzte őket Veronából. Igy ölték meg s így bosszulták meg az első Mastino urat. Ennek az Alberto úrnak több fia volt, a kiket igen fiatal korukban lovaggá avattatott. Alberto úr halála után három fia maradt életben ; Bartolomeo úr, a ki atyja halála után Verona ura lett s nem hagyott gyermeket maga után ; a második Checchino úr, utána uralkodott ; a harmadik Cane úr volt, derekas tirannus és jóravaló uraság . . . városunk barátja volt ; nem maradt törvényes gyermeke. Utána unokaöcscsei, Checchino úr fiai, t. i. Alberto úr s Mastino úr uralkodtak.

96. — *Hogyan létesítettek a rómaiak belső békét a nagyok és a nép közt s küldtek Firenzébe törvényekért s jogszabályokért.* 1338 november 1-én a rómaiak szent emberek kinyilatkoztatásából, mondhatni isteni ihletből megtértek s általános békét létesítettek a nemesek s a nép között s Isten nevében megbocsátottak egymásnak minden sérelmet, a mi valóságos csoda volt. A következő augusztusban pedig népuralmat létesítettek s követeket küldtek Firenzébe, a kik arra kérték községünket, hogy küldje meg nekik az igazságügyi rendszabályokat,[1]) melyek a népet s a kevésbbé erőseket védik a nagyok s hatalmasok ellen, s egyéb jó intézményeinket. Firenze követeket küldött Rómába az említett jogszabályokkal, melyeket a rómaiak tisztelettel s kedvezően fogadtak. S megjegyezni való, miként változnak a világ állapota s körülményei, mert a régi időben Firenze városa alapításakor a rómaiak adták neki a maguk törvényeit, a mi időnkben pedig ők fordulnak törvényekért a firenzeiekhez.

135. — *Kitérés a firenzeieknek a pisaiaktól szenvedett veresége alkalmából.* E vereség idejében [2]) én, Villani János, e mű szerzője, községünk nevében másokkal együtt mint Mastino úr kezese [3]) Ferrarában [4]) tartózkodtam. S két napra rá megjött a híre Ferrarába, mely a vereséget sokkal súlyosabbnak tüntette fel, mint a milyen volt. Mindannyian egymást okoltuk,

---

[1]) Ordini della giustizia. V. ö. Dino Kron. I. 11. — [2]) A firenzeieknek a pisaiaktól 1341. okt. 2-án Lucca alatt szenvedett vereségét érti. — [3]) Mastino della Scala, Verona kényura, kiről XI. k. 95. f.-ben már megemlékeztünk s ki ellen Firenze Velenczével szövetkezve súlyos háborút viselt. — [4]) A Pó alföldjén.

hogy Mastino úr rabságába estünk, mert azt hittük, hogy e vereség megtörte s megzavarta községünket, s hogy nemcsak a megigért 100000 frtot kell kifizetni, hanem a rabok váltságdíját s kárpótlást Mastino úr csapatainak lovaiért. Együtt siránkoztunk keservesen községünk veszedelmén és saját érdekeink kárán. Egy lovag kezestársunk Istenhez fohászkodva ezt a kérdést intézte hozzám : Te sokat foglalkoztál multunk s a világ más eseményeinek emlékezetével, mi lehet hát az oka, hogy Isten e súlyos megpróbáltatást bocsátotta ránk, a mikor a pisaiak sokkal nagyobb bűnösök, mint mi, úgy az árulásban, mint abban, hogy mindig ellenségei és üldözői voltak a szentegyháznak, mi pedig hívei s jótevői. Én csekély tudásomon felül Isten sugallata szerint ezt válaszoltam neki : Mert a mi bűneink közül egyetlen kis bűn is jobban magára vonta Isten haragját, mint a pisaiak összes vétkei ; bennünk t. i. nincs sem hit, sem könyörület. A nemes szinte megindultan felelt : Ugyan, hogy említheted a könyörületességet, a mikor Firenzében egyetlen nap alatt többet tesznek, mint Pisában egy hónap alatt ? Én ezt feleltem : Igaz, hogy a könyörületesség egy faja, az alamizsnálkodás tekintetében Isten megőrzött s megőriz minden nagyobb veszélytől, de az igazi könyörületesség hiányzik nálunk ; először is hálátlanok vagyunk Isten iránt s nem ismerjük el azt a sok jótéteményt, hogy ily nagy hatalomra juttatta városunkat s annyira nagyra tartjuk magunkat, hogy nem elégszünk meg a magunk határaival, hanem el akarjuk foglalni nemcsak Luccát, hanem szükségtelen módon a többi szomszéd várost s területet. A mi a felebaráti szeretetet illeti, mindenki előtt nyilvánvaló, mint törekszik megcsalni s elárulni egyik szomszéd a másikat, társ a társát, hitves a hitvest, sőt testvér a testvért gonosz jogtalanságokkal a gyengébbek és szükséget szenvedők ellenében. Az is nyilvánvaló, hogy a községünk s köztársaságunk iránt való szeretet és kegyelet teljesen oda van ; s hibáink következtében oda jutottunk, hogy bármelyik polgár a maga kicsinyes haszonleséséből megcsalja s koczkára teszi a község bármily nagy érdekét s egy cseppet sem törődik a községre háramolható kárral. A pisaiak egészen ellenkezőleg, egymás között egyetértésben vannak, községük iránt hívek s becsületesek, bár más dolgokban épp oly, vagy még nagyobb bűnösök, mint mi ; hanem a mi Urunk Jézus Krisztus mondása

szerint : Megbüntetem ellenségemet az ellenségem által, stb. Elhallgattunk az említett kérdéssel s mindegyikünk meg volt elégedve az elmondott meghatározással, hogy kevés szeretet van bennünk, a községben s egyesekben egyaránt. A ferrarai őrgróf zavarunk hallatára értünk küldött s maga elébe magántanácsába vezettetett. Először is részvétét fejezte ki balesetünk és az ő seregének szerencsétlensége felett, azután, miként az atya szokta fiait, bátorítani kezdett. Kimutatta, hogy törődni sem kell egy kis veszteséggel, melyet a háború sorsa hoz magával s a melyet helyre lehet hozni ; dicsőítette községünk nagy hatalmát s kijelentette a maga s barátai nevében, hogy megfelelő súlyos bosszút fog állani érte. Felajánlotta községünknek az ő egész hatalmát s hogy testvéreivel személyesen jő egész haderejével s arra kért, hogy juttassuk ezt községünk tudomására. S rögtön követeket küldött Firenzébe az említett ajánlattal, a mi nagy biztatásul szolgált nekünk. Hasonló küldöttség jött községünkbe Mastino úrtól s Bologna urától. Ubertino úr, Padova ura ellenben Mastino úr iránt való lenézéséből örömtüzekkel s ujongással vette vereségünk hírét s 100 lovassal segítette ellenünkben a pisaiakat. Ugyan rosszúl emlékezett meg s hálálta meg községünknek az ő s elei irányában tanusított jótéteményeit. Mert a mi s a velenczeiek hatalma által lett a della Scalák szolgájából s alattvalójából Padova urává. Ama vereségünk alkalmából azért tettünk e fejezetben oly hosszú kitérést, hogy példát adjunk utódainknak hibáink javítására s hogy emlékezetben maradjanak azok, a kik balsorsunkban barátaink s ellenségeink voltak.

TIZENKETTEDIK KÖNYV.

1. Az athenei herczeg és a franczia Brenna grófja elfoglalják Firenze uralmát és ennek következményei. 2. Bizonyos itéletek, amelyeket a herczeg uralma érdekében Firenzében hozott. 3. Az athenei herczeg megcsalja, elfogja és elárulja a priorikat és Firenze urává avagy zsarnokává teszi magát. 4. Azon levél másolata, a melyet Róbert király küldött az athenei herczegnek, mikor megtudta, hogy elfoglalta Firenze uralmát. 5. Az arrezzoi ghibellinek lopva megrohanják a várost, de visszaüzetnek. 6. Károly Róbert magyar király halála. 7. VI. Kelemen pápa több bibornokot nevez ki, köztük a firenzei Andrea Ghinit, tornaii püspököt. 8. Az athenei herczeg, a mig Firenzében uralkodott, nagy zsarnok volt. 9. A pisai zsoldosok hadi társaságot alakítanak. 10. Róbert siciliai és jeruzsálemi király halálának ideje. 11. VI. Kelemen pápa jubileumot és bűnbocsánatot hirdet Rómában 1300-ra. 12. Nagy tűzvész Pietrasantában. 13. Ezen évbeli ujság Firenzében. 14. Messina lázadása az uralkodó Raonaiak ellen és visszahódításuk. 15. Az aragoniai király elveszi Maiolicát királyi unokaöcscsétől. 16. Bizonyos összeesküvés Firenzében az uralkodó, azaz zsarnokoskodó athenei herczeg ellen. 17. Firenze fegyveres felkelése és az uralkodó athenei herczeg elüzetése. 18. Firenze negyedekre oszlik, visszaadja a nemesek hivatalképességét, de ez csak kevés ideig tartott. 19. A firenzei nép eltávolítja a nemeseket a városházától és helyre állítja a népies alkotmányt 20. Ugyanazon tárgy és más események, a melyek Firenzében ez időben bekövetkeztek. 21. A firenzei nép megrohanja és megtámadja a nemeseket, kifosztja a Bardiakat és felgyújtja házukat. 22. A priorik, a tizenkettők, a gonfalonierik újraválasztása, mindnyájukat népies elemből és hoszszabb időre. 23. Az igazságszolgáltatási rend reformja az előkelők ellen ; némely tekintetben kijavítják. Több nemes családnak egészben vagy részben népemberekké tétele 24. Más ujitások ez időben Firenzében. 25. A firenzeiek uj békére lépnek a pisaiakkal. 26. A milanoi Luchino Visconti úr ellenségeskedései a pisaiakkal és annak következményei 27. Nagy tengeri viharok és Tana romlása. 28. Firenzei események, azok működésére vonatkozólag, a kik a város fölött uralkodnak. 29. Luchino Visconti úr háborúja a pisaiakkal. 30. A valdarnoi castelfrancoiak elfoglalják Campogiallot és megölnek némelyeket a valdarnoi Pazziak közül. 31. A spanyol király ostrommal elfoglalja Granadában

Azizera erős várost. 32. Egynémely firenzei esemény ez időből 33. Simone da Battifolle gróf Firenze erejével visszafoglalja Fronzolét. 34. Bizonyos események Firenzében a várost kormányzó hivatalnokok működésére vonatkozólag. 35. A ferrarai őrgróf elfoglalja Parmát. 36. Az említett időbeli firenzei események. 37. Az ezen időbeli események Genovában. 38. Luchino Visconti úr háborúja a pisaiakkal. 39. A keresztények elveszik Smirnát a törököktől. 40. Erminia királyának halála. 41. Saturnus, Jupiter, Mars együttállása a Vizöntő-jegyében. 42. Ubertino da Carraranak, Padova urának halála és az azt követő események. 43. Firenze kemény törvénye a papok ellen. 44. A firenzei nép némely Firenze községétől adományba kapott birtokokat és javakat visszavesz bizonyos előkelő emberektől. 45. Fucecchionak a firenzei tanácstól való elvételi terve. 46. Némely munkák és dolgok elintézése a firenzei tanács által ez időben. 47. III. Edward angol király Flandriába megy és csapatait Bretagneba s Gascogneba küldi a franczia király ellen. 48. A magyar király Szlavóniába megy ; a lengyel király halála. 49. A firenzeiek megegyezésre jutnak Mastino della Scala urral a Lucca megváltásáért még ki nem fizetett pénzt illetőleg. 50. Több ez időbeli firenzei ujságnak és érdekességnek elsorolása. 51. Hogyan és miért ölték meg Andrást, a kinek Jeruzsálem, Sicilia és Apulia királyává kellett volna lennie. 52. András halálának következményei. 53. Új ezüstpénz veretése Firenzében. 54. Arnaldo és Giullieri grófok halála. 55. A nagy és gazdag Bardi czég csődje Firenzében. 56. Ez időbeli firenzei újságok. 57. A franczia király a saját országában az athenei herczeg kérésére visszatorlást követ el a firenzeieken. 58. Nagy egyenetlenkedés a firenzei község és az eretneknyomozó biró között. 59. A magyar király megtudja András király halálát s nagy sereggel Zára felmentésére Szlavóniába megy, hogy hasonló hadjáratot vezessen Apuliába is. 60. Károlynak, János cseh király fiának római királylyá választása. 61. Az angol király Gascogneban legyőzi a franczia királyt. 62. A lieggeiek legyőzik a lieggei püspököt és seregét. 63. Az angol király seregeivel Normandiába nyomul a franczia király ellen és ennek eredményei. 64. Az angol király Normandiából elindul és dúlva, pusztítva Páris felé megy. 65. Az angol király Pusciból kiindulva Piccardiába megy, hogy a flamandokkal egyesüljön. 66. A franczia király seregével követi az angol királyt. 67. Fülöp franczia királynak és seregének nagy és szerencsétlen veresége III. Edward angol királylyal szemben Crécy nél Piccardiában. 68. Az angol király viselt dolgai az említett crécyi győzelem után. 69. Az ifjabb Lajos, Sicilia ura, visszafoglalja Melazzot és szövetséges rokonságkötés ügyében tárgyal a magyar királylyal. 70. A genovaiak némely gályái a nagy tengeren járva, beveszik Sinopolit és Scio szigetét. 71. Az apuliai királyságban történt változások. 72. Bizonyos rendszabályok Firenzében az idegenek hivatalbajutása ellen és a Santa Trinita-hid befejezése. 73. Firenzében és vidékén éhinség pusztít. 74. Luchino Visconti ur elfoglalja Parmát. 75. Fondi grófja legyőzi a királynőnek, András király egykori nejének hadát. 76. Az angolok legyőzik és elfogják Dávid skócziai királyt. 77. Az orbii gróf seregének

háboruja Gascogneban a francziákkal. 78. Az egyház és pápa megerősítik János cseh királyt a császárságban és a korona elfogadása. 79. A tisztviselők működése folytán történt firenzei események. 80. Arrezzoi események ugyanezen okból. 81. Zára meghódol a velenczeieknek. 82. Némely események a németről nevezett Samminiato várában: hogyan adják át a hatalmat a firenzei tanácsnak öt esztendőre. 38. Bizonyos rendszabályok hozatala Firenzében a drágaság és halandóság miatt. 84. Ez időben nagy halandóság van Firenzében és másutt még nagyobb. 85. Cseh Károly az új választott császár Chiarentanába érkezik. 86. Bizonyos tanácskozás, a melyet a franczia király tartott az angolok elleni háborúban. 87. Az angol király tanácskozása a flamandokkal és a brabanti herczeggel. 88. Viszálykodás Genovában. 89. Aquila és más városok az Abruzzokban a magyar király felhívására fellázadnak az apuliai királyi ház ellen. 90. Római események: a rómaiak néptribunt választanak. 91. Viharok és tüzek Firenzében. 92. Egyéb dolgok Firenzében: bizonyos rendszabályok életbeléptetése Firenzében a ghibellinek ellen. 93. Brois Károly veresége Brettagneban. 94. A lieggebelieket legyőzik püspökük és a brabantei herczeg. 95. Az angol király hadserege leveri a Calese erősítésére küldött franczia hajóhadat. 96. A franczia király seregeivel az angol király felé közeledik: Calese meghódol az angoloknak. 97. Firenzében új pénzt vernek; a régi megromlása. 98. Az égen üstökös csillag jelenik meg. 99. Lajos úr, Taranto herczege, nőül veszi Apulia királynőjét, a tulajdon édes unokahugát. 100. A genavaiak nehány összeütközése a catalonokkal Sardiniában és Corsicában. 101. Laterinot árulással el akarják venni a firenzeiektől. 102. A tunisi királyi ház tagjainak egyenetlenkedése Barbariában és egymás leöldösése. 103. Sermona és más városok meghódolnak a magyar király népe előtt. 104. Az apuliai királyi házbeliek Capova városánál egyesítik erejüket. 105. Változások és csatározások Rómában, a Colonnák veresége, utóbb a tribun elüzetése az uralomból. 106. A császárnak nevezett Bajor Lajos halála; császárrá választják Edward angol királyt. 107. Hogyan jött a magyar király Itáliába, hogy öcscse, András megboszulása végett Apuliába menjen. 108. Firenze fényes követsége Magyarország királyánál. 109. Tommasso Corsini jogtudós úr a követséget a magyar király elé vezeti. 110. Tisztelendő János úrnak, a veszprémi papnak, a király megbizásából a magyar király jelenlétében követeinkhez intézett válasza. 111. A magyar király Apulia-királyságba nyomul és csendben ellenállás nélkül megszerzi az uralmat. 112. A magyar király kivégezteti a Durrazzoi herczeget és elfogatja a többi herczeget. 113. A magyar király és Tarantoi Lajos úr zsoldjában volt harczosokból nagy hadi társaság alakul, hogy kimenjenek a Királyságból. 114. A magyar királynak Firenzéhez intézett levele. 115. Tarantoi Lajos és Johanna királynő Provenceba érkezése. 116. Bizonyos urak és úrnők, a kik Firenzén utaztak keresztül. 117. A Szt. György-falak építésének megkezdése az Arnon, a melyek a Rubaconte-híd két lábát zárják magukba. 118. A Bostoliak kiüzése Arrezzoból és ennek oka. 119. Ezen korbeli dolgok Firenzében. 120. Pisa alkotmányának és rendszabályainak megváltoztatása. 121. A

provencei Avignoneban történt nagy csuda. 122. A guelfek kiüzetése Spoletoból. 123. Nagy földrengések Velenczében, Padovában, Bolognában és Pisában. 124. Nagy földrengések Friuliban, Bajorországban, Németországban és más vidékeken.

6. — *Mikor halt meg Károly Róbert, Magyarország királya.* 1342 augusztus havában [1]) meghalt Károly Róbert, Magyarország királya, Róbert király unokaöcscse s Martell Károly fia, a mi nagy kár volt, mert nagy tehetségű s derekas uralkodó volt. Három fia maradt : Lajos, István és András. Lajost mint elsőszülöttet Magyarország királyává koronázták, a másodikat avagy a harmadikat Lengyelország királyságára koronázták s nem sokkal rá a magyar királyné, az említett Károly Róbert neje s a lengyel király leánya,[2]) egy derekas és okos asszony, Róbert király halálának hírére, a mi a következő januárban történt, a mint alább említeni fogjuk, sok magyar nagyúr kíséretében Apuliába s Nápolyba utazott másik fiával, Andrással együtt, a kit Sicilia s Apulia királysága illetett volt, hogy segélyt s tanácsot adjon a nevezett Andrásnak, a ki igen fiatal volt ; a másik fiúra [3]) anyja örökösödési jogán a lengyel királyság maradt.

10. — *Róbert Sicilia és Jeruzsálem királyának halála.* 1342.[4]) jan. 19-én húnyt el betegségében Nápoly városában Róbert, Jeruzsálem, Sicilia és Apulia királya. Mint bölcs uralkodó s a mint akkora fejedelemhez s a szentegyház ilyen hivéhez illett, halála előtt katholikus módon rendbehozta lelkiügyeit. A nevezett király 80 évet élt s 33 évig s pár hónapig uralkodott Apulia fölött. Fiutódai nem voltak, csak két nőunokája, fiának, a néhai calabriai herczegnek leányai, kik közül a nagyobbikat igéretéhez képest eljegyezte András calabriai herczeggel, unokatestvérének, a magyar királynak fiával, őt lovaggá avatta s az ország összes báróival hűségi esküt tétetett neki s nejének, mint a királyság örököseinek s nagy kincset is hagyott nekik ; a herczeg kiskorúságában a szentegyház jóváhagyásával a legkiválóbb főurak közül kormányzókat és gyámokat rendelt melléje az ország élére. Nápolyban hantolták el a Szent Klára monostorában, melyet ő alapított s gazdagon, nagy tisztességgel

---

[1]) Július 16-án. — [2]) Lokietek Ulászló leánya. — [3]) István (1332—54). — [4]) Firenzei időszámítás szerint. Tényleg 1343-ban.

megadományozott. Jan. 21-én Firenzében is sok jóravaló nép, egyházi és világi úr részvételével a minoriták templomában gyászünnepélyt rendeztek nagy kivilágítással. A rákövetkező áprilisban a Durazzói herczeg, Róbert király unokaöcscse, testvérének, János úrnak fia pápai fölmentvénynyel, az említett herczeg nagybátyjának, Pelagorgo [1]) biborosnak közbenjárására nőül vette a nevezett néhai calabriai herczeg másik leányát, hogy nénjének utód nélkül való halála esetére ő örökölje a királyságot, a mi nagy neheztelést szült köztük. Nagynénje, a királyné, az egykori malorcai király leánya s Róbert király özvegye [2]), mivel nem voltak fiai, a gyászév leteltével az általa alapított San Piero a Castello monostorába vonult vissza. Ez a Róbert király a legbölcsebb király volt, a ki 500 év óta a keresztény világban csak létezett ; természetes eszű, nagy tudományú, nagy mestere a theologiának, kiváló bölcsész, kedves és szeretetreméltó uralkodó, községünknek, Firenzének nagy barátja, minden erénynyel ékes ; csak a mint öregedni kezdett, szállta meg a fösvénység s többféleképp fogyasztotta magát a Sicilia visszahódításáért viselt háborújában, de akkora uralkodó s más dolgokban oly bölcs ember létére sem volt rá képes.

48. — *A magyar király Szlavóniába jövetele s a lengyel király halála.* Az 1345-ik év julius havában Lajos, Magyarország királya, nagy lovas és gyalog haddal Szlavóniának, királysága adófizetőjének visszaszerzésére ment, mire Zára városa elpártolt a velenczeiektől, a kik hosszú időn át megszállva tartották volt s átadták magukat az említett magyar királynak. A velenczeiek tengeri hatalmuknál s erejüknél fogva túlságos adóteherrel zsarnoki módon tartották volt, minélfogva a záraiak igen rossznak látták helyzetüket, mivel szabadsághoz szokott, vagyonos város és jóravaló község voltak, kivéve némi, régóta szokásos adófizetést a magyar királynak s ez volt fölkelésük oka. Hasonló módon lázadt fel a velenczések ellen több más város is. A magyar király már-már visszaszerezte egész Szlavóniát, de seregének nagy száma miatt kifogyott az élelemből, úgy hogy kénytelen volt visszatérni. Ez állapotban vette hírét, hogy a lengyel király, anyja testvére, János cseh király fia, Károly elleni üzközetben vereséget szenvedett s elesett [3]) a nélkül,

---

[1]) Périgord. — [2]) Sancia. — [3]) Később, 1370-ben hunyt el.

hogy fiörököst hagyott volna maga után. Ennélfogva visszatért Magyarországba, azután pedig Lengyelországba ment s királylyá koronázta második testvérét, Istvánt, a kire, mint anyai örökség szállt a korona.

51. — *Hogyan s miért ölték meg Andrást, a kinek Jeruzsálem, Sicilia s Apulia királyának kellett volna lennie.* Ez időben, az 1345-ik évben András, Károly Róbert magyar király fia uralkodott Apuliában, a ki Johannát, Róbert király fiának, Károly calabriai herczegnek elsőszülött leányát s örökösét birta nőül; egy fennebbi fejezetben [1]) elmondott módon és szabály szerint a királyságnak rá kellett szállania. Róbert király a pápa s az egyház felmentvénye alapján elhatározta, hogy az ő halála után András legyen a király. S éppen akkorára várták Sicilia s Apulia királyává való koronázását s a pápa egy biboros legátust [2]) rendelt az udvarba az ő megkoronázására. Unokatestvéreinek s a királyi rokonságnak irígysége s kapzsisága, e minden jót megrontó bűnök, neje bujaságának gyalázatos vétkével, mert nyilvánosan beszélték, hogy házasságtörő viszonyt folytat Lajos úrral, unokatestvére, a Tarantoi herczeg fiával s Carlo d'Artugio fiával és Jacopo da Capano [3]) úrral, a mint mondják nagynénjének, anyja nővérének, Francziaországi Valois Károly úr leányának, a ki konstantinápolyi császárnőnek neveztette magát [4]) s maga sem örvendett valami jó hírnek, gyalázatos tanácsára s az ő fiának, Tarantoi Lajos úrnak, a király anyai unokatestvérének s másik unokatestvérének, Andrásnak tanácsára, a kinek, mint mondják, viszonya volt vele [5]) s azon alkudozott, hogy egyházi felmentvény alapján nőül veszi őt, hogy András után ő legyen a király. Azt is mondták, hogy beléegyezett testvére, a Durazzoi herczeg, a ki a nevezett Johanna hugát birta nőül, hogy ha amaz örökös nélkül hal meg, ő rája szállt volna a királyság. Eme rokonai, unokatestvérei a királyi házból, mint mondják felesége rendeletére s az alább írt árulók hozzájárulásával, ha ugyan igaz volt, a mint nyilvános híre járta, elrendelték a nevezett ifjú s ártatlan András király megöletését. Az említett András király Aversában a murronei barátok kertjében üdült feleségével; a szobában feleségével az ágy-

---

[1]) X. 222. — [2]) Vilmos chartresi püspököt. — [3]) Pór i. m. 120. De Cabannist említi. — [4]) Valois Katalin. — [5]) T. i. Johannával.

ban, éjnek idején szeptember 18-án [1]) kamarásainak s felesége egyik szobaleányának rendeletére s árulásával az alábbírott árulók felszólítására kihívatták, hogy keljen fel, mert fontos hírek érkeztek Nápolyból. Neje biztatására felkelt s kiment a szobából. Nejének, a királynőnek szobalánya háta mögött rögtön bezárta a szobaajtót. A teremben Carlo d'Artuggio s fia, Tralizzo grófja,[2]) nehányan a Leonessa s a Stella grófok közül, a nagy marsal, Jacopo Capano úr, kiről nyiltan beszélték, hogy viszonyt folytat a királynővel, Pace da Turpia két fia s Nicola da Mirizzano nevű kamarásai megragadták az említett András királyt, kötelet vetettek nyakába, azután a szobának a kertre nyíló erkélyére akasztották, azon árulók egy része alulról lábainál fogva addig rángatta, míg megfojtották. Azt hitték, hogy az említett kertben elföldelhetik, hogy senki se tudja meg. Úgy esett, hogy egy magyar szobalánya [3]) meghallotta s látta, kiáltozni kezdett, mire az árulók elfutottak s a tetemet a kertben hagyták.[4]) Igy halt álnok árulók által váratlan halált az ifjú s ártatlan király ; nem volt több mint 19 éves.[5]) Tetemét Nápolyba vitték s a királyi sírba temették.[6]) Neje ahhoz képest, a mit tennie kellett volna, kevés fájdalmat mutatott. A fent megírt módon beszélte el testvéremnek [7]) Magyarországba menet Firenzén való átutaztában egy nápolyi benső bizalmas embere, egy bizonyos Magyar Miklós úr, az említett András király nevelője, egy hitelre méltó s nagy tekintélyű ember. Ebből sok más esemény következett, a mit alább említeni fogunk. A királynő azonban a hatodik hónapban vagy a körül

---

[1]) Gravina Domokos 1333—50 közti időszakot tárgyaló Chronicon de rebus in Apulia gestis cz. munkája 20-ra, a Chronicon Sanense, az Anonymus Jadrensis, András hg. sirirata (XIV ; KL. OCTOB.) s Johannának a firenzeiekhez intézett levele 18-at ir. Gravina s az Anonymus Jadrensis szerint az esemény éjfél után, a mi időszámításunk szerint tehát szept. 19-én történt. V. ö. Pór i. m. 106. — [2]) Terlizzi gf. családi néven Sasso (Gasso) di Dinisiaco főlovászmester — [3]) Izolda, András magyar dajkája. — [4]) Az eset költői elbeszélése Arany J. Toldi szerelmének VIII. 63—68. versszakaiban. Küküllei (Gombos : Középkori Krónikások V. köt.) IX. 176—78. fej.-ben beszéli el az esetet. — [5]) Pór sz. (Nagy Lajos 109. l.) András 1327 nov. 30-án született s így még 18 éves sem volt. — [6]) Sírköve máig is látható a nápolyi Sz. Januárius-templomban. Feliratát l. Pór id. mű. 108. l. — [7]) Talán Villani Máténak, e krónika folytatójának.

teherben maradt egy gyermekkel; nemzőjéről ő azt állította, hogy az András király volt.

52. — *András király halálának következményei.* Az ifjú András király gonosz és kegyetlen haláláról nagy felháborodással beszéltek az egész keresztény világban s mindenütt, a hol hallottak róla. A hírnek a szentszékhez való érkezése után nagyon felháborodott rajta a pápa s az egész biboros testület. A pápa nyilvános consistoriumban adott fájdalmának kifejezést a fölött, hogy a koronázás hosszas halogatása által maguk voltak halálának okozói. Kiátkozta s mindennemű lelki s világi beneficiumtól megfosztotta mindazokat, a kik tanácscsal, segítséggel vagy kedvezéssel közreműködtek András király halálában. S megbízta Andri herczegét, a kit Novello grófnak [1]) neveztek, hogy menjen a királyságba és tegyen igazságot mindenkivel szemben, a ki csak bűnrészes, személyében s egyházi mint világi javaiban s ne kíméljen senkit, bármiféle méltóságot viseljen is. Ő tehát Nápolyba ment; de már előbb a nápolyi közönség elzárta a várost, népzendülés közepette elfogták Raimondo di Catania urat,[2]) a ki a királynő nevében parancsolt s izgatott Nápolyban s mint árulót fogták el, hasonlókép Pace úr fiát, András király egykori kamarását; vizsgálatot indítottak bűnrészességre nézve s be is vallotta, mire horgot vertek a nyelvébe, hogy ne beszélhessen, azután szekérre tették, az eleven húst leszaggatták hátáról, felakasztották s megölték; Novello gróf vizsgálatot indított s több bárót s másokat is fogságba vetett két nővel együtt, a királynő mesternőjét s Ciancia Capana [3]) asszonyt, kikről kitünt, hogy tudtak az árulásról, s ez árulókat s az említett nőket a királynő tehetségéhez képest védelmezte, hogy megakadályozza az igazságszolgáltatást. Mindazonáltal a következő 1346 aug. 2-án a nevezett Novello gróf kivégeztette Tralizzi grófot, a ki a franczia d'Alardok közül való volt s a nagy marsalt, Eboli grófot, a ki — a mint mondták — a királynővel hált volt; két szekérre rakatta őket s a nép megkövezte, azután megégette őket. Utána aug. 7-én hasonló módon szolgáltatott igazságot Ramondo di Catania úron s Cola da Nurazzano

---

[1]) Ily néven említi Küküllei s a Chronicon Estense is. — [2]) Királyi udvarmester. — [3]) De Cabannis Sancha, Mureoni grófnő Turóczinál mulieris Chanciae h. militis Ch. V. ö. Pór i. m. 120.

jegyzőn, a többiek fölött való igazságszolgáltatást önmagának tartotta fönn. Az említett András király halála felfordulásba hozta az egész Apuliai királyságot, egy rész a királynővel tartott, a ki az egész uralmat s a nápolyi várkastélyt bírta Róbert király összes kincseivel együtt; Lajos úr, a Tarantoi herczeg öcscse, hadi népet fogadott a királynő számára s 500 lovasa élén erőszakkal akart Nápolyba nyomúlni; azonban a Durazzoi herczeg öcscse más bárókkal és a nápolyi néppel ellenálltak neki. Igy ki a királynővel s Tarantoi Lajos úrral tartott, ki pedig a Tarantoi herczeggel, mások pedig a Durazzoi herczeggel; s mindannyian nagyszámú lovasnépet fogadtak a maguk őrizetére, némelyek a magyar királytól, András király bátyjától való féltükben, a ki — mint alább el fogjuk beszélni — Szlavóniában Zárába jött s azzal fenyegetőzött, hogy egész erejével a Királyságba jő, hogy ott király legyen s bosszút álljon a királyi ház tagjain s a királynőn, a kikről azt mondták, hogy okai voltak öcscse halálának. Ez okból az egész ország felbomlásban, meghasonlásban s remegésben állt, a községeket minden rend s igazságszolgáltatás nélkül fosztották ki, a királyi ház tagjai pedig meghasonlásban voltak egymással vagy igazán, vagy bűnük palástolása czéljából. S ha a magyar király átkelt volna, nem talált volna ellenállásra, annyira felindulásban volt az ország; azonban Zára ostrománál lévő velenczésekkel való viszálya, a gabona drágasága, seregének nagy volta, s még hajói sem voltak, akkor megzavarták jövetelét; a királynő pedig a közben 1346 decz. 26-án [1]) fiat szült, kit nagyatyjáról Martell Károlynak kereszteltetett. Legtöbben András király fiának tartották, némely jelekben hasonlított is hozzá, mások a királynő rossz híre miatt azt mondták, hogy nem az övé.

55. — *A nagy és hatalmas Bardi-czég bukása Firenzében.* 1345 januárjában bukott meg a Bardiaknak, Itália legnagyobb kereskedőinek társasága. Ennek pedig az volt az oka, hogy miként a Peruzziak is, a maguk s a más vagyonát kölcsön adták Eduárd angol királynak, meg a siciliai királynak. Az angol király tőke, kamat s a megigért ajándékok fejében több mint 900.000 aranyforinttal tartozott a Bardiaknak, de a franczia királylyal való háborúja miatt nem tudott fizetni; a siciliai

---

[1]) Pór szerint (124.) decz. 25.

pedig vagy 100.000 aranyforinttal volt adósuk. A Peruzziaknak 600.000 aranyforintjuk volt az angol s 100.000 forintjuk a siciliai királynál ; az adósság vagy 350.000 frtra ment ; ebből következett, hogy nem tudtak fizetni a városbelieknek s idegeneknek, a kiknek fizetniök kellett volna s ez csupán a Bardiaknál 550.000 aranyforintra ment. Ennélfogva sok kisebb társaság s magánszemély, kiknek vagyona a Bardiak, Peruzziak s más bukottak kezén volt, magára maradt s ez okból megbukott. A Bardiak, Peruzziak, Acciaiuoliak, Bonaccorsiak, Cocchiak, Antellesiek, Corsiniak, a da Uzzanok [1]) s Perendoliak meg több más kisebb társaság s ez időben és még előbb csődbe jutott egyes iparosok eme bukása, meg a községi adók, továbbá a megnevezett uralkodóknak adott fentebb említett mértéktelen kölcsönök — annyi volt, hogy sok volna elbeszélni — a legnagyobb romlás és csapás volt, mely községünket, Firenzét valaha érte ; fontold csak meg olvasó, mekkora kárt okozott polgártársainknak ennyi kincs, ennyi pénz elvesztése, melyet haszonlesésből királyok és uralkodók kezére bíztak. Oh átkozott, ragadozó farkas, telve vagy te a mi vak s esztelen polgártársaink uralkodó bűnével, a kapzsisággal, mely az uralkodókon való nyerészkedés vágyából az ő hatalmukba s birtokukba juttatja a maguk és a mások vagyonát. Köztársaságunk e miatt annyira kipusztult s kifosztódott minden hatalmából, hogy polgártársaink szinte minden pénzállomány nélkül maradtak, csak nehány kézműves s pénzkölcsönző volt kivétel, a kik uzsorájukkal kiszipolyozták s összeharácsolták polgártársaink s a vidékiek szétszórt szegénységét. De nem ok nélkül sújtja a városokat s községeket Isten rejtett ítélete az elkövetett bűnök büntetésére, a mint evangéliuma hirdetésekor saját szájával mondta : In peccato vestro moriemini etc.[2]) A Bardiak birtokaikban liránként 3 dénárban s 9 soldoban egyeztek ki hitelezőikkel, úgy hogy méltányos árban 6 soldo sem térült meg lirája után. A Peruzziak birtokban liránként 4 soldoban egyeztek meg s 16 soldoban a fent említett uralkodók adósságának lirája után s ha visszakaphatnák mindazt, vagy legalább egy részét annak, a mivel az angol, meg a siciliai király tartoznak nekik, akkor

---

[1]) Niccolao da Uzzanonak G. Canestrini Discorsi-je szerint hazánkban is volt ügyvivősége. — [2]) Bűneitekben haltok meg.

nagy hatalmú s vagyonú urak maradhatnának ; a nyomorukban magukra hagyott szegény hitelezőknek pedig községünk s korrumpált kormányunk rendszabályainak s újításainak rosszakaró intézkedései következtében megromlott a hitelük, mert a kinek hatalma van, a maga kénye-kedve szerint alkotja a község szabályrendeleteit. S elég is legyen ebből, tán kelleténél is többet mondtunk erről a szégyenletes dologról, de nem szabad elhallgatni az igazságot annak, a kinek a megtörtént jelentékeny események emlékezetét kell fenntartania, hogy a jövendő nemzedéknek példát adjon a nagyobb óvatosságra. Mindez szolgáljon mentségünkre, mivel az elmondott eset részben minket, a szerzőt is érinti és súlyosan nehezedik reánk ; mindezt azonban e mulandó világ csalékony sorsa okozza.

59. — *Hogyan tudta meg Magyarország királya András halálát s jött nagy sereggel Szlavóniába Zára fölmentésére s hogy bosszúállás végett Apuliába menjen.* A mint a magyar király meg a lengyel király [1]) megtudták testvérüknek, András királynak szégyenletes halálát, melyről fentebb tettünk említést, nagyon megszomorodtak s felháborodtak nem annyira neje, a királynő, mint inkább rokonaik, az apuliai királyi ház tagjai ellen, mert az ő művüknek s árulásuknak tartották s báróikkal együtt valamennyien gyászba öltöztek [2]) s bosszúra gondoltak. S hogy a magyarokat erre lelkesítsék, állandóan egy zászlót vittek elől, melynek fekete mezejében a felakasztott András király képe vol kifestve, borzalom volt csak ránézni is. A bosszúállásra felajánlották magukat nekik a Bajor,[3]) Németország királya fiával, a brandenburgi őrgróffal, az osztrák herczeg több más németországi úrral együtt, a gyalázat rendkívüliségéhez képest, melyet a maguké gyanánt tekintettek, minden erejükkel és szövetséget esküdtek ennek megtételére. A magyar király nagy követséget menesztett a szentszékhez s felkérte a pápát, hogy az örökösödés rendje szerint koronáztassa őt Sicilia és Apulia királyává s hogy álljon bosszút András király haláláért egyháziakon s világiakon egyaránt s bűnrészességgel vádolta Pelagorgo [4])

---

[1]) Nagy Kázmér lengyel király Andrásnak nagybátyja volt. — [2]) A magyar udvar gyászának körülményes és drámai leirása a Chorn. Estensében. Arany Toldi szerelme VII. 24—30. — [3]) Bajor Lajos császár (1314—47), fia Brandenburgi Lajos. V. ö. Pór: Nagy Lajos 114. l. — [4]) Talleyrand-Périgord. V. ö. Pór A. Nagy Lajos 117. l.

biborost, a Durazzói herczeg nagybátyját, hogy tudott a dologról s ő rendezte azt. E követek nem nyertek nyilvános kihallgatást, minek okáúl a pápa azt hozta fel,[1]) hogy a magyar király a kiátkozott Bajorral tart fenn szövetséget s érintkezést. E dolog nagy elégületlenséget keltett az egyház irányában a magyar királyban s az összes németekben ; mindazáltal nem hagytak fel Zára felmentésére s az Apuliába való átkelésre irányuló terveikkel, a mint alább el fogjuk mondani. Zára városa Szlavóniában, mint fentebb elmondtuk,[2]) fellázadt Velencze ellen s a magyar királynak és seregének az elmúlt 1345-ik évben Szlavóniából való távozása után a velenczések rögtön nagy erővel hadba szálltak, hogy szárazon és vízen megostromolják, magas zsoldon lovas és gyalogos zsoldosokat küldtek oda Lombardiából, Romagnából s Toscanából. E zsold után való kapzsiságból Firenzéből a Bondelmonti család [3]) három tagja is el ment 300 zsoldossal ; a firenzeieket mindig szemrehányással illették a záraiak, hogy barátaik létére távozzanak az ostromtól s menjenek Luccába magukat megveretni s ne szolgálják a velenczéseket, a kik Mastino úr háborújában elárulták volt őket. Igy folyt az ostrom a város folytonos megtámadása s megrohanása közt 1345 augusztustól 1346 májusig ; [4]) belülről pedig folyton kikirohantak csatározásokra és csetepatékra s bátran megrohanták a tábort. A záraiak attól való féltükben, hogy a hosszú ostrom alatt kifogynak az élelemből, a magyar királyért küldtek, a ki a záraiak küldötteitől vett értesülés után Apuliába való átkelésére irányuló terveinek előmozdítása végett 30000-nél több magyarral s némettel, nagyobbrészt lovassal, köztük jó 20000 ijjász, a többi kiváló lovas, Szlavóniába jött. Jöttének hírére a velenczések néppel s hajókkal erősítették hadseregüket s még azelőtt erőszakkal akarták a várost elfoglalni, mert nem akarták őt a nyilt mezőn bevárni. 1346

---

[1]) Magyar s nápolyi pártról a biboros testületben a XII. k. 60. fejezete tudósít. — [2]) XII. 48. — [3]) Előkelő guelf család, melynek János nevű tagja (Johannes de Montebonis) 1431—1447 közt kalocsai érsek volt. — [4]) Ez ostromnak legközvetlenebb s legbővebb forrása az 1344—47. márcz.-ig terjedő eseményeket tárgyaló Obsidio Jadrensis libri II. c. kis monografia. L. Baumgarten F. Századok. 1902. 40. l. u. o. 326. l. egy névtelen hasonló tárgyú műve.

május 16-án a tengeren nagy rohamot rendeztek 4 nagy bástyás hajóval s falra vethető repülő hidakkal, 20 fedett bárkával s ostromgépekkel, 40 tutajjal s 32 sok ijjászszal felszerelt gályával, úgyszintén szárazon egész haderejükkel, mely szárazon s vízen 17000 fegyveresnél többre rugott, köztük 4000-nél több ijjász. Az ütközet heves és kemény volt s reggeltől estig tartott a nélkül, hogy bármit is nyerhettek volna, mivel a záraiak jó harczosok voltak s bátran védekeztek. Este felé a velenczések szedelőzködése közben kitárták a város egyik kapuját s csatározás közt bátran üldözőbe vették őket s a velenczések népéből több mint 500-at leöltek s igen sokat megsebesítettek.[1]) A velenczések belátták, hogy rohammal nem vehetik be a várost s azon hírre, hogy a magyar király seregével Zárától 30 mf.-nyire van s mindennap közeledik, a velenczések a város közeléből tábort bontottak s Zárától egy fél mf.-nyire a tengerparton lévő halomra húzódtak, azt árokkal, czölöpzettel s fatornyokkal bástya [2]) módjára megerősítették. A magyar király seregével a városhoz való közeledése közben fegyveres népének egy részével ütközetre szólította a velenczéseket, de semmi áron rá nem álltak, hanem több napon át nagy félelem s élelemhiány között bástyájuk mögé zárkózva maradtak. A magyar király ellátta Zárát élelmiszerekkel, a miknek nagy szükségét látta volt s némelyek azt mondják, hogy ismeretlenül személyesen is bement, hogy bátorságot öntsön a záraiakba. A velenczések állandó alkudozásban álltak a királylyal követek útján, hajókat igértek neki segítségül az Apuliába való átkelésre, de a maguk uralma alatt akarták tartani Zárát, némi felsőbbségi adót juttatva neki.

E feltétel azonban nem tetszett a királynak s így semmi sem lett belőle. A velenczések azonban pénzükkel megveszte-

---

[1]) A magyar sereg létszámára vonatkozó eltérő adatokat l. Domanovszky S. és Vértesy J. Nagy Lajos első hadjárata Velencze ellen (Századok 1900, 915. l.) cz. értekezésében. — [2]) Ez ostrom egyik jelenetét ábrázolja Tintoretto (Jacopo Robusti) falképe a velenczei doge-palotában. Az Anonymus Jadrensis említi, hogy a magyarok e favárat Seecachnak (székács) nevezik (I. 18.). Lucius szerint Scekach, Kükülleinél Scekach, a Dubnici krónikában Sticatum. V. ö. Pór A. i. m. 45. l.

gettek nehányat az ő magyar bárói közül,[1]) a kik hűtlenül azt tanácsolták uruknak, hogy térjen vissza Magyarországba, mivel azon évben az élelmiszer nagyon drága volt Itáliaországban, a mi részben igaz is volt [2]) s hajókat sem rendelt az Apuliába való átkelésre. Mire visszatért Magyarországba ; Zárát felszerelve hagyta. A velenczések bástyája nagy költségükre az őrség gyakori felváltása miatt azon az egész nyáron fennállott ; s jócskán szükség is volt rá, mert a városbeliek gyakran támadást intéztek ellene. A viszontagságok nagy betegeskedést s halandóságot támasztottak köztük és sok nép halt meg, köztük a fent említett három Bondelmonti polgártársunk több emberünkkel együtt, úgy hogy alig tért vissza negyedrészük.

60. — *Károlynak, János cseh király fiának római királylyá való választása.* Az 1346-ik év ápril havában Károly, János cseh király fia megjelent a pápai udvarban s a pápa kezdeményezéséből a franczia király rábeszélésére kieszközölte, hogy Bajor Lajos ellenében császárrá válaszszák ; a franczia király ugyanis biztosabb támaszra s pártfogóra talált volna benne, a mire ugyancsak szüksége lett volna . . .[3]) az említett választás minden bizonynyal az ő atyjára, János cseh királyra esett volna, ha betegségében szemevilágát szinte egészen el nem vesztette volna. Az említett Károly ellenben 36 éves, derekas, bölcs s tekintélyes uralkodó volt. A mondott választás s András király megöletése miatt s azért, mert a pápa nem adott kihallgatást a magyar király követeinek, nagy egyenetlenkedés támadt a biborosok testületében. A biborosok két pártra szakadtak, az egyik párt feje Pelagorga gróf biboros testvére volt, a ki a nevezett Károly úr megválasztását kívánta s ellentmondott a magyar királynak, a franczia biborosokkal tartott s mindenben a franczia királynak kedvezett ; a másik párt feje Comingia gróf biboros testvére volt, a gascognei biborosokkal s híveikkel, a kik mindenben az ellenkezőjét akarták ; mindkettőnek nagy

---

[1]) Az árulást szerzőnkön kivül az Anonymus Jadrensis s a Dubnici Krónika s egy másik névtelen (Muratori XVI. 285.) említi s legtöbb történetírónk tényként fogadja el. L. Baumgarten F. czáfolatát a Századok 1902. 114. l. Pór A. id. mű. 96. l. — [2]) Az 1346-iki inség s az élelmiszerek árának leirását l. a XII. k. 73. fejezetében. — [3]) Ekkor folyt a 100 éves háború, a melyben Bajor Lajos VI. Fülöp franczia király ellenfelével. III. Edward angol királylyal kötött szövetséget.

hatalma s kísérete volt s annyira ment a dolog, hogy nyilvános gyűlésen a pápa előtt gyalázták egymást s gorombáskodtak egymással; Comingia szemére vetette Pelagorgának, hogy részese András király meggyilkoltatásának, egymást kölcsönösen a szentegyház árulójának nevezték, mindkettő felkelt helyéről, hogy egymásnak menjenek s meg is tették volna, mivel mindenik el volt látva támadó fegyverekkel, de a többiek közbevetették magukat, mire az egész udvar felfordult s fegyverre kelt. Erre a többi biborosok is valamennyien embereikkel együtt elzárták házaikat s jó ideig fegyverben álltak, mígnem a pápa s a többi biborosok kibékítették őket; de a rosszakarat megmaradt köztük; ilyen állapotba hozta a mi római apostoli szentegyházunk kollégiumát az ő biborosainak egyenetlenkedése. S ez nagyobbára a pápák bűne, a kik ilyen biborosokat választanak, mint ez a két nagy és hatalmas gall s a hozzájuk hasonlók, a kik ilyen példát adnak nekünk, világiaknak, mert éppen ellenkezőjét teszik a szent apostolok példájának s a krisztusi alázatosságnak, kinek rendjét ők képviselik. Isten vezesse őket az alázat szent ösvényére a szentegyház békéjére s erősítésére. Az elmondott viszály azonban nem akadályozta a pápát abban, hogy Bajor Lajos és fia s minden segítőjük s pártfogójuk ellen újabb eljárást ne folytasson és sok czikkelyben meg ne foszsza őket a császárság minden czímétől; ezt az ítéletet az udvarban kihirdettette, azután szétküldte az egész keresztény világba, hogy annál inkább valósíthassa szándékait. S ezt helyesen tette, mert Bajor Lajos ... üldözte a szentegyházat: azután támogatását az említett Károly úr személyének császárrá választására fordította. A választók egyike, a mainzi érsek nem akarta rá adni szavazatát, mire a pápa letette s kívánságára egy másikat nevezett ki s ezzel is erősítette állását. A nevezett Károly a pápa áldásával elhagyta az udvart s felmentvényt kapott, mely szerint azon szokás ellenére, hogy a választásnak Németországban, Nürnbergben, az első koronázásnak a szokásos ünnepélyességgel Aachenben kellett megtörténnie, ő ott tehesse azt, a hol neki tetszik, hogy a Bajor vagy fiai a többnyire, vagy szinte egészen velök tartó németség erejével ebben meg ne akadályozhassák őt. A saját országába érkezte után 1346 jul. 12-én az említett Károlyt rokonai, a kölni és trieri érsekek, valamint a pápa által újonnan választott mainzi érsek

és a szász herczeg római királylyá választották, atyja pedig, a cseh király, Luxenburgi Henrik császár fia, megerősítette; hiányzott a bajor herczegnek s fiának, a brandenburgi őrgrófnak szavazata; a legtöbben azonban az elmondott választást semmibe sem vették s őt papcsászárnak nevezték ...

66. — *A crécyi ütközet. (1346 aug. 26.)* Az angolok kiéhezve, nagy viszontagságok közt folytatták útjokat s aug. 25-én, pénteken nappal s éjjel jó 12 picárd mérföldet tettek meg pihenés nélkül nagy fáradalmak s éhség közt s Amiens közelében attól 6 mf.-re egy erdő alján fekvő Crécy nevű helyhez s mezőváros-hoz értek. Egy kicsiny, de mély folyón kellett egyenként vagy kettesével átkelnöik s ellenállás nélkül átmentek a szoroson. Annak hallatára, hogy a franczia király követi őket, azon helyen a községen kívül Crécy s Albavilla in Ponti közt egy halmon tábort ütöttek; s mivel hallották, hogy a francziáknál sokkal kevesebb hadi népök van, a maguk biztosítása s erősítése végett saját s a vidékről való szekerekkel vették körül hadseregüket, egy bejáratot hagytak azon szándékkal, hogy ha nem kerülhetik el a csatát, készek megütközni s inkább a csatamezőn, mint éhen elveszni, mivel visszavonulásról szó sem lehetett. Az angol király a szekereken elrendezte nagy számú ijjászságát, alul pedig a bombárdákat, melyek tüzzel vasgolyókat vetnek a francziák lovainak megrémítésére és szétzavarására.[1]) A rákövetkező nap pedig a szekértáborban 3 csatarendben állította fel lovasságát; az első kapitányává fiát tette,[2]) a másodiké Rondello grófja lett, a harmadiké ő maga, Anglia királya.[3]) A kik lóháton voltak, leszálltak csatalovaikkal, hegy erőre kapjanak s étel és ital által erősítsék magukat.

67. — *Fülöp franczia királynak III. Eduard angol királytól Crécy mellett Picardiában szenvedett nagy s balvégzetű veresége.* Valois Fülöp franczia király,[4]) ki seregével üldözte az

---

[1]) A tüzi fegyvernek a nyugateurópai csatatereken való első említése. Az ágyú első ábrázolására Európában szintén Toscanában a Siena mellett lévő Leccetto község San Leonardo-templomának falfestményén akadunk. Ezen 1340-ből való frescók Paolo del Maestro Neri művei s várostromot ábrázolnak egy kisebb s egy nagy ágyúval. V. ö. Századok, 1907. 350. l. — [2]) Eduard walesi herczeg (1370—1376). — [3]) III. Eduard (1327—1377). — [4]) A Valois-ház első tagja a franczia trónon (1328—1357).

angol királyt s hadi népét, annak hallatára, hogy Crécy közelében tábort ütött s ütközetre vár, bátran ellene ment, mert azt hitte, hogy a visszavonulás viszontagságai s a kiállott éhség által kifáradtan meglepheti s legyőzheti. Azt is hallotta, hogy neki háromszor annyi jó lovas fegyveres népe van, mivel a franczia hirálynak 12000 lovasa volt, gyalogsága pedig szinte számlálhatatlan, míg az angol királynak csak 4000 lovasa s valami 30000 angol s walesi ijjásza volt és még nehányan dulundacchevel [1]) s rövid lándzsával. S az angol tábor közelében, egy hajítógép vető távolságára attól, 1346 aug. 26-án, szombati nap 9 óra után, a franczia király az ő módjuk szerint három csatasorban állította fel népét. Az elsőben jó 6000 genovai s más olasz ijjász volt Carlo Grimaldi úr s Ottone Doria vezérlete alatt; ez ijjászokkal volt lóháton János cseh király, fiával, Károly úrral, választott római királylyal, több más báróval, s mintegy 300-ra menő lovaggal. A második csatarendet a franczia király öcscse, Károly, Lanzona [2]) grófja vezette több gróffal s báróval, 4000 főnyi lovassal és számos gyalogossal. A harmadik sort a franczia király vezényelte, társaságában a többi nemes király, gróf s báró és hadának egész hátralévő része, számlálhatatlan lovas és gyalog nép. Csata előtt két nagy holló jelent meg nagy károgással a két sereg fölött, azután egy kevés eső esett, melynek elálltával kezdetét vette az ütközet. Az első csatasor, a genovai ijjászok a többi lovassal együtt az angol szekértábornak nyomúltak s nyilazni kezdtek, de hamarosan visszaverték őket, mivel a szekereken s azok alatt a nyilak ellen védő ponyvák alatt, továbbá az angol király csatasoraiban, a melyek a szekértábor belsejében a lovasok közt felállított csatarendben voltak, miként fentebb mondtuk, 3000 angol s walesi kézijjász volt, úgy, hogy a míg a genovaiak egy nyilat lőttek ki a gépíjjal, amazok háromszor is nyilaztak a kézíjjal, úgy hogy valóságos nyílfelhőnek tetszett s egy sem hullott hiába, a nélkül, hogy embert vagy lovat ne sebesített volna, nem is tekintve a bombárdok lövéseit, melyek oly rengést és zajt csináltak, mintha Isten dörgött volna sok ember halálával s ló pusztulásával. Még rosszabb volt a franczia seregre nézve a csatatér szűk volta, mely csak annyi volt, mint az angol király szekerei-

[1]) Egy angol szó olaszos átírása, dákos, vivó dárda. — [2]) Alençon.

nek nyílása s a Lanzona grófja előtt álló második csatarend előnyomulása a szekereknek szorította a genovai ijjászokat, úgyhogy nem tudták magukat kormányozni s ijjaikkal sem nyilazhattak, mivel alsó helyzetüknél fogva ki voltak téve a szekereken lévő ijjászok s a bombárdák folytonos támadásának, minek következtében sokan megsebesültek s elestek. Ez okból a nevezett ijjászok nem állhatták tovább, mivel a katonák s azok lovai annyira a szekértábornak szorították őket, hogy futásnak eredtek, minek láttára a franczia lovasok s gyalogság árulóknak tartva őket, maguk is ölni kezdték őket, úgyhogy csak kevesen menekültek el. A franczia király első ijjász-csatarendje futásának láttára IV. Eduard, az angol király fia s Wales [1]) herczege, az 1000 lovasból s mintegy 6000 walesi ijjászból álló első csatasor vezére, lóra kapott s kivágtatott a szekértáborból s megrohanta a franczia király lovasságát, a hol az elsősorban jelen volt a cseh király fiastól,[2]) Lanzona grófja, a franczia király öcscse, a flandriai gróf, Brois grófja,[3]) Alicorte grófja s Giani d'Analdo úr [4]) sok más gróffal s nagy báróval. Az ütközet heves s kemény volt, mivel rögtön követte őt az angol király második csatarendje, melyet Rondello grófja vezetett s legfőként a genovaiak futása miatt futásnak indították a francziák első s második harczrendjét. Ez összecsapásnál esett el János cseh király s a franczia király öcscse, Lanzona grófja, több gróffal, báróval, lovaggal és számos gyalogossal. A franczia király népe hátrálásának láttára a harmadik csatarenddel s hada egész hátralévő részével az angol harczrendre ütött s a maga személyében a hősiség csodáit követte el, úgy, hogy a szekértáborba való visszahúzódásra bírta az angolokat s meg is verte volna őket, ha a tartalékban nem állt volna Edvárd király a harmadik csatasorral, mely övéinek támogatására a szekértábor egy másik nyílásán az ellenség háta mögött a szekérsánczból kijött s bátran ellenségeire rohanva, oldalba támadta őket gyalogos ijjász és lándzsás walesijeivel s angoljaival egyedül a lovak felhasogatására törekedve. De a legjobban az zavarta a francziákat, hogy népük nagy száma folytán, mivel annyian

---

[1]) Guales. A fent említett fekete herczeg korai halála miatt tényleg soha sem jutott trónra. — [2]) Vak János a Luxenburg-házból és fia IV. Károly császár. — [3]) Blois. — [4]) Hainaut (Hennegau).

voltak lovon s gyalog, azon hitben, hogy így áttörhetik az angolokat, csakis lovaikkal való előnyomulásra gondoltak s annyira egymásra torlódtak, mint a hogy Courtrainél történt velük a flamandokkal szemben,[1]) főként pedig az elesett genovaiak akadályozták őket, a kik az első csatasor áttörése óta egészen elborították volt a földet, továbbá az elesett lovak s katonák, mert az egész harcztér teli volt velük, s a bombardáktól s nyilaktól megsebesültekkel, úgyhogy a francziáknak egyetlen lovuk sem maradt sebesületlen és számlálhatatlan halottjuk volt. A fájdalmas ütközet estszürkület előttől még éjjel két óráig tartott. Végül nem tarthatták tovább a francziák s futásnak eredtek. A franczia király éjjel sebesülten a rheimsi érsekkel, az amiensi püspökkel, Alzurro grófjával s a franczia-országi kanczellár fiával s 60 lovassal a viennei dauphin zászlaja alatt Amiensbe futott ; a saját királyi zászlói s lobogói ugyanis egytől-egyig leverve a harcztéren maradtak. A sereg éjjel lovon s gyalog futott s tulajdon országuk parasztsága fosztogatta s ölte őket s e módon a különbeni üldözés nélkül is sokan vesztek el. A rákövetkező vasárnap reggel az éjjel megfutott francziák egy része, mintegy 800 lovas és gyalogos, köztük az első vereségből elmenekült Károly úr, a választott császár, nem tudva hova futni, a csatatér mellett az erdő közelében egy dombra húzódott s ellenállásra készült. Az angol király Orbi grófját s a chiarantániai grófot küldte ellenük sok lovas és gyalogos néppel. Megrohanták őket s mint afféle megvert népet, csekély ellenállás után megszalasztották, sokat elfogtak s megöltek ; maga Cseh Károly úr három sebbel a Riscampo kolostorba futott, a hol a biborosok voltak. Ugyan-e vasárnap reggelen ért a harcztérre a lotharingiai herczeg, a franczia király unokaöcscse, ki tartománya 3000 lovasával s 4000 gyalogosával jött segélyére, a nélkül, hogy az éjjel végbement ütközetről s vereségről tudomása lett volna s azt sem tudta, hogy ki lett a győztes. A franczia király fentebb említett s féltében a dombon sorakozó népének láttára nekiment s az angolokra ütött, de rögtön leverték s a herczeg 100 lovagjával együtt halva maradt, gyalogságának nagyobb része is elesett, a többi elfutott. A franczia király e súlyos veresége alkalmával a legtöbb jelenvolt szinte

---

[1]) Courtrai mellett a flamandok 1302-ben legyőzték Artois Róbertet.

egybehangzó állítása szerint jó 20000 lovas és gyalogos esett el számlálhatatlan lóval együtt, 1600-nál több gróf, báró s nemes lovag a lovas csatlósok nélkül, kik 4000-nél többen voltak s ugyanannyit elfogtak s valamennyi menekült nyílsebet kapott. A többi hírneves úr közt halva maradt ott János cseh király a kíséretében lévő öt németországi gróffal együtt ; Lanzona grófja, a franczia király öcscse, a flandriai gróf, Boris grófja, Lorraine herczege, Sansurro grófja, Allicorte grófja, Albamala grófja, Salerámi grófnak a cseh király mellett volt fia, a genovai Carlo Grimaldi s Ottone Doria és sok más úr, a kikről nincs tudomásunk. Eduard király két napig maradt a csatatéren, ünnepélyesen elénekeltette a Szentlélek miséjét, hálát adott Istennek a győzedelemért, gyászmisét szolgáltatott, a helyet beszenteltette s végtisztességben részesített elesett ellenséget s barátot egyaránt ; a halottak közül kiválasztotta s gyógyíttatta a sebesülteket, az alsó népnek kiadta bérét s útnak eresztette őket. A feltalált nemes urakat előkelő módon temettette el egy közeli monostorban ; a többi közt kiváló tiszteletben s végtisztességben részesítette János cseh király tetemét, mint királynak testét, megsiratta halálát, gyászt öltött maga s bárói, a testet pedig nagy tisztelettel fiának, Károlynak küldte a Riscampo kolostorba, a honnan fia Németországba Luxenburgba vitte. Ennek megtörténtével az említett Eduard király szerencsés győzelmével, mert a francziákhoz képest kevés embert vesztett, harmadnap odahagyta Crécyt s Mosternoloba ment. O sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, vagyis latinul, szentek szentje, a hadak ura Istene, mekkora a te hatalmad mennyben s földön s főként a csatákban ! mert gyakran megesik, hogy kisebb sereg s haderő legyőzi a nagyobb hadakat, hogy kimutassa az ő hatalmát s lealázza a dölyföt s gőgöt s megbüntesse az uralkodók s népek bűneit. Ez ütközet is jól kimutatta hatalmát, mert a francziák háromszor annyian voltak, mint az angolok. S nem is jogos ok nélkül érte a veszedelem a franczia királyt, mert más bűnei közt nem is említjük az angol király s a más bárói ellenében örökségük, uradalmaik elfoglalása által elkövetett jogtalanságokat, de több mint 10 évvel azelőtt esküt tett János pápának s felvette a keresztet, megigérte, hogy két év alatt a szent föld visszahódítása céljából a tengerentúlra megy, lefoglalta egész országában a tize-

det, mindennemű segélyt s jogtalan háborúkat viselt keresztény uralkodók ellen ; ez okból vesztek el s lettek a szaraczénok rabszolgáivá a tengeren túl az örmények s 100000 más keresztény, a kik beléje vetett bizalmukban kezdtek harczot a siriai szaraczénok ellen. S ezzel elég legyen ebből.

69. — *Miként foglalta vissza Melazzot az ifjabb Lajos, ki Siciliát bírja s tárgyalt a magyar királylyal rokonság kötése dolgában.* 1346 aug. 5-én az ifjabb Lajos, don Federigo fiának, don Pieronak fia, ki Sicilia szigetét bírja, a mint gyámjától s nagybátyjától don Guiglielmotól, egy harczias férfiútól s a siciliaiaktól értesült az apuliai királyi ház s Róbert király örököse között az ifjú András király halála miatt kitört viszályról, szárazon s vizen ostrom alá fogta az említett királyiak kezén levő Melazzo városát Siciliában s huzamosabb időt töltött ostromával, mivel nagyon erős volt s jól fel volt szerelve hadi néppel s élelmiszerekkel. Az őrség kapitányai azonban, mivel a királyiak közt beállt visszavonás miatt nem kapták meg sem a maguk, sem a helyőrség zsoldját s azt is belátták, hogy a Királyságból sem engedélyt, sem felfrissítést nem nyerhetnek, egyezségre akartak lépni a siciliaiakkal s a tőlük kapott pénzért a nevezett napon átadták nekik a várost. Ugyane hónapban jöttek a magyar király követei, hogy óvást emeljenek az említett királyi csapatoknak a Siciliát birtokló ifjabb Lajossal kötött szövetsége ellen s a Királyságba való átkelésre 30 gályát kivántak a magyar király zsoldjába. Guiglielmo, a nevezett ifjabb Lajos nagybátyja s gyámja, ki Athene herczegének nevezte magát s Siciliát kormányozta volt, azon törte a fejét, hogy sógorságba lép a nevezett Lajossal, elvenné a magyar király nővérét s 40 fegyverzett gályából álló segélyt igért neki az említett Lajos zsoldjában a Királyságba való átkelés czéljára s az elbeszélt szövetség s házasságkötés megerősítése végett egy fegyveres gályán követeket küldött Magyarországba. A mint a siciliai követek Magyarországba értek, Sicilia független királyaként való elismertetését követelték s Reggiot s az ő nagyatyja, don Federigo birtokában volt más calabriai városokat kívánták ; e kívánságot a magyar király nem fogadta el, de meghagyta volna nekik a szigetet bizonyos jövedelmekkel együtt, a magyar királynak, mint hűbérurának a királyi czímmel a felsőbbség s a felebbezés maradt volna meg. Ebbe azonban nem mentek

bele a siciliaiak s abban maradt az alkudozás, melyet utóbb az apuliaiakkal folytattak, hogy mily eredménynyel, alább mondjuk el a maga helyén s idejében, ha megint e tárgyra kerül a sor.

71. — *Az apuliai királyságban ez időtájt történt változásokról.* A nevezett 1346-ik év okt. 8-án d'Ombruno bibornok pápai követ ment Firenzén keresztül az apuliai királyságba, hogy az András király halála miatt a királyi házban beállott viszályok következtében az egyház nevében a maga kormányzatába vegye azt s a firenzeiek nagy tisztelettel fogadták. A mint a Királyságba érkezett, a királyi ház tagjai s a királynő részéről rossz fogadtatásra s még rosszabb engedelmességre talált ; és Aquila városában fellázadt kíséretével együtt Lallo úr egy odavaló polgár, Fuligno urának, Ugolino de Trinci úrnak támogatásával s a magyar király felszólítására az Abruzzok több más városa. Az egész ország megromlott, az utakon raboltak, ki mentől jobban bírta. A legátus és a királyné több urat nevezett ki igazságszolgáltatásra, de kevesen engedelmeskedtek nekik és féltek tőlük. A legátus ily romlottnak találván az országot, Beneventoba költözött és kevésre tartották a székvárosban.

74. — . . . A franczia, angol s magyar királyokat kivéve nincs a keresztény világban több oly hatalmas uralkodó, mint Luchino úr ;[1]) állandóan 3000-nél több, olykor 4—5000, sőt több lovagot tartott zsoldjában, úgy, hogy nincs keresztény király, a ki ennyit tartana . . .

75. — *Hogyan győzte le Fondi grófja a királynőnek, András király egykori nejének hadait.* Ez időben Fondi grófja, Bonifácz pápa unokaöcscse, a magyar király felszólítására elfoglalta Terracinát s Itri várkastélyát Gaeta mellett, hogy e részről is háborút indítson a királynő s a nápolyi királyi ház tagjai ellen, a kik vagy 600 lovagot s igen sok gyalogost küldtek a Királyságból az említett Itri várának megszállására. A gróf összeszedte Campániából minden erejét s 200 német lovasával együtt 400 lovasa s igen sok gyalog népe volt s e haddal megtámadta az említett sereget s megverte azt ; sok rabot ejtett és sokan estek el, Gaeta városa pedig szinte elpártolt és saját maguk tartották magukat, a nélkül, hogy a királyi háznak vagy a nápolyi királynőnek engedelmeskedtek volna. Ugyanezen időben októ-

---

[1]) Visconti.

ber elején meghalt Nápolyban francziaországi Valois Károly úr leánya s a Tarantoi herczeg neje,[1]) ki konstántinápolyi császárnénak neveztette volt magát. Azt beszélték róla, hogy unokahugával, András király nejével s több más báróval s úrral együtt ő rendezte a nevezett király megöletését, a mint fentebb az András király haláláról szóló fejezetben elbeszéltük volt, hogy nőül adja őt fiának, Tarantói Lajos úrnak, a mint utóbb meg is történt, a mint azt valamivel alább elbeszéljük. Férje, a herczeg halála után rossz hírű személynek tartották, ha ugyan igaz volt, a mit nyiltan beszéltek, hogy a többi szeretője közt barátul tartotta Niccola Acciauoli urat, a mi polgártársunkat is, lovaggá, nagyon gazdaggá s nagygyá tette őt.

81. — *Hogyan hódolt meg Zára városa Szlavóniában a velenczéseknek.* Az említett év deczemberében, Szent Tamás napján Zára városa Szlavóniában, melyet a velenczések oly sokáig ostromoltak, élelemhiány miatt személyük s vagyonuk sértetlensége mellett megadta magát Velencze községének, azon módon maradván Velencze uralma alatt, mint a felkelés előtt voltak. A magyar király pedig, kinek felszólítására s biztatására lázadt volt fel s a ki jog szerint ura s felebbvalója volt, a mint fentebb elmondottuk volt,[2]) a Szlavóniában uralkodó inség s éhség miatt nem menthette föl, sem maga nem jöhetett, sem seregét nem küldhette s fel sem szerelhette. Sőt az említett magyar királynak az egész Itáliában, főként pedig Szlavóniában uralkodó inség s éhség miatt Apuliába sem sikerült átkelnie.[3])

89. — *Hogyan lázadt fel Aquila az Abruzzok más városaival együtt az apuliai királyi ház ellen.* Az említett évben Aquila úgyszólván elszakadt volt az apuliai királynőtől s a királyi ház tagjától, Róbert király örököseitől s egy bizonyos Lari del'Aquila úr [4]) tette magát ott úrrá a magyar király nevében. Május havában az említett király nevében Aquila városába érkeztek a magyarországi érsek s Magyar Miklós úr. Ez a Miklós úr mint András király nevelője annak megöletésekor már a Királyságben volt.[5]) Az említettek nagy pénzösszeggel jöttek Aquilába

[1]) Valois Katalin. — [2]) XII. 59. — [3]) V. ö. Pór: Id. mű. 100. l. — [4]) A XII. 71. fej.-ben említett Lallo Campennesco. — [5]) Talán Vásári Miklós, akkoriban nyitrai püspök, ki Erzsébet királyné kíséretében 1343-ban járt Nápolyban s a jelzett időben a fentihez hasonló küldetésben járt el.

az aquilabeliek fenntartása végett s hogy lovas- s gyalogfegyveres népet fogadjanak az említett magyar király zsoldjába, úgy hogy rögtön 1000 sőt több lovast szereztek. Junius havában beszáguldozták az országot, az Abruzzok több városa elpártolt a királynőtől s a királyi herczegektől s a magyar királyhoz állt. Ezek voltak : Civita di Chieti, Civita di Abruzzi, Popoli Lanciano s Guardia más helységekkel s várkastélyokkal együtt s ostrom alá fogták Sermona városát.[1]) A mint a királyi herczegek ezt Nápolyban meghallották, a Királyság báróiból és zsoldosokból 2500 lovas és számos gyalogos fegyverest szereltek fel s a Durazzói herczegnek, Giani úr fiának s Róbert király unokájának kapitánysága alatt Sermona felmentésére jöttek. Ennek hallatára az ostromló aquilaiak némi kárral felszedelőzködtek s a város őrizetére Aquilába vonúltak vissza, azt megerősítették s élelemmel ellátták. A Durazzói herczeg naponként növekedő seregével Aquila város megszállásához látott s egészen augusztus végéig időzött ott a környék pusztításával. Több összecsapás és csetepaté ment ott végbe, hol az egyik, hol a másik fél hátrányára. Ez állapotban érkezett Itáliába 200 fegyveres lovas magyar s német nemessel és sok pénzzel a pécsi püspök,[2]) a magyar király természetes testvére [3]) (bölcs s fegyver dolgában derekas úrnak mondták) s Forliban[4]), Romagnában szállt meg, miután már jóval előbb átkelése alkalmával Mastino della Scala úr s utána az összes romagnai uralkodók részéről kegyes fogadtatásban részesült s annyi lovas és gyaloghadi népet bérelt fel, a mennyit csak kaphatott. Igy ért Fulignoba, úgy hogy az ő s a zsoldjába fogadott haddal együtt Ugolino de'Trinci úr vezetése alatt több mint ezer lovas állt Fulignoban, mely egészen a magyar király részén volt, s Aquilában s körülötte az országban jó másik ezer állt a magyar király zsoldjában. Ennek hallatára az Aquila ostromán lévők, mivel már letelt a három hónapos szolgálati idő — ennyi ideig kötelesek a bárók a koronát szolgálni — és zsoldot sem kaptak a koronától,

---

[1]) Sulmona, az ókori Sulmo. — [2]) Pór A. (Nagy Lajos 143. l.) szerint Garai János veszprémi püspök járt el a fentihez hasonló küldetésben. — [3]) Lajos természetes testvére az 1317 tájt született Kálmán győri püspök volt. V. ö. Pór id. mű. 22. l. U. ő. Századok, 1902 612. l. — [4]) Bolognától délkeltre.

oszlani kezdtek. Az első, a ki eltávozott, Sanseverino grófja volt, a kiről azt mondták, hogy jobban szerette a magyar király uralmát, mint a királyiakét ; s az ő távozása után rendetlenül elment valamennyi s némelyek némi kárt is szenvedtek az aquilabeliektől. A mint a magyar királynak Fulignoban volt népe Aquilába ért, beportyázták a vidéket, elfoglalták s felégették Leonessa várát.

99. — *Hogyan vette nőül Lajos úr, Taranto herczege Apulia királynőjét, az ő édes unokatestvérét.* Az említett 1347-ik év augusztus 20-ikán Lajos úr, a néhai Tarantói herczeg másodszülött fia, nőül vette anyai részről való édes unokanővérét, Johanna királynőt, a néhai calabriai herczeg leányát, András királynak, a magyar király fiának egykori nejét. S VI. Kelemen pápa felmentést adott e gyalázatos rokoni összeköttetéshez s Calabria herczegévé tette őt. S ez nagybátyjának, Pelagorgo biborosnak utánjárására s munkájából történt, a miért az összes keresztények, a kik csak hallottak róla, gáncsolták s a ki csak tudott róla, úgy értelmezte s mondta, hogy rossz vége lesz ennek az annyira utálatos bűnnek, mindamellett, hogy nyiltan beszélték, hogy az említett Lajos úr már férje, András király életében viszonyt folytatott vele s mint fentebb elbeszéltük,[1]) több mással együtt, kik azt végrehajtották, mindketten értelmi szerzői voltak András király durva s ocsmány meggyilkolásának, a miből sok rossz következett, a mint alább említeni fogjuk.

103. — *Hogyan hódolt meg a magyar királynak Sermona városa több más helységgel együtt.* Az említett 1347-ik év október havában a magyar király népe Sermonát tartotta megszállva és sem a királynő, sem a többi királyiak nem mentették fel ; a város az esetre, ha 15 nap alatt nem jő felmentés a következő feltételek mellett a magyar király hatósága alá adta magát : megmaradnak Róbert király idejéből való mentességeik és szokásaik, tíznél több zsoldos vagy fegyveres ne menjen egyszerre a városba, hacsak a magyar király saját személyének vagy testvérének kíséretében nem ; s ezekre nézve húsz kezest adtak a város legjobbjai közül. Sermona megszerzése után nem volt ember az Abruzzokban, a ki a magyar királynak ne engedel-

---

[1]) XII. 51.

meskedett volna. S november havában a magyar királynak Aquila körül központosított hadából 1500 lovas igen sok gyalogossal átkelt a Cinquemigliai hegységen, alászállt a Terra di Lavorora,[1]) bevette Sarnot s Venafri s Teano ősi városait, melyeket Novello gróf fia tartott volt ; a piaczot, s a jövedelmeket a nevezett sereg rendelkezésére bocsátották, mivel — miként atyja — jobb szerette a magyar király uralmát a királyi ház többi tagjaiénál. S Fondi grófja, VIII. Bonifácz pápa unokaöcscse, a magyar király jelvényeivel s fegyveres népével San Germanoba [2]) vonúlt.

104. — *Hogyan egyesítették az apuliai királyi házbeliek erejüket Capovánál.* A mint a királynő s a többi királyiak, kiknek fejévé Tarantói Lajos úr tette volt magát, ki András király említett nejét vette volt el, hírét vették, hogy Sermona s az Abruzzok más városai a magyar király hatósága alá adták magukat, hirtelen Capova városa körül összpontosultak, hogy megakadályozzák a magyar király haderejének a Volturnon való átkelését s Nápoly felé való menetelét. A tarantói fejedelem s a Durazzói herczeg több más báróval s haderejükkel jöttek s Lajos úrral egyesülten több mint 2500 jól s gazdagon felszerelt lovas és nagyszámú gyalog-nép gyült össze s táborozott a városban s azon kívűl s napról-napra annyira nőtt erejük s hatalmuk, hogyha az említett királyiak egyetértők s állhatatosak lettek volna, a magyar király minden hadereje, még ha ő maga személyesen el is jött volna, nem lett volna elég az átkelésre. De ha Isten valakit bűnei miatt el akar ítélni, elveszi az uralkodók s népek erejét s egyetértését. S így történt a nevezett királyiakkal is ; kevés szilárdság volt bennük s csak szineskedtek egymás irányában s egyesek közülök s a Királyság bárói közül titkos levelezést folytattak a magyar királylyal. Ez állapotban hol az egyik, hol a másik fél kárára több összeütközés ment végbe a királyi csapatok s a magyar királyé közt . . . A királynő s a többi királyiak november közepén leveleket s követeket küldtek Firenze községéhez 600 lovasból álló segélyért : bölcsen azt felelték nekik, hogy a mi községünk nem hajlandó az ő királyi házuk háborús ügyeibe avatkozni, hanem

[1]) Campania termékeny rónája Caserta s Nápoly közt. — [2]) A Garigliano egyik mellékvölgyében.

mint kedves barátaik s felebbvalóik irányában beavatkozik a béke ügyében.

105. — Az említett 1347-ik év októberében a magyar király követei jöttek Rómába, a tribunnak s a római népnek ajánlva magukat, s a magyar királyt a nép közfelkiáltásával a római nép szövetségébe s társaságába fogadták . . .

107. — *Hogyan jött a magyar király Itáliába, hogy öcscse, András megbosszulása végett Apuliába menjen.* Lajos, Magyarország királya, nem felejtette el öcscsének, Andrásnak, a kire, mint egy fentebbi fejezetben bőven elmondtuk volt,[1]) kellett volna szállania Apulia és Sicilia királyságának, kegyetlen s gyalázatos halálát s kapitányai s hadinépe is, a kik fellázították volt számára Aquila városát, egyre szerencsésen haladtak előre, a mint fentebb amaz eseményeknél említettük volt. Nem akarta hát tovább halogatni a bosszúhadjáratot s az időt is alkalmasnak látta Apulia királyságának megszerzésére, mely nagyatyjának, Martell Károly királynak örökségeként jog szerint őt illette. 1347 nov. 3-án,[2]) szombaton reggel napkelte előtt egy órával jó szerencsével kiindult Magyarország Buda nevű várossából vagy 1000, avagy még több válogatott magyar lovaggal, számos bárójával s nagy kincscsel s költeni való kivert forintokkal, melyeket nagy bőségben aranyból veretett Magyarországban a mi firenzei aranyforintjaink mintájára, kivéve a nevet, mely így szólt : Lajos Magyarország királya.[3]) Magyarországban öcscsét, a lengyel királyt hagyta anyjával s nejével s elrendelte, hogy mihelyt az idő engedi, folyvást küldjenek utána fegyveres népet, mivel az előbbi évben s még akkor is, nagy drágaság uralkodott a hegyeken túl s Itáliában is. November 26-án Udinebe [4]) ért s a patriarcha [5]) szivesen fogadta. Oda érve Velencze községének követei ajánlották neki magukat, de ő neheztelésében alig akarta őket látni s hallani, mivel Záránál egy

---

[1]) X. 222. — [2]) Lajos nov. 11-én, vasárnap indult el (Pór id. mű. 150. l.). Ez adat talán a nádor elindulására vonatkozik, aki János minorita rendi szerzetes szerint »circa festum omnium sanctorum« (nov. 1.) indult útnak. — [3]) Az 1335-ben vert első magyar aranyakat Károly Róbert idejéből tényleg a firenzei fiorino mintájára verték. Még Firenze védőszentjének, Keresztelő Szt. Jánosnak képe is rajtuk van. Károly Róbert aranyai 12, Lajosé 14 karátosak voltak. — [4]) Itália és Ausztria határán. — [5]) Az aquileiai pátriarcha, Bertrand.

fenti fejezetben elbeszélt s az ő becsülete ellenére történt elfoglalása miatt sértve érezte magát Velencze község részéről.[1]) A mint az említett magyar király Itáliába jött s Citadellához ért, Padova [2]) ura küldöttek útján üdvözölte őt s 500 lovast ajánlott fel neki, ő mindazonáltal nem akart bemenni Padovába. Útját folytatva, decz. 2-án Veronába vonult s Mastino della Scala úr kegyesen, nagy tisztelettel fogadta s ott időzött nehány napig.[3]) Távozásakor pedig serege 300 legjobb lovasát adta neki, hogy kísérjék egész Nápolyig. A magyar király eltávozása után nem akart bemenni Ferrarába, hanem Modena felé vette útját, a hová decz. 10-én ért. Az őrgrófok nagy tisztelettel illették. Mantova s Reggio urai közül Filippo da Gonzaga jött elébe 150 lovassal s elkísérte Nápolyig. Modenát elhagyva, decz. 11-én Bolognába ért s Bologna ura [4]) szivélyesen, nagy tisztelettel fogadta s nem engedte, hogy ő vagy népe egyetlen fillért is költsenek Bolognában s vidékén. Bolognából a Romagnan ment keresztül s az egyház nevében ott lévő gróf nem bocsátotta be sem Imolaba, sem Faenzába, hanem kívül a külvárosokban szállott meg. Forli ura [5]) Bologna vidékéig ment elébe 200 lovassal s 1000 fegyveres gyaloggal s nagy tisztelettel látta decz. 13-án Forliban, fedezte az ő s egész serege költségeit s nagy ünnepségek s úri s női tánczmulatságok közt 3 napig időzött ott s lovaggá avatta Forli urat két fiával s más romagnaiakkal s polgártársunkkal, Pazzino Donati úrral együtt. Forliból távozva decz. 16-án Riminibe ért, a hol Malatesta úr a többi urak módjára nagy becsülettel s még nagyszerűbben fogadta. Ott töltött pár napot s onnan követte őt tiszteletteljesen hada 300 legjobb lovasával Forli ura egészen Nápolyig. Az említett magyar király Riminiből Urbino felé vette útját s decz. 20-án Fulignóba ért s annak ura, Ugolino da Trinci nagy tisztelettel fogadta s három napot töltött ott. Ott érte őt egy biboros pápai követ,[6]) ki a Királyság többféle ügyéről és szükségéről értekezett vele s intette, hogy ne álljon kegyetlen bosszút a királyi ház tagjain, a szentegyház odaadó hívein s hogy a bünösök csak ketten vol-

---

[1]) XII. k. 81. fej. — [2]) Carrara Jakab ; a meghívás Pór sz. decz. 3-án történt. — [3]) Decz. 8-ig. — [4]) Pepoli Jakab. L. Pór id. mű. 154. — [5]) Ordelaffi Ferencz, Kükülleinél Franciscus de Furlino. — [6]) Bertrand biboros. V. ö. Fraknói Vilmos : Magyarország és a római szentszék I. 218.

tak s azok is elvették büntetésüket, a többi mind ártatlan volt. A mellett intette, hogy a szentegyház főuralma ellenére a pápa s biborosai beléegyezése nélkül kiközösítés [1]) terhe alatt nem uralkodhatik s nem gyakorolhat fenhatóságot az egyház tulajdonát tévő királyságban ; ezt tanácsolja s erre inti, bár a pápától nincs rá külön megbizatása s meghagyása. A mire a király bölcsen, büszke szavakkal s nyiltan felelt, mondván, hogy az ő jövetele nem lesz sem az ő, sem az egyház hátrányára s a hol kettőről szól, 200 értendő s hogy a királyság nagyatyjáról jogos öröksége s hogy ha visszaszerzi az uralmat, a mit Isten segítségével elérni törekszik, az egyházzal szemben megfelel mindennek, a mit igazság szerint tennie kell. Az igazságtalan kiközösítésre keveset ád, mert Isten, a ki nagyobb a pápánál, tudja, hogy vállalata igazságos ; s ezt egyik követünktől, egy hitelreméltó embertől tudjuk, a kinek a legátus mondta volt el. Most pedig hagyjuk egy kissé abba a tárgyat s az említett király bejövetelét, mikor s hogyan nyomult a Királyságba s az ő előhaladását, mivel nemsokára egy újabb fejezetben foglalkozunk vele s inkább beszéljünk egy fényes, nagy s előkelő követségről, melyet Firenze községe s Perugia községe is menesztett a nevezett királyhoz.

108. — *Hogyan küldött Firenze községe fényes követséget Magyarország királyához.* A firenzeiek a magyar király jöttének hírére, a mikor már Veronában volt, elrendelték, hogy ünnepélyes követséget meneszszenek hozzá ; ez pedig az alábbírt 10 nagy népemberből állt ; a nagyok, vagyis a nemesek közül egyetlen egy sem volt részese féltékenységből, nehogy a nagyok bármiben is a nép állása ellen informálják őt. S e részben a bölcs emberek kifogást emeltek a kormány s azok ellen, a kik ilyen intézkedést tanácsoltak neki, mivel anyagot szolgáltattak a nagyoknak s nemeseknek a neheztelésre, mivel ilyes dologban kizárták őket a község méltóságaiból s viszálykodásokat s polgári pártoskodást idéznek elő s kihívják az uralkodó csodálkozását. A legtisztább s legjobb elhatározás lett volna legalább három jóravaló s népszerű nemes embert küldeni az elbeszélt követséggel. De nem lehet azon segíteni, a mit a népindulat

[1]) Még XXII. János pápa (1316—34.) átokkal fenyegetett mindenkit, a ki Siciliát megtámadja. Pór A. Id. mű. 141. l.

jónak tart, bár a legtöbbször nem vezet jóra. Az említett követség tagjai a következők voltak: Antonio di Baldinaccio degli Adimari úr, a kit — bár a legnagyobb nemesek közül való volt — erényeiért kegyelemből népemberré tettek,[1]) Tommasso Corsini úr biró, Francesco degli Strozzi úr, Simone de'Peruzzi úr, Andrea degli Oricellai úr, mindhárman népbeli lovagok [2]); Antonio di Lando degli Albizzi, Giovanni di Manno de'Medici, Gherardo di Chele de'Bordoni, Pagolo di Boccuccio de'Vittori; ez utóbbi három a magyar király által avattatta magát lovaggá; s e követség valamennyi tagja a község rendeletéből hármas prémmel bélelt skarlát ruhát öltött. S minden követ 2—3 nagyon tetszetős egyenruhába öltözött társat vitt magával. Ezenkívül az említettek mindenike, ki két, ki három kétszínű, csíkos egyenruhába öltözött csatlóst vitt magával s két udvari lovag volt velük, úgy hogy 100 felé járt a lovasok száma a megfelelő málhával, úgy hogy napjainkban senki sem emlékszik ily fényes és tisztességes követségre. 1347 decz. 11-én hagyták el Firenzét s a magyar királyt Forliban érték s ott tisztelegtek nála. Nagyon szivélyes fogadtatásban részesültek s a romagnai urak is megtisztelték őket. A király óvatosságból s a maga felmagasztalása végett azt kívánta, hogy kövessék őt Fulignoig; mindazáltal Riminiben előterjesztették a követséget, mely követség s válasz ily formában történt, a mint itt alább a szónok, Tomasso Corsini úr leírta volt. Fulignoba érve, követeink arra kérték a királyt, hogy hármat közülök avasson lovaggá, mire ő kész örömmel sajátkezüleg nagy ünnepélyességgel lovaggá ütötte a fent megnevezett három követet. Másnap elhagyta Fulignot s Aquila felé ment, követeink pedig jan. 11-én Firenzébe tértek vissza. Itt alább leírjuk követeinknek Riminiben a magyar király elé terjesztett követségét, melyet a király szine előtt Tomasso Corsini úr mondott volt el a nyelvtan szerint magasztos és szép latinsággal, melyet mi irályunk követése végett köznyelve [3]) fordítottunk.

---

[1]) A születési nemesség — Grandi — az 1293-iki Ordinamenti di Giustizia szerint ki volt zárva a közhivatalokból. Nemes közügyekben csak úgy vehetett részt, ha ősi czímerét letette s beiratkozott valamely iparosczéhbe, a mit a többi közt Dante Alighieri, a költő is megtett. Más nemeseket popolánová, népemberré nyilvánítottak. V. ö. Dino Compagni 16. l. — [2]) Vagyis nemesi származás nélkül Firenze városi tanácsa avattatta őket lovagokká. V. ö. Dino Compagni I. 3. — [3]) Azaz olaszra.

109. — *Hogyan terjesztette Tomasso Corsini jogtudor úr Riminiben a követséget a magyar király elé.* Kérlek, tárd ki füleidet beszédem előtt, melyet ma a te firenzei fiaid s híveid nevében intézek hozzád. E szavak Jeremiás próféta szavai, ki könyvének bevezetésében írta volt meg őket.

»Felséges fejedelem, ki ragyogófényes csillagként veted az egész Itáliára sugáridat, ki fényeddel minden más csillogást elhomályosítasz, miként Isten szine előtt a nap és hold, a hold fényét veszti, a csillagok nem csillognak s nem ragyognak, hanem elhomályosúlnak : jelen beszédem, melyet egy ily nagy király jelenléte miatt ámulatteljes félelemmel mondok el, nagyszerű s magasztos tárgyával egekig magasztalja a királyi méltóság dicsőségét, mindenfelől szemügyre véve azt, elhatározza a királyi ház híveinek állását s ha szeretetteljes meghallgatásra talál, édes gyümölcsöket terem s kedvező jövendőt készít elő. E beszéd által a vágyteljes firenzeiek eleid s irántad való lelkesült odaadással szeretetteljesen élesztgetik magasságodat, hogy az felébredjen és eltűnjön a sötét köd és semmisüljön meg egészen. Nyíljanak ki tehát felséged fülei a következendő szavakat illetőleg szónoklatom előtt, hogy azáltal úgy a királyi méltóságról, mint az ő híveinek helyzetéről üdvösen gondoskodni lehessen. A jelen beszéd a szónoklat tárgyának világosabb áttekinthetése végett három részre oszlik : az első az ajánlás és előterjesztés, a második elbeszélés és könyörgés, a harmadik czáfolás. Az első : a czéhek főnökei, az igazságügyi zászlós,[1]) Firenze népe s községe feladatunkká tették, hogy őket, városunkat s a többi valamennyi hű olaszt tisztelettel ajánljuk felséged szine [2]) előtt, a firenzeieket, mint legodaadóbb híveidet s az ő virágzó városukat,[3]) mint királyi erősséget s táborhelyet, azon odaadással, melyet a te eleid, mint az ő atyáik s jótevőik irányában köztudomás szerint viseltettek, neked, mint nemzetséged legméltóbb fejének kell e jelentésünk folyamán felajánlanunk ama dolgokat, melyeket vidám lélekkel jelentünk, adunk elő s kérjük királyi felségedet, hogy annyi hívének ajánlatát s odaadását kegyesen fogadni méltóztassék. Másod-

---

[1]) Gonfaloniere della Giustizia 1293-ban alapított demokratikus jellegű birói tisztség. V. ö. Dino Comp. I. 11. — [2]) Szószerint lábai (piedi) előtt. — [3]) Fiorentini . . . e la loro fiorentissima città ; szójáték.

szor: ugyan melyik firenzei, vagy mondhatni, melyik erényes ember feledkezhetne meg azon odaadásról s jóakaratról, mely a királyi házat, a te őseidet s Firenze községét hosszú idők óta egybefűzte s melyet az idők folyamán kedvező eredmények s különböző események szentesítettek? Előtted is, oh szeretett fejedelem, ismeretesnek kell lennie legalább hallomásból s hírből, mert nyilvánvaló az az egész világon, a te őseid jóakaratának s a mi odaadásunknak. Mi is körültekintve a királyok s az ő lovagjaik során, helyénvalónak látjuk felújítani tetteik emlékét, hogy az idők multával el ne veszszenek azok a dolgok, melyek örök érvényt érdemeltek ki. Ha tehát figyelmes lélekkel idézed magad elé dicső emlékű dédapád, a legkeresztényibb fejedelem, Károly király nagyszerű tetteit s jótéteményeit, vajjon nem az ő hatalma s fegyveres keze vezette-e vissza ama városba a Firenzéből kiüldözött firenzei guelfeket? [1]) S ha szépadád, II. Károly tetteit tekinted, vajjon eltért e atyja művétől? Bizonyára nem. Követte őt az előrelátás és kedvezés terén és sok jót tett a firenzeieknek. S ha a bölcsek bölcsének, nagybátyádnak, Róbert királynak, az összes királyok foltnélküli tükrének tetteit tekinted (a kit, mindamellett hogy születésétől Róbertnak, felavatásától Róbert királynak nevezték, mérhetetlen s hallatlan okosságánál fogva minden nemzedéken keresztül az új Salamonnak kellene hívni), vajjon eltért-e ősei nyomdokától? Bizony nem. Még herczeg korában fénylő lovagi kísérettel a firenzeiek kérelmére személyesen jött Pistoia városa szorongatására s leverésére. Azután királyi méltóságra jutva, abba hagyta-e megkezdett művét? Oly végtelen jótéteményekkel halmozta el a firenzeieket, hogy szükség esetén egyszülött fiát sem kímélte. Hogy ha magad elé idézed dicső nagybátyáid, Fülöp, Tarantoi herczeg úr s az ő öcscse, Péter úr tetteit, ha unokatestvérednek, Károly úrnak, a nevezett Tarantoi herczeg fiának viselt dolgaira gondolsz, a két utóbbi Montecatini [2]) síkján az ellenség felett győzve esett el; vérük a harczmezőt áztatta s e vér még kegyetlen bosszúért kiált a földben! Hol az ékesszóló nyelv, mely ekkora tetteket el tudna beszélni?

---

[1]) Károlynak Manfréd fölött Benevento mellett 1266-ban kivívott győzelme után 1267-ben a számüzött firenzei guelfek visszatértek szülővárosukba. — [2]) Montecatini di Val di Nievole, Lucca tartományban.

Bizonyára sokkal jobb róluk hallgatni, mivel a hallgatás azokkal, a kik helyesen tekintik a dolgot, többet s nagyobbat értett meg. Tehát, nehogy úgy tünjék fel, mintha az elmondott jótetteket elfelejtettük volna, állandó törekvésünk, hogy ha a kiskorú gyermekektől kérdeznéd is, elismerjük, hogy fiaink, vagyonunk, éltünk s egész lényünk őseidtől származik. De ha viszont azt kérded, hogy mit tettünk mi a te őseidnek, ha ugyan meg van engedve saját jótetteinkről megemlékezni, hát mit tettek a firenzeiek a kiközösített Manfréd ellen? Mit Conradino, mit Henrik császár, mit a kiátkozott Bajor ellen? — kiknek a firenzeiek a királyi ház fenntartása érdekében nagy erővel ellene szegültek. A többit hallgatással mellőzzük s e hallgatás alatt a királyi körültekintés még többet s nagyobbat fog érteni. S ezek még igazabbak a fentebb elmondottaknál, úgy, hogy mi nem csak eleid s a te fogadott fiaid, hanem sokkal inkább igaz természetes rokonaid vagyunk. Tehát legdicsőségesebb király, ki tudna egy ilyen természetű összeköttetést s odaadást felbontani? Ki tudná azt elhomályosítani, ki beszennyezni vagy megzavarni? Bizonyára senki. Tehát az elmondottakból kifolyólag a mi kérésünk a következő. Mélyen tisztelt korona, kérünk téged, fordítsd magas tekinteted jóakarattal reánk s többi itáliai híveidre, hogy királyi szívedben folytonosan és soha abba nem hagyva éljen a jóakarat és szeretet feloldhatatlan köteléke s nyilvánúljon az az örökségképpen rád szállott odaadás és szeretet, mely kiirthatatlanúl gyökeredzik a firenzeiek szíveiben; hozzád mint atyánkhoz, jóakarónkhoz intézzük a mieink s a nevezett községek e kérését, a mint el volt mondva. Harmadszor s utoljára: adja Isten, szeretett fejedelem, hogy királyi felséged a vetélytársak cselszövényeit s erőszakos mesterkedéseit hatalmával s teljes előrelátással szétzúzza s ugyanezt tegye az említett irígyekkel, a kik annyi mesterkedésükkel, annyi szineskedésükkel óvatosságra intenek bennünket, a kik a legteljesebb értelemmel vagyunk felruházva s e mellett arra szorítanak, hogy királyi felségedet e dologra vonatkozólag informáljuk és szorgalmasan kérjük, hogy szilárdul követve őseidnek útját, a vetélytársak erőlködéseit mint valami ragályos betegséget éles elmével magadtól távoztasd és szétzúzd. Ezáltal az említett vetélytársak ravaszsága meghiúsul s nem fog érvényre jutni, hanem miként a széna, hirtelen kiszárad, a mi s a királyi

ház híveinek szeretete ellenben megnövekszik s változhatatlan lesz mindig. A magasság Istenét áldva, dicsőítve s végtelenül mondva : Benedictus, qui venit in nomine Domini etc.«

110. — *Tisztelendő János úrnak, veszprémi papnap* [1]) *a király megbízásából a magyar király jelenlétében követeinkhez intézett válasza.* »Firenze községének a király úrhoz ily ünnepélyességgel és szép renddel intézett követségét szívesen hallgatta meg s őseinek tetteit, a jóakaratot, melylyel elei Firenze községe, a firenzeiek s az ő városuk iránt mindég viseltettek, az összeköttetést, mely köztük s a nevezett község között folyvást fennállott, kegyes lélekkel fogadta s mindig késznek nyilatkozik ősei irányának fenntartására s követésére.« S a mint a nevezett kiválasztott egyén e választ adta, a király balfüléhez közeledett s halkan valamit mondott neki, mire a kiválasztott hirtelen hozzátette. »Urunk azt mondja, hogy az itáliai guelfeket kegyelmében kívánja tartani.« Fulignoba érve, ott találtuk Perugia községének tiszteletreméltó követeit, megbeszélést folytattunk s elhatározást létesítettünk ; először velük együtt jelentkeztünk a király szine előtt s ama — lényegükben azonos — dolgokat különféle beszédekben külön mi is, ők is, előadtuk [2]) a királyi felségnek, a nevezett Tommasso úr pedig közös beszédbe foglalta össze s mindkét község közös megállapodása alapján előadta ; s az elmondottakon kívül a nevezett s a többi toscanai községek s a királyi ház meg az ő elei összes olasz híveinek állását és szabadságát ajánlotta a királyi felségnek. A király a mondottak hallatára mindent kegyelmesen elfogadott s késznek nyilatkozott mindannak megtételére, a mit kérelmükben részletesen előadtak s hogy Firenze, Perugia és Siena község községük nevében küldjenek két vagy három bölcs és megbízható követet, a kiket tanácsosaiként a Királyságban maga körül akart megtartani s a nevezett követeknek kegyelmesen megengedte, hogy hazatérjenek Firenzébe. Követeink Fulignoból Perugiába jöttek s nehány napot töltöttek ott s a biboros pápai követtel, Perugia elöljáróival s más községeknek a magyar királynál volt követeivel érkeztek Toscanába

[1]) Messer Giovanni cherico di Vesprimiense. Pór A. szerint (id. mű. 143. l. jegyz.) Garai János, 1347. márcz. 7 óta veszprémi püspök. — [2]) E részt — mint az első személy használatából kivehető — Villani Tommasso Corsini követjelentéséből vehette.

s az ország állapotáról a guelf s az egyházi párt javára, az említett magyar király s apósa, Károly császár jövetele folytán, mivel úgy tetszett nekik, hogy a nevezett király túlságos bizalmas viszonyba lépett Lombardia, Romagna s a Marca ghibellin-párti zsarnokaival s uraival, a pápai követ azt tanácsolta a nevezett községeknek, hogy küldjenek követeket a pápához s kérjék meg, hogy járjon közbe Károly császárnál, hogy ne jöjjön, nehogy a császári párt az ő vejének, a magyar királynak támogatásával, kedvezésével s hatalmával megnövekedjék s hogy ez tetszésére volna a pápának s biborosainak, mert ő jól ismeri erre vonatkozó titkos nézetét s bár az ő teremtménye s ő tette császárrá, ez csak a kiátkozott Bajor ellen s életében történt s miután a Bajor meghalt, az egyháznak nem áll érdekében, hogy a nevezett Károly uralma a Királyságon uralkodó magyar király erejével megnövekedjék Itáliában ; ezt a titkot követeink egyikétől tudtuk meg. S jegyezd meg olvasó a szentegyház vezetőinek példáját, a kik a saját hasznuk s tetszésük szerint teremtik s akarják megsemmisíteni a császárság hatalmát. De elég legyen ebből ennyi.

111. — *Hogyan nyomult a magyar király Apulia királyságába és szerezte meg az uralmat csendben s ellenállás nélkül.* A magyar király két napot töltött Fulignoban nagy ünnepélyek között s a mint elmondtuk, lovaggá avatta megnevezett követeinket s több más egyént Perugiából, Fulignoból, a Marcából s a Herczegségből,[1]) azután deczember 27-én eltávozott Fulignoból s karácsony estéjére [2]) Aquilába ért s ott töltötte az ünnepet s Aquilában elébe járultak Celano grófja, Loretto grófja, a sanvalentinoi gróf, Napoleone d'Orso s az Abruzzok több más grófja s bárója, hódolatukat mutatták be s hűségi esküt tettek. Ezután karácsony ünnepe után elhagyta Aquilát s Celano gróffal annak városába, Castelvecchioba ment. Decz. 27-én a király Sermonába vonult s a sermonabeliek uruk gyanánt nagy tisztelettel fogadták. Sermonaból Castello di Sanguinébe, azután Sarnoba, onnan Bruzzanóba ment ; s három mf.-nyire oda két várkastély volt, melyekben Niccola de'Caraccioli úr és Agnoli di Napoli úr némi ellenállást tanusítottak, a miért is a király népe leverte s

[1]) Az urbinoi herczegség. — [2]) A minorita szerint: In vigilia Nativitatis Domini.

erővel legyőzte, kifosztotta s utóbb felégette őket. A két nápolyi lovagot több mással együtt elfogták. A király, a mint megtudta, hogy Lajos úr s a többi királyi herczeg fegyveres haderejükkel Capuánál állanak, nem akart a nagyon széles és mély Volturno folyó átjárója fölött azzal a néppel küzdelembe bocsátkozni, hanem az öreg Károly király példájára Alife grófságán s Morconán át vette útját s jan. 11-én Beneventoba érkezett. Midőn hadi népe odaért, a beneventóbeliek a kiraboltatástól való féltükben elzárták kapuikat, mivel hadi népe útközben zsákmányolás által nagy károkat okozott; midőn azonban a magyar király személyét meglátták, megnyugodtak s kaput tártak. Beneventoba érve, a király mintegy hat napot töltött ott s odajött aquilai s tianoi hadi népe is, úgy hogy magyarjaival, lombardjaival s romagnuolaival, kik szolgálatába szegődtek volt, Beneventoban s vidékén több mint 6000 lovag s végtelen hadi nép találtatott; oda gyűltek az ország összes bárói, hogy előtte tisztelegjenek. Egy nápolyi követség is jött oda, hogy a várost felajánlja neki, mint urának. A mint a királyiak s a Lajos úrral Capuában volt többi báró hírét vette, hogy a király Beneventoban van és szerencsésen ellenállás nélkül halad előre, népükkel együtt eloszlottak, Lajos urat cserben hagyták s Nápolyba mentek. Lajos urat kevesedmagával otthagyták s elrendelték, hogy tiszteletük nyilvánítása végett a Nápoly felé közeledő király elé mennek. A király jan. 16-án elindúlt Beneventoból s Matalonába jött; távozása után a beneventóbeliek fegyvert ragadtak s megküzdöttek a király seregét követő útonállókkal, a kik raboltak, a hol tudtak; mindkét részről sokan estek el s Benevento külvárosának egy része is leégett. Johanna királynő, ki a nápolyi várkastélyba húzódott s ott erősítette magát, a mint meg-, hallotta, hogy a király ekkora haderővel Nápoly felé közeledik, jan. 15-nek éjjelén titkon magáncselédségével s a kastélyban található kincscsel, a miből vajmi kevés maradt volt, oly rosszúl őrizték Róbert király halála után, a Pié di grotta útján a készenlétben tartott három felfegyverzett provencei gályára szállt [1])

---

[1]) Érdekes a gályák számának a magyar krónikák megfelelő adatával való megegyezése. Gravinát kivéve, ki csak egyet említ, a többi olasz kútfő (Chron. Estense, Chron. di Bologna) is háromról tud. V. ö. Pór A. id. mű. 157. l.

s a Provenceba, Nizzába vitette magát, a mint egy másik fejezetben nemsokára el fogjuk mondani. Lajos úr a királynő Nápolyból való távozásának s a magyar király szerencsés előhaladásának hírére éjjel bizalmas társával s tanácsosával, Niccola Acciaiuoli úrral odahagyták Capuát s Nápolyba mentek. Látták ugyanis, hogy ügyük rosszúl áll s hogy a többi királyiak s a bárók cserben hagyták őket. De nem találtak felfegyverzett gályát. Nagy sietséggel s félelem között bizalmas cselédségükkel egy teherhajóra szedelőzködtek,[1]) mert nem tehettek szert megbízható gályára s azon nagy kínnal viszontagságok között Porto Ercolebe értek a Maremmaban, ott jan. 20-án partra szállottak s jan. 24-én magánszemélyek módjára Siennába érkeztek; azután Firenze vidékére jöttek s ott időztek egy kicsit, a mint egy következő fejezetben részletesebben el fogjuk beszélni. Most pedig a magyar király előrehaladására s a Durazzói herczeg halálára s a többi királyiak elfogatására térünk.

112. — *Hogyan végeztette ki a magyar király a Durazzói herczeget s fogatta el a többi királyi herczeget.* A magyar király Benevento elhagyása után Matalonának vette útját s jan. 17-én Aversába érkezett. Az aversabeliek nagy félelmükben elrejtették s földbe ásták minden kincsüket s becses jószágukat, mert azt beszélték, hogy a király, mint öcscse, András király megöletésének színhelyét, leromboltatja városukat. A király azonban egy Framoriale nevű helytartót rendelt fegyveres magyarokkal a város őrizetére s megbüntette a seregét nagy számmal követő rablókat s fosztogatókat. Aversában a király mintegy hat napot mulatott s az aversai királyi kastélyban volt szálláson. Több mint 1000 nápolyi nemes ember jött oda a király látogatására; megjött Fondi grófja, Bonifácz pápa unokaöcscse Campaniából s több mint 500 lovagot hozott az ő szolgálatára; az ország több más bárója is hódolattal járult eléje. Eljöttek a királyi herczegek is, ezek voltak: a Tarantói herczeg, Róbert nevű ifjabb öcscsével, Fülöppel, mivel Lajos úr, mint elmondtuk volt, megszökött Nápolyból. Eljött Károly, Durazzo herczege s testvérei, Lajos és Róbert, János úrnak, Morea volt fejedelmének fiai, velük együtt oda jött Giovannone

---

[1]) V. ö. Pór. A. i. m. 158. l.

di Cantelmo s Giuffredi Squilla grófja, a Királyság tengernagya sok más báróval s lovaggal (a király menlevelet adott nekik azon feltétellel, hogy nem volt részük öcscse halálában). Az aversai kastélyba érve, hódolatukat nyilvánították előtte, ő valamennyiüket szájon csókolta s megvendégelte; ez jan. 24-én történt.[1]) Ebéd után a király felfegyverezte egész népét, maga is fegyvert öltött s Nápoly felé indúlt; a királyiak fegyvertelenül voltak vele, a többi bárók társaságot képeztek körötte. A mint a király lóra ült, ezt mondta a Durazzói kerczegnek: *Vezess oda, a hol András öcsémet megölték.* A herczeg ezt felelte: *Ne izgasd magad azzal, mert én soha sem voltam ott.* Azt hitte, hogy eltéríti szándékától s már megrettent a király kegyetlen arczkifejezésén. A király azt felelte, hogy mégis el akar menni s a Morrone-barátok kolostorához érve, leszálltak lovaikról s a terembe mentek; kérdésére, hogy hol van az a kertre nyíló erkély, a honnan András királyt levetették, megfojtották s megölték, megmutatták neki. Erre a Durazzói herczeghez fordúlt s mondá: Te voltál az áruló s a te urad s az én öcsém halálának okozója, nagybátyáddal, Pelagorga biborossal te mesterkedtél a szentszéknél, a te kérésedre halogatta a pápa az ő megkoronáztatását, s nem ment végbe, a mint kellett volna. E halogatás volt oka halálának, csellel s csalással felmentvényt szereztél a pápától, hogy nőül vehesd unokahúgodat,[2]) az ő sógornőjét, hogy az ő s Johanna királynő halála után te kövesd őket a királyságban; s fegyverben voltál a mi hatalmunk ellen, a mi lázadó ellenségünkkel, a te unokatestvéreddel, Tarantoi Lajos úrral, a ki éppen úgy tett, mint te, csellel és szentségtöréssel elvette azt a házasságtörő, gaz némbert, urának s férjének, András öcsénknek árúlóját. Következéskép ott kell meghalnod, a hol te megöletted őt.[2]) A Durazzoi herczeg ártatlanságával akart mentegetőzni s könyörületre kérte a királyt. A király megkérdezte: Mivel tudod magad mentegetni? S pecsétjével ellátott leveleket mutatott fel, melyeket András király megöletése tárgyában Carlo d'Artugiohoz intézett volt. S hirtelen, a mint elrendezte volt, mellen

---

[1]) Pór A. szerint jan. 20-án. — [2]) Durrazzoi Károly s Mária egybekeléséről l. Pór 103. l. — [2]) Domenico da Gravina a fentitől eltérő szavakat ad Lajos szájába. L. Pór Nagy Lajos 161. l.

szúrta,[1]) mivel nem volt fegyverzetben, s miközben a király hajánál fogva megragadta,[2]) egy bizonyos Magyar Fülöp úr [3]) fejét vette, bár nem választotta el a nyaktól, de az elmondott csapások következtében rögtön meghalt. A körötte lévő magyarok közül nehányan felvették tetemét s az erkélyről a kertbe dobták, a hová Andrást vetették volt; s meghagyta, hogy engedélye nélkül ne temessék el.[4]) Ennek megtörténtével a másik négy királyi herczeget is elfogták s az aversai kastélyban magyar lovagok őrizetére bízták; s biztosra veszik, hogy ha velük együtt Lajos urat s Johanna királynőt is elfogatta volna, valamennyit vele együtt ölette volna meg. Elfogatásuk után minden lovukat s holmijukat felprédálták s hasonlókép minden nápolyi palotájukat, a Tarantoi herczegét kivéve. S a Durazzoi herczegnek Nápolyban lévő neje [5]) hiányos öltözetben s még hiányosabban felszerelve, két kis gyermekével a karján éjjel a Santa croce monostorába menekült, onnan titkon barátruhában kevés kiserettel Montefiasconeba érkezett a pápai követhez, s a nélkül, hogy felismerték volna, Francziaország felé ment. Ilyen véget ért a Durazzoi herczeg, így fogták el a többi királyi herczeget s lettek földönfutókká nőik s családjuk. Sokan vitatkoztak fölötte s vádolták vérárulással a királyt, hogy biztosította és szájon csókolta őket, szivélyesen ebédelt velük, azután meg kivégeztette a Durazzoi herczeget, a többi ártatlan királyi herczeget pedig elfogatta. Némelyek azt vélték, hogy nem volt bűn elárulni az árulót, ha tényleg bűnös volt benne, a mint vádolta volt. A bölcsek ellenben úgy ítéltek, hogy ezt a kegyetlenséget s a belőle következő bajokat Isten engedélyezte s rendelte az ifjú s ártatlan András király személyén elkövetett ocsmány bűnök miatt, mivel az

---

[1]) Az estei krónika szerint maga Lajos adott jelt Károly megcsonkítására. — [2]) Károlyt jan. 20-án fogták el s 23-án végezték ki. Villani összevonja a két esetet. — [3]) Más források sz. Becsei Imre fia, Vesszős, nomine vezzus filium Emerici de Bechei, mondja János minorita. — [4]) Durazzoi Károlyt később a nápolyi S. Lorenzo Maggiore-templomban temették el. Sírfeliratát l. Pór 162. l. jegyzetében. — [5]) Mária, Johanna huga, Nagy Lajos egykori jegyese; utóbb Avelino grófja erőszakkal saját fiával, Róberttal házasította össze (Villani Máté I. 94.); e férjét Mária az Uovo várkastély börtönében (a III. 70. sz.) sajátkezüleg ölte meg s harmadszor is férjhez ment Tarantoi Fülöphöz.

irígységnek s uralomvágynak dölyfösséggel társult bűnéből követték el urukon az árulást s gyalázatos apagyilkosságot; ehhez járult még a házasságtörés és rokonok közti szentségtörés piszkos és ocsmány bűne, a mely — mint fentebb elmondtuk volt — azon ártatlan halálát okozta. Isten boszúja nem múlik el ily rendkivüli bünök megérdemelt büntetése nélkül. A többi királyi herczeget inkább a maga biztonsága érdekében fogatta el, mert bűnük nem volt, hacsak az nem, hogy Capuánál fegyverben álltak ellene s uralma ellen. A magyar király még az nap, január 24-én fegyveres népével s maga is fegyverben, sisakkal a fején s gyöngyliliomokkal hímzett biborbársonyfelöltőben vonult be Nápolyba, s nem akart baldachint a feje fölé, sem másféle pompát, a mit a nápolyiak számára rendeztek s előkészítettek. A Castelnuovoba szállt, czélba vette a város s a királyság újjászervezését, új rendeleteket adott ki s új vizsgálatot indított öcscse halála fölött, új tisztségeket és signoriákat tett, megfosztotta tőlük, a kiket bűnösöknek talált, s azoknak adta, a kik szolgálatot teljesítettek neki, úgy, hogy hosszadalmas volna mind elmondani. A nápolyiak legtöbbnyire elszomorodtak s megfélemledtek, mivel a királyság tisztségeinek jövedelmei s a királyiaktól vett előnyök most a herczeg halála által gazdát cseréltek s elvették tőlük. Pedig a mint Seneca mondja, a ki egyet sért, sokat fenyeget. A király pár nap mulva a Castell del'Uovoba [1]) küldött a Martell Károly nevű gyermekért, a kiről azt mondják, hogy András király maradéka, kegyesen fogadta s Calabria herczegévé tette. S jókora szobaleány- s dajka-társasággal, mely táplálta s gondját viselte, febr. 2-án lovas hordószékben előkelő módon Aversába küldte, onnan a többi rab királyi herczeggel együtt jókora magyar őrizettel Ortonába, onnan a tengeren át Szlavóniába, onnan pedig Magyarországba küldte. Tisztességes fogságban jó őrizet alatt, kevés vagyonnal, még kevesebb költőpénzzel szégyenükre Magyarországban kipihenték magukat. Ekként változik rövid idő alatt e világ szerencséje, a mikor más előtt a legnagyobbnak s a legszilárdabbnak látszik.

113. — *Hogyan alakult a magyar király s a Tarantoi Lajos úr zsoldjában volt harczosokból egy nagy haditársaság, hogy*

---

[1]) Erőd Nápolyban a tengerparton.

kimenjen a Királyságból. A magyar király uralmának Nápolyban való újjászervezése s királyi rokonainak Magyarországba való küldetése után azt találta, hogy egy bizonyos Guarnieri [1]) német zsoldos vezér s az ő aquilai hadi népének parancsnoka Tarantoi Lajos király s Johanna királynő felszólítására pénzért el akarta őt árulni ; [2]) ő tiltakozott a vád ellen s nyilt mezőn meg akart vívni a vádat emelő német úrral ; [3]) a király azonban okosan elintézte a dolgot, hogy nem kívánja, hogy perlekedjenek. A nevezett vezért s a többi zsoldost, kik követték volt, udvariasan kifizette s megeskette, hogy sem a római egyház, sem Lajos úr, sem semmiféle ellensége vagy ellenfele, sem Luchino Viconti úrnak Milanoból zsoldjába nem állanak, mit sem tesznek ellene s barátai, főként a firenzeiek, perugiaik és sienabeliek ellen s engedélyt adott nekik a Tarantoi Lajos úr s a királynő zsoldjában volt harczosokkal együtt a királyság elhagyására. S Guernieri herczeg vezérlete alatt mintegy 3000 lovas társaságot alkotott s rablásból élve, Campaniába, Terracina vidékére jöttek. A mint a nevezett társaság kiment a királyságból, a király elzarándokolt Apuliába, a Monte santo Agnolora és san Niccolo di Bariba, egyrészt, hogy a bárókat s Apulia vidékét uralmának megnyerje, másrészt, hogy alább hagyjon a Nápolyban kezdetét vett nagymérvű pestishalandóság. Nápolyból való távozása előtt az alábbi levelet küldte Firenze, Perugia és Siena községébe, a melyet szóról-szóra lefordítottunk, mivel latinul volt írva s a lovas küldönczöt községünk s a többiek is előkelően felöltöztették s lóval meg pénzzel ajándékozták meg.

114. — *A magyar királynak Firenze községéhez intézett levele.* »Lajos, Isten kegyelméből Magyarország, Jeruzsálem és Sicilia királya, Firenze nemes és hatalmas prior urainak, tanácsának s községének, legkedvesebb bizalmas barátainak. Miután az isteni hatalom s kegyelem kedvezésével szabadon s a maga egészében birtokunkban tartjuk a szoroson innen [4]) az egész Siciliai királyságot, mely jog szerint már régidő óta minket

---

[1]) Werner von Urslingen. — [2]) V. ö. Pór A. i. m. 185. l. — [3]) Wolfhardt Ulrikkal, Lajos egyik leghívebb zsoldosvezérével, a ki utóbb hazánkban terjedelmes uradalmat s a Vörösköői előnevet nyerte. Pór id. mű. 149. l. — [4]) A Messinai-szoros.

illetett, mely ténynek bizonyossága az egész világ előtt nyilvánvaló s világos, mi bizonyos lovas zsoldosokat, kiknek szolgálatára jelenleg nincs szükségünk, teljes és tökéletes kielégítésük után a szolgálatból elbocsátottunk ; köztük van bizonyos követőivel együtt Guernieri herczeg is, a mely csapatvezér Isten szent evangéliumára esküt tett felségünk előtt, hogy a mi felségünk vagy a mi híveink s bizalmasaink ellen, főként s névszerint ellenetek vagy községetek, városotok vagy vidéketek ellen semminemű összeesküvésben részt nem vesz, társul nem szegődik semmiféle ürügy alatt s okból, a melyből ránk vagy rátok, vagy bármely más bizalmasainkra vagy híveinkre bármely módon kár, alkalmatlanság vagy zavar származhatik. Mivel azonban azokban, a kik a hadakozás mesterségét űzik, sem hit, sem kegyelet nincs és a nevezett Guernieri herczeg más alkalommal is a társaság ürügye alatt hajlandónak mutatkozott sok veszedelmes dolog elkövetésére, miért is szeretetünknél s legkedvesebb barátságunknál fogva tiszta indulattal hozzuk emlékezetekbe, hogy szorgalmas gonddal s vigyázattal őrködjetek, nehogy ama zsoldosoknak gonosz szándéka s rossz indulata valami kárt okozzon nektek. S ha megtörténnék, hogy az említett zsoldosok vagy más irígyeink ellenséges indulata bárminemű ártalmas dologban dühös mérgét akarná éreztetni veletek vagy városotokkal, mi mindaddig készen állunk teljes erőnkből segítségünkkel s alkalmas tanácsunkkal támogatni titeket, hogy azon őszinte szeretet, mely őseim között s ti köztetek már hosszú ideje, köztünk s köztetek is fennállt s felbonthatatlanúl fennáll, velünk együtt fenmaradjon s folytonosan növekedjék, a gonoszok pedig rosszakaratú terveikkel s jogellenes mesterkedéseikkel megzavarodjanak s örök büntetést szenvedjenek. Kelt nápolyi királyi kastélyunkban február 8-ikán az első indictióban«.[1])

S jegyezd meg olvasó, mily szerencsével és sikerrel, mindennemű ellenállás nélkül jött a magyar király Itáliába, sőt nagy megtiszteltetésben s becsületben, az összes útközben érintett

[1]) 15 éves ciclus ; ennyi időre állapították meg a római császárok az adólábat. Az indictió-számítás kezdetét a Kr. előtti 3-ik évtől számították. A középkorban a pápai vagy római indictió-számítást használták a korszámításban ; ennek első éve Kr. u. 313. jan. 1-vel kezdődött.

urak s az összes guelf- s ghibellin-községek részéről lovas segítségben részesült. Azt is nagy dolognak, szinte csodának tartották, hogy országából való kiindulásától számítva 80 nap alatt jórészt bosszút állott testvéreért, Andrásért s Isten tetszéséből csendben, ellenállás s ütközet nélkül elfoglalta Apulia királyságát. A legtöbben azt vélték, hogy ha Tarantoi Lajos úr s a Királyság többi bárói s a királyi herczegek, kik Capuánál gyülekeztek volt, egyetértettek s ellenállottak volna, soha sem szerezte volna meg az uralmat. De a kit Isten vétkei miatt verni akar, elveszi az erejét s az egyetértést . . .[1])

115. — *Hogyan érkeztek Tarantói Lajos s Johanna királynő a Provenceba.* A mint fentebb [2]) röviden előadtuk, András király egykori neje, a ki Johanna királynőnek nevezte magát, jan. 20-ikán három gályával Nizzába, Provenceba érkezett ; társaságában volt Muruccio Caraccioli úr Nápolyból, a kit kamarás grófjává nevezett ki s kinek a királynő mellett való tartózkodása sok rágalmazó, gonosz és gyanakvó beszédre adott okot. Nizzában való kikötésük után Achisibe mentek. A mint Achisibe értek, Balzo urai közül való d'Avellino gróf Salto urával s több más provencei nagy úrral megjelentek az említett királynő előtt s a nevezett Maruccio urat hat társával együtt hirtelenében elfogták s a nuovai fogházba vetették, a királynőt pedig udvarias őrizettel az Arnaldo-kastélyba menesztették s a nevezett provencei bárók jelenléte nélkül senki még titokban sem beszélhetett vele. Gyanakodtak s féltek ugyanis, nehogy a provencei grófságot Francziaország valamely más grófságáért elcserélje János úrral, unokatestvérével, Valois Fülöp franczia király fiával . . ., mivel nem akartak a franczia király alattvalóivá lenni s ez okból s a magyar király felszólítására a viennei dauphinnel közel voltak ahhoz, hogy a Provencet föllázítsák . . .

Tarantoi Lajos úr bizalmas társával, a firenzei Niccola Acciaiuli úrral Sienába jött ; Niccola úr Firenzébe akarta őt hozni (s már el is jött vele környékünkben a Valdipesaig), minek hallatára a priorok s a többi firenzei elüljárók attól való

---

[1]) A fejezet hátralévő részét a csillagok Nagy Lajos indulása napján (Villani szerint nov. 3.) való constellatiójának leírása s magyarázása tölti be. — [2]) XII. 111. V. ö. Pór A. i. m. 138. l.

féltükben, hogy Firenzében való tartózkodása a polgárság zavargását s a magyar király neheztelését vonja maga után, rögtönösen két nagy népbelit küldtek követekül eléjük, a kik megtagadták nekik a városba való bemenetelt, hogy csak folytassák útjukat ; s folyvást mellettük voltak, nehogy a polgárok közül más is érintkezhessék velük ; így töltöttek 10 napot az Acciaiuolik valdipesai birtokain s egyetlen polgár sem látogatta meg őket az Acciaiuolik közűl való firenzei püspököt kivéve, a ki velük akart menni s ment is a pápai udvarba. Lajos úr e jövetele nagy nyugtalanságot keltett a polgárság körében, mivel a guelf párt egy része, a kik szerették a királyiakat s megemlékeztek az ő atyjának, a Tarantoi herczegnek szolgálatairól s az ő testvérének, Károly úrnak nagybátyjával, Péter úrral együtt községünk szolgálatában a montecatinii ütközetben történt elestéről, szívesen látták volna őt Firenzében s a legnagyobb megtiszteltetésben részesítették volna. A kormány azonban a magyar király neheztelésétől való féltében az említett módhoz folyamodott, melyet a bölcsek, mint községünkre nézve a legjobbat, dicsértek. Miután a nevezettek nem jöhettek Firenzébe, Genovába küldtek s ottani barátaikkal két gályát hozattak s fegyvereztettek fel s a püspökkel együtt Volterra felé Porto Pisanoba mentek s ott 1347 febr. 11-én hajóra szálltak. Provenceba érve Johanna királynő helyzetének hallatára nem mertek kikötni sem Nizzában, sem Marsiliában,[1]) hanem Aquamortában,[2]) onnan Belcaroba, a franczia király földére, majd a Rhôneon túl Avignon [3]) átellenébe érkeztek. A püspök s Nicola úr Avignonba mentek a pápához s addig mesterkedtek, mígnem Johanna királynő kiszabadúlt Arnaldo kastélyából s menyezettel a feje fölött Avignonba vonult. Az összes biborosok lóháton mentek elébe s nagy tisztelettel, kegyesem fogadták. Márcz. 15-én Lajos úr a pápához jött s a pápa még az nap megerősítette a nevezett Johanna királynővel való tisztességtelen házasságát. A legtöbb keresztény, kinek tudomása volt róla, erősen gáncsolta ezért is a pápát. Márcz. 27-én a pápa a maiolicai [4]) király Avignonban léte alatt a nevezett Lajos úrnak adta az aranyrózsát [5]) ; azután zászlóval a feje

[1]) Marseille. — [2]) Aiguesmortes. — [3]) Akkoriban a pápaság székvárosa. — [4]) Mallorca, a Balearok egyik szigete. — [5]) A szentszék évenként aranyrózsával ajándékozza meg a katholikus uralkodók valamelyikét.

fölött király módjára maga mellett a királynővel lovagolt végig Avignonon; azután visszatértek a Rhôneon túlra s a pápa három bíborost rendelt melléjük, hogy meghallgassák a magyar királylyal való vitájukat, kinek követei az udvarban voltak...

116. — ... Márczius 10-ikén utazott át Firenzén a Tarantoi herczeg neje, a ki konstántinápolyi császárnénak nevezte magát a császárság nélkül; Bourbon herczeg [1]) leánya volt a franczia királyi házból, ... a ki férjének a többi királyi herczegekkel együtt Magyarországba rabul való hurczoltatása után Francziaországba utazott. Firenzében lovagi s női kísérettel tisztelték meg; a Peruzzi-házba szállt s jövet-menet a község fedezte költségeit; két napot töltött ott. A község levélben kérte a pápát s ajánlotta, hogy eszközölje ki a magyar királynál férjének s a többi ártatlan királyi herczegnek szabadon bocsátását.

119. — 1347 novemberének végén a gabona ára hirtelen felszökött Firenzében ...; a nép nagyon félt az elmult éhinség megújulásától. S ez azért volt, mivel az általános halandóság s a magyar királynak Apuliába való jövetele miatt a velenczések sem Siciliából, sem Apuliából nem szállíthattak elég gabonát ...

III. RÉSZ.

VILLANI MÁTÉ KRÓNIKÁJA.

(CRONICA DI MATTEO VILLANI.)

ELSŐ KÖNYV.

Előbeszéd. 1. A nagy halandóság. 2. A halandóság tartamának ideje az egyes országokban. Az említett járvány idejében adott pápai feloldozás. 4. Az emberek állapotának rosszrafordulása. 5. Hogyan várták a bőséget és inség lett. 6. Pratóban egy szörnyszülött jött világra. 7. Az Orto San Michele egyesületre nagy kincset hagynak örökségbe. 8. Egyetem alapítása Firenzében. 9. Azon okok összefoglalása, a melyek a Királyságban történt események előidézői voltak. 10. A magyar király Aversában kivégezteti a Durazzoi herczeget. 11. A Durazzoi herczeg halálának oka. 12. A magyar király bevonulása Nápolyba. 13. A magyar király meglátogatja Apulia királyságát. 14. A magyar király a Királyságból eltávozik és visszatér Magyarországba. 15. A tunisi királyságban történt események és forradalmak. 16. A magyar király távozása után a nép és a főurak panaszkodnak. 17. Hogyan rendezte az országban a hadseregét a magyar király távozása után. 18. Lajos úr a czímkérdés miatt követet küld a pápához. 19. A király és a királyné visszatérése az országba. 20. A király és Johanna bevonulása Nápolyba. 21. Lajos király lovaggá avattatja magát és ki által. 22. Rövid elbeszélése a franczia és az angol király között történt dolgoknak. 23. Az Ubaldiniek háborúba elegyednek Firenzével. 24. Galeotto gróf hívei fellázadnak ellene és megadják magukat Firenzének. 25. A firenzeiek háborút viselnek az Ubaldiniakkal és elfoglalják Montegemmolit és erődjeit. 26. A franczia király megveszi a Delfinátust. 27. Az ok, a miért az aragoniai király elfoglalja Maiolicát a királytól. 28. A maiolicai király eladja a maga részét Mompelieriből a franczia királynak. 29. Hogyan hirdetnek általános bocsánatot Rómában 1349-ben. 30. A maiolicai király elindul a sziget meghódítására és ott 1349-ben meghal. 31. Az olasz és a catalon főurak egyenetlenségükben Siciliát pusztítják. 32. Fülöp franczia király és fia a dögvész után megházasodnak. 33. A franczia királyt a calaisi szerződésben megcsalják. 34. Károly urat, Németország választott császárát majdnem megmérgezik. 35. Lajos király több várat elfoglal. 36. Lajos király elfogja Apici grófját. 37. Lajos király elfoglalja Nocerát. 38. Currado Lupo felszabadítja Nocerát. 39. Lajos király megtagadja az összeütközést Currado Lupoval. 40. Currado Lupo megtartja állását Lajos királylyal szemben és min-

denképen növeli haderejét. 41. Castiliai Alfonzo király halála ; utóda fia, Péter lesz. 42. A magyarok Cornetoban foglyul ejtik Guernieri herczeget. 43. A firenzeiek elfoglalják Collet. 44. A firenzeiek birtokukba veszik Sangimignanot 45. Földrengések Itáliában. 46. Villacco elsülyedése Németországban. 47. Lajos király összegyüjti báróit, hogy Currado Lupot ellensúlyozzák. 48. A magyar király hadserege legyőzi a Királyság főembereit. 49. A nápolyiak megváltják a szüretet az ellenségtől. 50. Fegyverszünet kötése a Királyságban. 51. A bella-marinai barbárok közötti események. 52. Balase szerencsével megy országába fia ellen, de később megmérgezik. 53. A könnyebb természetű izgalmak okozta események Romagnában. 54. Giovanni Manfredi úr fellázítja Faenzát az egyház ellen. 55. Forli kapitánya ostrommal elfoglalja Brettinorot. 56. Az európai keresztények bűnbocsánat miatt összesereglenek. 57. Miért maradt abba az Orto San Michele építése. 58. Az egyház elküldi a grófot a romagnai grófság visszafoglalására. 59. A romagnai és némely provencei árulók pöre. 60. Giovanni de Peppoli úr egyezséget keres Giovanni gróffal. 61. Giovanni de Peppoli úr háborúba indul és elfogják. 62. A gróf felfedezi a Mastino úrral kötött második szerződést. 63. Jacobo Peppoli úrnak Bolognában maradása és a védelemről való gondoskodása. 64. A segítség, a melyet Jacobo kapott Bologna őrizetére. 65. Bologna rossz állapota és bizonyos alkudozások, a melyeket akkor folytattak. 66. A katonák kéréssel fordulnak a grófhoz és Giovanni Peppoli urat kiszolgáltatják nekik. 67. Giovanni úr folytatja a Bolognát illető alkudozását. 68. Giovanni úr Bolognát és polgárait eladja Milanonak. 69. A második bolognai szerződés. 70. A milanoi érsek követeket küld Bologna birtokba vételére. 71. Hogyan járt a romagnai gróf és az egyház hadserege. 72. A pratoi Guazzalotriak nyilvánítani kezdik zsarnokságukat. 73. A firenzeiek Prato ellen vonulnak és megszerzik azt. 74. A firenzeiek megszerzik Pratot és területükhöz csatolják. 75. A guelfek kiüzetése Castelloból. 76. Fülöp franczia király halála. 77. Az egyház megújítja az eljárást a milanoi érsek ellen. 78. A milanoi kényúr szövetkezik Itália összes ghibellinjeivel. 79. Imola ostroma Biscione és mások által. 80. Forli kapitánya elfoglalja Ghiaggiuolo és Carlo da Doadola grófoktól földjeiket. 81. Nagy botrány kezdete Orbivietoban. 82. Agobbio városa Giovanni Gabbrielli kényuralma alá kerül. 83. Perugia és az egyház hadvezére Agobbio ellen vonulnak. 84. A genovaiak és a velenczeiek viszálykodása. 85. Tizennégy velenczei hadihajó Romániában a genovaiak közül elfog 9-et. 86. A genovaiak Perából elfoglalják Negropontét és visszaszerzik áruikat. 87. Az aquileai patriarcha halála és megboszulása. 88. A pápai legátus távoztával a király visszafoglalja Aversát. 89. A magyar király sok területet meghódítva Apuliába tér vissza. 90. A genovaiak birtokukba veszik Ventimigliát. 91. A magyar király megvívja az utolsó ütközetet Aversánál. 92. A magyar király támadása élelmiszer hiányában Aversa ellen és megsebesülése. 93. Az avellinoi gróf 10 hadihajóval Nápoly előtt állomásozik és Aversa meghódol a királynak. 94. A magyar király és Lajos király fegyverszünetre lépnek. 95. Az avellinoi gróf fiának feleségül adja a durrazzoi herczegnőt, a miért

kivégeztetik. 96. A milanoi érsek nagy hatalma és a firenzeiek félelme Pistoia miatt és ennek következményei. 97. Némely firenzei tisztviselő csellel hatalmába akarja keríteni Pistoiát. 98. A firenzeiek ostromolják és hatalmukba ejtik Pistoiát. 99. Az angol király tengeren legyőzi a spanyolokat.

Előbeszéd. — Megfontoltam magamban, kedves barátaim, a ti buzdító szavaitokat, hogy fogjak hozzá napjaink történetének s ujságának feljegyzéséhez, fontolóra vettem a magam csekély tehetségét, mely nem elegendő ekkora s ilyes munka végrehajtására. De mivel a ti kérésetek szükségkép engedelmességre készt, tanácsotok pedig erőt önt a fáradt elmébe, azt is megfontoltam, hogy az egész emberi nemzetség alá van vetve a földi viszontagságoknak, sok nyomorúságnak és számlálhatatlan bajnak, melyek sokféle módon, különböző s különös indítékból s időkben elárasztják a világot, mint a minők a háborúk izgalmai, a csaták fordulatai, a népszenvedély kitörései, királyságok válságai, zsarnokok foglalásai, dögvész, halandóság s éhinség, árvíz, tűzvész, hajótörések s egyéb súlyos esetek, melyeken az emberek, kiknek idejében történnek ezek a dolgok, mintegy tudatlanságukban meglepetve, sokkal jobban elámulnak s kevésbbé értik meg az isteni igazságszolgáltatást s kevéssé ismerik fel a bajok okszerű orvosszerét, hacsak a multban történt hasonló esetek tanúlságul nem szolgálnak nekik. Viszont a szerencse fényes napjaiban nem tudnak a kellő mérséklettel élni, mivel a halandók minden dolgának véletlen kimenetelét s kétséges végét az ismeretlenség sötét leple takarja. Ennélfogva meggondoltam, hogy munkám gyümölcsöző lehet s az emberek természetes kívánságainak megfelelőleg tetszeni fog ; hozzá kezdtem, hogy a magamfajtájú, felületes tudású ember példájára a bölcsek fordítsák idejük egy részét az anyag előkészítésére, hogy másokra hagyják a kortársak előtt erre érdemesnek látszó dolgok emlékezetét, hogy a kevésbbé tapasztaltaknak reményük legyen arra, hogy fáradozással s igyekezettel erényes cselekedeteket hajthatnak végre, azok pedig, a kiknek magasabb tehetségük van, anyaguk legyen, hogy a hallgatók nagyobb tetszésére rövidre foghassák a mi történetünket. Mivel pedig minden tökéletlen s hiú az isteni kegyelem segítsége nélkül, segítségül hívjuk az isteni irgalmasságot, az áldott Krisztust, a ki egységben az Atyával s a Szentlélekkel él s uralkodik

mindörökké s megkezd, folytat s tökéletes befejezésre juttat minden jóravaló munkát.

2. — A dögvész 1349-ben elárasztotta nyugaton az Oczeán európai s afrikai partjait, Irországot s az angol szigetet és Skócziát más nyugati szigetekkel egyetemben... 1350-ben pedig a németeket, magyarokat, Frigiát, Dániát, a gótokat s vandálokat meg más északi népeket s nemzeteket szorongatta...

9. — *A Királyságban történt nagy változások okainak összefoglalása.* Bár elődünk krónikája már elbeszélte a Siciliai-királyságban s a szoroson [1]) innen egészen a nevezett halandóság ideje tájáig történt változásokat, mindamellett tárgyunk megkívánja, hogy utóbb a mi időnkben bekövetkezett dolgoknak jobb megérthetése végett itt összegyűjtsünk, így némely előzményeket, melyek a súlyos válságok tárgyát s okát szolgáltatták. Róbert király jó lelkiismeretének mardosása következtében úgy egyezett meg az ő nemzetségéből való Károly Róbert magyar királylyal, hogy halála után a nevezett Károly fiaira, II. Károly elsőszülött fiának, Martell Károlynak unokáira, Sicilia-királyságának jogos örökösöire szálljon vissza országa s az elbeszélt helyreállítást bizonyos feltételek alatt a nevezett Károly Róbert fiai s Károly Calabriai herczeg úr, Róbert király fiának két leánya között kötendő házassági igéretekkel erősítették meg.[2]) Róbert király maga mellett nevelte fel s Calabria herczegévé tette Károly Róbert fiát, Andrást, a kinek a nevezett Károly elsőszülött leányát, Johannát, Róbert király unokáját kellett nőül adni, hogy halála után királyságának örököse lehessen. S a nevezett Johanna királynővel a jövendő eshetőségekre feltételeket rendeltek, hogy az esetben, ha nem lesznek gyermekeik, egyik kövesse a másikat, hogy a királyság örökösödése az unokák kezében maradjon. A mint halálának közeledtét látta, saját vérének szeretete annyira vitte, hogy oly hibákat követett el, melyek sok baj szülőokaivá lettek. Halála előtt ugyanis megköttette a házasságot az említett András herczeg s nevezett unokája, Johanna között s az utóbbit királyi czímmel ruházta fel. S a királyság valamennyi bárójával, királyi herczegével, hűbéresével s tisztviselőjével a nevezett Johanna királynőnek hűségi esküt tétetett, végrendeletében pedig meg-

---

[1]) Messinai-szoros. — [2]) V. ö. Pór A.: Nagy Lajos, 42. l.

hagyta, hogy mihelyt András, Calabria herczege, a nevezett Johanna királynő férje 22 éves lesz, koronázzák Sicilia királyságának királyává.[1]) Igy történt, hogy egy ilyen nagy fejedelemnek saját vére iránt való szeretetében elvakult elméje halála után az ifjú királynőt nagy kincs s az ország birtokában, de megfontolt tanács híján hagyta hátra, parancsolója s úrnője volt egyik bárójának, a kinek, mint férjének, az ő urának kellett volna lennie. S így igazolódott be Salamon mondása, mely szerint az asszony az elsőség birtokában férjének ellenségévé lesz. A nevezett Johanna, a mint az uralomban látta magát, fiatalos és hiú tanácson indulva, kevés becsülésben részesítette férjét, s az egész országot inkább szabados és hiú, mint erényes bőkezűséggel igazgatta és kormányozta: a hitvesi szeretet az úrnő becsvágya következtében, elvetemült s gonosz tanács hatása alatt nem követte a maga rendjét, hanem mindinkább a másik részre hajlott. S valóban azt beszélték, hogy valami gonosz mesterkedés következtében [2]) a királynő egészen elidegenedni látszott férje szerelmétől. Ez okozta, hogy a királyi házból valók és számos fiatal báró oly vakmerőségre vetemedtek s kevés tiszteletben részesítették leendő urukat. A nemeslelkű ifjú a sértések s annak láttára, hogy alattvalói semmibe sem veszik, apránként neheztelni kezdett. S a mint neje s bárói részéről különféle módon vett sérelmek nagyon felszaporodtak, fiatalos állhatatlanságában néhányszor fenyegető szavakat mondott nejének s báróinak, melyek az elmondott másféle körülményekkel együtt, a mint megkoronáztatásának ideje közelgett, kegyetlen s erőszakos halálát idézték elő. Igy történt, hogy Lajos, Magyarország királya, az említett András bátyja, erős karral jött a Királyságba bosszút állani; senki sem állott neki ellent, sem a királyi herczegek, sem más bárók, kivéve Tarantoi Lajos urat, a ki anyja, a császárné s nevelője, a firenzei Acciaiuoli Miklós úr [3]) mesterkedésére nőül vette az említett Johanna királynőt. A felmentvény megadása előtt — mivel harmadfokon unokahuga volt — a fiatal ember félt a királynő szobájába menni, úgy hogy említett nevelője bátorította s karonfogva

---

[1]) V. ö. Pór i. m. 43. l. — [2]) V. ö. II. 24. — [3]) Acciaiuoli Miklós életrajzát külön megírta Villani Fülöp »Le Vite d'Uomini Illustri«-jében.

titokban jegyezte el a nevezett asszonyt, a mit az elmondott házasságnak a Szentegyház részéről való nyílt diszpenzálása követett. Ez a Lajos úr egy ideig hozzálátott, hogy ellenálljon az említett magyar király személyes megjelenése előtt bejött hadának. A király megérkezésére azonban először Johanna királynő, utána Lajos úr bizonyos, a személyek menekülésén kívűl rosszúl fölszerelt gályákon sebtiben Toscanába futottak, utóbb pedig a Provenceba mentek.

10. — *Hogyan végeztette ki a magyar király Aversában a Durazzoi herczeget.* Lajos, Magyarország királya, Aversába érkezte után megállapodott öcscse halálának színhelyén. Az ország valamennyi bárója hódolva sietett látogatására, mint a trónörökösnek, az említett András herczeg s Johanna királynő csecsemő-fiának, Martell Károlynak nagybátyjához és kormányzójához. A királyi herczegek, vagyis Róbert úr, Taranto herczege, testvére Fülöp úr, Károly úr, Durazzo herczege, a ki Máriát, Johanna királynő hugát bírta nőül, testvéreivel, Lajos úrral s Róbert úrral, bizalommal Aversába mentek, hogy tiszteletüket tegyék az említett magyar királynál, ki tettetett és színlelt ünnepélyességgel fogadta őket s vele maradtak negyednapig. A mint Aversából nagy kiserettel, a maga népén kívül a királyi herczegekével s a királyságbeliekkel Nápoly felé indult, ő maga hátra maradt s ezt mondta a mellette lovagló Durazzoi herczegnek : vezess oda, a hol öcsémet megölték. S mentegetőzéseire nem hallgatva, arra a helyre vezettette magát ; az említett Durazzoi herczeg leszállt nyergéből, már felismerte halálos helyzetét, a király így szólt hozzá : vérednek árulója mit cselekszel ? S a mint kicsinálták volt, oda vonszolták, a hol András herczeget megfojtották. Egy hitetlen kún fejét vette s két darabban a Gafo homokjára vetették, abba a kertbe s helyre, a hová András herczeget dobták. Ugyanakkor elfogták a többi királyi herczeget is s jó őrizet kíséretében a csecsemő Martell Károlylyal együtt Magyarországba vitték őket. Ez a Károly kevéssel Magyarországba érkezte után meghalt.[1]) Róbert urat, Taranto herczegét, testvérét s unokatestvérét fogságra vetették s jó őrizet alatt tartották őket.

---

[1]) Az olasz források közül egyedül Villani Máté említi. A haláleset János minorita szerint jun. 19-én történt.

11. — *A Durazzoi herczeg halálának oka.* Ezt a Durazzoi herczeget nem találták részesnek András herczeg halálában, mindazáltal, mint afféle nagyon ravasz ember, nem éppen a királyság rájaszállásának reménye nélkül nagybátyja, Pelagorga [1]) biboros segélyével felmentést szerzett a pápától, a mivel négy nagy hittitkot sértett meg. Vagyis megsértette a végrendeletet s Róbert király s Martell Róbert magyar király [2]) között kötött egyezség rendjét, mely olykép intézkedett Mária úrnőnek, Johanna királynő hugának házasságáról, hogy bizonyos halálozási esetekben, vagy ha a királynőnek nem lenne gyermeke, a királyság öröksége megmaradjon Károly Róbertnek, Martell Károly leszármazottainak házában. Ezt a Máriát az említett herczeg vette nőül. S az említett herczeg s a többi királyiházbeliek erre nézve Krisztus testére esküt tettek le, s mégis felmentvényt nyert, hogy nőül vehesse unokahugát, a mi nagybőjt idején történt. S bár András herczeggel tartott és szeretetet mutatott iránta, mindamellett titkon hosszú időn át megakadályozta a szentszéknél megkoronáztatásának elrendelését. Ez a halogatás okozta átkozni való s testvérgyilkos halálát [3]) s ez volt az oka, hogy a magyar király kivégeztette őt. Ez a kivégzés s a királyi herczegek elfogása nagy rémületet keltett az egész országban. S a királyt nem annyira az ártatlan ifjú királyi herczegek elfogása, mint a Durazzoi herczeg kivégeztetése miatt kegyetlennek tartották.

12. — *Hogyan vonult be a magyar király Nápolyba.* A mint a magyar király a maga részéről bosszút állt s Nápolyban uralkodójukként fogadták, az egész országban tisztviselőket rendelt, rendezte az igazságszolgáltatást s a városok s tartományok látogatásához fogott. S valamennyi báróval hűségi esküt tétetett unokaöcscsének, Martell Károlynak. Az 1348-ik évben szinte az egész ország őt uralta, Amalfi erős hegyi várának kivételével Apuliában, melyet a királynő és Tarantoi Lajos úr nevében tartottak. Ezt pedig 100 lovas némettel olasz csapatok őrizték, a had s a vár kapitánya Lőrincz úr, a firenzei Acciaiuoli Miklós úr fia volt, egy nagylelkű s jó tekintetű ifjú lovag. Miután a nevezett király még senkit sem küldött Otranto vidékére, sem Calabriába, az ott lévő birák a királynő nevében

---

[1]) Taleyrand. — [2]) Károly Róbert. — [3]) T. i. Endréét.

szolgáltattak igazságot s nem engedelmeskedtek a magyar királynak, ő pedig nem szorongatta a vidéket, mindazáltal semmiféle lázongás sem mutatkozott.

13. — *Hogyan látogatta meg a magyar király Apulia királyságát.* Ezidőtájt a Királyságban már mindenütt kezdetét vette a halandóság, mindamellett a király úton volt, hogy az ország városait meglátogassa. Volt az Abruzzókban, Apuliában, a fejedelemségben [1]) s a nevezett év áprilisében visszatért Nápolyba; ott már halva találta nehány báróját s meghallotta, hogy a Királyság nehány grófja s bárója összeesküdött ellene. Mindamellett, hogy nagyon bátor szívű volt, megfélelmedett némely emberének halálán s az általános halandóságon, úgy hogy nem tartotta időszerűnek gyanakvást mutatni s vizsgálatot indítani ama dolgokban, sőt bölcs mérséklettel teljes bizalmat mutatott a bárók irányában. Volt vele egy Currado Lupo nevű németországi báró.[2]) A király sokféle szolgálatában hűnek s merésznek találta őt s a Királyságban lévő 1200 német lovasát bízta reá. Egyik testvérét, a kinek Guelforte volt a neve, a nápolyi új kastélyba küldte, a hol a királyi lak van, jókora kísérettel s jól felszerelve mindennemű élelmiczikkel, fegyverrel, ruhával s lábbelivel s rábízta e kastélyt, a Nápoly városa fölött lévő Santermot s a Castell' del Uovot. A német Guernieri herczeget pedig, a kit a Királyságba menetekor 1500 sisakosával együtt zsoldjába fogadott volt, eltávolította a Királyságból, mert nem bízott benne s az említett Currado Lupot hagyta helytartójaként a nevezett királyság oltalmára; Guernieri herczeg pedig elégedetlenkedve a királylyal szemben, német csapataival Campaniába vonult vissza.

14. — *Hogyan hagyta el a magyar király a Királyságot s tért vissza Magyarországba.* Miután a nevezett király a Királyság minden részében elrendezte a maga népét s városait s titokban éber vigyázatra intette helytartóit s várnagyait, a nélkül, hogy a Királyságból távoznia kellene, rövid tartózkodás után elhagyta Nápolyt s Apuliába ment s az ottani városok s várkastélyok őrizetét a maga magyarjainak kezére bízva, Barletta kikötőjében egy gyönge gályát szereltetett fel, hirtelen, a nélkül, hogy a Királyságbeliek csak sejtették volna is, 1348 május

---

[1]) A Salernoi-fejedelemség. — [2]) Wolfhardt Konrád.

végén [1]) csekély kísérettel hajóra szállt, a vízbe vágatta az evezőket s megállapodás nélkül épen és sértetlenül Szlavóniába érkezett, onnan pedig csekély lovaskísérettel Magyarországba ment. Ezen ily nagy királynak ily hirtelen távozását sokan esztelennek, könnyelműnek s nem okos elhatározásnak tartották és sokan gáncsolták érte. Mások azt mondták, hogy előrelátással s nagy értelemmel tette; a járványtól való félelmében határozta el lelkében a távozást, mert nem látta időszerűnek, hogy nyíltan lépjen fel a bárók ellen, a kikről hallotta, hogy hívség dolgában rossz szándékkal vannak iránta, a mint mondottuk volt s ajánlották a titkos és előkészített távozást.

16. — *Hogyan fájlalták a Királyság bárói s népei a magyar király távozását.* A királyságbeli emberek s bárók a magyar király hirtelen távozásának hallatára nagyon elcsodálkoztak, mert semminemű jel sem mutatott a távozásra. Számos község és báró, a kik szerették a Királyság békéjét, fájlalták a dolgot, mert mindamellett, hogy Magyarországon született s nevelkedett és sokan voltak vele abból a barbár nemzetből, igen nagy igazságosságot tartott s nem tűrte, hogy népe gyalázatot okozzon vagy bántalmazza a lakosságot, sőt igen szigorúan büntette őket s nem is valami súlyos vétségekért kegyetlen s borzasztó büntetéseket mért magyarjaira. Az utakat s közlekedést biztossá tette az egész országban. Feloszlatta a parasztok gyülekezeteit, melyekből régi szokás szerint nagy rabló bandák alakultak, melyek kapitányaik alatt nyugtalanították a vidéket s utakat, minek következtében a lakosság nyugalmasnak és szilárdnak tartotta az állapotokat s békés időkre számított. Némely más engedetlen báró s nápolyi nemesember a Durazzoi herczeg halála, a nagyon népszerű királyi herczegek elfogatása miatt s még azért is, mert a király nem valami nagyon becsülte meg őket, rosszakarói voltak s örvendtek távozásán. A többiek azonban nagyon sajnálkoztak rajta s úgy tartották, hogy a Királyság rossz állapotban sorsára marad s féltek, nehogy az András király halálával elkövetett bűn, a lakosság túlságos nyugalmában felhalmozódott bűnök súlya, feles bősége, melyben elfordultak Istentől, büntetést és szigo-

[1]) 1348 jun. 11-én vonult be Budára. Jun. 18-ról már Budáról keltezett oklevelét közli az Anjou-okmt. V. 205. l.

rúbb fegyelmet ne hozzon rájuk s meg ne foszsza őket ama javaktól, melyek vétkes hálátlanságukat okozták, a mi meg is történt, a mint tárgyalásunk folyamán el fogjuk mondani.

17. — *Mint viselkedett népe a király távozása után.* A magyar királynak a Királyságból való távozása után a jó kapitányok alatt álló német s magyar lovasság a velük lévő toskán gyalogcsapatokkal együtt csendesen viselkedtek, s nem háborgatták a lakosságot. Egyik nép egyetértett a másikkal s valamennyien Currado Lupo úrnak [1]) engedelmeskedtek, a kit a király helytartójául hagyott volt, s aki igazságot szolgáltatott, a hol szükség volt rá. A királyságbeliek, mindamellett, hogy úgy látták, hogy gyönge uralom alatt vannak, nem mertek az *idegenek* ellen mozgolódni, bár éppen nem tartották jónak az állapotokat. Azok a bárók pedig, a kik nem szerették a magyar királyt, a királynőnek s Lajos úrnak a Királyságba való visszatérését óhajtották. Nápoly községe a Capova és Nido nemeseivel együtt egyértelemmel ugyanígy határoztak ; s a Provenceba küldtek azon üzenettel, hogy rögtön térjenek vissza a Királyságba, jelenjenek meg Nápolyban, a hol tisztelettel fogják őket fogadni ; utaltak a lakosságnak a németek s magyarok uralmával való elégületlenségére s hogy segítségükkel rövid idő alatt az ország uraivá lesznek. Hozzá tették, hogy a magyar s német zsoldosok nagyon elkeseredtek azon, hogy a magyar király nem küldött pénzt fizetésükre, a miért nagyon elégületlenek vele szemben s hogy Guernieri herczeg Campaniában állomásozó csapataival kész lenne a magyar király népe ellen a királynőhöz s Lajos úrhoz állani, a mennyiben zsoldjukba akarnák őt fogadni ; a maga s csapatai részéről hű támogatást igér a Királyság visszaszerzésében.

18. — *Hogyan ismertette el magát Lajos úr a pápa által királynak s küldött a Királyságba.* Lajos úr, mint Johanna királynő férje s nem mint király tartózkodott a pápa udvarában s a mint elhatározta, hogy visszatér a Királyságba, szük-

---

[1]) Wolfhardt Konrád ; Gravina is Corrado de Lupo néven említi. Bátyját, Wolfhardt Ulrikot (Kükülleinél Wolfhardus de Volfart), Nagy Lajos nápolyi helytartóját, Lajos a zsoldosok 1350. jún. 13-iki lázadása miatt elbocsátotta zsoldjából (Dubnici Krónban) V. ö. Pór A. id. mű. 177. l.

ségét érezte a királyi czímnek : azért, hogy az ország ügyeinek a királynővel együtt való intézésében, a maga s a királynő nevében folytatott levelezésében eltérő czímet ne kelljen használni ; mivelhogy a szentegyház még nem határozta el, hogy Sicilia királyává teszi, egy más ország királyi czímét vette fel, mely nem volt az övé s kilátása sem volt rá, hogy az övé legyen s attól fogva ilyen czímzéssel kezdték írni a leveleket : LUDOVICUS ET JOHANNA DEI GRATIA REX ET REGINA HIERUSALEM ET CICILIAE.[1]) S attól kezdve Lajos urat királynak nevezték. A mint a nevezett Lajos király s Johanna királynő bátorítást nyertek a Királyságba való visszatérésre, a mint mondva volt, halogatás nélkül a kivitelhez láttak. Pénz szűkében lévén, segélyt kértek a pápától s a biborosoktól, de nem nyerhették meg. Ekkor szükségből 30000 aranyforinton eladták az egyháznak a királynőnek Avignon városa fölött való fennhatósági jogát. E mellett is felszólították a bárókat, községeket, főpapokat s a szorongó szükségben adományokat gyűjtöttek mindenfelől. S nagy kínnal felszereltek 10 genovai gályát s kifizették őket négy hónapra. E közben Lajos király teljhatalommal maga előtt a Királyságba küldte nevelőjét, a firenzei Acciaiuoli Miklóst, a ki ura terveire nézve kedvezőnek találta a helyzetet s rögtön fölbérelte Guernieri herczeget a Campaniában állomásozó 1200 főnyi sisakos német csapatával együtt. A mint mindent elrendezett, sürgető felhívást intézett a királyhoz s királynőhöz, hogy haladék nélkül jöjjenek Nápolyba gályáikkal, mert ha személyesen az országban lesznek, Isten s a királyság báróinak segélyével, a kik óhajtják visszatérésüket, a nápolyiak s a Guernieri herczeg segélyével, a kit jó csapataival együtt ő fogadott fel, meg gályáikkal békés úton a Királyság birtokába jutnak s nem hitte, hogy a magyar király népe valamit tehetne ez ellen, úgy hogy rövidesen mindent uralmuk alá hajthatnak.

19. — *Hogyan tértek vissza a király s királynő az országba.* Ez ujságok hallatára a király s a királynő a Provenceban összeszedhető bárókkal s a maguk cselédségével Marseilleben hirtelen a fent említett 10 genovai gályára szedelőzködtek. Az idő

---

[1]) Lajos és Johanna Isten kegyelméből Jeruzsálem s Sziczilia királya s királynője.

kedvező volt az utazásra, pár nap alatt épen és sértetlenül a nevezett év augusztus végén Nápoly alá érkeztek.[1]) De mivel a nápolyi erődök, az Uovo, a Santerno kastélya, a kikötő s a Tenzana a magyar király népének hatalma s őrizete alatt voltak, nem köthettek ki sem a kikötőben, sem azon a tájon, hanem Nápolyon túl a Santa Maria del Carmino fölött a Guicciardini-híd felé szálltak partra ; [2]) a király s királynő a Mi Asszonyunk egyházába mentek, hogy ott várják be a bárókat s Nápoly községét, hogy azok bevezessék őket a városba.

20. — *A király s királynő ünnepélyes bevonulása Nápolyba.* A király s királynő jövetelére várakozó s lovasságukkal Nápolyba gyűlt bárók fejei voltak : a San Severinoiak, a Balzo-házbeliek, a tengernagy, Montescheggioso grófja, a Stendardok, Santo Agnolo grófja, a Raonessa-házbeliek, a Catanzanok s mások. Sok lóval, gazdag felszereléssel, előkelő öltözetben s fegyverzetben, egyenruhás csatlósaikkal, a nápolyi nemesek is a magukéival, pompás készletekkel lóháton s gyalog megindultak a Carmino felé, hogy a királyt s királynőt nagy vigasság között Nápolyba vezessék. Az akkortájt Nápolyban tartózkodott firenzei, sienai és luccai kereskedők egy része, a genovaiak s provençalok meg más idegenek, nemzetek szerint csoportosulva gazdag bársony, selyem s gyapjúöltözetben, mindenféle hangszerekkel erőltetett és színlelt ünnepélyességgel a király s a királynő elébe mentek. A mint hozzájuk értek, minden egyes csoport tiszteletét tette előttük, előkészítették a nemes paripákat s lóra ültek a bárók kísérete mellett gazdag aranyos selyemmenyezet alatt, előttük számos fegyveres csapat, elől a király, ő előtte Guernieri herczeg ment németjeivel, ki félreháritva a népet, mondá : kiáltsátok, hogy éljen az uralkodó ! S azt is kiáltották, a mely elnevezés sokaknak fel is tünt, mivel ez a czím új volt előttük s mert nem mondták, hogy éljen a király s jog szerint abban az időszakban nem is mondhatták. Ilyen ünnepélyességgel vitték be őket Nápolyba. S mivel valamennyi királyi lak az ellenség hatalmában volt, a Capova fölött az Arcoban, az Aiutorio úr házaiban szállásolták el őket. Utána hasonló ünnepélyességgel hozták be a királynét. A nép, mely bár erőltetve, részt vett az ünnepélyen, mindazonáltal belátta,

---

[1]) Pór i. m. szerint szept. 17-én (184. l.). — [2]) Portici közelében.

hogy, miután a magyar királynak annyi városa s vára van a Királyságban s oly jó hadi népe alkotja az őrizetet, hogy Lajos királynak s Johanna királynőnek ez a visszatérése inkább a háborúra s nagy költségre való kilátást, az ország, a kereskedelem s az idegenek pusztulását, mint a béke kezdetét jelenti, a mint később be is következett.

21. — *Hogyan s ki által avattatta magát lovaggá Lajos király.* Lajos király felismerte, hogy segítségre szorul s belátta hogy lovassága erejének java része Guernieri herczeg kezében van, azért megtisztelő jótéteménynyel akarta hűségét és szeretetét magának biztosítani. Miért is úgy intézkedett, hogy az ő kezeiből nyerje a lovaggá avattatást, a mivel lealázta önmagát, hogy mást megtiszteljen. S a nevezett év szeptemberében nagy lovagünnepélyt rendezett, s az említett Guernieri által lovaggá üttette magát, ő maga pedig ugyanakkor 80 más lovagot avatott fel Nápolyból s a Királyság más vidékeiről. A királynak a német Guernieri herczeg irányában tanusított szabadelvű viselkedése emennek romlott hitetlensége miatt csakhamar hatástalannak bizonyult, a mint tárgyalásunk folyamán a maga idejében elbeszéljük.

35. — *Hogyan foglalt el Lajos király több erődöt. . .* Lajos király lovaggá avattatása után némileg rendezte az engedelmessége alatt álló országrész ügyeit, tekintetbe vette a magyar királylyal tartó bárókat s mielőtt más vállalatokba bocsátkozott volna, vissza akarta szerezni a nápolyi erődöket. Először is az említett város fölött lévő Santermo [1]) kastélyával kezdte, melynek őrsége gyávaságból, inkább a fenyegetésektől, mint az ostrom erejétől megrettenve, bár jól védekezhettek volna, megadták magukat a királynak. E kastély győzelmes megszerzése után a város bejáratánál lévő igen erős, rohammal be nem vehető Capovanához ment. A bent lévő védők az első rohammal szemben ellenállást tanúsítottak, de a Santermo elfoglalásán megrettenve s még inkább, mert nem volt kilátásuk, hogy felmentsék őket, megmenekülésük érdekében tárgyalásba bocsátkoztak s feladták a kastélyt a királynak. A mint e két erős kastélyt kevés fáradsággal elfoglalta, a Nápolyon kívül a tenger fölött emelkedő Uovo kastélya ellen indult, melyet

---

[1]) Sant Elmo, Nápoly fellegvára.

rohammal nem lehetett bevenni, de igen könnyű volt megszállani, mert egészen a tengerben volt, csak egyik oldalon érintkezett egy domb tarajával, melyre a király egy bástyát építtetett volt. A kastélybeliek tudták, hogy csakis a tenger felől lehet őket felmenteni, azon a tengeren pedig a magyar királynak semmiféle hadereje sem volt ; mielőtt a végsőre került volna a dolog, alkudozni kezdtek a királylyal s átadták neki a kastélyt. E három kastélynak oly rövid idő alatt történt elfoglalása nagyon felvidította a nápolyiak lelkét. A mint látták, hogy csak a város végén lévő castello Nuovo van még hátra, a hol a királyi lak volt, mely mód felett erős s jól felszerelt volt, annyira ment merészségük, hogy lelkük hevében nagy készülettel minden oldalról heves és dühös ostrom alá fogták. De Gulforte Currado Luponak, a magyar király helytartójának testvére volt benne jó csapatok társaságában s jól fel volt szerelve védelemre, úgyhogy mitsem törődtek az ostrommal. Miután meggyőződtek, hogy erőszakkal nem vehetik be s Gulforte hű marad urához, tanácsosabbnak látták a kastélyt elzárni a várostól s úgy is tettek s jókora őrséget helyeztek oda, úgyhogy a tengerpartot kivéve, a kastély minden oldalról ostromzár alatt volt. S aztán ostrom s támadás nélkül a kétféle hadinép hosszú időn át farkasszemet nézett egymással.

36. — *Hogyan fogta el Lajos király Apici grófját.* Miután Lajos király három ily erős kastélyt diadalmasan megszerzett volt, a negyediket szárazon s vízen ostromzár alá vetette, a saját lovasságával s a Guernieri herczeg csapataival a magyar király pártján álló bárók s elsőbben is Apici grófja, Ariano gróf fia ellen indúlt. A gróf, a mikor látta, hogy a király nagy haderővel ellene jön, Apicibe zárkózott s a mint tudta, védelemre készült. A király gyakori támadást intézett a város ellen. A mint a gróf látta, hogy nem számíthat felmentésre s hogy a vár nem elég erős a hosszas ellenállásra, kegyelemre megadta magát a királynak, a ki 30000 aranyforintot vett meg rajta s visszahelyezte őt előbbi állapotába, miután kegyelmével kiengesztelte őt.

37. — *Hogyan szállta meg Lajos király Nocerát.* A könnyű dolgokban kedvezett a szerencse Lajos királynak s reménynyel kecsegtette a nagyobbakban is, miért is egész népével egyszerre a magyar király népének őrizete alatt álló, a szaraczé-

nok Noceraja [1]) felé vette útját. De mivel a város nagyon elpusztult s a védelemre alkalmatlan volt, a benne lévő magyarok a király s népe jövetelének hírére elhagyták a várost s a felette lévő tágas és erősen védhető várba húzódtak s oda vitték minden vagyonukat. A mint Lajos király rájuk jött, minden ellenállás nélkül népestől a városba nyomult s mivel úgy találták, hogy a város fölött emelkedő vár erős s jól fel van szerelve a védelemre, belátták, hogy erőszakos ostrommal nem vehetik be, miért is meg sem kísérelték a rohamot, hanem a hatalmukban lévő várost mindenfelől az erőd körül megerősítették s ostromzár alá fogták s remélték, hogy bevehetik, mivel a magyarok s németek a halandóság következtében betegek voltak s megfogytak, sokan a zsold hiánya miatt szertementek és semmi kilátásuk sem volt, hogy idejére felmentsék őket; a mellett, hogy Nocera várát megszállva tartották, egészen Barletta közeléig beszáguldozták az egész apuliai rónát s mind merészebbek kezdtek lenni, mert úgy találták, hogy Currado Lupo, a magyar király helytartója, nem elég erős arra, hogy Lajos király ellen síkra szálljon, sem hogy az ostromolt Nocerát felmentse. Nagyon is lehető volt a királyra nézve, hogy az ostrom föntartása mellett Apulia egyéb városait is akarata alá hajtsa s haderejével beszáguldozza az országot. De az álnok Guernieri herczeg, a kinek 1200 németből álló lovas csapatja volt, a mikor látta, hogy az idő alkalmas arra, hogy úrrá tegye s kimentse a háborúból, vitát indított s nem engedte, hogy az ostromot abba hagyja, sem hogy hosszú időn át más városok ellen menjen, miáltal alkalmat adott Currado Luponak, a király ellenségének, hogy a fölmentésre készüljön; a király magában sem lovasságban, sem pénzben nem volt elég erős arra, hogy a herczeg nélkül szükségleteinek megfelelhessen, úgy hogy kénytelen volt inkább a Guernieri herczeg romlott akaratát, mint a magáét követni. S nem mert gyanút mutatni vele szemben, mert félt, nehogy nagyobb bajt okozzon neki s nem távolíthatta el magától a nélkül, hogy a maga helyzetét ne rontotta s az ellenség erejét s bátorságát ne növelte volna. Ilyen cselszövények közt s ily rossz vezetés mellett több mint öt hónapot vesztegelt a haszontalan ostromnál, csakhogy együtt tarthassa összes

[1]) Luccera. V. ö. Pór A. i. m. 188. l.

zsoldosait s időt engedett az ellenségnek segítség szerzésére s a felmentésre, a mi, a mint alább elbeszéljük, meg is történt.

38. — *Hogyan mentette fel Currado Lupo Nocerát.* A míg Lajos király ostromzár alatt tartotta Nocerát, Currado Lupo, a ki a magyar király nevében ott maradt az ország őrizetére, addig ösztönözte a királyt, a míg pénzt nem küldött neki a járvány következtében megfogyott sereg helyreállítására. Rögtönösen az Abruzzokba lovagolt s Toscanából s a Marcából annyi német lovast fogadott, hogy övéivel együtt 2000 sisakosa volt, kiknek egy részét a kezében levő várak őrizetére hagyta, maga pedig 1200 válogatott lovas élén elhatározta Nocera várának az ostromzár alól való felmentését. Lajos király, a mint hirét vette, hogy Currado Lupo hadat gyűjtött, hogy ellene jöjjön, Minerbino grófot s a német Sprech grófot 800 lovassal rögtönösen a szorosok elállására küldte, hogy Currado Lupo s lovasai Apulia síkságára ne jöhessenek. A nevezett Currado, mint afféle bátor és szorgos kapitány, éjjel útnak indult s mielőtt a király népe megakadályozhatta volna, kiindult Guglioneseből, átment a szorosokon, lehatolt az apuliai síkságra s lovasaival még az nap 40 mértföldet lovagolva, este napnyugtára Nocerába ért; mivel azonban a hosszú meneteléstől nagyon elfáradtak, lovaik is kimerültek, s az idő is későre járt, a nélkül, hogy rohamot intéztek volna, vagy a Lajos király népe részéről annak ki lettek volna téve, a várkastélyba húzódtak. S ez azért esett így, mert hirtelen megérkezésük nagyon megrémítette a király hadát, főkép, mert a sereg meggyöngült volt, s mert nem tudták, hogy mi történt a szorosokhoz ment csapattal. A király, népe rémületének láttára, fegyvert ragadott s lóra ült s bátran buzdította övéit s az éj leszálltával személyesen gondoskodott jó s éber őrségről s úgy várta be lovasai visszatérését. A fáradt ellenség evéshez látott, bátorította a maga népét s pihentette lovait, hogy reggel harczra kelhessen.

39. — *Hogyan utasította vissza Lajos király a Currado Lupoval való ütközetet.* Másnap reggel Currado Lupo még a várból való leszállás előtt ütközetre szólította Lajos királyt s ennek jeléül kürtösével elküldte neki keztyűjét; [1]) a király

[1]) V. ö. Pór A. id. m. 189. l.

elfogadta a keztyűt s bátorszívűségének s merészségének tanúsítására, a nélkül, hogy tanácsot tartott volna, megigérte az ütközetet, mivelhogy ugyanazon éjjel Minerbino gróf s Sprech gróf népükkel visszatértek a király támogatására. Currado a király válaszára, hogy elfogadja az ütközetre való kihívást, mind a mellett, hogy a királynak jóval több népe volt, mint neki, mivel bizott — mint hitte — népe derekasságában s Guernieri herczeg állapotát is ismerte, talán egyet is értett vele, egész lovasságával s a várban levő magyar lovasokkal egy hatalmában levő városrészen át leszállt s nagy merészségének mutogatása közben a várossal szemben fekvő síkon csatasorba állt s várta, hogy a király népével jelenjék meg az ütközetre. A királynak nagy kedve volt az ütközetre s nagy sürgetéssel biztatta rá báróit s a többi lovagokat ; de Guernieri herczeg, bármily indokból is, mivel kétséges volt az ő hűsége, a mikor látta, hogy a király fel van tüzelve az ütközetre, hozzá ment s jó s bölcs tanács örve alatt szíves szavakkal visszatartotta tőle, bolondságnak minősítve az ütközetnek ily ponton való elfogadását ; hozzá tette, hogy csakis két okból szokás megütközni, az egyik a szükség, a másik a túlnyomó előny ; ott pedig nem volt sem az egyik, sem a másik. S lehet, hogy e pontban tanácsa üdvösebb volt, mint rosszakaró ; a király a herczeg tanácsának hallatára félt, nehogy a herczeg s lovasai elmaradjanak mellőle az ütközetben, Nocerában maradt, gyalázatos gúnyjára ellenségeinek, a kik a mezőn sorakozva csúfot űztek a királyból, hogy nem szállt ki a síkra, a mint megigérte volt. Egészen délig várakozott s ismételt kürtszóval akarta a király népét ütközetre bírni, s midőn látta, hogy nem hajlandók a várost elhagyni, rendes csatasorban eltávozott onnan s Foggia városa [1]) felé vette útját, mely oda nem messze Apulia síkján feküdt, s mivel őrizetlen volt s nem tartottak semmitől, csendesen bevonult, a nélkül, hogy bármilyen ellenállásra talált volna. Oda szállásolták be magukat, mert minden jóval telve találták s kényük-kedvük szerint bántak a házakkal, gazdasággal, élelemmel, férjes nőkkel s hajadonokkal s ama város minden vagyonát először használatukba vették, azután felzsákmányolták. Akkor kóstoltak

[1]) A Dubnici Krónika 164. fej.-ben János minorita Fodiának nevezi.

először a németek s magyarok a Királyság zsákmányába, s ez a próbálkozás úgy köréjük vonta mindenfelől a zsoldosokat, mint a dög a madarakat, végtelen kárára az országnak, a mint anyagunk tárgyalása közben a maga idején el fogjuk mondani.

40. — *Ugyanazon tárgyról.* Currado Lupo s népe Foggia városában Guernieri herczeggel egyetértésben oly merész lett Lajos királylyal szemben, hogy megerősítette Foggia városát, hogy ezzel megakadályozza a királynak a síkságon keresztül a Terra di Lavorora [1]) való visszatérését. Hosszú ideig tett így, egyre növelte lovas népét s csapatait, mivel zsákmányból éltek s harczhoz nem szokott s védelemre fel nem készült lakosságon tartották fenn magukat. A mint a király felismerte, hogy Guernieri herczegtől semmiféle hasznos szolgálatot sem várhat s nem is bízhatik benne, Nocueránál való hét havi hiábavaló veszteglés után állásának s becsületének nagy lealázásával Currado Luponak Apuliába való benyomulása után alkalmas időben bekóborolta Apuliát, eltávolodott a Foggiában lévő ellenségtől, Ascoliba ment s onnan a beneventi vidéken át ellenállás nélkül Nápolyba tért.

42. — *Hogyan fogta el a magyar király népe Carnetoban* [2]) *Guernieri herczeget.* Lajos király visszatért Nápolyba, a nélkül, hogy Apuliában bármit is hódított volna, sőt még rosszabbá tette a maga helyzetét, miért is, hogy a pártján álló városok s bárók visszavonulásán nagyon ne csüggedjenek, Guernieri herczeget 800 lovassal Apuliába küldte s megbízta a pártján lévők védelmével s ellenségei merészségének megfékezésével. A herczeg meg is indult csapatával, s a király néhány megbízható toskánt küldött el vele, köztük volt Jacopo de'Cavalcanti úr Firenzéből, egy derekas és jóravaló lovag. Apuliába nyomulva Cornetoba vonultak. Az álnok herczeg meggondolta, hogy a király pártján nem zsákmányolhat s nem haladhat lelke vágyai szerint s látta, hogy a dolog kellőleg megérett s Currado Lupo s a magyarok már meg is kezdték, módot talált árulásának a nyilt becstelenség elkerülésével való leplezésére. S ezt úgy érte el, hogy mindennemű rend s éjjel-nappal előőrsök

---

[1]) Az ókori Campaniában. — [2]) Küküllleinél (XIII. fej.) in civitate Cornecchii ; Fehér : Codex Diplomaticus IX. 1. 760. l. Gornech 486. l. Corneto. V. ö. Pór id. műve 182. l.

nélkül táborozott egy nálánál sokkal hatalmasabb ellenség közelében, sőt még azt sem engedte, hogy a város kapuit bezárják, úgy ment aludni egész népével együtt. Igy történt, — s hihetőleg maga rendezte így — hogy Currado Lupo népe egy részével egy éjjel [1]) odalovagolt, a kapukat nyitva, védelem s őrség nélkül találta s a városba nyomult, szállásaikon álmukban meglepte a herczeget s lovasait, egyetlen lándzsa- vagy kardcsapás nélkül elfogta valamennyit, őket magukat, lovaikat s hadiszereiket, a nélkül, hogy bárki is elmenekülhetett volna; az idegenek elfogása által a város uraivá lettek s kényükre bántak vele, miként Foggiával tették volt; másnap nagy dáridóval a foglyokat s a zsákmányt Foggiába, hadiszállásukra hajtották. Guernieri herczeg foggiai fogságában 30.000 aranyforintnyi váltságdíjat vettetett ki magára s megüzente a királynak, hogy bizonyos idő alatt váltsa ki, mert ha nem teszi, kénytelen lesz ellenében a magyar királyt segíteni, s még tiltakozott ellene, hogy árulónak tartsák, ha ki nem váltják s a határidőn túl ellene jő. Lajos király tetteiből megismerte az ő csalárdságát s mind a mellett, hogy tudta, hogy zsákmányszomjában övéinek heves ellensége lesz, inkább ellenségének akarta, a ki ellen nyiltan védekezhetik, mint hogy mint árulót tartsa a maga pártján, s ezért nem is akarta kiváltani. Mire ő magához vonta a vezetése alatt állott összes németeket s Currado Lupo serege harmadik vezérévé tette, visszaadta neki s övéinek fegyvereit, lovait s felszerelését. Jacopo Cavalcanti urat, mivel már egyszer elfogták s hitre elbocsátották volt, letartóztatták s végül a magyar király parancsára mint esküszegőt gyalázatosan felakasztották.

45. — *Földrengések Itáliában.* Ez év szeptember 10-én Itáliában szokatlan s csodás földrengések kezdődtek s tartottak több napon át ... Aversa városában a németek s magyarok főnökei számos csapatvezérrel s lovaggal tanácsot tartottak a nagyobbik egyházban s még tanácskozásuk befejezése előtt kijöttek a templomból, s alig értek ki, a templom beomlott, de Isten akaratából senkinek sem történt baja ...

47. — *A Királyság ügyeiről.* A mint a nevezett év májusában Lajos király a magyar király erejének a Királyságban

---

[1]) 1349 febr. 1-én.

való hatalmas növekedéséről értesült, elrendelte, hogy az összes pártján lévő bárók fegyverekkel s lovakkal felszerelten gyülekezzenek Nápolyba, hogy ellenállhassanak ellenségeiknek, a kik Foggia s Corneto elfoglalása által túlságos merészekké lettek Apuliában s inkább a Királyság kizsákmányolásának vágya, mint a zsold reménye számos németet gyűjtött köréjük Itáliából. A bárók a maguk s az egész Királyság veszedelmének láttára fölfegyverezték népüket s 30.000-nél több jól fölszerelt s felfegyverzett lovag gyült Nápolyba ; megjött Minerbino grófja is 300 sisakosával. Currado Lupo mellett voltak : Guernieri herczeg, Lando gróf [1]) s Giovanni d'Arnicchi úr, a had művészetében nagyon járatos németek nagy német zsoldos kísérettel, összegyűjtötték a Királyságban lévő összes magyarokat, a kik 700-nál többen voltak s urukhoz nagyon hívek voltak ; a haszonlesés számos olasz csapatot vonzott köréjük ; s annak hallatára, hogy a király Nápolyban összpontosította erejét, rögtön őrséggel látta el összes városait, s a fent nevezett főnökökkel s 1600 vagy még több német s magyar lovassal s gyalogmartalóczokkal nyereségre készülve, mert remélték, hogy összeakadnak a Királyság gazdag báróival, odahagyták Foggiát s megállapodás és ellenállás nélkül Aversába, a Terra di Lavoro egyik, Nápolytól 8 mértföldnyire fekvő városába mentek, mely akkoriban még nem volt körülfalazva s előrelátás hiányából nem is őrizték, mert nehéz is lett volna védeni, mivel nagyon szét volt szórva, erődje azonban nagy és erős volt. Currado Lupo s lovassága ellenállás nélkül a vagyonos s minden jóval telt városba nyomult.[2]) S mivel az előbbi alkalommal a magyar királynak engedelmeskedtek volt, azt remélték, hogy a király helytartója nem fogja kifosztani s prédára bocsátani őket, de nagyon csalódtak. A németek s magyarok, a mint bent voltak, az ott talált élelmiszereket a lakossággal közösben kezdték használni, de több mérsékletteI s renddel, mint a hogy Foggiában tették volt, mivel itt hosszabb ideig kellett tartózkodniok. Rögtön rá beszáguldozták s engedelmességük alá hajtották a környéket s a vidék tanyáit, hogy pénzért árúczikkeket hozzanak a piaczra s a ki nem engedelmeskedett s nem hozta holmiját Aversába, azt

[1]) Landau Konrád. — [2]) Ápr. 23-án. Pór. i. m. 194. l.

kirabolták s felgyújtották. S végül egy okból, vagy más okból mindenkit kiraboltak s egészen Nápolyig kezdtek nyargalni, s nem engedték, hogy a föld népe bármi árút is vigyen abba a városba, mely máskor bővelkedni szokott volt a külső városok s falvak árúiban, most pedig senki sem ment oda, mert az utak s ösvények mindenfelől el voltak rontva, a mi a városban inséget kezdett előidézni, úgy hogy a tenger felől kellett ellátni. Lajos királynak számos bárója s lovagja volt Nápolyban, okos tanácsból azonban visszatartotta báróit s harczsovár népét az ellenségnek a maga állásában való megtámadásától; a maga haderejének naponként való erősbödését várta, s azt hitte, hogy az ellenség a föld népének kifosztása által szükségbe jut s maga akarta saját előnyére s nem azoknak kívánsága szerint a támadás helyét és idejét megválasztani, a mi jó s üdvös tanács volt. De szalad ott a nép, a hol inkább a véletlen, mint a megfontolás játszik szerepet.

48. — *Hogyan győzte le a magyar király népe a Királyság báróit.* A magyar király népének kapitányai annak láttára, hogy az ellenük Nápolyba gyűlt bárók nem mozdulnak s még portyázásaikra sem mutatkoznak a harcztéren, még közelebb, a Nápolytól 4 mértföldnyire fekvő Meletohoz szálltak; ott állomásozva hírét kezdték költeni, hogy egyenetlenség tört ki a németek s magyarok közt s gonoszságuk következtében felfegyverkeztek s úgy rendezték el táborukat, mintha össze akarnának verekedni; a közbenjárók köztük a magyarok voltak, a kik hírét költötték, hogy elégedetlenek Currado Lupoval s vissza akarnak térni Apuliába. Az ifjú bárók, a kik közelről hallották az ellenségeikről szállongó hireket s a merész nápolyi lovagok, a kik azt hitték, hogy — a mint hire járta — egyenetlenség van a magyarok s németek közt, mert nem vették észre a cselvetést s úgy gondolták, hogy élelemhiányból nem maradhatnak többé a vidéken, éppen mintha a várakozással a zsákmány siklott volna ki kezeik közül, égtek a vágytól, hogy kimehessenek s az ellenségre törhessenek. A király s tanácsa ellenmondott az ifjú bárók s pompázó nápolyiak őrjöngő fenhéjázásának; mind a mellett nagy tűzzel fegyverkezni kezdtek. Paripáikra s jó lovaikra szálltak, mert jól el voltak velük látva, gazdag felszereléssel s nemesi jelvényekkel, arany- s ezüst-övekben, nagy pompa közepette Ruberto di San-

severino úr s Ramondo di Balzo úr,[1]) derekas bárók, a német Sprech gróf s Guiglielmo da Fogliano úr vezérlete alatt csatasorban a király személyes ellenmondása daczára kivonultak Nápolyból s az ellenség felé vették útjukat. Az út síkon vezetett s rövid volt, úgy hogy kis idő mulva kiértek a harcztérre, melyen Meletotól oldalvást csatarendben találták az ellenséget, mely a királyságbeli gazdag bárók s lovagok őrületes mozdulatának hallatára bölcs előrelátással három csatasorban állt fel. Elleneik bolond fellépésének láttára nagyon felvidultak. A merész belföldiek bátran az első hadrendre vetették magukat, mely előre megállapított hadi fortély szerint megnyilt s nem tekintve az övéknél sokkal nagyobb számra, engedte, hogy a Királyság lovassága behatoljon s közéjük keveredjék; a második hadrend támadásba ment át, a csatarend összekeveredett, Lando gróf oldalvást álló csatarendjével kissé megfordult a harczmezőn s oldalba fogta s elölről s hátulról támadni kezdte őket; s ámbár derekas lovagok voltak köztük, az előrelátás hiánya miatt rövid idő alatt, nem is valami heves küzdelem után legyőzték, szétszórták őket s többeket annyira körülfogtak, hogy nagyobb részük kapitányaikkal együtt fogságba esett s csak kevesen estek el. A ki tehette, megfutott s nem is üldözték őket, mivel úgyis közel voltak a városhoz s az ellenségnek volt mit őriznie, úgy hogy nem törődött a többiek üldözésével. Ezt az egészet tulajdonkép nem is lehet ütközetnek nevezni, hanem nagy vagyonú bárók s lovagok elfogására felállított csapdának. Elfogtak huszonöt grófot és bárót [2]) a Királyság legnagyobbjai közül, számos gazdag nápolyi lovagot a Capovanaból s a Nidoból, nemes csatlósokat s nagy polgárokat s a Királyság kisebb bárói közül, a kik valamennyien jól fel voltak szerelve. A mint a németek s magyarok kapitányai összeszedték a rabokat s a zsákmányt, nagy ünnepélyességgel s vígsággal Aversába vitték a fáradság nélkül szerzett nagy kincset. A bárókat s lovagokat biztos fogságba küldték, a többi zsákmányt pedig felosztották maguk között. Ez pedig 1349 junius 6-án történt.[3])

---

[1]) De-Beaux Rajnáld. — [2]) A Dubnici Krónika a Chronica di Bologna, Chron. Estense s Gravina több fogságba esett nápolyi főúr nevét közli. — [3]) V. ö. Pór A. i. m. 195. l.

49. — *Hogyan váltották meg a nápolyiak az ellenségtől a szüretet.* Az elbeszélt ütközet után a magyar király népe oly merészségre kapott, hogy a várost környező vidéket napról napra egészen Nápolyig bekóborolták és semmiféle ellenállásra nem találtak. Mert a Nápolyban volt s az ütközetből elmenekült lovagok mind haza mentek, a nápolyiak pedig nem mertek többé lóra ülni az ellenség ellenében. Ennek következtében gyakran igen kicsiny csapatok nagy merészséggel behatoltak a Santa Maria del Carmino s a Santolo közt s a piaczon raboltak és zsákmányoltak; ennek közvetkeztében a szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem jött be, úgy hogy más oldalról, a tenger felől kellett behozni s a boron kívül mindennek felment az ára. A nápolyiak az egész környéket ellenségeik hatalmában látva, féltették a szüretet s 20.000 aranyforintot adtak Currado Luponak s társainak, hogy egy kis nyugalmat szerezzenek maguknak. Ramondo del Balzo úr, Roberto da Sanseverino és szintén a Sanseverino házból való Tricario gróf, Santo Angiolo grófja s egy másik báró 100.000 aranyforinton váltották ki magukat a fogságból, a Királyság többi bárói s lovagjai 50.000 forintot, a nápolyi lovagok s csatlósok másik 50.000 forintot fizettek; a német Sprech grófot s Guiglielmo da Fogliano urat idegen zsoldosaikkal együtt megfosztották fegyvereiktől s lovaiktól s hitükre elbocsátották őket. A magyar király népe fel volt szerelve fegyverekkel s lovakkal, hadi készlettel, bővelkedett minden jóban, ezt a pénzt sok arany- és ezüst-ékszerekkel együtt osztatlanul Aversa várába helyezték el, hogy senkinek se legyen oka az országból való távozásra. A váltságdíj s a szüret váltságának lefizetése után még több kincset akartak gyűjteni. A szüret tartama alatt igéretükhöz híven békén hagyták a vidéket, azután az előbbi módra ismét megkezdték a háborút, friss pénzt várva a királytól s a nápolyiaktól, a mint alább látni fogjuk.

50. — *Hogyan kötöttek fegyverszünetet a Királyságban.* A pápa s a biborosok a királyságbeli bárók vereségének s az ország pusztulásának hallatára a Szentegyház követeként Annibaldo da Ceccano biboros urat küldték a Királyságba, hogy gondoskodjék az ország fenntartásáról, nehogy a két király versengése elpusztítsa a Szentegyház tulajdonát. A biboros Nápolyba érve, a nápolyi királyt rossz helyzetben, a Terra

di Lavoro vidékét elpusztulva, a kastélyokat, falvakat, tanyákat kifosztva találta s látta, hogy a németek s magyarok ereje tönkre tesz mindent, miért is egyetértést igyekezett létrehozni; jött, ment, egyik részről a másikra, de kevés siker kísérte fáradozásait. A király s a nápolyiak be is látták, hogy a biboros nincs hasznukra, mire bizalmasaik útján ők maguk kezdték a békét keresni. Currado Lupohoz s a többi kapitányokhoz küldtek Aversába s végre megegyezésre jutottak velük, mely szerint 120.000 aranyforintnyi készpénz kifizetése ellenében bocsássák a biboros kezére Aversát s Capovát s a Tuliverustól s a Volturnotól Nápoly felé az egész Terra di Lavoron s a Fejedelemségben birtokukban lévő városokat s várakat. A városokat a biboros őrizetére bízták, a pénzt 1349 januárjától fizetni kezdték. Ekkor az összegyűjtött pénz elszámolásához láttak, több mint 500.000 aranyforintnyi készpénzt találtak, mely zsákmányt nagy egyetértéssel osztottak fel maguk között. A felosztást Currado Lupo, Guernieri herczeg, Lando gróf s Gianni d'Ornicchi úr s még néhány más főnök végezte. E kincsen s a sok paripán kívül valamennyien el voltak látva gazdag felszereléssel s fegyverzettel, részük volt sok ezüstedényben, keresztekben s kelyhekben s másféle eltulajdonított egyházi szerekben, egészen teli voltak női ékszerekkel, selyemmel s nagyértékü ruhákkal, mert a mint fentebb elmondottuk, kifosztottak volt nehány várost. Igy dúsgazdagon átkeltek a Volturnon; s Currado Lupon, fra Morialén [1]) s a magyarokon kívül, kik a magyar király nevében a Királyságban maradtak, a többi valamennyi elhatározta, hogy eltávozik a Királyságból és számos elrabolt férjes és hajadon nővel — szokatlan s idegenszerű dolog hívő keresztények közt — kivonultak a Királyságból; némelyek a gazdag zsákmánynyal visszatértek Németországba, mások szerteoszlottak az olasz háborúságokban s ily módon a Királyság némi könnyebbülést nyert a rablástól s háborútól, mert mindkét fél szívesen fogadta a nyugalmat.

56. — *Hogyan kezdtek Európa keresztényei búcsúra jönni.* Krisztus születésének 1350. évében karácsony napján kezdődött

[1]) Frater Morialis (Montreale) d'Albarno vagy di Narba, kalandos életű johannita lovag, kit Pray Gy. szerint Nagy Lajos vránai perjellé nevezett ki. V. ö. Pór Id. mű. 240. l. jegyz. Később Cola di Rienzi Rómában kivégeztette.

a szent bűnbocsánat ideje mindazokra nézve, a kik búcsúra mennek Rómába s felkeresik a szentegyháztól kijelölt Szent Péter bazilikáját, a lateráni Szent Jánosét és Szent Pálnak Rómán kívül fekvő templomát. S bár csak kis ideje volt általános halálozás és még egyre tartott Európa különböző részeiben a hívő keresztények között, mindamellett minden rendű s rangú férfiak s nők csodálatos és hihetetlen számban sereglettek össze a keresztény világból. Oly odaadással s alázattal teljesítették a zarándoklást, hogy teljes türelemmel viselték el az időjárás viszontagságait ; mert a hideg rendkívüli volt, jég, hó, árvizek rontották meg az utakat. Az utak éjjel-nappal szállókkal voltak tele s az útmenti házak nem voltak elegendők, hogy fedett helyet nyújtsanak lovaknak s embereknek. Az óriási tömegekben s csapatokban érkező németek s magyarok a hideg miatt sűrűen összetolongva s nagy tüzekkel segítve magukon, a mezőkön töltötték az éjjet. A vendéglősők képtelenek voltak nemcsak a kellő kenyeret, bort s takarmányt kiszolgáltatni, de még a pénzt elfogadni is. Sokszor megesett, hogy az útra kelő zarándokok az asztalon hagyták az ellátás díját s útnak indultak s nem akadt utazó, a ki elvette volna, mígnem a vendéglős eljött s elvitte. Az úton nem volt veszekedés, sem zajongás, hanem mindenki türelemmel s buzdítással tűrt és segített a másikon. A római határban valami latrok kezdtek rabolni s gyilkolni, de maguk a zarándokok ölték s fogdosták őket s egyik segítette a másikat. A föld népe őrizte az utakat s rettegtette a rablókat, úgy hogy az egész éven át tényleg nagyon biztosak voltak az utak. A Rómába menő keresztények számát lehetetlen volt meghatározni ; a városban lakók becslése szerint karácsonykor s a rákövetkező ünnepnapokon s nagy bőjtben a feltámadás szent husvét-ünnepéig állandóan egy millió, egymilliókétszázezer zarándok tartózkodott Rómában. Később, áldozócsütörtök s pünkösd tájt, több mint 800.000 ; az utak — a mint mondottuk volt — éjjel-nappal tömve voltak. Nyárára a mezei munka s a nagy hőség miatt kevesbedni kezdett a nép, de nem annyira, hogy a mikor legkevesebben voltak, naponként álladónan 200.000-nél több idegen ne lett volna ott. A három egyház meglátogatása a szállótól s az oda-vissza való úttal együtt 11 mfd-et tett ki. Az utak állandóan annyira tömve voltak, hogy mindenkinek gyalog

vagy lóháton a tömeggel kellett haladnia, úgy, hogy alig lehetett előre menni. Minden zarándok a látogatás mindenik napján tetszése szerint, ki keveset, ki sokat ajánlott föl mindenik egyháznak. Krisztus izzadságos kendőjét a zarándokok vigasztalására minden vasárnap s nagyobb ünnepen felmutatták Szent Péter bazilikájában, úgy, hogy a zarándokok nagyobb része megláthatta. A tolongás állandóan nagy és gondatlan volt. Mivelhogy megtörtént, hogy két, négy, néha hat, olykor tizenkét embert nyomtak agyon. Minden római vendéglőssé lett s a lovas zarándokoknak engedte át lakását ; egy lóért napjára egy vastag toursi tallért,[1]) néha másfelet, olykor kettőt vettek a körülmények szerint. A rossz ágyon kívül maga s lova számára mindent a házon kívül kellett vásárolnia a zarándoknak. A rómaiak — bár az élethez szükséges minden dolgot bőségben s olcsón bocsáthattak volna a zarándokok rendelkezésére — mértéktelen haszonlesésből egész éven át kenyér-, hús- és bordrágaságot tartottak fenn, eltiltották a kereskedőket a külföldi bor, gabona s takarmány behozatalától, csak hogy drágábban adhassák el a magukét. Egy 12 vagy 18 uncia súlyú kenyér állandóan 12 dénáron kelt. A bor fazékja 3, 4, 5 soldo volt a minőség szerint. A takarmány vékája, mely 12 községi adagot tett ki, nagyban vásárolva szinte egész éven át 4 lira 10 soldotól 5 liráig kelt, a széna, szalma, fa, hal s fűnemű dolgában nagy volt a szükség. A húsnak illendő ára volt, csakhogy hamisították a mészárszéken, mert elmés csalárdsággal a rossz húst összekeverték a jóval. Az aranyforint 40 soldót ért ugyanazon pénzből. Az év végén, éppen mint az elején, ismét nagyon sok, csak kissé kevesebb volt a nép. Ekkor azonban több uraság, nagy úrinő, tisztes férfiú s nő jött a hegyeken túlról s távoli országokból,[2]) sőt Itáliából is, mint kezdetben s időközben s végig minden nap folytak a bűnbocsánat, az egyházak látogatása s a kegyszerek kiosztása. A végén, hogy senki

[1]) Tornese, tournois régi franczia pénznem, darabja 20 sous. Kezdetben Tours városában verték. — [2]) Köztük Lajos magyar király (I. fej. 93.). A firenzei tanács 1350 szept. 30-án értesíti Sienát a magyar király Rómába érkezéséről. A magyaroknak állandó gyóntatójuk volt Rómában. Ekkoriban V. Kelemen 19 penitentiariusa közt egy Blasius de Ungaria nevű világi papot említenek a pápai számadási könyvek. (Kath. Szemle, 1901, 386.)

se legyen Rómában, a ki időhiányból nem teljesíthette a látogatásokat, nehogy kegyelem s Krisztus kínszenvedéseinek érdeméből folyó bűnbocsánat nélkül maradjon, fölmentést adtak az utolsó napig, hogy mindenki részesülhessen az említett teljes búcsúban.

88. — *Hogyan távozott el a pápai követ a Királyságból s hogyan foglalta el a király Aversát.* A mint elbeszéltük, a Lajos király s Currado Lupo s a magyar király nevében a Terra di Lavoron lévő többi kapitány közt kötött egyezmény szerint a birtokukban volt városokat s várakat a capovai tornyok kivételével Annibaldo da Cecano biboros úr őrizetére bízták. A biboros nem találta fel a pártok között a kellő egyetértést s alkalmat akart adni Lajos királynak a rábizott városok s várak visszavételére: elhagyta a Királyságot, Rómába ment, a hol a rómaiak részéről rossz fogadtatásra talált . . . Aversa városának s erődjének őrizete a Szentegyház nevében a biboros nehány emberének kezében maradt; Lajos király kevés néppel oda lovagolt, ellenállás nélkül felnyittatta a kastély kapuit s hadiszereket s fegyveres őrséget helyezett belé. S mivel a város nagyon tág és szerteszórt volt, úgy hogy nem igen lehetett védeni, hamarjában összeszorította s a kijelölt területen túl lehordatta az összes házakat s palotákat; a kövekből jó s vastag körfal építéséhez látott s ebben oly buzgalmat fejtett ki, hogy a magyar királynak a Királyságba való érkezte előtt az egész várost 6 rőfös körfal vette körül. Kapitányává tette Jacopo Pignattarot Gaetából, egy derekas bárót, kit 300 lovassal s 600 gyalogos harczossal Aversa városa s vára őrzésével bízott meg; a várost bőven ellátta, mert ezt a várost féltette a legjobban valamennyi között. Ez idő alatt Currado Lupo nem érezvén magát erősnek lovasság dolgában, mivel sokan kimentek volt a Királyságból, Viglionesebe húzódott az Abruzzók közé, a magyarok pedig Apuliában a capovai tornyok átjárójának őrzése közben várták urukat.

89. — *Hogyan tért vissza a magyar király Apuliába s hódított meg sok várost.* Ez évben Lajos, Magyarország királya, azon hírre, hogy népe Meletonál szétverte a Lajos király báróit s a nápolyiakat és sokat foglyul ejtett közülök s a pártján lévő királyságbeliek, bárók s községek levelek s követek útján sürgették, elhatározta, hogy visszatér. S rögtönösen bizonyos

kapitányok vezérlete alatt magyar lovasokat küldött maga előtt Szlavóniába, hogy keljenek át Apuliába. S a mint átkelésükről értesült, kiválasztott báróinak kicsiny társaságában rögtönösen útra kelt [1]) s mielőtt elindulásának hire ment volna, Szlavóniában a tengerpartra ért. A kikötőben talált felszerelt gályákra s hajókra szállt s kedvező időjárás mellett szerencsésen átkelt Apuliába, sokkal hamarább, mintsem a lakosság várta volna. A mint távozásának hire ment Magyarországon, a magyarok nagy számban utána indultak, bárkákon s felfegyverzett apró hajókon oly rendetlenségben keltek át Szlavóniából Apuliába, hogy ha Lajos királynak csak két fegyveres gályája lett volna, kétségtelenül szétverte s annyira akadályozta volna őket, hogy nem kelhettek volna át. Lajos király azonban csak az átkelés megtörténte után küldött három fegyveres gályát, úgy hogy hiába értek oda. A magyar király Apuliában összegyűjtötte fegyveres népét s 10.000 lovast talált ott.[2]) Ugyane napokban Minerbino grófja, a ki fellázadt volt az említett király ellen, Trani városába zárkózott, melyet a király megszállott volt. Midőn a gróf látta, hogy nem remélhet felmentést, menekülése felől kétségbeesetten, kötőfékkel a nyakában, egy ingben kijött a városból, térdre esett a király lábainál s kegyelemért esedezett. Magyarország királya elfeledte a gróf hűtlenségét s árulását, kegyelmesen megbocsátott neki s visszahelyezte állásába ; s tetszése szerint való népet hagyva Apulia városaiban s váraiban, a Fejedelemségbe ment. Salerno városa, a hol belső egyenetlenség dúlt, kaput nyitott előtte s tisztelettel fogadta. Ott pihent pár napig, helytartót rendelt a városba, várnagyot a várba s azután a keresztények Nocerájához jött és ellenállás nélkül birtokába vette. A vár erős volt s a védelemre jól felszerelve, de a megfélemlett várnagy gyávaságból odahagyta. A király elfoglalta és saját népe őrizetére bízta. Onnan Matalonához jött s ellenállás nélkül behatolt oda. S a Terra di Lavoro összes városai s várai, Nápoly városa s Aversa

---

[1]) A »Századok« 1899. évf. 422. l. szerint ápr. 5. indult Budáról s Lajosnak a velenczei kormánytanácshoz Zenggből írt levele szerint ápr. 18-án szállt hajóra. Május 1-én a magyar sereg már Manfredóniában volt. — [2]) Pór i. m. 219. l. adata sz. 15.000 magyar, 8000 német s 4000 lombard gyalogosa volt Lajosnak.

kivételével uralma alá vetették magukat. A nevezett király az említett év májusában minden erejével Aversa alá szállt [1]) azon hiszemben, hogy első rohamra beveheti ; de nagyon csalódott, mert a város körül volt falazva s ámbár a falak alacsonyak voltak, de el voltak látva mellvédekkel s a védelemhez szükséges faneműekkel s olyan lovas- és gyalogcsapatok voltak benne, a melyek vitézül védték. A magyarok többszörös rohamkísérlete után a király népe kárán belátta, hogy erőszakkal nem veheti be, miért is megszállotta s táborával több oldalról szorongatta, úgy hogy egy oldalról sem lehetett behatolni.

90. — *Hogyan szerezték meg a genovaiak Ventimigliát.* Aversa ostroma idejében [2]) a genovai doge s tanácsa elérkezettnek látta a maga idejét, 12 fegyveres gályát rendelt Nápoly kikötőjébe s a királynak s királynőnek a következők között engedtek választást, mondván : a genovai doge s tanácsa küldtek, hogy segélyetekre legyünk, a mennyiben községünk szabad rendelkezésére bocsátjátok Ventimiglia [3]) városát, mely a mi partvidékünkön van, bár jog szerint Provence grófságához tartozik. S ha ezt nem tennétek, parancsunk van rögtön ellenetek a magyar király szolgálatába állani. A király s királynő látták, hogy a szárazföld felől a magyar király nagy lovashada ostromolja őket s az egész Terra di Lavoro nekik engedelmeskedik, úgy hogy az élelmet a tenger felől kellett beszerezniök, nekik maguknak pedig csak egyetlen egy gályájuk volt, azt hitték, hogy el kell veszniök, ha a genovaiak a tenger felől szorítják őket, miért is a szükség kényszere alatt elhatározták, hogy teljesítik a genovai doge s község kívánságát, mert azt is remélték, hogy e gályák segítsége nagyot lendít helyzetükön. S rögtönösen elrendelték Ventimiglia városának Genova község birtokába való bocsátását. A 12 gálya mozdulni sem akart Nápoly kikötőjéből és mihez sem akart fogni, míg dogejüktől értesítés nem jön a nevezett város birtokbavételéről. A mint ennek hírét vették, nem tartották meg Lajos királynak s a királynénak a magyar király engedelmessége alatt lévő városok megtámadására tett igéretüket, nem akartak ellene lenni, hanem Nápolyt otthagyva, útjukra mentek.

---

[1]) 1350. julius 1-én. — [2]) 1350. jul. 9. Pór A. i. m. 237. l. — [3]) Határváros Olasz- és Franciaország közt.

91. — *Miként intézte a magyar király az utolsó rohamot Aversa ellen.* Aversa ostroma alatt a magyar király az egész vidéket minden irányban egészen Nápolyig beportyáztatta népével, az összes községek s az egész szomszédság neki engedelmeskedett s piaczot nyitottak seregének. A szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem ment be Nápolyba, szükséget is szenvedett minden jóban, a görög s latin borokat kivéve. S ha a magyar királynak gályái lettek volna a tengeren, Nápoly városát hamarább bevehette volna megszállással, mint Aversát, mivelhogy nem volt miből élniök, ha Gaetából s Rómából a tengeren nem jött volna nagy költségen. Kezdetben a lakosság engedelmessége folytán a magyar király bővelkedett, minden jóban, de a mint az ostrom elhúzódott, a szolgálat kezdett alábbhagyni s a sereg szükséget látott sokféle dologban, főként patkókban s szögekben. Az országbeli nemesek annak láttára, hogy a király személyesen 10.000 lovasával sem képes bevenni a gyönge falaktól, erősségtől s kevés néptől védett Aversát, kezdték semmibe venni a magyarokat, dolgaikat a tanyákról elszállítani s az élelmet nem vitték többé a táborba, a mint előbb szokták volt. Ennélfogva a magyarok csapatostól mentek ma egyik, holnap másik tanya kifosztására, megfélemlítették a lakosságot s a szükség s kényelmetlenség csak nőtt a seregben. A király félt, nehogy a hosszas megszállás alatt kifogyjon az élelem, miért is elhatározta, hogy a várost az eddiginél nagyobb renddel s erővel fogja töretni, a mint azt az alábbiakban előadjuk.

92. — *Ugyanazon tárgyról.* A magyar király a seregben beálló élelemhiány láttára tanácskozásra hívta az ott lévő magyar s német kapitányokat s parancsnokokat s kifejtette előttük, hogy mily nagy szégyen rája s rájuk nézve, hogy annyi ideig hiába időznek az alatt a magára hagyott s gyöngén körülfalazott város alatt s nem bírják bevenni ; most pedig tartani kell tőle, hogy a további megszállás az élelem fogyta miatt gyalázatukra ne váljék, minélfogva felszólította s kérte őket, hogy bátorítsák magukat s lovagjaikat, hogy minden erejükből hassanak oda, hogy a várost rohammal bevegyék s hogy ő maga azt akarja, hogy minden oldalról heves és erős rohamot intézzenek a város ellen, úgy hogy bevehessék. A kapitányok s parancsnokok nagylelkűleg jóakarattal ajánlották magukat a király-

nok Nocerája [1]) felé vette útját. De mivel a város nagyon elpusztult s a védelemre alkalmatlan volt, a benne lévő magyarok a király s népe jövetelének hírére elhagyták a várost s a felette lévő tágas és erősen védhető várba húzódtak s oda vitték minden vagyonukat. A mint Lajos király rájuk jött, minden ellenállás nélkül népestől a városba nyomult s mivel úgy találták, hogy a város fölött emelkedő vár erős s jól fel van szerelve a védelemre, belátták, hogy erőszakos ostrommal nem vehetik be, miért is meg sem kísérelték a rohamot, hanem a hatalmukban lévő várost mindenfelől az erőd körül megerősítették s ostromzár alá fogták s remélték, hogy bevehetik, mivel a magyarok s németek a halandóság következtében betegek voltak s megfogytak, sokan a zsold hiánya miatt szertementek és semmi kilátásuk sem volt, hogy idejére felmentsék őket ; a mellett, hogy Nocera várát megszállva tartották, egészen Barletta közeléig beszáguldozták az egész apuliai rónát s mind merészebbek kezdtek lenni, mert úgy találták, hogy Currado Lupo, a magyar király helytartója, nem elég erős arra, hogy Lajos király ellen síkra szálljon, sem hogy az ostromolt Nocerát felmentse. Nagyon is lehető volt a királyra nézve, hogy az ostrom föntartása mellett Apulia egyéb városait is akarata alá hajtsa s haderejével beszáguldozza az országot. De az álnok Guernieri herczeg, a kinek 1200 németből álló lovas csapatja volt, a mikor látta, hogy az idő alkalmas arra, hogy úrrá tegye s kimentse a háborúból, vitát indított s nem engedte, hogy az ostromot abba hagyja, sem hogy hosszú időn át más városok ellen menjen, miáltal alkalmat adott Currado Luponak, a király ellenségének, hogy a fölmentésre készüljön ; a király magában sem lovasságban, sem pénzben nem volt elég erős arra, hogy a herczeg nélkül szükségleteinek megfelelhessen, úgy hogy kénytelen volt inkább a Guernieri herczeg romlott akaratát, mint a magáét követni. S nem mert gyanút mutatni vele szemben, mert félt, nehogy nagyobb bajt okozzon neki s nem távolíthatta el magától a nélkül, hogy a maga helyzetét ne rontotta s az ellenség erejét s bátorságát ne növelte volna. Ilyen cselszövények közt s ily rossz vezetés mellett több mint öt hónapot vesztegelt a haszontalan ostromnál, csakhogy együtt tarthassa összes

---

[1]) Luccera. V. ö. Pór A. i. m. 188. l.

zsoldosait s időt engedett az ellenségnek segítség szerzésére s a felmentésre, a mi, a mint alább elbeszéljük, meg is történt.

38. — *Hogyan mentette fel Currado Lupo Nocerát.* A míg Lajos király ostromzár alatt tartotta Nocerát, Currado Lupo, a ki a magyar király nevében ott maradt az ország őrizetére, addig ösztönözte a királyt, a míg pénzt nem küldött neki a járvány következtében megfogyott sereg helyreállítására. Rögtönösen az Abruzzokba lovagolt s Toscanából s a Marcából annyi német lovast fogadott, hogy övéivel együtt 2000 sisakosa volt, kiknek egy részét a kezében levő várak őrizetére hagyta, maga pedig 1200 válogatott lovas élén elhatározta Nocera várának az ostromzár alól való felmentését. Lajos király, a mint hirét vette, hogy Currado Lupo hadat gyűjtött, hogy ellene jöjjön, Minerbino grófot s a német Sprech grófot 800 lovassal rögtönösen a szorosok elállására küldte, hogy Currado Lupo s lovasai Apulia síkságára ne jöhessenek. A nevezett Currado, mint afféle bátor és szorgos kapitány, éjjel útnak indult s mielőtt a király népe megakadályozhatta volna, kiindult Guglioneseből, átment a szorosokon, lehatolt az apuliai síkságra s lovasaival még az nap 40 mértföldet lovagolva, este napnyugtára Nocerába ért ; mivel azonban a hosszú meneteléstől nagyon elfáradtak, lovaik is kimerültek, s az idő is későre járt, a nélkül, hogy rohamot intéztek volna, vagy a Lajos király népe részéről annak ki lettek volna téve, a várkastélyba húzódtak. S ez azért esett így, mert hirtelen megérkezésük nagyon megrémítette a király hadát, főkép, mert a sereg meggyöngült volt, s mert nem tudták, hogy mi történt a szorosokhoz ment csapattal. A király, népe rémületének láttára, fegyvert ragadott s lóra ült s bátran buzdította övéit s az éj leszálltával személyesen gondoskodott jó s éber őrségről s úgy várta be lovasai visszatérését. A fáradt ellenség evéshez látott, bátorította a maga népét s pihentette lovait, hogy reggel harczra kelhessen.

39. — *Hogyan utasította vissza Lajos király a Currado Lupoval való ütközetet.* Másnap reggel Currado Lupo még a várból való leszállás előtt ütközetre szólította Lajos királyt s ennek jeléül kürtösével elküldte neki keztyűjét ; [1]) a király

[1]) V. ö. Pór A. id. m. 189. l.

elfogadta a keztyűt s bátorszívűségének s merészségének tanúsítására, a nélkül, hogy tanácsot tartott volna, megigérte az ütközetet, mivelhogy ugyanazon éjjel Minerbino gróf s Sprech gróf népükkel visszatértek a király támogatására. Currado a király válaszára, hogy elfogadja az ütközetre való kihívást, mind a mellett, hogy a királynak jóval több népe volt, mint neki, mivel bizott — mint hitte — népe derekasságában s Guernieri herczeg állapotát is ismerte, talán egyet is értett vele, egész lovasságával s a várban levő magyar lovasokkal egy hatalmában levő városrészen át leszállt s nagy merészségének mutogatása közben a várossal szemben fekvő síkon csatasorba állt s várta, hogy a király népével jelenjék meg az ütközetre. A királynak nagy kedve volt az ütközetre s nagy sürgetéssel biztatta rá báróit s a többi lovagokat; de Guernieri herczeg, bármily indokból is, mivel kétséges volt az ő hűsége, a mikor látta, hogy a király fel van tüzelve az ütközetre, hozzá ment s jó s bölcs tanács örve alatt szíves szavakkal visszatartotta tőle, bolondságnak minősítve az ütközetnek ily ponton való elfogadását; hozzá tette, hogy csakis két okból szokás megütközni, az egyik a szükség, a másik a túlnyomó előny; ott pedig nem volt sem az egyik, sem a másik. S lehet, hogy e pontban tanácsa üdvösebb volt, mint rosszakaró; a király a herczeg tanácsának hallatára félt, nehogy a herczeg s lovasai elmaradjanak mellőle az ütközetben, Nocerában maradt, gyalázatos gúnyjára ellenségeinek, a kik a mezőn sorakozva csúfot űztek a királyból, hogy nem szállt ki a síkra, a mint megigérte volt. Egészen délig várakozott s ismételt kürtszóval akarta a király népét ütközetre bírni, s midőn látta, hogy nem hajlandók a várost elhagyni, rendes csatasorban eltávozott onnan s Foggia városa [1]) felé vette útját, mely oda nem messze Apulia síkján feküdt, s mivel őrizetlen volt s nem tartottak semmitől, csendesen bevonult, a nélkül, hogy bármilyen ellenállásra talált volna. Oda szállásolták be magukat, mert minden jóval telve találták s kényük-kedvük szerint bántak a házakkal, gazdasággal, élelemmel, férjes nőkkel s hajadonokkal s ama város minden vagyonát először használatukba vették, azután felzsákmányolták. Akkor kóstoltak

---

[1]) A Dubnici Krónika 164. fej.-ben János minorita Fodiának nevezi.

először a németek s magyarok a Királyság zsákmányába, s ez a próbálkozás úgy köréjük vonta mindenfelől a zsoldosokat, mint a dög a madarakat, végtelen kárára az országnak, a mint anyagunk tárgyalása közben a maga idején el fogjuk mondani.

40. — *Ugyanazon tárgyról.* Currado Lupo s népe Foggia városában Guernieri herczeggel egyetértésben oly merész lett Lajos királylyal szemben, hogy megerősítette Foggia városát, hogy ezzel megakadályozza a királynak a síkságon keresztül a Terra di Lavorora [1]) való visszatérését. Hosszú ideig tett így, egyre növelte lovas népét s csapatait, mivel zsákmányból éltek s harczhoz nem szokott s védelemre fel nem készült lakosságon tartották fenn magukat. A mint a király felismerte, hogy Guernieri herczegtől semmiféle hasznos szolgálatot sem várhat s nem is bízhatik benne, Noceránál való hét havi hiábavaló veszteglés után állásának s becsületének nagy lealázásával Currado Luponak Apuliába való benyomulása után alkalmas időben bekóborolta Apuliát, eltávolodott a Foggiában lévő ellenségtől, Ascoliba ment s onnan a beneventi vidéken át ellenállás nélkül Nápolyba tért.

42. — *Hogyan fogta el a magyar király népe Carnetoban* [2]) *Guernieri herczeget.* Lajos király visszatért Nápolyba, a nélkül, hogy Apuliában bármit is hódított volna, sőt még rosszabbá tette a maga helyzetét, miért is, hogy a pártján álló városok s bárók visszavonulásán nagyon ne csüggedjenek, Guernieri herczeget 800 lovassal Apuliába küldte s megbízta a pártján lévők védelmével s ellenségei merészségének megfékezésével. A herczeg meg is indult csapatával, s a király néhány megbízható toskánt küldött el vele, köztük volt Jacopo de'Cavalcanti úr Firenzéből, egy derekas és jóravaló lovag. Apuliába nyomulva Cornetoba vonultak. Az álnok herczeg meggondolta, hogy a király pártján nem zsákmányolhat s nem haladhat lelke vágyai szerint s látta, hogy a dolog kellőleg megérett s Currado Lupo s a magyarok már meg is kezdték, módot talált árulásának a nyilt becstelenség elkerülésével való leplezésére. S ezt úgy érte el, hogy mindennemű rend s éjjel-nappal előőrsök

---

[1]) Az ókori Campaniában. — [2]) Kükülleinél (XIII. fej.) in civitate Cornecchii ; Fehér : Codex Diplomaticus IX. 1. 760. l. Gornech 486. l. Corneto. V. ö. Pór id. műve 182. l.

nélkül táborozott egy nálánál sokkal hatalmasabb ellenség közelében, sőt még azt sem engedte, hogy a város kapuit bezárják, úgy ment aludni egész népével együtt. Igy történt, — s hihetőleg maga rendezte így — hogy Currado Lupo népe egy részével egy éjjel [1]) odalovagolt, a kapukat nyitva, védelem s őrség nélkül találta s a városba nyomult, szállásaikon álmukban meglepte a herczeget s lovasait, egyetlen lándzsa- vagy kardcsapás nélkül elfogta valamennyit, őket magukat, lovaikat s hadiszereiket, a nélkül, hogy bárki is elmenekülhetett volna; az idegenek elfogása által a város uraivá lettek s kényükre bántak vele, miként Foggiával tették volt; másnap nagy dáridóval a foglyokat s a zsákmányt Foggiába, hadiszállásukra hajtották. Guernieri herczeg foggiai fogságában 30.000 aranyforintnyi váltságdíjat vettetett ki magára s megüzente a királynak, hogy bizonyos idő alatt váltsa ki, mert ha nem teszi, kénytelen lesz ellenében a magyar királyt segíteni, s még tiltakozott ellene, hogy árulónak tartsák, ha ki nem váltják s a határidőn túl ellene jő. Lajos király tetteiből megismerte az ő csalárdságát s mind a mellett, hogy tudta, hogy zsákmányszomjában övéinek heves ellensége lesz, inkább ellenségének akarta, a ki ellen nyiltan védekezhetik, mint hogy mint árulót tartsa a maga pártján, s ezért nem is akarta kiváltani. Mire ő magához vonta a vezetése alatt állott összes németeket s Currado Lupo serege harmadik vezérévé tette, visszaadta neki s övéinek fegyvereit, lovait s felszerelését. Jacopo Cavalcanti urat, mivel már egyszer elfogták s hitre elbocsátották volt, letartóztatták s végül a magyar király parancsára mint esküszegőt gyalázatosan felakasztották.

45. — *Földrengések Itáliában.* Ez év szeptember 10-én Itáliában szokatlan s csodás földrengések kezdődtek s tartottak több napon át ... Aversa városában a németek s magyarok főnökei számos csapatvezérrel s lovaggal tanácsot tartottak a nagyobbik egyházban s még tanácskozásuk befejezése előtt kijöttek a templomból, s alig értek ki, a templom beomlott, de Isten akaratából senkinek sem történt baja ...

47. — *A Királyság ügyeiről.* A mint a nevezett év májusában Lajos király a magyar király erejének a Királyságban

---

[1]) 1349 febr. 1-én.

való hatalmas növekedéséről értesült, elrendelte, hogy az összes pártján lévő bárók fegyverekkel s lovakkal felszerelten gyülekezzenek Nápolyba, hogy ellenállhassanak ellenségeiknek, a kik Foggia s Corneto elfoglalása által túlságos merészekké lettek Apuliában s inkább a Királyság kizsákmányolásának vágya, mint a zsold reménye számos németet gyűjtött köréjük Itáliából. A bárók a maguk s az egész Királyság veszedelmének láttára fölfegyverezték népüket s 30.000-nél több jól fölszerelt s felfegyverzett lovag gyült Nápolyba ; megjött Minerbino grófja is 300 sisakosával. Currado Lupo mellett voltak : Guernieri herczeg, Lando gróf [1]) s Giovanni d'Arnicchi úr, a had művészetében nagyon járatos németek nagy német zsoldos kísérettel, összegyűjtötték a Királyságban lévő összes magyarokat, a kik 700-nál többen voltak s urukhoz nagyon hívek voltak ; a haszonlesés számos olasz csapatot vonzott köréjük ; s annak hallatára, hogy a király Nápolyban összpontosította erejét, rögtön őrséggel látta el összes városait, s a fent nevezett főnökökkel s 1600 vagy még több német s magyar lovassal s gyalogmartalóczokkal nyereségre készülve, mert remélték, hogy összeakadnak a Királyság gazdag báróival, odahagyták Foggiát s megállapodás és ellenállás nélkül Aversába, a Terra di Lavoro egyik, Nápolytól 8 mértföldnyire fekvő városába mentek, mely akkoriban még nem volt körülfalazva s előrelátás hiányából nem is őrizték, mert nehéz is lett volna védeni, mivel nagyon szét volt szórva, erődje azonban nagy és erős volt. Currado Lupo s lovassága ellenállás nélkül a vagyonos s minden jóval telt városba nyomult.[2]) S mivel az előbbi alkalommal a magyar királynak engedelmeskedtek volt, azt remélték, hogy a király helytartója nem fogja kifosztani s prédára bocsátani őket, de nagyon csalódtak. A németek s magyarok, a mint bent voltak, az ott talált élelmiszereket a lakossággal közösben kezdték használni, de több mérséklettel s renddel, mint a hogy Foggiában tették volt, mivel itt hosszabb ideig kellett tartózkodniok. Rögtön rá beszáguldozták s engedelmességük alá hajtották a környéket s a vidék tanyáit, hogy pénzért árúczikkeket hozzanak a piaczra s a ki nem engedelmeskedett s nem hozta holmiját Aversába, azt

---

[1]) Landau Konrád. — [2]) Ápr. 23-án. Pór. i. m. 194. l.

kirabolták s felgyújtották. S végül egy okból, vagy más okból mindenkit kiraboltak s egészen Nápolyig kezdtek nyargalni, s nem engedték, hogy a föld népe bármi árút is vigyen abba a városba, mely máskor bővelkedni szokott volt a külső városok s falvak árúiban, most pedig senki sem ment oda, mert az utak s ösvények mindenfelől el voltak rontva, a mi a városban inséget kezdett előidézni, úgy hogy a tenger felől kellett ellátni. Lajos királynak számos bárója s lovagja volt Nápolyban, okos tanácsból azonban visszatartotta báróit s harczsovár népét az ellenségnek a maga állásában való megtámadásától; a maga haderejének naponként való erősbödését várta, s azt hitte, hogy az ellenség a föld népének kifosztása által szükségbe jut s maga akarta saját előnyére s nem azoknak kívánsága szerint a támadás helyét és idejét megválasztani, a mi jó s üdvös tanács volt. De szalad ott a nép, a hol inkább a véletlen, mint a megfontolás játszik szerepet.

48. — *Hogyan győzte le a magyar király népe a Királyság báróit.* A magyar király népének kapitányai annak láttára, hogy az ellenük Nápolyba gyűlt bárók nem mozdulnak s még portyázásaikra sem mutatkoznak a harcztéren, még közelebb, a Nápolytól 4 mértföldnyire fekvő Meletohoz szálltak; ott állomásozva hírét kezdték költeni, hogy egyenetlenség tört ki a németek s magyarok közt s gonoszságuk következtében felfegyverkeztek s úgy rendezték el táborukat, mintha össze akarnának verekedni; a közbenjárók köztük a magyarok voltak, a kik hírét költötték, hogy elégedetlenek Currado Lupoval s vissza akarnak térni Apuliába. Az ifjú bárók, a kik közelről hallották az ellenségeikről szállongó hireket s a merész nápolyi lovagok, a kik azt hitték, hogy — a mint hire járta — egyenetlenség van a magyarok s németek közt, mert nem vették észre a cselvetést s úgy gondolták, hogy élelemhiányból nem maradhatnak többé a vidéken, éppen mintha a várakozással a zsákmány siklott volna ki kezeik közül, égtek a vágytól, hogy kimehessenek s az ellenségre törhessenek. A király s tanácsa ellenmondott az ifjú bárók s pompázó nápolyiak őrjöngő fenhéjázásának; mind a mellett nagy tűzzel fegyverkezni kezdtek. Paripáikra s jó lovaikra szálltak, mert jól el voltak velük látva, gazdag felszereléssel s nemesi jelvényekkel, arany- s ezüst-övekben, nagy pompa közepette Ruberto di San-

severino úr s Ramondo di Balzo úr,[1]) derekas bárók, a német Sprech gróf s Guiglielmo da Fogliano úr vezérlete alatt csatasorban a király személyes ellenmondása daczára kivonultak Nápolyból s az ellenség felé vették útjukat. Az út síkon vezetett s rövid volt, úgy hogy kis idő mulva kiértek a harcztérre, melyen Meletotól oldalvást csatarendben találták az ellenséget, mely a királyságbeli gazdag bárók s lovagok őrületes mozdulatának hallatára bölcs előrelátással három csatasorban állt fel. Elleneik bolond fellépésének láttára nagyon felvidultak. A merész belföldiek bátran az első hadrendre vetették magukat, mely előre megállapított hadi fortély szerint megnyilt s nem tekintve az övéknél sokkal nagyobb számra, engedte, hogy a Királyság lovassága behatoljon s közéjük keveredjék; a második hadrend támadásba ment át, a csatarend összekeveredett, Lando gróf oldalvást álló csatarendjével kissé megfordult a harczmezőn s oldalba fogta s elölről s hátulról támadni kezdte őket; s ámbár derekas lovagok voltak köztük, az előrelátás hiánya miatt rövid idő alatt, nem is valami heves küzdelem után legyőzték, szétszórták őket s többeket annyira körülfogtak, hogy nagyobb részük kapitányaikkal együtt fogságba esett s csak kevesen estek el. A ki tehette, megfutott s nem is üldözték őket, mivel úgyis közel voltak a városhoz s az ellenségnek volt mit őriznie, úgy hogy nem törődött a többiek üldözésével. Ezt az egészet tulajdonkép nem is lehet ütközetnek nevezni, hanem nagy vagyonú bárók s lovagok elfogására felállított csapdának. Elfogtak huszonöt grófot és bárót [2]) a Királyság legnagyobbjai közül, számos gazdag nápolyi lovagot a Capovanaból s a Nidoból, nemes csatlósokat s nagy polgárokat s a Királyság kisebb bárói közül, a kik valamennyien jól fel voltak szerelve. A mint a németek s magyarok kapitányai összeszedték a rabokat s a zsákmányt, nagy ünnepélyességgel s vígsággal Aversába vitték a fáradság nélkül szerzett nagy kincset. A bárókat s lovagokat biztos fogságba küldték, a többi zsákmányt pedig felosztották maguk között. Ez pedig 1349 junius 6-án történt.[3])

---

[1]) De-Beaux Rajnáld. — [2]) A Dubnici Krónika a Chronica di Bologna, Chron. Estense s Gravina több fogságba esett nápolyi főúr nevét közli. — [3]) V. ö. Pór A. i. m. 195. l.

49. — *Hogyan váltották meg a nápolyiak az ellenségtől a szüretet.* Az elbeszélt ütközet után a magyar király népe oly merészségre kapott, hogy a várost környező vidéket napról napra egészen Nápolyig bekóborolták és semmiféle ellenállásra nem találtak. Mert a Nápolyban volt s az ütközetből elmenekült lovagok mind haza mentek, a nápolyiak pedig nem mertek többé lóra ülni az ellenség ellenében. Ennek következtében gyakran igen kicsiny csapatok nagy merészséggel behatoltak a Santa Maria del Carmino s a Santolo közt s a piaczon raboltak és zsákmányoltak; ennek közvetkeztében a szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem jött be, úgy hogy más oldalról, a tenger felől kellett behozni s a boron kívül mindennek felment az ára. A nápolyiak az egész környéket ellenségeik hatalmában látva, féltették a szüretet s 20.000 aranyforintot adtak Currado Luponak s társainak, hogy egy kis nyugalmat szerezzenek maguknak. Ramondo del Balzo úr, Roberto da Sanseverino és szintén a Sanseverino házból való Tricario gróf, Santo Angiolo grófja s egy másik báró 100.000 aranyforinton váltották ki magukat a fogságból, a Királyság többi bárói s lovagjai 50.000 forintot, a nápolyi lovagok s csatlósok másik 50.000 forintot fizettek; a német Sprech grófot s Guiglielmo da Fogliano urat idegen zsoldosaikkal együtt megfosztották fegyvereiktől s lovaiktól s hitükre elbocsátották őket. A magyar király népe fel volt szerelve fegyverekkel s lovakkal, hadi készlettel, bővelkedett minden jóban, ezt a pénzt sok arany- és ezüst-ékszerekkel együtt osztatlanul Aversa várába helyezték el, hogy senkinek se legyen oka az országból való távozásra. A váltságdíj s a szüret váltságának lefizetése után még több kincset akartak gyűjteni. A szüret tartama alatt igéretükhöz híven békén hagyták a vidéket, azután az előbbi módra ismét megkezdték a háborút, friss pénzt várva a királytól s a nápolyiaktól, a mint alább látni fogjuk.

50. — *Hogyan kötöttek fegyverszünetet a Királyságban.* A pápa s a biborosok a királyságbeli bárók vereségének s az ország pusztulásának hallatára a Szentegyház követeként Annibaldo da Ceccano biboros urat küldték a Királyságba, hogy gondoskodjék az ország fenntartásáról, nehogy a két király versengése elpusztítsa a Szentegyház tulajdonát. A biboros Nápolyba érve, a nápolyi királyt rossz helyzetben, a Terra

di Lavoro vidékét elpusztulva, a kastélyokat, falvakat, tanyákat kifosztva találta s látta, hogy a németek s magyarok ereje tönkre tesz mindent, miért is egyetértést igyekezett létrehozni; jött, ment, egyik részről a másikra, de kevés siker kísérte fáradozásait. A király s a nápolyiak be is látták, hogy a biboros nincs hasznukra, mire bizalmasaik útján ők maguk kezdték a békét keresni. Currado Lupohoz s a többi kapitányokhoz küldtek Aversába s végre megegyezésre jutottak velük, mely szerint 120.000 aranyforintnyi készpénz kifizetése ellenében bocsássák a biboros kezére Aversát s Capovát s a Tuliverustól s a Volturnotól Nápoly felé az egész Terra di Lavoron s a Fejedelemségben birtokukban lévő városokat s várakat. A városokat a biboros őrizetére bízták, a pénzt 1349 januárjától fizetni kezdték. Ekkor az összegyűjtött pénz elszámolásához láttak, több mint 500.000 aranyforintnyi készpénzt találtak, mely zsákmányt nagy egyetértéssel osztottak fel maguk között. A felosztást Currado Lupo, Guernieri herczeg, Lando gróf s Gianni d'Ornicchi úr s még néhány más főnök végezte. E kincsen s a sok paripán kívül valamennyien el voltak látva gazdag felszereléssel s fegyverzettel, részük volt sok ezüstedényben, keresztekben s kelyhekben s másféle eltulajdonított egyházi szerekben, egészen teli voltak női ékszerekkel, selyemmel s nagyértékü ruhákkal, mert a mint fentebb elmondottuk, kifosztottak volt nehány várost. Igy dúsgazdagon átkeltek a Volturnon; s Currado Lupon, fra Morialén [1]) s a magyarokon kívül, kik a magyar király nevében a Királyságban maradtak, a többi valamennyi elhatározta, hogy eltávozik a Királyságból és számos elrabolt férjes és hajadon nővel — szokatlan s idegenszerű dolog hívő keresztények közt — kivonultak a Királyságból; némelyek a gazdag zsákmánynyal visszatértek Németországba, mások szerteoszlottak az olasz háborúságokban s ily módon a Királyság némi könnyebbülést nyert a rablástól s háborútól, mert mindkét fél szívesen fogadta a nyugalmat.

56. — *Hogyan kezdtek Európa keresztényei búcsúra jönni.* Krisztus születésének 1350. évében karácsony napján kezdődött

[1]) Frater Morialis (Montreale) d'Albarno vagy di Narba, kalandos életű johannita lovag, kit Pray Gy. szerint Nagy Lajos vránai perjellé nevezett ki. V. ö. Pór Id. mű. 240. l. jegyz. Később Cola di Rienzi Rómában kivégeztette.

a szent bűnbocsánat ideje mindazokra nézve, a kik búcsúra mennek Rómába s felkeresik a szentegyháztól kijelölt Szent Péter bazilikáját, a laterani Szent Jánosét és Szent Pálnak Rómán kívül fekvő templomát. S bár csak kis ideje volt általános halálozás és még egyre tartott Európa különböző részeiben a hívő keresztények között, mindamellett minden rendű s rangú férfiak s nők csodálatos és hihetetlen számban sereglettek össze a keresztény világból. Oly odaadással s alázattal teljesítették a zarándoklást, hogy teljes türelemmel viselték el az időjárás viszontagságait; mert a hideg rendkívüli volt, jég, hó, árvizek rontották meg az utakat. Az utak éjjel-nappal szállókkal voltak tele s az útmenti házak nem voltak elegendők, hogy fedett helyet nyújtsanak lovaknak s embereknek. Az óriási tömegekben s csapatokban érkező németek s magyarok a hideg miatt sűrűen összetolongva s nagy tüzekkel segítve magukon, a mezőkön töltötték az éjjet. A vendéglősök képtelenek voltak nemcsak a kellő kenyeret, bort s takarmányt kiszolgáltatni, de még a pénzt elfogadni is. Sokszor megesett, hogy az útra kelő zarándokok az asztalon hagyták az ellátás díját s útnak indultak s nem akadt utazó, a ki elvette volna, mígnem a vendéglős eljött s elvitte. Az úton nem volt veszekedés, sem zajongás, hanem mindenki türelemmel s buzdítással tűrt és segített a másikon. A római határban valami latrok kezdtek rabolni s gyilkolni, de maguk a zarándokok ölték s fogdosták őket s egyik segítette a másikat. A föld népe őrizte az utakat s rettegtette a rablókat, úgy hogy az egész éven át tényleg nagyon biztosak voltak az utak. A Rómába menő keresztények számát lehetetlen volt meghatározni; a városban lakók becslése szerint karácsonykor s a rákövetkező ünnepnapokon s nagy bőjtben a feltámadás szent husvét-ünnepéig állandóan egy millió, egymilliókétszázezer zarándok tartózkodott Rómában. Később, áldozócsütörtök s pünkösd tájt, több mint 800.000; az utak — a mint mondottuk volt — éjjel-nappal tömve voltak. Nyárára a mezei munka s a nagy hőség miatt kevesbedni kezdett a nép, de nem annyira, hogy a mikor legkevesebben voltak, naponként álladónan 200.000-nél több idegen ne lett volna ott. A három egyház meglátogatása a szállótól s az oda-vissza való úttal együtt 11 mfd-et tett ki. Az utak állandóan annyira tömve voltak, hogy mindenkinek gyalog

vagy lóháton a tömeggel kellett haladnia, úgy, hogy alig lehetett előre menni. Minden zarándok a látogatás mindenik napján tetszése szerint, ki keveset, ki sokat ajánlott föl mindenik egyháznak. Krisztus izzadságos kendőjét a zarándokok vigasztalására minden vasárnap s nagyobb ünnepen felmutatták Szent Péter bazilikájában, úgy, hogy a zarándokok nagyobb része megláthatta. A tolongás állandóan nagy és gondatlan volt. Mivelhogy megtörtént, hogy két, négy, néha hat, olykor tizenkét embert nyomtak agyon. Minden római vendéglőssé lett s a lovas zarándokoknak engedte át lakását ; egy lóért napjára egy vastag toursi tallért,[1]) néha másfelet, olykor kettőt vettek a körülmények szerint. A rossz ágyon kívül maga s lova számára mindent a házon kívül kellett vásárolnia a zarándoknak. A rómaiak — bár az élethez szükséges minden dolgot bőségben s olcsón bocsáthattak volna a zarándokok rendelkezésére — mértéktelen haszonlesésből egész éven át kenyér-, hús- és bordrágaságot tartottak fenn, eltiltották a kereskedőket a külföldi bor, gabona s takarmány behozatalától, csak hogy drágábban adhassák el a magukét. Egy 12 vagy 18 uncia súlyú kenyér állandóan 12 dénáron kelt. A bor fazékja 3, 4, 5 soldo volt a minőség szerint. A takarmány vékája, mely 12 községi adagot tett ki, nagyban vásárolva szinte egész éven át 4 lira 10 soldotól 5 liráig kelt, a széna, szalma, fa, hal s fűnemű dolgában nagy volt a szükség. A húsnak illendő ára volt, csakhogy hamisították a mészárszéken, mert elmés csalárdsággal a rossz húst összekeverték a jóval. Az aranyforint 40 soldót ért ugyanazon pénzből. Az év végén, éppen mint az elején, ismét nagyon sok, csak kissé kevesebb volt a nép. Ekkor azonban több uraság, nagy úrinő, tisztes férfiú s nő jött a hegyeken túlról s távoli országokból,[2]) sőt Itáliából is, mint kezdetben s időközben s végig minden nap folytak a bűnbocsánat, az egyházak látogatása s a kegyszerek kiosztása. A végén, hogy senki

---

[1]) Tornese, tournois régi franczia pénznem, darabja 20 sous. Kezdetben Tours városában verték. — [2]) Köztük Lajos magyar király (I. fej. 93.). A firenzei tanács 1350 szept. 30-án értesíti Sienát a magyar király Rómába érkezéséről. A magyaroknak állandó gyóntatójuk volt Rómában. Ekkoriban V. Kelemen 19 penitentiariusa közt egy Blasius de Ungaria nevű világi papot említenek a pápai számadási könyvek. (Kath. Szemle, 1901, 386.)

se legyen Rómában, a ki időhiányból nem teljesíthette a látogatásokat, nehogy kegyelem s Krisztus kínszenvedéseinek érdeméből folyó bűnbocsánat nélkül maradjon, fölmentést adtak az utolsó napig, hogy mindenki részesülhessen az említett teljes búcsúban.

88. — *Hogyan távozott el a pápai követ a Királyságból s hogyan foglalta el a király Aversát.* A mint elbeszéltük, a Lajos király s Currado Lupo s a magyar király nevében a Terra di Lavoron lévő többi kapitány közt kötött egyezmény szerint a birtokukban volt városokat s várakat a capovai tornyok kivételével Annibaldo da Cecano biboros úr őrizetére bízták. A biboros nem találta fel a pártok között a kellő egyetértést s alkalmat akart adni Lajos királynak a rábizott városok s várak visszavételére: elhagyta a Királyságot, Rómába ment, a hol a rómaiak részéről rossz fogadtatásra talált . . . Aversa városának s erődjének őrizete a Szentegyház nevében a biboros nehány emberének kezében maradt; Lajos király kevés néppel oda lovagolt, ellenállás nélkül felnyittatta a kastély kapuit s hadiszereket s fegyveres őrséget helyezett belé. S mivel a város nagyon tág és szerteszórt volt, úgy hogy nem igen lehetett védeni, hamarjában összeszorította s a kijelölt területen túl lehordatta az összes házakat s palotákat; a kövekből jó s vastag körfal építéséhez látott s ebben oly buzgalmat fejtett ki, hogy a magyar királynak a Királyságba való érkezte előtt az egész városť 6 rőfös körfal vette körül. Kapitányává tette Jacopo Pignattarot Gaetából, egy derekas bárót, kit 300 lovassal s 600 gyalogos harczossal Aversa városa s vára őrzésével bízott meg; a várost bőven ellátta, mert ezt a várost féltette a legjobban valamennyi között. Ez idő alatt Currado Lupo nem érezvén magát erősnek lovasság dolgában, mivel sokan kimentek volt a Királyságból, Viglionesebe húzódott az Abruzzók közé, a magyarok pedig Apuliában a capovai tornyok átjárójának őrzése közben várták urukat.

89. — *Hogyan tért vissza a magyar király Apuliába s hódított meg sok várost.* Ez évben Lajos, Magyarország királya, azon hírre, hogy népe Meletonál szétverte a Lajos király báróit s a nápolyiakat és sokat foglyul ejtett közülök s a pártján lévő királyságbeliek, bárók s községek levelek s követek útján sürgették, elhatározta, hogy visszatér. S rögtönösen bizonyos

kapitányok vezérlete alatt magyar lovasokat küldött maga előtt Szlavóniába, hogy keljenek át Apuliába. S a mint átkelésükről értesült, kiválasztott báróinak kicsiny társaságában rögtönösen útra kelt [1]) s mielőtt elindulásának hire ment volna, Szlavóniában a tengerpartra ért. A kikötőben talált felszerelt gályákra s hajókra szállt s kedvező időjárás mellett szerencsésen átkelt Apuliába, sokkal hamarább, mintsem a lakosság várta volna. A mint távozásának hire ment Magyarországon, a magyarok nagy számban utána indultak, bárkákon s felfegyverzett apró hajókon oly rendetlenségben keltek át Szlavóniából Apuliába, hogy ha Lajos királynak csak két fegyveres gályája lett volna, kétségtelenül szétverte s annyira akadályozta volna őket, hogy nem kelhettek volna át. Lajos király azonban csak az átkelés megtörténte után küldött három fegyveres gályát, úgy hogy hiába értek oda. A magyar király Apuliában összegyűjtötte fegyveres népét s 10.000 lovast talált ott.[2]) Ugyane napokban Minerbino grófja, a ki fellázadt volt az említett király ellen, Trani városába zárkózott, melyet a király megszállott volt. Midőn a gróf látta, hogy nem remélhet felmentést, menekülése felől kétségbeesetten, kötőfékkel a nyakában, egy ingben kijött a városból, térdre esett a király lábainál s kegyelemért esedezett. Magyarország királya elfeledte a gróf hűtlenségét s árulását, kegyelmesen megbocsátott neki s visszahelyezte állásába ; s tetszése szerint való népet hagyva Apulia városaiban s váraiban, a Fejedelemségbe ment. Salerno városa, a hol belső egyenetlenség dúlt, kaput nyitott előtte s tisztelettel fogadta. Ott pihent pár napig, helytartót rendelt a városba, várnagyot a várba s azután a keresztények Nocerájához jött és ellenállás nélkül birtokába vette. A vár erős volt s a védelemre jól felszerelve, de a megfélemlett várnagy gyávaságból odahagyta. A király elfoglalta és saját népe őrizetére bízta. Onnan Matalonához jött s ellenállás nélkül behatolt oda. S a Terra di Lavoro összes városai s várai, Nápoly városa s Aversa

---

[1]) A »Századok« 1899. évf. 422. l. szerint ápr. 5. indult Budáról s Lajosnak a velenczei kormánytanácshoz Zenggből írt levele szerint ápr. 18-án szállt hajóra. Május 1-én a magyar sereg már Manfredóniában volt. — [2]) Pór i. m. 219. l. adata sz. 15.000 magyar, 8000 német s 4000 lombard gyalogosa volt Lajosnak.

kivételével uralma alá vetették magukat. A nevezett király az említett év májusában minden erejével Aversa alá szállt [1]) azon hiszemben, hogy első rohamra beveheti; de nagyon csalódott, mert a város körül volt falazva s ámbár a falak alacsonyak voltak, de el voltak látva mellvédekkel s a védelemhez szükséges faneműekkel s olyan lovas- és gyalogcsapatok voltak benne, a melyek vitézül védték. A magyarok többszörös rohamkísérlete után a király népe kárán belátta, hogy erőszakkal nem veheti be, miért is megszállotta s táborával több oldalról szorongatta, úgy hogy egy oldalról sem lehetett behatolni.

90. — *Hogyan szerezték meg a genovaiak Ventimigliát.* Aversa ostroma idejében [2]) a genovai doge s tanácsa elérkezettnek látta a maga idejét, 12 fegyveres gályát rendelt Nápoly kikötőjébe s a királynak s királynőnek a következők között engedtek választást, mondván: a genovai doge s tanácsa küldtek, hogy segélyetekre legyünk, a mennyiben községünk szabad rendelkezésére bocsátjátok Ventimiglia [3]) városát, mely a mi partvidékünkön van, bár jog szerint Provence grófságához tartozik. S ha ezt nem tennétek, parancsunk van rögtön ellenetek a magyar király szolgálatába állani. A király s királynő látták, hogy a szárazföld felől a magyar király nagy lovashada ostromolja őket s az egész Terra di Lavoro nekik engedelmeskedik, úgy hogy az élelmet a tenger felől kellett beszerezniök, nekik maguknak pedig csak egyetlen egy gályájuk volt, azt hitték, hogy el kell veszniök, ha a genovaiak a tenger felől szorítják őket, miért is a szükség kényszere alatt elhatározták, hogy teljesítik a genovai doge s község kívánságát, mert azt is remélték, hogy e gályák segítsége nagyot lendít helyzetükön. S rögtönösen elrendelték Ventimiglia városának Genova község birtokába való bocsátását. A 12 gálya mozdulni sem akart Nápoly kikötőjéből és mihez sem akart fogni, míg dogejüktől értesítés nem jön a nevezett város birtokbavételéről. A mint ennek hírét vették, nem tartották meg Lajos királynak s a királynénak a magyar király engedelmessége alatt lévő városok megtámadására tett igéretüket, nem akartak ellene lenni, hanem Nápolyt otthagyva, útjukra mentek.

---

[1]) 1350. julius 1-én. — [2]) 1350. jul. 9. Pór A. i. m. 237. l. — [3]) Határváros Olasz- és Franciaország közt.

91. — *Miként intézte a magyar király az utolsó rohamot Aversa ellen.* Aversa ostroma alatt a magyar király az egész vidéket minden irányban egészen Nápolyig beportyáztatta népével, az összes községek s az egész szomszédság neki engedelmeskedett s piaczot nyitottak seregének. A szárazföld felől semmiféle élelmiszer sem ment be Nápolyba, szükséget is szenvedett minden jóban, a görög s latin borokat kivéve. S ha a magyar királynak gályái lettek volna a tengeren, Nápoly városát hamarább bevehette volna megszállással, mint Aversát, mivelhogy nem volt miből élniök, ha Gaetából s Rómából a tengeren nem jött volna nagy költségen. Kezdetben a lakosság engedelmessége folytán a magyar király bővelkedett, minden jóban, de a mint az ostrom elhúzódott, a szolgálat kezdett alábbhagyni s a sereg szükséget látott sokféle dologban, főként patkókban s szögekben. Az országbeli nemesek annak láttára, hogy a király személyesen 10.000 lovasával sem képes bevenni a gyönge falaktól, erősségtől s kevés néptől védett Aversát, kezdték semmibe venni a magyarokat, dolgaikat a tanyákról elszállítani s az élelmet nem vitték többé a táborba, a mint előbb szokták volt. Ennélfogva a magyarok csapatostól mentek ma egyik, holnap másik tanya kifosztására, megfélemlítették a lakosságot s a szükség s kényelmetlenség csak nőtt a seregben. A király félt, nehogy a hosszas megszállás alatt kifogyjon az élelem, miért is elhatározta, hogy a várost az eddiginél nagyobb renddel s erővel fogja töretni, a mint azt az alábbiakban előadjuk.

92. — *Ugyanazon tárgyról.* A magyar király a seregben beálló élelemhiány láttára tanácskozásra hívta az ott lévő magyar s német kapitányokat s parancsnokokat s kifejtette előttük, hogy mily nagy szégyen reá s rájuk nézve, hogy annyi ideig hiába időznek az alatt a magára hagyott s gyöngén körülfalazott város alatt s nem bírják bevenni ; most pedig tartani kell tőle, hogy a további megszállás az élelem fogyta miatt gyalázatukra ne váljék, minélfogva felszólította s kérte őket, hogy bátorítsák magukat s lovagjaikat, hogy minden erejükből hassanak oda, hogy a várost rohammal bevegyék s hogy ő maga azt akarja, hogy minden oldalról heves és erős rohamot intézzenek a város ellen, úgy hogy bevehessék. A kapitányok s parancsnokok nagylelkűleg jóakarattal ajánlották magukat a király-

nak, a ki megigérte, hogy személyesen részt vesz a tervezett rohamban. A bentlévők nem ijedtek meg annak hallatára, hogy ama barbár nép egész erejének rohamát kell kiállaniok, sőt merészséget s bátorságot merítettek belőle a védelemre. A magyarok s németek védő s a falak ostrománál segélyt nyújtó készletek nélkül íveikben s nyilaikban bízva adott jelre mindenfelől megrohanták a falakat. A király személyesen vett részt a rohamban, hogy kivegye belőle a maga részét s erélyt öntsön a többiekbe. Rohamot intéztek s a védők kifárasztása végett sűrüen megújították, a nyilazással is megtették a magukét, de a bentlévők számszerijaik segélyével köveket s meszet dobtak rájuk, lándzsákkal, karókkal s más eszközökkel mindenfelől visszaverték őket, úgy hogy a fal egyetlen részét sem bírták elfoglalni, hanem sokan elestek, még többen megsebesültek közülük, sőt maga a király is sebet kapott [1]) és szégyennel s gyalázattal visszavonultak az ostromtól. A védők a bátor küzdelem után bizalommal láttak sebeik gyógyításához s fáradalmaik kipihenéséhez.

93. — *Miként foglalt állást Avellino grófja Nápoly előtt 10 gályával s miként hódolt meg Aversa a királynak.* Aversa ostroma alatt Johanna királynő, a ki nem jól volt Lajos királylyal, mivel mint a királyság úrnője s királynője több tiszteletet várt férjétől, a ki még nem volt király, a maga kezdeményezésére a Provenceban 10 gályát szereltetett fel Avellino grófjával, a Balzo-ház [2]) fejével és seniorával, ki a mondott év juniusának végén az említett hajóhaddal Nápoly kikötőjébe jött, a hol nagyon várták, mert nagy szükségük volt a segítségre. A rosszindulattal teljes gróf azonban Lajos király szorult helyzetének láttára, bár keveset törődött a királynővel, úgy mutatta, mintha az ő előnyét tartaná szeme előtt s gályáival Nápoly kikötője előtt a nyilt tengeren vesztegelt. Nyerészkedésből s a hajóhad fenntartása végett elrendelte, hogy minden hajó vagy bárka, mely a kikötőbe igyekszik, vagy abból ki akar jönni, fizessen bizonyos pénzösszeget s ily módon terhelte a nápolyiakat s tette köztük még nagyobbá az élelemhiányt . . . s hogy kényel-

[1]) Lajos megsebesülésének részletes elbeszélése János minoritarendű szerzetestől a Dubnici Kr. 167. fej. Az eset 1350. jul. 26-án történt. Pór. I. m. 236. l. — [2]) De Beaux Rajnáld tengernagy.

mesebben űzhesse a szárazföldön cselszövényeit, az Uovo-kastély alá szállt s alkuba bocsátkozott a magyar királylyal, hogy nőül akarja adni neki a királynő hugát, a Durazzoi herczeg egykori nejét. A király e felszólításra értésére adta, hogy ellenszegülésben akarja tartani azokat a gályákat ellenségeivel szemben. Igy alkudozott a gróf erre is, arra is, a nélkül, hogy fel lehetett volna ismerni, hogy a királynő akaratát teljesíti-e, vagy hogy fellázadt Lajos király ellen, vagy hogy a magyar királylyal tart. Mert gonoszságával mindenik félt kétségben tartotta. Lajos királynak s a nápolyiaknak kárt tett, a királynőt nem bátorította fel ; a magyar királynak ellenben alkudozásával meggyorsította Aversa megszerzését. A védők ugyanis a gróf tárgyalásainak hallatára Aversa hosszas védelmében kifáradva s azon hitben, hogy a Királyság a magyar király birtokában marad, bár még egy ideig tarthatták volna magukat, elhatározták, hogy a maguk érdekében tárgyalásba bocsátkoznak vele. S kapitányuk, Jacopo Pignattaro úr, királyságbeli, új uralom után vágyódó ember létére, hamarosan meg is alkudott a királylyal és zsoldjuk czímén a magyar királytól nyert pénzért átadta neki Aversa városát, ki is egész lovasságával rögtön bevonult s nem tűrte, hogy bármilyen erőszakot vagy fosztogatást tegyenek a lakosságon. S ez a mondott év szeptemberében történt.[1]) Bizonyos, hogy ez a győzelem nagy szükségükben jött a magyaroknak, mivel népük a hosszas viszontagság s nélkülözés folytán kimerült volt, úgy hogy csak kevés ideig tarthatták volna magukat s a győzelem nélkül való elvonulás szégyenletes gyalázatot hozott volna a királyra s nagy lovasságára.

94. — *Hogyan kötöttek fegyverszünetet a magyar király s Lajos király.* Nem gyors lefolyású háború, hanem inkább a Siciliai-királyság bonyodalmas eseményeinek elbeszélése után nem kevésbbé homályos és bonyolult események sora következik ; de bármilyenek is, a mennyiben tárgyunkhoz tartoznak, mentségünkkel elbeszéljük őket. A magyar király Aversának megszerzése után, melyet hosszú időn át egész nagy seregével ostromolt volt és sem erővel, sem megszállással nem bírta bevenni, pedig gyönge falú város volt s kevés nép védte, azt

---

[1]) A magyar források szerint aug. 3-án.

gondolta, hogy az ellenszegülő nagyobb s erősebb városokat nehezebb lesz meghódítania ; Aversa példájára nagyobb ellenállásra találna s báróinak kötelező szolgálatideje is lejárt s csak úgy tarthatja őket vissza a Királyság meghódítására, ha pénzt ad nekik, pénze pedig kevés volt, a Királyságból sem szerezhetett, mert háború volt. Azt is látta, hogy Lajos király s a bárók s mindazok, a kik pártján voltak, készek falaik védelmére, miért is megváltoztatta szándékát s hajlandónak mutatkozott a kiegyezésre, melynél fogva kevesebb szégyennel hagyhassa el a Királyságot. Másfelől Lajos király annyira jutott, hogy nemhogy fegyverrel állhasson ellen ellenségének, de még saját elkerülhetetlen életszükségleteinek fedezésére is képtelen volt s ha a nápolyiak lelkesedése nem támogatja őt s a királynőt a védelemben, nem bírtak volna kitartani. Ennélfogva valamely közvetítő csekély segítségével mindkét részről elő volt készítve a talaj a megegyezésre. Igy a szentegyház egyik főpapja, a kit a pápa a Királyságba rendelt volt s Avellino grófja, a ki minden irányban szineskedett volt, egy másik báró segélyével lovagias úton czélt is értek a következő módon. Legyen fegyverszünet egészen az Úr 1351-ik évének január elsejéig, azon feltétellel, hogy azon egész idő alatt mindenki biztonságban s békében bírja a Királyságban lévő városait, várait s falvait. A Johanna királynő ellen András király halála miatt indított keresetét bízzák a pápára s a biborosokra s ha bűnösnek találnák, veszítse el királyságát s az szabadon menjen át a magyar király birtokába ; a mennyiben pedig nem találnák bűnösnek férje meggyilkolásában, a pápa s a biboros testület felmentő ítélete alapján maradjon a nevezett ország királynője. A magyar király a szentegyháztól kijelölt módon s megszabott határidő alatt 300.000 aranyforintnyi hadiköltség fejében köteles neki átadni a kezei közt lévő összes városokat, várakat s báróságokat s a szerződés értelmében mindkét király s királyné köteles személyesen elhagyni a királyságot. E pontozatok megtartására semmi egyéb biztosíték nem volt, mint a hit, a szerződés s a közvetítők tanubizonysága. A magyar király, a ki nagyobb mértékben kívánkozott ki az országból, Rómába, a szent búcsúra való zarándokolás tisztes ürügyét használta fel arra. Apuliában a tengermelléki városokat a maga magyarjainak s kapitányaiknak őrizetére bízta, jó őrséggel látta el a

Terra di Lavoron lévő összes birtokait. Capovában, Aversában s a körülfekvő más városokban s várakban a provencei Fra Moriale urat, Szent János-rendi lovagot, egy derekas és tekintélyes lovagot, kiben a nevezett király nagyon bízott, hagyta helytartójául jó provencei csapatokkal. Viglionese s Lanciano s az Abruzzokban kezén lévő többi városok őrizetét Currado Lupo úrra, egy bátor lovagra s német csapataira hagyta. A Királyságban lévő városai őrségének elrendezése után útnak indúlt Róma felé.[1]) Rögtön rá Lajos király a királynővel elutazott Nápolyból, mert meg akarta mutatni, hogy kimegy az országból s megtartja a szerződést s az ország határán levő Gaeta városába jött [2]) s ott várta meg, míg a magyar király a megegyezés értelmében kimegy Itáliából s visszatér országába. Ennek megtörténtével Lajos királynak s Johanna királynőnek az országon kívül kellett bevárniok a szentegyház ítéletét. A gaetabeliek Lajos királyt s Johanna királynőt nagy tisztelettel fogadták Gaetában, ellátták őket a költségek fedezésére megkívántató pénzzel, melyre nagy szükségük volt. S ott meg is állapodtak azon gondolattal és szándékkal, hogy igéretük ellenére sem mennek ki a Királyságból, mert azt tartották, hogy a távozás hiányos és gyönge állapotukban veszélyt hozhat ügyükre. A magyar király folytatta útját Róma felé s a szent búcsú megnyerése után megállapodás nélkül visszatért Magyarországba.

---

[1]) A minorita szerint szept. 15-én érkezett Rómába, Pór szerint (i. m. 239.) csak 17-én indult útnak. — [2]) Még Aversa ostromakor.

MÁSODIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. Firenze felhasználja a békét a milanoi érsekkel. 3. A milanói érsek árulást tervez és elítéli Jacobo de Peppoli urat. 4. A milanoi püspök elhatározza Firenze váratlan megtámadását. 5. Az elfogadott határozat kivitele. 6. Az Ubaldiniek felperzselik Firenzuolát és elfoglalják Montecolloretot. 7. Az Ubertiniek, a Tarlatiak és a Pazziak megtámadják Firenze környékét. 8. A firenzeiek követeket küldenek a sereg vezéréhez. 9. Az ellenség Pistoiaból felkerekedve megszállja Campit. 10. A sereg nagy veszteségei Campi és Calenzano mellett. 11. A firenzei elöljárók elhagyják a valdimarinai szorost. 12. Biscione hada átkel a valdimarinai szoroson és Mugelloba megy. 13. Montecarelli grófja fellázad és a firenzeiek ellen a vezérhez érkezik. 14. Scarperia és Borgo felszerelése. 15. A sereg megszállja Scarperiát. 16. A firenzeiek megerősítik Spugnolet. 17. Pulicciano védelmezése nagy ütközettel. 18. A Tarlatiak, a valdarnoi Pazzik és az Ubertiniek Firenze határába érkeznek, de a firenzei haderő elűzi őket. 19. Bustaccio megszállja és átadja Agnanot. 20. Az érsek megkísérli háborúra tüzelni a pisaiakat a firenzeiek ellen. 21. A sereg elhatározza Scarperia ostromát. 22. A Tarlatiak legyőzik a perugiai lovagokat. 23. A firenzeiek gondoskodása sereg küldéséről Scarperiába. 24. Johanna királynő bocsánatkérése a római udvarban. 25. A genovaiak és velenczeiek tengeri háborúja újra kezdődik. 26. A genovai hajóhad Negropontehoz érkezik ; elfoglalja Candiát és ennek következményei. 27. A velenczeiek szövetkezve a catalonokkal újra felszerelnek 50 hadihajót. 28. A konstantinápolyi császárné fiával együtt Salonikibe menekül. 29. Scarperia kiállja a Biscione első rohamát. 30. Scarperia meghiúsítja az ellenség aláaknázási tervét. 31. Scarperia második megtámadása. 32. A harmadik támadás. 33. Az ellenség elvonulása Scarperia alól. 34. A genovai hadsereg Negropontéból kiindulva Salonikibe vonul. 35. A velenczeiek és catalonok Romaniában megütköznek a hajóhaddal. 36. A Brandagliak törekvése, hogy Arezzo uraivá legyenek. 37. Ugyanaz. 38. Lajos király nagy udvarmesterét elküldi sereggyűjtésre. 39. Lajos Király összegyűjtvén a Királyság főnemességét, az Abruzzokba vonul. 40. Lajos király fogadja az aquilabelieket és a husvéti ünnepeket velük tölti. 41. VI. Kelemen pápa békét eszközöl ki a két király között. 42. Piero Saccone hatalmába keríti San Sepolcrot. 43. A perugiaiak felperzselik Borgo környékét és megverik az ellenséget. 44. Egy üstökös feltünése a keleti égboltozaton. 45. A

perugiaiak beveszik Badia várát és visszaszorításuk. 46. A firenzeiek szövetséget keresnek a toscanai községekkel és növelik hatalmukat. 47. A rómaiak tisztviselőket választanak a nép számára. 48. A pápai tanácsban egy levelet találnak. 49. A franczia királylyal fegyverszünetre lépvén az angol király, elfoglalja Guinisi grófságot. 50. Tárgyalás a két király között Guinisi grófságáról. 51. A milanoi érsek összegyűjti katonáit a firenzeiek elleni háborúra. 52. A firenzeiek, a perugiaiak és sienaiak követeket küldenek az udvarhoz. 53. A damascusi admirál újítást csinál a keresztények állapotában. 54. A firenzeiek a Mugelloban helységeket pusztítanak el. 55. Scarperiát orvul beveszik, de visszafoglalják. 56. Piero Sacconi úr ezer bőrsisakossal a perugiai kapukig portyáz. 57. A todibeli chiaravallesiek fel akarnak lázadni és e miatt számüzetnek. 58. A Ricasoliiak fellázítják Vertinet a firenzeiek ellen. 59. A genovaiak Romaniában leverik a velenczeieket és catalonokat. 60. Ugyanaz. 61. Sicilia állapotának rosszabbodása a polgárok egyenetlenkedése következtében. 62. A pratoi Guazzalotriak családjából némelyeknek lefejeztetése Firenzében. 63. Az orvietoi kényur halála. 64. A firenzeiek Vertinet ostromolják. 65. A béke végleges megkötése az udvarnál a magyar és az apuliai király között. 66. Az érsek beketárgyalást folytat az egyházzal. 67. Nagy éhinség a marokkói barbárok között. 63. A firenzei előljárók titokban alkuba bocsátkoznak a választott császárral. 69. A firenzei hadsereget, a mely Lozzole megsegítésére indult, az Ubaldiniek megverik. 70. Vertin ehódolása és a vár szétdúlása. 71. A szerencse polgári változandóságának példája. 72. A tatároknak egy nagy királya Proszlavia ellen indul. 73. Változás és vérengzés Orvietoban. 74. A genovaiak hajóhada Trapenonba indul, hogy az ellenséget károsítsa. 75. A genovaiak Konstantinápolyt ostromolják. 76. Egyezség a császár és a toscanai községek között. 77. Egy csapat a Királyságban fellázad, de Lajos király legyőzi. 78. A perugiaiak Cortona vidékét pusztítják. 79. A firenzeiek megsegítik Lozzolét.

24. — *Hogyan mentette magát Johanna királynő a római udvarnál.* A mint fennebb elmondtuk, a magyar király s Lajos király megegyezésekor mindkét fél a szerződésben azt a megbízást ruházta a pápára s a biborosokra, hogy ha Johanna királynőt bűnösnek találnák férjének, Andrásnak, a magyar király öcscsének halálában, úgy meg kell őt fosztaniok a királyságtól, ha pedig nem találják bűnösnek, legyen királynő. E pontban a magyar király is megegyezett, inkább az országába való visszatérés vágyából, mint egyéb ez irányban való jóakaratból; mindazonáltal ez inkább burkolt megbízás, mint rendesen elintézett okmány volt. Az egyház pásztorai nem látták, mint lehetne tisztességgel elintézni az ügyet, hát csak halogatták azt. Mindkét fél követei hosszasan időztek az udvarnál,

a nélkül, hogy a nevezett királyok részéről rájok bízott egyéb ügyekben is valamire mentek volna az egyháznál. A mint látták, hogy ezen pont el nem intézése rossz hírbe s veszedelembe keveri a királynőt, minden igyekezetükkel azon voltak, hogy a pört befejezzék. S mivel kétségtelen tények alapján nem lehetett a királynőt felmenteni, a gyanusító hirek megszüntetését indítványozták; a mennyiben pedig a nem tökéletes hitvesi hűségre valami gyanú hozható fel s bizonyítható is, ez nem a királynő romlott szándékából s akaratából, hanem varázslat és mesterkedés erejéből történt, melyeknek törékeny női természete nem tudott s nem bírt ellenállani. S tanuvallomásokkal bizonyították annak igazságát s diszkrét s kedvező hallgatókra találtak, kik ártatlannak ítélték ama gaztettben s felmentették ezen okból az idő folyamán vagy a jövőben rá háramló minden vád alól. S az ártatlanságáról [1]) szóló ítéletet kihirdették mindenfelé, a merre csak híre ment az elbeszélt felmentésnek.

38. — Lajos király a magyar királylyal való fegyverszünet ellenére kérésekkel s igéretekkel a maga pártjára igyekezett téríteni Fra Morialét, Szent János lovagját, a ki Aversát s Capuát tartotta a magyar király nevében. A ravasz, maliczi ózus Fra Moriale úgy mutatta, mintha kedvében akarna járni Lajos királynak, reménynyel kecsegtette, kezdett utat engedni a király népének s Aversa s Capua lakóinak, úgy hogy biztonságban jártak-keltek; nem viselt háborút, mindamellett őrizte a városokat s erősségeket, úgy hogy híre ment, hogy a megegyezés létrejött; mindamellett a király sem bízott benne, sem ő a királyban. Ugyane békés időben a király a Marcába küldte a nagy marsalt, hogy gyűjtsön fegyveres népet . . .

39. — . . . Lajos király a nevezett év októberében az Abruzzokban egyesült a nagy marsaltól gyűjtött lovassággal s a szemle megtartásakor 11.000 lovast s nagyszámú gyalognépet talált együtt. Currado Lupo úr azon hírre, hogy a sereg ellene jön, neki pedig nem volt elég népe a nyilt ütközetre, őrséget rendelt az Abruzzokban kezén fekvő városokba, elrendezte őket a véde-

---

[1]) Kropf Lajos szerint Johanna bűnrészességét döntő okokkal bebizonyítani nem lehet. (Az aversai gyilkosság, Erdélyi Muzeum 1896.) Pór. A. szerint (i. m. 256. l.) Villani ez elbeszélését semmiféle okirat vagy más kútfő nem erősíti meg.

lemre s 500 jól felszerelt s fegyverben kiváló német lovassal Lancianoba vette magát. A pénzben s a sereg fenntartására szükségesekben szűkölködő király fel akarta használni a barátaitól nyert segítséget s Lanciano alá szállt ; pár nap mulva . . . Currado Lupo lovasainak egy részével kirohant s az ellenségre támadt, nagy kárt tett Galeotto úr [1]) csapataiban s mielőtt más seregrésztől segítsége érkezett volna, épségben visszahúzódott Lancianoba. Currado úr lovasainak merészségén megfélemlett a sereg . . . s a közelgő tél előtt legjobbnak látták felhagyni a megszállással . . . A király s népe bátorságát vesztve, szinte kétségbeesetten . . . nehezteléssel telve, erőben s vagyonban megfogyatkozva, a mondott év deczemberének közepén Sulmonába tért . . .

41. — *Hogyan hozta létre VI. Kelemen pápa a békét a két király között.* Lajos király búskomoran, helyzete felett szinte kétségbeesve időzött Sulmonában. Látta, hogy a sors mindenben ellene fordult, . . . szegénységében rosszúl engedelmeskedtek neki, úgy hogy nem tudta mitévő legyen. Úgy tetszett neki, hogy vakmerővé lett ellenségei ki fogják szorítani vagy ki is űzik a Királyságból ; a saját udvarától sem remélhetett semmit, egyetlen jó hír sem érkezett. VI. Kelemen pápa ez időben súlyos és nagy betegségben szenvedett, melyben egyre furdalta a lelkiismeret, hogy nem intézte el a két királynak rábízott ügyét, a miből sok emberre kár s zavar háramlott, miért is feltette magában, hogy fölgyógyulása után haladéktalanul elintézi ez ügyet s a mint fellábadt, munkához látott. Annak láttára, hogy a magyar királynak saját országán jár az esze s öcscsének megboszulása kielégítette, ama királyság nagyobb biztonságára elhatározta, hogy Lajos úr legyen királylyá, a mint már előbb a királynő elhatározta volt. Ezt biborosaival kinyilvánította, azután a kivitelhez látott. Lajos királyt Sulmonában érte a váratlan hír, a min nagyon megörvendett ; balsorsa közepette érte e siker s rögtön jeleit kezdte látni felmagasztaltatásának, mert a bárók s községek tiszteletükkel, ajándékokkal s ajánlatokkal kezdték elhalmozni mint urukat s nagy tisztelet közepette Nápolyba térve, az egész város több napos ünnepet ült az örömhírre . . .

---

[1]) Galeotto da Rimini.

65. — *Hogyan erősítette meg a szentszék a békét a magyar király s az apuliai királyi ház között.* A római szentszéknél Avignonban már hosszú ideje folytak a béketárgyalások a magyar király s a szoroson inneni Sicilia királyi háza között, miután Kelemen pápa fölgyógyult betegségéből, melyben nehéz lelkiismeretfurdalásai voltak a fölött, hogy az említett ügyet annyira halogatta, holott rendbe hozhatta volna; most különös igyekezettel látott a béke létrehozásához. A magyar királynak már csak egyetlen testvére volt, a lengyel király s a Siciliai-királyság királyi házán kívül nem volt más rokona s már nem csekély részben kielégítette az öcscséért való bosszúállás, miért is készséggel hajlott a békére, engedett a pápa s a biborosok sürgető kérésének és szándékaira nézve informácziókkal s teljhatalommal ellátva a pécsi választott püspököt, egy magyarországi püspököt s Gulforte Tedescot,[1]) a nevezett király királyságabeli helytartójának, Currado Lupónak öcscsét, követekül küldte a szentszékhez; s 1351 január havában [2]) a nevezett követek a pápa s a biborosok jelenlétében, a mint az említett pápa elrendelte volt, ama királyi ház összes tagjai nevében békét kötöttek Lajos király s Johanna királynő követeivel: Lajos király s a királynő nevében kötelezték magukat, hogy a pápa s a biborosok megállapodása értelmében a király s a királynő a magyar királynak a Királyság ellen való vállalatában tett költségei fedezésére különböző lejáratra 300.000 aranyforintot adnak s térítenek vissza. Az elmondott óvadékok s a nevezett béke megkötése után a pápa a maga tekintélyével a biborosai tanácsából határozat alakjában megerősített mindent, megerősítette a békét s beléegyezett a királyság pénzbelí lekötelezésébe. S valamennyi dolognak ünnepélyes elintézése után a feleknek az udvarból való távozása előtt a magyar király követei uruknak titkos rendeletére mindenkinek meglepetésére a magyar király saját akaratából önkéntes kegyképpen befejezték a dolgot s a királynak, a királynőnek, az apuliai királyi háznak, a Királyságnak s a római egyháznak, ama királyság urának nyugtázták az említett 300.000 aranyforintot, mondván, hogy uruk nem kapzsiságból, hanem öcscse megbosszulásáért intézte

[1]) Wolfhardt Ulrik, Mosony, Sopron és Vas vármegyék főispánja, Óvár várnagya. — [2]) Firenzei évszámítás szerint 1351, különben 1352.

azt a vállalatot. S Gulforte rögtön elindult s visszatért Magyarországba, hogy tudtára adja a királynak, hogy megtörtént, a mit rendelt, nagy örömére s tetszésére az anyaszentegyháznak. A fentemlített főpapok pedig a Királyságba mentek, hogy bántalom nélkül kivonják onnan az ott lévő magyarokat s uruk rendeletére visszaadják Lajos királynak s a királynőnek mindazon városokat, helységeket, s várakat, melyeket az ő hadinépe tartott volt megszállva. Ez egyezmény megkötése után a magyar király, bár mi lett légyen az oka, nem bocsátotta rögtön szabadon a Magyarországban raboskodó királyi herczegeket, hanem ott tartotta a legközelebbi szeptemberig, a mint a maga idejében el fogjuk mondani . . .

72. — *Hogyan ment egy tatár nagy király Proslavia királya ellen.* Az 1352-ik évben történt, hogy egy király a tatárok nemzetségéből, kinek népe viszálykodásban állt Proslaviának pogány, bár a magyar királynak alávetett királyával s a két nép kölcsönösen károsította egymást, a nevezett tatár király nagy hatalma érzetében s nagysága fölött való dölyfében, vagy pedig hogy eltávolítsa a népet országából, a hol óriási éhinség dúlt, számlálhatatlan gyalogos és lovas néppel elhagyta a maga országát s a proslavokéba nyomúlt. A proslavok királya a maga népével szembeszállt ama sokasággal, hogy bizonyos határoknál feltartóztassa őket, a míg a magyar királytól segélyt nem nyer, ki is rögtönösen 40.000 lovas íjászt küldött neki s a proslavok királyának népéhez csatlakozva, rögtön ütközetbe bocsátkoztak a tatárokkal s annyit öltek le közülök, hogy az emberek beléfáradtak, a kardok éle belétompult s az íjjakhoz való nyilak kifogytak. A tatárok túlnyomó sokasága miatt azonban — mivel a magyarok s proslavok nem vághatták többé őket — a maguk népének nem csekély kárával el kellett hagyniok a harcztért. A legyőzött tatárok győztesek maradtak, azonban az eleséghiány s a levegő megromlása miatt elsőben is arra kényszerültek, hogy a holt tetemekből egyenek s azon hírre, hogy a két király készületeket tesz, hogy nagyobb és hatalmasabb sereggel térjen vissza a harcztérre, félelemből s a tatárok nagy élelemhiánya miatt visszatértek a maguk országába. Ezt a hírt 1352 áprilisében több felől s különböző oldalról vettük Firenzében.

HARMADIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A milanoi érsek hatalma és kísérlete az udvarban felmentése érdekében. 3. VI. Kelemen pápa három dolgot közöl a toscanai szövetséggel. Hogyan fogadjanak el egyet. 4. A pápa és a biborosok megsemmisítik az eljárást az érsek ellen. 5. A toscanai követek elégedetlenül távoznak az udvarból. 6. Toscana három községe megegyezésre lép a császár bejövetelére nézve. 7. Milyenek voltak a szövetségi pontok a császár és a három község között. 8. Az Egyház Lajos királyt és Johanna királynét megkoronáztatja. 9. Niccola Acciauoli dicsérete. 10. Jacopo cavalieri úrnak számkivetése Montepulcianoból. 11. Hogyan történt a pusztítás Bibienaban és a Tarlatiak veresége a firenzeiektől. 12. Coriglia és Sorana fellázadása a firenzeiek ellen. 13. A toscanai három község követeket küld Csehországba a császár kiindítására. 14. Szokatlan időjárás. 15. A csalás, a melyet a Santareparata karjával űztek a firenzei közönség előtt. 16. Ugyanaz. 17. Biscione hadinépe a perugiaiak ellen megy. 18. A rómaiak Viterbo elpusztítására indulnak. 19. Lajos király elfoglalja Nocerát. 20. A casertai gróf legyőzetése. 21. Volterrai események. 22. A sangimignanobeli Ardinghelliek lefejeztetése. 23. A franczia király seregének veresége Guinisinél. 24. A perugiaiak ostromolják Bettonát. 25. Montecchio felszabadítása az ostrom alól, hogy Bettonát támogathassák. 26. A perugiaiak elfoglalják Bettonát, felégetik és elpusztítják. 27. Agobbio megegyezése a perugiaiakkal. 28. Lallo megegyezése Lajos királylyal Aquiláról. 29. A perugiaiak és a firenzeiek Cortona pusztítására indulnak. 30. A három toscanai község követei visszatérnek a császártól egyezség nélkül. 31. Az érsek békét keres a toscanaiakkal. 32. Vico prefectusa Orvieto urává lesz. 33. Római hirek. 34. Biscione hadserege Città di Castellot ostromolja. 35. A firenzeiek megsegítve Bargat, legyőzik a Castracaniakat. 36. A firenzeiek védelmezik Arezzo külvárosát. 37. Egy csodálatos jel feltünése. 38. A Tarlatiak felégetik Figghine várát. 39. A montepulcianoi számüzöttek visszatérése és újból való elüzetésük. 40. Fra Mariale ostrom alá kerül és meghódol Lajos király előtt. 41. A firenzeiek megsegítik Lazzolét. 42. Csodálatos események Rómában egy villámlás következtében. 43. VI. Kelemen pápa halála és jellemzése. 44. VI. Incze pápa választása. 45. A fogságból kiszabadult királyi herczegek Trevigiben megállapodnak. 46. Sangimignanoi események. 47. A toscanai községek ünnepélyes követséget küldenek Serezzanaba békeszerződés czéljából. 48. Nagy

földrázkódások Toscanában és más vidékeken. 49. A sienaiak háborút indítanak Montepulicano ellen. 50. Gualtierri Ubertini lefejeztetése. 51. Az athen:i herczeg Brandisiot ostromolja. 52. A perugiaiak békére lépnek a cortonaiakkal. 53. Gaeta népe tizenkét polgárt leöl éhinség miatt. 54. A pápa békét akar közvetíteni a genovaiak és a velenczeiek között. 55. A firenzeiek megtámadják Sangimignanot és engedelmességre szorítják. 56. Általános éhinség Itáliában. 57. A rómaiak megkövezik senatorukat, Bertoldo Orsinit. 58. Bordone de Bordoni lefejeztetése. 59. A béke kihirdetése az érsek és a toscanai szövetség között. 60. A számüzöttek rászedik Firenze községét. 61. Ugyanaz. 62. Piero Sacconi úr a Tarlatiak közül kísérletet tesz nagy zsákmány szerzésére, mielőtt a békét kihirdették volna. 63. Lorenzo Acciauoli úr testének a Királyságból Firenzébe hozatala és ünnepélyes eltemettetése Montagutoban, a karthausi kolostorban. 64. Siena megegyezése Montepulcianoval. 65. Nevezetes jégeső Lombardiában és máshol. 66. Francziaországban a fegyverszünet alatt történt események. 67. A genovaiak visszautasítják a velenczeiek békeajánlatát. 68. A velenczeiek készülődése. 69. Hogyan és miért pusztult el Picchiena. 70. Avellinoi Róbert halála. 71. A ghibellinek számüzetése Borgoból. 72. A priorik palotája előtt levő négy kőoroszlán felállítása. 73. Sangimignano visszacsatolása Firenze vidékéhez. 74. Egy jel feltünése az égen. 75. Argenta ostroma. 76. Az éhinség keltette félelem Toscanaban. 77. Mazzeo de Palizzi grófnak, feleségének és két fiának halála népzendülés következtében Messinában. 78. Új tribunus választása Rómában. 79. A genovaiak veresége a tengeren Loieránál. 80. A catalanok elveszítik sardiniai birtokaikat. 81. A prefectus háborút visel Todi ellen. 82. Vicorata bevétele és elhagyása. 83. A casertai gróf fellázadása Lajos király ellen. 84. A biboros legátus Firenzébe érkezése. 85. Santareparata harczi díjának megújítása. 86. A genovaiak az érsek hatalma alá kerülnek. 87. A pisaiak számüzetéseket eszközölnek. 88. A sienaiak megszegik a montepulcianoi szerződést. 89. A nagy társas:g szervezése Marcaban. 90. Oroszlánok születése Firenzében. 91. A rómaiak meghódolása a római egyház előtt. 92. Pistoiai események. 93. Az érsek békét kíván a velenczeiekkel. 94. A velenczeiek szövetséget alakítanak Biscione ellen. 95. Francziaország connetablejának halála. 96. A sangimignanoi sziklavár építésének kezdete és a fedett út építése Prato felé. 97. Sicilia rossz állapota. 98. A pápai legátus eljárása a prefectussal. 99. Verona fellázadása Frignano révén Grancane ellen. 100. Bernabo 2000 sisakossal el akarja foglalni Veronát. 101. Grancane visszahódítja Veronát és Frignano halála. 102. Grancane reformálja Veronát és törvényt ül az árulók fölött. 103. A császár Itáliába jövetelének elhatározása az Egyház által. 104. A levegőben nagy tűz tűnik fel. 105. Földrengések. 106. Az államkölcsön ügye. 107. A lombardiai kényurak közötti változások és több rendbeli események a veronai árulás következtében. 108. Moriale testvér nagy társulatának előhaladása a Marcaban. 109. A legátus elfoglalja Toscanellát. 110. Malatesta úr kiválik a társaságból. 111. Egy szörnyszülött születése Firenzében. 112. A guelfek számüzetése Rietoból és Spoletoból.

8. — *Lajos király s Johanna királyné megkoronáztatása az egyház által.* VI. Kelemen pápa és biborosai az 1352-ik év május 27-ikére, pünkösd szent ünnepére legátusokat küldtek a Királyságba, Nápoly városába, a kik ünnepélyes misén a szokott szertartásokkal a szentegyház nevében Jeruzsálem s Sicilia királyaivá koronázták először Lajos királyt s utána Johanna királynét. S ez nagy ünnepélyességgel a királyságbeli, a nápolyi s külföldi bárók és lovagok közbenjöttével ment végbe, a kik ez ünnepélyeken vetekedtek a király s a királynő tiszteletében ; s ez a Tarantoi fejedelem házaiban a Correggio fölött ment végbe nagy tornajátékok s fegyvergyakorlatok közben ; a király s királyné a királyi felséghez mért díszes öltönyben fogadták mindazon bárók hódolatát, a kik a háborúban nem voltak ellenük s számoséit azok közül is, a kik ellenükben a magyar királylyal tartottak volt ; ezeknek mindannyiuknak megbocsátott s jóindulatot s jóakaratot tanusított velük szemben. Azoknak pedig, a kik nem jöttek el a koronázásra, hogy bemutassák hódolatukat, méltányos határidőt tűzött ki, hogy békében és szeretettel térhessenek az ő hűségükre, azt pedig, a ki a határidőn túl sem jő el, határozatilag felségsértőnek nyilatkoztatta ki. . . .

9. — *Niccola Acciaiuoli úr dicsérete.* Méltányos dolognak s tárgyalásunk kötelességének tünik föl, hogy Lajos király koronázása után kegyeletes emléket emeljünk az említett király gyermekkorától fogva való nevelőjének és gyámjának, Niccola Acciaiuoli úrnak, firenzei népbeli polgártársunknak, a ki mint az Acciaiuoli-czég egyik tagja inkább lovagias, mint kereskedőhöz illő lelkülettel a néhai Tarantoi herczeg nejének, a császárnénak szolgálatába állt s ezt személyében s tettleg oly becsületességgel teljesítette s annyira megnyerte asszonya tetszését, hogy mindhárom kiskorú fiát, az elsőszülött Róbertet, a másodszülöttet, Lajos urat s a harmadikat, Fülöpöt Niccola Acciaiuoli gondjaira bízta, a ki akkor még nem volt lovag ; a császárné mindenben az ő tanácsára szorítkozott s vele ment Romániába [1]) és az ottani birtok- s hűbéri viszonyok rendezése után kíséretében tért vissza Nápolyba. Lajos úr 15 éves kort ért, a mikor Róbert király fegyveres népet akart Calabriába indí-

[1]) Az egykori keletrómai birodalom nyugati részében.

tani s annyira megnyerte tetszését az ifjú báró [1]) igyekezete, hogy 500 válogatott fegyveres lovagot bízott Lajos úr vezérletére, őt magát pedig Niccola Acciaiuoli úrra bízta s meghagyta neki, hogy mindenben engedelmeskedjék mesterének. Ezt pedig a király az ő anyjának, a császárnénak kívánságára tette, miután kevéssel előbb az említett Niccola urat lovaggá avatta volt ; ez órától kezdve a nevezett Lajos úr mindenben Niccola úrhoz tartotta magát s az ő keze által intézkedett. András herczeg közbejött halála után a császárné s Niccola Acciaiuoli úr kieszközölték, hogy Johanna királynő Lajos úrhoz ment férjhez s kezdetben igen kedvező szerencsével dolgozott ura gyarapításán. S a mikor a magyar királynak öcscséért való bosszú-hadjárata miatt a dolgok menete megváltozott s a többi királyi herczegek mind a hatalmas király engedelmességére tértek, Niccola úr tanácsára s bátorítására egyedül ő állott ellen hosszasabban a magyar király népének s megkísérlette, hogy magának a király személyének is ellenálljon ; s mindaddig helyt állott a capovai határon, míg a kapzsi királyságbeliek cserben nem hagyták s a királynak s előnyomuló seregének túlereje elől Capovától elvonúlni nem kényszerült, utána pedig Nápolyból felszerelés nélkül éjjel, szükségben egy ócska s roszszúl fegyverzett gályára szedelődzködött ; ott befogadásra találva, kevés felszereléssel, gyenge kísérettel szegényes állapotban Toscanába kelt át. Az említett Niccola úr saját pénzével s barátaival segítette, ellátta s bátorította a nehéz sorsfordulatok közepette. Az összes királyi herczegeket elfogták, a Durazzoi herczeget kivégezték, a Királyság üldözője hatalmába került, a firenzeiek be sem akarták bocsátani városukba, sem a magyar királytól való félelmükben bármiben is segítségére lenni, mire ő pár napra az említett Niccola úr valdipesai birtokára vonult vissza, onnan elindúlt s Provenceba a királynő menedékhelyére ment. A mint a magyar király az általános halandóságtól való félelmében visszatért országába, Niccola úr ösztönzésére s gondoskodásából előbb visszament a királyságba, fölindította a bárókat s a lovagokat, felbátorította a nápolyiakat, ura támogatására fegyveres népet gyűjtött, rövid idő mulva elrendelte, hogy ő s a királynő térjenek a király-

[1]) Tarantoi Lajos.

ságba, melyben számos csatát, különféle s változó harczi támadást állott ki ; a csatában balsors törte meg erejét, barátai többször is elárúlták, ellenségei üldözték, nyomorúságra, a sorsfordulatok legalacsonyabb fokára jutott, de a derék lovag lelkiereje s erénye oly nagy volt, hogy ugyanolyan lelkesedéssel a biztos fölmagasztaltatás reményében tartotta az ifjú bárót, az ő urát, folyton segítette, törekvésével s gondoskodásával fenntartotta, szilárdságával s türelmével elviselhetővé tette a zavaros sors zordonságát. Igy történt, hogy a sors elámult ez ember állhatatosságán, hirtelen, váratlan zavaros arczulatát derüsre, zordonságát enyhe szelidségre változtatta s az, a kit annyi zivatar annyiféle veszélye hányt-vetett, az emberek várakozása ellenére szerencsével s kedvező eredménynyel a legrövidebb idő alatt a királyi koronához s az egész megromlott s rossz útra tért ország föltétlen uralmához vezette őt. Midőn pedig a fogságban hagyott herczegek visszatértek a Királyságba s mindenki azt hitte, hogy a tarantoi fejedelem, a király bátyja neheztelésében a király ellen ingereltetve zavart kelt a királyságban, Niccola úr nemes tanácsára s előrelátásból a király szelidséggel s szeretetteljes lélekkel uralkodó társává fogadta őt, felvétette vele a konstantinápolyi császári czímet, bőkezűleg megnagyobbította hűbérét, nyilvánosan tudtára adta mindenkinek, hogy az ő atyjuk, Niccola úr volt Isten kegyelme után az oka, hogy visszaszerezték a királyságot, állásukat s becsületüket. Miért hallgassunk tehát ? inkább ki akarjuk magunkat tenni az irígy világ rágalmainak, mintsem a tudatlan feledékenység homályában hagytuk volna eredményei s vállalatainak szerencsés vége által kipróbált igazságosságát.

19. — *Lajos király megszerzi Nocerát.* A mint az 1352-ik év e napjaiban Currado Lupo úr, a magyar királynak a Királyságban hátrahagyott helytartója megtudta, hogy a béke létrejött a magyar király s Apulia királya közt s hogy ura akaratából a kezében lévő várakat át kell adnia Lajos királynak, a kit az Egyház már királylyá is koronázott volt, német ravaszsággal a maga hasznára törekedett ; maga köré gyűjtötte a Királyságban lévő összes németeket s 700 bőrsisakossal Nocera de' Saraciniben foglalt állást, kitűzte a császári zászlót, a mivel kimutatta, hogy a császár jogán akar a Királyságban maradni ; némelyek azt mondták, hogy a királyság nehány bárója támo-

gatta őt. A király tartott tőle, hogy valamely más uralkodótól támogatást nyer, vagy megszerzi, ha ott marad, minélfogva a legkisebb rosszat választotta s 35.000 aranyforint fizetésében megalkudott vele, mire ő átadta Nocerát s Guiglionese grófságát s egész népével kivonult a Királyságból ; esküvel erősített igéretet tett, hogy attól számítva két éven át semmi körülmény közt vissza nem tér a Királyságba, két év mulva azonban a köteles hűségeskü s hódolat letétele mellett neje birtokai révén mint a király bárója visszatérhessen oda.

28. — *Lallo úr Aquilára nézve megegyezik Lajos királylyal.* Fentebb elbeszéltük, hogy Aquila városát egyik kis polgára, Lallo úr kormányozta, hol a magyar király, hol meg Lajos király nevében, a mint jónak látszott előtte ; Lajos király megkoronáztatása, a németeknek s magyaroknak a királyságból való visszavonulása után azonban belátta, hogy nem tarthatja magát a korona ellenében, a maga érdeke szerint cselekedett, Montorio grófjává tétette magát, még két más kastélyt is kapott az Abruzzokban, s a király s a királynő kapitányát befogadta Aquilába. Mindamellett a polgárság jobban engedelmeskedett Lallo urnak, mint a királynak, vagy az ő kapitányának, s a király úgy tett, mintha nem venné észre a sérelmet, csak hogy a nagyobb bajt elkerülje.

37. — 1352. október 12-én, pénteken este napnyugta után dél-délnyugat felől óriási tüzes gőzökből álló nagy lángban égő . . . tömeg indult meg . . . észak-északkelet felé irányuló pályája oly gyors volt, hogy az összes olaszoknak, az Adriai-tengermellék lakóinak, a friuliaknak, a szlavonoknak s a magyaroknak s más még távolabbi népeknek úgy tünt föl, mintha ugyanazon órában kelt volna föl, mint nálunk . . .

40. — *Fra Morialét ostrom alá fogják s megadja magát Lajos királynak.* A magyar király népének kapitányai közül egyedül Fra Moriale maradt még az országban ; Aversa városát tartotta s kétszínüsködött a királylyal szemben, háborút sem folytatott s a várost sem adta át. A király még nem érezte magát szilárdan az ország uralmában, félt háborút indítani a merész provençal ellen ; hogy nagyobb erőre s engedelmességre tegyen szert, 400 lovagjával egyetemben felbérelte s a Királyság helytartójává tette Malatesta urat Riminiből, a ki belovagolta az országot, üldözőbe fogta a gonosztévőket s a

király iránt való engedelmességre térítette a bárókat s községeket, beszedte az adókat, hűbéri kötelezettségeik teljesítésére szorította őket s helyreállította az utakon a közbiztonságot. A mint Nápolyba ment, a király elé idéztette Fra Morialét; kimentette magát, mire Malatesta úr több alkalommal a helytartósági udvar elé idéztette őt; miután nem jelent meg, a maga népével s a Királyság némi hadilletékével hirtelen Aversa ellen ment s ellenállás nélkül benyomult a városba. Fra Moriale népével, hadiszereivel, a lakosságtól prédán s rablással szerzett kincsével a várba zárkózott, a hol biztonságban képzelte magát s azt hitte, hogy Currado Lupo úr módjára, a mikor jónak látja, szerződés útján átadhatja az erős várat a királynak; azonban nagyon csalódott, mert Malatesta úr rögtön ostromzár alá fogta a várat s pár nap alatt annyira körülvette árkokkal s torlaszokkal, hogy sem ki, sem be nem lehetett menni; éjjel-nappal jóravaló és serény néppel őriztette s egész deczember havában így szorongatta. Fra Moriale kétségbeesve a felmentés felől, szabad elvonulás feltétele alatt szerződést kötött a vár megadására vonatkozólag, legszorosabb szükségleteire csupán 1000 aranyforintot kapott; ez a király jóságából történt így. A mint a várból kijött, gonoszul szerzett kincseit átadta a királynak s bosszut forralva a király s Malatesta úr ellen, haragosan Rómába ment.... Aversa vára s városa a király birtokában maradt s Malatesta úr működése következtében az egész ország s valamennyi báró engedelmeskedett neki.

45. — *Hogyan állapodtak meg Trevisoban a rabságból hazatért királyi herczegek.* Az 1352-ik év novemberében a magyar király fogságából kiszabadult Róbert úr, Taranto fejedelme, s Durazzoi Lajos úr Velenczébe jöttek. A község tisztelettel fogadta őket, mire Trevisoba mentek s ott várták meg másik két testvérüket, Tarantoi Fülöp urat s Durazzoi Róbert urat. A magyar király azt akarta, hogy a két első királyi herczeg szabadsága visszanyerése után bizonyos, nem nyilvános kötelezvényt állítson ki; ebből azonban csak annyi bizonyos, hogy Trevisoba a magyar király követei jöttek hozzájuk s bizonyos kötelezvényeket vettek át tőlük. S ezek megnyerése érdekében addig tartotta a másik két testvért, a míg a követek a megigért nyilvános biztosítékokkal Trevisoból vissza nem tér-

tek Magyarországba. Ekkor bocsátották szabadon Tarantoi Fülöp urat s Durazzoi Róbert urat, kik többi testvéreikhez mentek Trevisoba. Innen Ferrarába, azután Forliba mentek s mindenütt nagy tisztelettel fogadták őket. Romagnai tartózkodásuk közben Firenzébe küldtek, mert városunkon át akartak a Királyságba utazni, s azt hitték, hogy területünkön biztonságban s nagy tisztelet közepett közlekedhetnek. Bizonyos tehetős polgárok azonban, az akkoriban uralkodó polgári pártoskodás részesei, megtiltották nekik, hogy városunkba jöjjenek s hogy területünkön menjenek át, a mi hihetetlennek hangzik, ha megfontoljuk ama királyi háznak községünk iránt való régi s romlatlan szeretetét s hogy a harcztéren ama város védelmében kiontott vérük Firenze polgáraiéval vegyült; most pedig eltiltják őket, rabságtól kiszabadult fegyvertelen s kiséret nélküli embereket, annak a területén való átmenéstől. Szégyenlem megírni, hogy községünk megtiltotta nekik azt, a mit gyakran az ellenségnek megenged. Ha községünk követte volna el a hibát, visszataszító dolog volna ekkora hálátlanságra példát találni, de ha megfontoljuk a polgári pártoskodás aljasságát s a zsarnokság féktelenségét, mi csodálkozni való sincsen rajta. A királyi herczegek méltó neheztelésükben más útra tértek s Rómába érkeztek.

54. — *A pápa békét akar közvetíteni a genovaiak s velenczések között.* Ugyane télen [1]) Incze [2]) pápa felszólította Genova s Velencze községeit, hogy küldjék hozzá követeiket, a kik Kelemen pápa előtt békealkut folytattak, de a nevezett pápa halála miatt megegyezés nélkül távoztak el, mivel ő tehetségéhez képest békét akart köztük létesíteni. A genovaiak nem akartak visszatérni a szentszékhez, sem békealkuba bocsátkozni a velenczésekkel, ellenkezőleg szövetségre léptek s egyesültek a magyar királylyal Velencze ellen. A nevezett király szövetkezést igért a genovaiaknak s Velencze községéhez küldött, hogy adják neki vissza Zárát s más városokat s területeket, melyeket országából Szlavoniában elfoglalva tartottak. A velenczeiek olyan okos feleletet adtak a követeknek, a milyet tudtak, maguk közt pedig gúnyt űztek kivánságából, mindazáltal nem voltak félelem nélkül s nagy igye-

---

[1]) 1352-ben. — [2]) VI. Incze (1352—1362).

kezettel sok költségen a szokásostól eltérőleg kétszeresen felszerelték ama partvidéken birtokukban tartott helyeket.

67. — 1353-ik év elején a genovaiak 60 gályájukra, melyeket rögtön fel is szereltek, felvonták a lobogót s a velenczeiek ellen a magyar királylyal kötött szövetségüknél fogva [1]) hozzá csatolták a nevezett király czímerét is s úgy tervezték, hogy a míg ők a nevezett hajóhaddal tengerre szállnak, a nevezett magyar király igéretéhez képest Szlavoniába rendeli magyarjait, hogy szárazról háborúskodjék a velenczeiekkel. S bizonyos készenlétben levő gályákat hirtelen a Velenczei-öbölbe küldtek, melyek az ott talált hajók kirablásával nagy kárt tettek. Az ingó holmit elvitték, a hajókat a tengerbe sűlyesztették s két jól fölszerelt könnyű gályával átmentek a San Nicolo del Lidon, benyomultak a Canal Grandeba és számos nyilat lőttek be a városba. Visszatértükben az öböl őrizetére rendelt gályák, bár számra nézve többen voltak a genovaiaknál és szembeszállhattak volna velük, nem merték megtenni, mert sokkal jobban zavarta őket a magyar királytól, mint a genovaiaktól való félelem, mert tartottak tőle, nehogy az ő nagy hatalma hátba támadja őket. A genovai gályák ellenállás nélkül kihajóztak az öbölből s útjukra mentek a velenczeiek nagy gyalázatára.

68. — *Hogy gondoskodtak magukról a velenczeiek.* Velencze község a genovaiak fegyverkezésének s a magyar király fenyegetéseinek hallatára, mivelhogy nem akarták visszaadni neki a szlavóniai tengerparti városokat, elkerülhetetlenül szükségesnek látták, hogy módját ejtsék a szárazon s vizen való védekezésnek. Városaikat védelemképes állapotba helyezték s bő és jó előkészülettel ünnepélyes követséget menesztettek a császárhoz [2]) s felkérték, hogy járjon közbe érdekükben, hogy a magyar király a genovaiak ösztönzésére ne indítson háborút ellenük . . . A császár kérelme vissza is tartotta a magyar királyt a velenczések ellen való háború megindításától, mivel remélni lehetett, hogy idő folytán megegyezés jő létre köztük . . .

83. — . . . Egy napon a király [3]) Matalona várának Gheffo nevű erkélyén tartózkodott, midőn emberei elfogták a lázadó

[1]) A szövetséget 1352 okt. 22-én kötötték meg. — [2]) IV. Károly. — [3]) Tarantoi Lajos.

casertai gróf egyik magyar zsoldosát s oly zene-bonával vitték a király elé, hogy az egész nép utánuk ment, mintha éppen a hunnok királyát fogták volna el; ez esztelenségükben annyira megterhelték a Gheffot, hogy nagy része összeomlott, 17 ember halálát lelte, sokan zúzódásokat szenvedtek. A király kissé oldalvást a tarantoi fejedelemmel társalgott s a mint Istennek tetszett, a Gheffo még fönnálló részébe kapaszkodott s nem zuhant le; Tarantoi Fülöp úr a leesett emberekre bukott s nem lett semmi baja...

NEGYEDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. Róbert király összehasonlítása Lajos királylyal. 3. Sicilia nagy része Lajos király hűségére tér. 4. Az érsek háborúba keveredik a lombardiai szövetséggel. 5. A magyar király nagy hadsereggel a tatárok egyik királya ellen indul. 6. Sáskajárás Berberiában és Cipriben. 7. Egy nevezetes csuda Szűz Mária asztalának tiszteletéről Pinetában. 8. A bolognai helytartó háborút indít Modena ellen. 9. A legátus és a rómaiak Viterbo környékét pusztítják. 10. A prefectus szabadon meghódol a legátusnak. 11. A bolognai nép szabadságának visszaszerzése miatt felzendül, de még nagyobb szolgaságba jut. 12. A fegyverek elvétele a bolognai néptől. 13. A legátus elfoglalja Aggobiot. 14. A perugiaiak nem tartják meg a hűséget a firenzeiek és a sienaiak iránt. 15. Hogyan viselkednek a firenzei elöljárók ezekben a viharos időkben Fra Moriale társaságával szemben. 16. Firenze fellépése a társaság ellen. 17. Lallo úr halála. 18. A spanyol király elüzvén törvénytelen feleségét, megkoronázza a törvényest. 19. A lombardiai szövetségesek zsoldjukba fogadják a társaságot és követséget küldenek a császárhoz. 20. A Bordoiak kiüzetése és lázadók gyanánt való számüzetése Firenzéből. 21. Arragonia királya nagy hadsereggel Sardinia visszafoglalására indul. 22. A genovaiak háborúra készülnek a velenczeiek és catalonok ellen. 23. Róma tribunusa lefejezteti Fra Morialet. 24. Jégeső Mompelieriben és a nap elsötétülése. 25. A milanoi érsek halála. 26. A római tribunus halála a nép dühe következtében. 27. Károly császár Lombardiába érkezik. 28. A három milanio Visconti testvér uralkodóvá lesz. Tartományaik. 29. A császár Mantovában megállapodva békét közvetít a lombardok között. 30. A Palermoba induló hajók elfogatása. 31. Belháború kitörése Apuliában. 32. A genovaiak győzelme a velenczeieken Portolungoban Romaniában. 33. Gentile da Mogliano átadja Fermot a legátusnak. 34. Aragonia királya elfoglalja Loirat és megegyezésre jut a biróval. 35. A pisaiak elhatározzák, hogy követeket küldenek a császárhoz. 36. A béke megszegése a franczia és az angol király között. 37. Egy macska megöl egy gyermeket Firenzében. 38. A császár fegyverszünetet eszközöl a lombard-liga és Milano urai között. 39. A császár a vaskoronáért Monciába küld. 40. Lando grófja nagy zsoldos társasággal Lombardiából Romagnába indul. 41. A firenzeiek intézkednek a császár Pisába érkezése miatt. 42. A legátus elfoglalja

Recanatit. 43. Forli kapitánya Firenzébe érkezik. 44. Károly császár Pisába indul. 45. A császár tanácsot tart Pisában és ennek eredményei. 46. A konstantinápolyi császár visszahódítja birodalmát. 47. A pisai Matraversiek kiindítják a császárt. 48. Az események hullámzása Pisában. 49. A firenzeiek követei a császár elé indulnak. 50. Új események Montepulcianoban. 51. A pisai pártok kibékülése. 52. Gentile da Mogliano visszaszerzi Fermot. 53. A firenzei és a sienai követek fogadtatása a császárnál. 54. A sienaiak kinyilvánítják kétes hűségüket a firenzeiekkel szemben. 55. A firenzei tanács által elkövetett hibák ; szomszédaik rászedik őket. 56. Nagyszámú német érkezése a császár koronázására 57. Marcai ujdonságok Recanati miatt. 58. Lando gróf nagy csapattal betör a Királyságba. 59. A császár indulása Luccaba. 60. Galluzoban egy szörnyszülött születése. 61. A sienaiak cselekedetei a császárral. 62. Több ghibellin követség megjelenése a császár előtt. 63. A volterraiak meghódolása a császár előtt. 64. A samminiatoiak meghódolása a császár előtt. 65. Szokatlan téli időjárás. 66. A császár megtudja a firenzeiek titkos határozatát. 67. A császár segítséget nyújt a legátusnak. 68. A firenzeiek tárgyalásai a császárral. 69. A firenzei elől járók viselt dolgai. 70. A firenzei elől járóság megegyezése a császárral. 71. A bíbornok előkészületei a császári koronázásra. 72. A császár és Firenze közötti szerződésnek és megegyezésnek tartalma. 73. A firenzeieknek gondatlanságuk kárt okoz. 74. A császár termete és szokásai. 75. A császárral való megegyezés kihirdetése Firenzében. 76. A firenzeiek szerződése és magaviselete a császár iránt. 77. A rómaiak szabadságának sérelme a toscanaiak által. 78. Ugyanaz. 79. A nagy hadsereg kifosztja Guastot Apuliában. 80. A császár a firenzeiek szövetségét kéri, de nem éri el. 81. A kilenczek testületének megváltozása Sienában. 82. Ugyanaz. 83. A firenzeiek módot találnak a pénzszerzésre. 84. A császár rendeletei az arezzoiaknak. 85. A Cavalieriház beveszi Montepulcianot. 86. A pápa a consistoriumban megrójja a feslett életű biborosokat. 87. Némely események Pisában féltékenység következtében. 88. A firenzeiek által a császár mellé rendelt kíséret. 89. A császár elutazása Sienából. 90. Az Apuliában tartózkodó nagy hadsereg. 91. A nagy udvarmester elveszti jó hírét Firenzében. 92. A császár Rómába érkezik.

5. — *Miként ment a magyar király nagy sereggel egy tatár király ellen.* Az 1354-ik évnek ugyanazon szakában [1]) Lajos, Magyarország királya, összegyűjtötte a maga erejét s a lengyelországi meg a prosclaviai király embereit s nagymennyiségű élelmiszerrel megrakodva, 200.000 lovassal puszta helyeken át 15 napi fárasztó menet után a tatár nép egy nagy királyának országába tört. S annak országába érve, már-már az ország dúlásához fogott, midőn amaz ország királya, egy igen fiatal

[1]) A IV. 3-ban ápr. 17-t említi.

ember,[1]) engedélyt kéretett a magyar királytól, hogy csekély kiserettel biztonságban megjelenhessen előtte. Az engedély megnyerése után 100 fényes díszbe öltözött főúrral eljött s tisztelgés után megkérdezte, miért jött a magyar király haderővel az ő országába s mit akart tőle. A király azt felelte, hogy azért tört rá, mert nem keresztény s három dolgot kíván tőle : először legyen keresztényné népével egyetemben, másodszor ismerje el az ő fennhatóságát, harmadszor hódolata jeléül fizessen bizonyos évi adót, minek fejében ő védője lesz. Az ifjú felelt : Lásd csak magyar király, az én seregem egyedül országom erejéből, nagyjaim segélye nélkül is sokkal nagyobb a tiednél ; s biztosítlak, hogy oda jutottál, hogy ha akarnám, fényes diadalt arathatnék feletted s néped felett ; de mivel kedvem van keresztényé lenni, hajlom kérésedre s igyekszem a maga idejében megtenni a te segélyeddel meg a pápáéval. S megegyezésre jutva, a magyar királyt nagy tisztelettel halmozta el s elkisérte birodalma határáig. Hanem oda érkeztében Magyarország nagyjai féltékenységből, nehogy királyuk az ő meghódolásával túlhatalomra jusson, nem részesítették tiszteletben, s ez okozta, hogy a tatár király jóakarata s a magyar király szándéka meghiúsult.[2])

19. — .... Ez időben [3]) a császár [4]) viszályt folytatott a brandenburgi őrgróffal s mindkét fél fegyveres népet gyűjtött ; a választott császár mellett voltak az osztrák herczeg s a magyar király számos lovagja ; már-már csatára került a dolog, de az ügy oly csekély okot szolgáltatott a haragra, hogy rögtönösen megegyezés jött létre köztük . . .

77. — *A császárság.* A jövendő idők példájául megemlítjük, hogy a rómaiak fősége alatt az itáliai s főkép a toscanai községek is részesei voltak ama nép polgárjogának és szabadságának, melynek tekintélye teremté a császárokat s ugyanezen nép nem ugyan saját maga, hanem helyette az egyház,

---

[1]) Pór szerint (i. m. 275.) Tünü bég, Üzbeg fia. — [2]) Ez elbeszélés Nagy Lajos tatár hadjáratának egyik — a hír szárnyán Itáliába eljutott s minden esetre kiszínezett — epizódja, melyben, ha feltétlenül hitelesnek nem is fogadható el, mint Pray György tette, legalább bizonyságát láthatni a nagy király azon törekvésének, hogy a keleti népeket katholikusokká s a mi akkor Keleten ezzel egyet jelentett, magyar hűbéresekké tegye. — [3]) 1354. — [4]) IV. Károly.

a hívő keresztények bizonyos megsegítése fejében a császárok választását átruházta Németország hét fejedelmére. Ebből nyilvánvaló s a legrégibb történet is tanusítja, hogy a császárokat a fent említett nép választotta s olykor gonoszságuk miatt le is tette, s hogy a római nép szabadsága semmiféle módon sem volt alárendelve a császárok önkényének s adófizetőjük sem volt, mint a többi nemzetek, melyek alája voltak vetve a római népnek, szenátusnak s községnek s a mondott község útján az ő császárának s a mi toscanai községeink a római nép polgári jogából rájuk származott szabadságot tartották fenn . . .

78. — . . . Az olasz községeknek a császári főhatalom sérelme nélkül joguk, sőt kötelességük szerződésre lépni a császárokkal. Egész Itália vegyesen két pártra oszlik; az egyik a világ dolgaiban a szentegyházat követi azon felsőség szerint, melyet Istentől s a szent birodalomtól bír benne s ezeket guelfeknek, vagyis a hit őreinek nevezik; a másik párt a császárságot követi, legyen bár a világ dolgaiban hű vagy hűtlen a szentegyházhoz, s ezeket ghibellineknek, mintegy güida belli-knek, azaz háborúság indítóknak hívják, s a tények meg is felelnek, mert a császári czím következtében minden másnál dölyfösebbek s viszályt s háborúságot szítók. S mivel a két párt nagyon nagy s mindenik az elsőségre tör, de nem juthat hozzá, miért is hol az egyik, hol a másik uralkodik, mindamellett, hogy valamennyien szabad községek s népek módjára szokták volt igazgatni magukat. De a mint a német császárok Itáliába jöttek, inkább a ghibellineknek kedveztek, mint a guelfeknek, s ez okból csapataikkal császári helytartókat hagytak városaikban, a kik az uralmat gyakorolták s a császárok halála után, kiknek helytartói voltak, ott maradtak kényuraknak, elvették népeiktől a szabadságot, hatalmas uralkodókká tették magukat s ellenségeivé lettek a szentegyházhoz hű pártnak s az ő szabadságának. S ez nem csekély ok arra nézve, hogy óvakodjunk a nevezett császároknak való feltétlen alávetéstől. E mellett meg kell fontolni azt is, hogy a latin nyelv s a német szokások, indulatok s nyelv mintegy barbárok, különösek s idegenszerűek az olaszok előtt, kiknek nyelve, törvényei, szokásai, komoly s mértéktartó indulatai okulásul szolgálnak az egész világnak, nekik pedig

a világ monarchiáját adják. S a mint a császárok a legmagasabb czímmel előjönnek Németországból s Németország értelmével s erejével akarják kormányozni az olaszokat, azt nem tudják s nem bírják megtenni, ennélfogva, ha az olasz városok békésen befogadják őket, fölkeléseket s népmozgalmakat keltenek s ebben lelik gyönyörűségüket, hogy így az ellenkezője által lehessenek azzá, a mivé erény vagy értelem, jó szokás s jó élet által nem bírnak s nem tudnak lenni. Ezen való s igaz okokból következik, hogy a városok s népek, melyek feltétlenül fogadják be őket, állapotjukat változtatják s vagy zsarnokuralom alá jutnak, vagy megromlik szokásos kormányformájuk s megzavarodik ama város és nép békés s nyugalmas állapota, mely szabadon fogadja be őket. Minélfogva a felsorolt veszedelmek elhárítása céljából szükség készti az előrelátásra s a császárral való szerződésre a városokat s népeket, melyek fenn akarják tartani s meg akarják őrizni szabadalmaikat s állásukat s e mellett nem akarnak fellázadni a német császárok ellen; inkább engedetlenségben állani a császárokkal, mint nagy biztosíték nélkül befogadni őket városaikba. Mindazt, a mit erre vonatkozólag az olasz községek szabadságának javára s okulására fentebb felemlítettünk, régi példák igazolják, ha valaki fel akarja őket kutatni . . .

ÖTÖDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. Lusimborgoi Károly urat a rómaiak császárrá koronázzák. 3. Durazzoi Róbert csellel elfoglalja Balzot Provenceban. 4. A proveceiak összegyülnek Balzo megostromlására. 5. Hogyan kezdődik az egyenetlenség Galeozzo Visconti és Giovanni da Oleggio között. 6. Forli kapitánya legyőzi az egyház hadseregét. 7. Filippo di Taranto feleségül veszi a calabriai herczeg leányát. 8. Massa és Montepulciano nem fogadják a patriarcha megbizottjait. 9. A Viscontiak elfoglalják Giovanni da Oleggiotól a kastélyt. 10. A nagy hadsereg kóborlásai. 11. A tunisi király halála. 12. Giovanni da Oleggio fellázítja Bolognát. 13. A velenczei doge lefejeztetése. 14. A császár megkoronáztatása után Sienába megy. 15. A legátus tárgyalása a császárral Sienában. 16. A császár megkapja a firenzeiektől a második fizetési részletet. 17. Bologna új kényura követeket küld Firenzébe, hogy megkérje a firenzeieket. 18. Galeotto da Rimini legyőzetése és elfogatása a legátus lovasai által. 19. Híre terjed Lucca megszabadításának. 20. A császár Sienát a patriarchának adja át. 21. Az itáliai ghibellinek fejei panaszkodnak a császár előtt. 22. A császár Sienából elindulva Samminiatoba megy. 23. Az ostiai biboros fogadtatása Firenzében. 24. A legátus hadserege elfoglalja Malatesta négy várát. 25. A poloniai herczeg halála. 26. Hogyan koronázták dalnokká Zanobi da Starat. 27. Francesco Castracani halála Castruccio fiai által. 28. A firenzeiek a császár felszólítására három polgárt küldenek hozzá. 29. A sienaiak tettei. 30. A pisaiak egyenetlenség következtében fegyverre kelnek. 31. Ismét pisai események. 32. A Gambacortiak elfogatása Pisában. 33. A Gambacortiak házának felperzselése. 34. Luccai események. 35. Új zendülés Sienában. 36. A sienaiak felmondják az uralmat a patriarchának. 37. A Gambacortiak lefejeztetése. 38. A Gambacortiak egykori állapota. 39. A császár őrizet alá veszi Pietrasantát és Serezzanát. 40. A császár elindulása Pisából. 41. A sienaiak helytartót kérnek a császártól, aztán pedig nem fogadják el. 42. A sienaiak elfoglalják és kifosztják Massát. 43. A császár elégtételt kér a pisaiaktól. 44. A sienaiak fel akarják szerelni Montepulciano várát, de nem tudják. 45. A velenczeiek békét kötnek a genovaiakkal a catalonok nélkül. 46. A legátus egyezsége Malatesta da Riminivel. 47. A genovaiak kikémlelik Tripolit. 48. A genovaiak csalással elfoglalják Tripolit. 49. Ugyanaz. 50. A ferrarai őrgróf hadseregének veresége. 51. A császár

az utolsó részletet is átveszi a firenzeiektől. 52. Castruccio fiának lefejeztetése. 53. A császárnak egy szőrös leánykát mutatnak be. 254. A császár és császárné elindulása Németországba. 55. Siena alsóbb néposztálya az egész uralmat kezébe keríti. 56. Lando gróf hadserege Nápolyba indul. 57. Fermo visszatérése az egyházhoz és felkelése Gentile da Mogliano ellen. 58. A franczia király hadsereget küld Skócziába az angolok elleni háborúba. 59. Az ostigliai foglyok beveszik a várat. 60. A genovaiak eladják Tripolit. 61. A luccai számüzöttek háborút kezdenek. 62. Az Apuliában tartózkodó nagy hadsereg. 63. A nagy udvarmester ezer sisakost vezet a hadsereg ellen ; ennek megnövekedése. 64. A luccai számüzöttek összegyülekezése eredmény nélkül. 65. A siciliai király több földet visszahódít. 66. Padovai események. 67. A Viscontiak Bologna visszahódítására törekszenek. 68. Négy oroszlán születése Firenzében. 69. A luccai számüzöttek cselekedetei. 70. A catalonok nem egyeznek bele a velenczeieknek a genovaiakkal kötött békéjébe. 71. Durazzoi Róbert elhagyja Balzot. 72. A modenai bástyák elpusztulása. 73. A sancassianoi vár építése. 74. Hogyan szervezik Firenzében a telekkönyvet. 75. Az angol király nagy felszereléssel átkel Calaisba. 76. Lajos király megegyezése Lando gróf hadseregével. 77. Doadola gróf veresége és halála Forli kapitánya által. 78. Biscione hadserege beveszi Bologna falait, de visszaűzik. 79. Udinei hirek. 80. Sáskajárás Berberiában és Cipriben. 81. Maffolo Visconti halála testvérei által. 82. Bernabo úr elfoglalja Mirandolát. 83. A perugiaiak átveszik Montepuliciano védelmét. 84. Az angol király Francziaországba indul. 85. Az angol király Amiensig elelpusztítja az országot. 86. Ugyanaz. 87. Lajos siciliai király halála és a sziget rosz helyzetbe jutása. 88. Zendülés Nápolyban.

1. — *A császári czím* magasztos fönségében felülmúl valamennyi más czímet, neki engedelmeskedtek az egész világ összes népei ; napjainkban azonban a hűtlenek lenézik s a keresztény világban annyi hatalmas királyi uralkodó, kényúr, község s nép van, melyek nem engedelmeskednek neki, hogy csak csekélyke rész marad hatalma alatt ; e tény véleményem szerint legfőként az isteni rendelkezés következménye, kinek elhatározása és szándéka nem áll az emberi értelem hatalmában. E mellett talán nem csekély oka a császárválasztásnak Németország hét fejedelmére való átruházása, a kik hosszú idő óta folyton az ő nyelvükből való urat választanak, léptetnek elő a császárságra, azok pedig német erővel s ama barbár népnek meggondolatlan tanácsával s dühös indulatával akarták igazgatni s kormányozni a római birodalmat ; ez a dolog pedig nem fér meg az olasz néppel, mely a maga törvényeit, jó szokásait s katonai fegyelmét adta a világnak ; s a mint hiányzanak a

nemzetekből a császári kormányzáshoz megkívántató legfőbb tulajdonságok, akkép nem csoda, ha hiányzik a hozzávaló legfőbb hatalom is . . .

45. — . . . A velenczések féltükben, nehogy a genovaiak a magyar királylyal szövetkezzenek ellenük, a kitől Zárát s Szlavónia nagy részét elragadták volt, szövetségeseik, a katalonok beleegyezése nélkül május végén [1]) békét kötöttek a genovaiakkal . . .

[1]) 1355.

HATODIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A Viscontiak viszályt kezdenek Paviával és Monferratoval. 3. A piemonti tartományok fellázadása. 4. A firenzeiek szövetséget kötnek a hadsereg ellen. 5. A skótok elfoglalják Vervict. 6. Tárgyalás Bologna visszahódítására. 7. Hogyan fedezték fel a bolognai tervet és szolgáltattak igazságot. 8. Bologna uralkodójának szövetségese. 9. Biscionenek Reggioban tartózkodó csapatai vereséget szenvednek. 10. A todibeli Chiaravallesiek szerződést kötnek a prefectussal. 11. Pietro Sacconi úr halála a Tarlatiak családjából. 12. A hold egész felületének elsötétülése. 13. A nagy hadsereg elfoglalja Venosát. 14. A legátus keresztes háborút hirdet Forli kapitánya ellen. 15. Paffetta gróf a pisaiak fogságába esik. 16. Az arezzoiak helyre állítanak némely erősségeket. 17. A nagy hadsereg újabb forongásai. 18. A franczia király nagy adókat vet ki országára. 19. A pisaiak szinlelt háborút viselnek. 20. Az egyház hadvezére Cesenát ostromolja. 21. Da Battifolle gróf Reggionolot ostromolja. 22. Ghiaggiuolo gróf visszafoglalja Ghiaggiuolot. 23. A Viscontiak Paviát ostromolják. 24. A franczia király elfogja Navarra királyát. 25. A franczia király lefejezteti Ricorti urát és még négy normann lovagot. 26. Csatározás Páviában. 27. A Viscontiak ostromolják Borgofortet. 28. A Viscontiak az egyház főpapjai ellen működnek. 29. A Viscontiak három bástyát emelnek Páviában. 30. A törökök hajóikkal nagy károkat okoznak Romaniában. 31. Az angolok Francziaországban háborúskodnak. 32. Az angolok lopvást elfoglalnak egy erős várat. 33. Ricorti gróf nagybátyja fellázad a franczia király ellen. 34. Filippo di Navarra úr fellázad a franczia király ellen. 35. Pávia népe elfoglalja a bástyákat és megszabadítja magát az ostromtól. 36. A magyar király Trevigi ostromára indul. 37. A magyar király jövetele nagy félelmet kelt Itáliában. 38. Lajos király hadserege megütközik az ellenséggel és legyőzi azt. 39. Lando gróf felhivása árulásra. 40. A sienaiak félelemből a firenzeiekhez fordulnak. 41. Az ellenség eltávozása Borgoforteból. 42. A flamandok és brabantiak háborúságának kezdete. 43. A flandriai gróf a brabanti ellen indul. 44. Megegyezés a harczmezőn a flamandok és a brabantiak között. 45. Ascoli meghódolása a legátus előtt. 46. A legátus Trontonál feltartóztatja a hadsereget. 47. A pisaiak visszavonják a firenzeiek szabadalmait. 48. A fireneziek elhatározzák, hogy elhagyják Pisát és Talamonéba mennek. 49. Venafri feldúlása a Terra di Lavo-

ron. 50. A magyar király hadai Trevigi felé indulnak. 51. Az ezen tény miatt történt tárgyalások Lombardiában. 52. A magyar király elfoglalja Colligranot. 53. A magyar király seregével Trevigi alá érkezik. 54. Hogyan rendezkednek a magyarok a harczban. 55. A hadsereg viselkedése Treviginél. 56. A nagy hadsereg a Marcaba indul. 57. A Siciliában történt események. 58. Lancastro gróf Párisig pusztít. 59. A franczia király Normandiába indul. 60. A császár és a pápa czímekkel tüntetik ki a magyar királyt. 61. A firenzeiek megegyezése a talamoni kikötő építésére. 62. Bruzzi úr elárulni törekszik Bologna uralkodóját. 63. A velenczeiek megegyezést keresnek a magyar királylyal. 64. Bologna felfedez egy másik ellene irányuló tervet. 65. A magyarok keltette események Trevigi mezején. 66. A magyar király felkerekedése Trevigi alól. 67. A király viszonyainak és indulatának leirása. 68. A lombardiai szövetség serege legyőzi Biscionet Castel Lione mellett. 69. A siciliaiak tervei. 70. A hadsereg Ravenna alatt állomásozik. 71. A firenzeiek ijjászokat szerveznek. 72. Az ijjászok fentartására életbe léptetett rendszabályok Firenzében. 73. A magyarok meglepetéssel nagy kárt okoznak a trevigi-ieknek. 74. A Királyság minden része háborúban áll. 75. A szövetségesek a hadsereget zsoldjukba fogadják. 76. A szövetségesek viselt dolgai Lombardiában. 77. A brabantiak megszegik a flamandokkal kötött békét. 78. A flandriai gróf a brabanti ellen indul. 79. A brabanti herczeg találkozása a flamandokkal. 80. A flamandok győzelme a brabantiak fölött. 81. A flandriai gróf beveszi Borsellát. 82. A flandriai gróf egész Brabantot hatalma alá veti. 83. A spanyolok és catalonok háborúskodásának oka. 84. Nagy földrengések Spanyolországban.

36. — *A magyar király készülődése Treviso* [1]) *megszállására.* Lajos, Magyarország királya, hosszú idő óta gyakran kérte a velenczeiektől Zára városát s királysága többi városait, melyeket Szlavóniában elfoglalva tartottak volt s nem talált rá módot, hogy békében szerezze vissza azokat, miért is az 1356-ik év május havában 30 főnyi kísérettel személyesen kiindult Buda városából, Szlavónia felé vette útját s a Dalmácziában lévő Zágráb városába ment s mielőtt oda ért volna, 500 lovast talált maga körül. Zágrábba érve, pár nap mulva oda jöttek királyságának s mellékországainak összes bárói, mindenikük szolgálatra köteles hadi népével s annyian voltak, hogy a környék nem bírta eltartani őket, a mi arra kényszerítette a királyt, hogy egyenként beszéljen velük, kijelölte a népet, melyet szolgálatban akart tartani s a többit mind visszaküldte Magyarországba. Zágrábban felkeresték őt Velencze községének követei, hogy

[1]) Velenczétől észak felé 30 km.-re.

békét kérjenek tőle s annyi pénzt ajánlottak neki, a mennyit csak bírtak, csakhogy egyetértésben maradjanak vele. A király azt felelte, hogy neki nem kell az ő pénzük, mert magának is van elég, de ha községüktől az a megbizatásuk volna, hogy visszaadják neki városait, akkor kész az egyetértés és a béke. A követek azt válaszolták, hogy erre nincs megbízásuk. A király azt mondta, hogy akkor ne fáradjanak tovább, mire a követek visszatértek községükhöz. A király Zágrábból intézkedett a háború viselése felől, a mint alább elmondjuk. A szárnyaló hír elterjedt mindenfelé, a legtöbben azt hitték, hogy a nagy ütközet Záránál lesz, mint annakelőtte, mások hogy Isztriában, ismét mások, hogy Trevisonál, úgy hogy semmi biztosat sem lehetett tudni, a mi annál több gondot s annál is több költséget okozott a velenczéseknek, hogy különböző részeken gondoskodjanak városaikról; s költséget nem kímélve, szokatlanul nagy zsoldon rögtön felszerelték Zárát és Szlavónia meg Isztria többi városait s nagy költségen gyaloghaddal fölszerelték s ellátták Treviso városát.

37. — *Hogyan féltek Itáliában a magyar király jövetelétől.* A mint Itáliaszerte meghallották, hogy Magyarország királya nagyszámú magyarral s más pogány alattvalóival a velenczeiek ellen készül s e hírt még azzal toldották meg, hogy a császár s az osztrák herczeg is kezére játszanak s hogy a császár Lombardia s Toscana királyává akarja őt tenni, gyanú fogta el Itália minden zsarnokát s mindenfelé aggódtak, legfőként pedig Lombardia kényurai. Ezért megbeszélésre jöttek össze, szövetséget kötöttek s közös megegyezésből követeket küldtek hozzá, hogy kitudják őket illető terveit ; barátságos válaszára, Velencze községét kivéve, mely ellen nyiltan készülődött volt, senki sem félt többé vállalatától.

50. — *Hogyan kezdett a magyar király hada Treviso alá jönni.* Kevéssel fentebb elbeszéltük a magyar király kiindulását, most az következik, hogy a mondott év junius havának 28-ik napján Currado Lupo úr, Aquilizza grófja s a boszniai bán [1]) 4000 német, friuli s magyar lovassal Treviso városa ellen ment, mely akkoriban a velenczeiek őrizete és szabad uralma

[1]) Ilbano di Bossina, a szövegben tulajdonnévként nagy betűvel írva.

alatt állt; a nevezett királytól visszatérő követeiktől csak kevéssel azelőtt értesültek az ő válaszáról és szándékáról s félni kezdtek, nehogy Trevisoban támadja meg őket, miért is sebtében a védelem czéljából a városnak lovas és gyalog fegyveres néppel s egyéb szükséges dolgokkal való felszereléséhez láttak; de az ellenség oly hirtelen jött rájuk, hogy nem bírták befejezésre juttatni; mindamellett felégették a környékbeli falvakat s Mestre várának külvárosait, hogy ellenségeiknek ne legyen hová szállani. Alig érkezett meg Currado Lupo úr német csapataival, rögtön beszáguldozta a vidéket, ellovagolt egészen Margheraig, a mely Velencze mellett attól 3 tengeri mf.-nyire a Trevisohoz vivő csatorna mellett van s a Trevisoba induló élelemmel s fegyverrel terhelt bárkákat, melyeket ott találtak, lefoglaltatta, az embereket felakasztatta, a holmit a táborba vitette. Azután a város megszállásához láttak. A király ellenben több mint 40.000 lovas magyarral [1]) Sigillénél hátramaradt, hogy az említett ostromra induljon.

51. — *A Lombardiában e fölött folytatott tanácskozásokról.* A magyar király hadának Trevisohoz való jövetele gyanúval töltötte el az összes lombard urakat. A milanoiak személyesen mentek el Cane Grande úrhoz; a Garda tó mellett lévő egyik kastélyban találkoztak és szövetséget s egyezséget kötöttek ott vele. Azok pedig, a kik a milanoi kényúr ellen szövetkeztek volt, mindannyian Bologna városába gyűltek össze s ismét megerősítették szövetségüket s közös megegyezésből mindkét szövetség a maga nevében követeket küldött Magyarország királyához, hogy megtudják, hogy ekkora sereggel, mint a mekkora vele van, Treviso városának ostromán kívül nem törekszik-e egyéb újításra is Itáliában. S megnyugodtak, a mint megtudták tőle, hogy csak azért jött, hogy Velencze községétől visszaszerezze városait. A boszniai bán s Currado Lupo úr Padova urához mentek, ki szomszédja volt Treviso vidékének s uruk nevében jó barátságot, békét s területe biztonságát ajánlották fel neki s felkérték, hogy mutasson bőkezűséget a király népe irányában s pénzért adjon nekik élelmiszereket, a mit bizonyos renddel meg is igérték a nevezett bároknak. Minde

[1]) Más források 100.000 főnyi magyar hadról, maga Villani is a VI. 66. 300.000-ről szól. Pór 301. l.

dolgok kevés nap alatt mentek végbe, a mondott év július havának elején.

52. — *Hogyan foglalta el a magyar király Colligranot.* Colligrano [1]) nagy és erős vár Treviso földén Trevisotól 16 mf.-nyire Friuli kapujában. Ezt a várat a velenczeiek jól fölszerelték fegyveres néppel, hogy megakadályozza a király bejövetelét. A király e napokban nagy sereggel közeledett Treviso felé s a mint látta, hogy Colligrano erős s éppen útban van, mindamellett hogy lovassága erejénél fogva könnyen elhaladhatott volna mellette, nem akarta háta mögött hagyni, hanem rendbe szedte a magyarokat, kik 44.000-en felül voltak, hogy kiostromolja a várost s elhatározta, hogy nem távozik alóla, míg be nem veszi. A várbeliek pedig látván a várat köröskörül pár fm.-nyire elborító sokaságot — valamennyi íjjakkal s nyilakkal — megrettentek az ostrom veszélyeitől s a roham kezdete előtt megadták magukat a király személyének. Ő pedig eltiltott minden erőszakoskodást s a mondott jul. 11-én személyesen vonult be annyi néppel, a mennyit akart s a császár nevében uralma alá vette, ellátta lovassággal s megbízható kapitánynyal, azután seregével Treviso városa felé indúlt.

53. — *Hogyan szállta meg a magyar király Trevisot.* A király útközben elfoglalt egy másik, Asile nevű várat a körülfekvő birtokokkal együtt, a nélkül, hogy megállapodott volna mellettük. S előre lovagolva a mondott hónap 14-ik napján, a trevisoi táborba ért 40.000-nél több lovas magyarral és szlávval azokon kívül, a kik báróival előbb jöttek volt. S e nagy sereggel elfoglalta Treviso egész környékét, megszállta a várost s Treviso földjének több várát a környéken. Elhatározta volt, hogy nem hagyja abba az ostromot, míg ő nem parancsol a városban. Azonban nem minden történik úgy, a hogy az ember tervezi, úgy hogy egész mérhetetlen hatalmával sem teljesíthette szándékát, a mint az alábbi olvasmányban ki fogjuk mutatni.

54. — *Hogyan rendezkednek a magyarok a hadban.* A mostani olaszok előtt csodálatosnak tünik fel a lovasok nagy száma, mely a magyar királyt ellenségei ellen harczba kíséri. A régiek tapasztaltabbak voltak e dolgokban, melyeknek emléke azon-

---

[1]) Nagy Lajos 1356 július 4-én »sub castello Conlegnianii« keltez (Óváry L.: Regesták, 62. szám. Pór i. m. 301. l.)

ban rég elenyészett, miért is itt felújítunk egyet-mást, hogy megszüntessük a mostaniak csodálkozását. A magyarok nagyon nagy nép s szinte mindannyian bárók [1]) kormányzása alatt állanak s a báróságok Magyarországban nem örökösek s nem tartanak élethossziglan, hanem az uralkodó tesztése szerint adományozza vagy veszi el őket; ősi jogszokások szabják meg, hogy valamely báró vagy község mennyi lovast állítson ki a király szolgálatára, ha hadba megy, vagy háborút indít, úgy, hogy a lovasok számát s a szolgálat idejét illetőleg mindenki tudja, hogy mi a kötelessége. S mivel az uralkodó felhívására rögtön, halogatás vagy késedelem nélkül mozgósítaniok kell, azért minden község s báró kijelölte azokat, a kik a hadi szolgálatra ki két, ki több lóval, könnyű támadó fegyverekkel, vagyis íjjal, puzdráikban nyilakkal s személyük védelmére hosszú karddal fölszerelten állandó készenlétben tartoznak állani. Általában állandó ruházatként bőrzekét viselnek, s a mint jól bekenték, egy másikat öltenek reája, erre ismét egyet, aztán még egyet, miáltal igen erőssé s védelemre alkalmassá teszik. Fejüket ritkán borítja sisak, hogy a nyilazásban ne akadályozza őket, mert ebben van minden reményük. A magyaroknak nagyszámú méneseik vannak, lovaik nem nagyok, velük végzik a szántást és a mezei munkát, mindenféle teherhordásra taliga elé fogják s valamennyit úgy nevelik, hogy szorosan együtt álljanak, s egyik lábuknál fogva a földbe vert czövekhez béklyózva, minden irányban tarthatják őket, eledelük a fű, széna, szalma, kevés takarmánynyal, főként ha keletnek tartanak s terjedelmes pusztán kelnek át. S amaz országok felé menet szíjakkal összefüzött vért formájú nyerget használnak s lakatlan vidéken vagy táborozáskor ember s ló a mezőn a szabad ég alatt külön sátor nélkül készít fekvőhelyet; derült időben feloldják vért formájú nyergük szíjait s derékaljat készítenek belőle s azon alusznak éjjel; s ha esős az idő, a mi elég ritkaság, egyik vagy mindkét oldal felől takarót készítenek maguknak, lovaik hozzászoktak s nem törődnek vele, ha szabadban s esőben kell állaniok s mi kárt sem szenvednek azon esőszegény országokban; másutt nincs így, mind-

---

[1]) Azaz főispánok. A »barone« egyébként Villaninál általában főurat jelent.

azáltal igen jól viselik el a viszontagságokat ; sokat kiherélnek, mert így jobban lehet őket tartani s kezesebbek. A pusztán csekély megterhelés árán jól ellátják magukat élelemmel, minek oka s eljárásmódjuk a következő: Magyarországon ugyanis nagy számú ökör és tehén tenyészik, a melyeket a földmívelésre nem használnak, hanem a téres legelőkön gyorsan meghizlalják s levágják őket, bőrükkel és zsírjukkal élénk kereskedést űznek, húsukat nagy üstökben megfőzik s ha jól megfőtt, besózzák, a csonttól elválasztják, kemenczében vagy más módon megszárítják, ha megszáradt, porrá törik s finom lisztté őrlik s úgy teszik el s ha nagy sereggel pusztán vonulnak át, a hol nem kapnak eleséget, üstöket s más rézedényeket visznek magukkal s hadi ellátás gyanánt mindenikük egy zacskóval visz e porból a maga számára, azonkívül a vezér taligákon nagy mennyiségben szállíttat belőle ; s ha folyóhoz vagy másféle vízhez érnek, megállapodnak, edényeiket megtöltik vízzel, felforralják s ha felforrt, a csoportban lévő bajtársak számához mérten töltenek rá ebből a porból ; a por megdagad s felduzzad s egy-két maréknyi pép módjára megtölti a fazekat s igen bőséges tápanyagot szolgáltat s egy kis kenyérrel, vagy magában kenyér nélkül erőt ad az embernek. Ennélfogva mi csodálni való sincs azon, ha nagy sokaságuk mellett is hosszú ideig tartózkodnak vagy menetelnek a pusztaságon, a nélkűl, hogy takarmányt találnának, mivel a lovak fűvel és szénával, az emberek pedig e porrá tört hússal[1]) táplálkoznak. Hanem a mi országunkban, a hol kenyeret, bort és friss húst kapnak, megúnják azt az ételt, melyet édesnek találnak a pusztában, minél fogva erkölcseik megváltoznak s nem tudnak megélni abból a pépszerű ételből s országunkban nem is tudnák akkora számban föntartani magukat, mert a városok és kastélyok erősek, a mező szűk s a nép óvatos ; innen van, hogy minél többen jönnek be, annál hamarabb jönnek zavarba az életszükségletek dolgában. Harczmódjuk nem a csatamezőn való helytállásban, hanem portyázásban, megfutamodásban, üldözésben, nyilaik kilövöldözésében, meghátrálásban s

---

[1]) Carne martoriata. Montaigne (1533—1592) Essais-ben említi, hogy a korabeli török harczosok húsporral telt zacskót szoktak magukkal vinni. Vámbéry is felteszi, hogy a régi törököknek valami hús konzerv-féléjük volt.

az ütközésre való visszafordulásban áll. Nagyon gyakorlottak s ügyesek a zsákmánylásban s a hosszas lovaglásban, erősen nyilazzák az ellenség lovait s gyalogságát s ennyiben hasznosak a nyilt mezőn való küzdelemben, mivel mesterek a gyors támadásban s az ellenségnek rohammal való zaklatásában nem gondolnak a halállal, hanem a legnagyobb veszélyt keresik. Ütközetben a magyarok mindig összetartanak s tizentizenöten egy csoportban ki jobbról, ki balról támadják az ellent s messziről igyekeznek nyilaikkal megsebezni s azután elrohannak vágtató lovaikon ; jelvények s mindennemű zászlók s ostromszerek nélkül szoktak vonulni s tegezeik bizonyos összeverésére gyülekeznek. Talán kelleténél hosszabbra terjedt tárgyalásunk, de mivel a mi időnkben elkezdtek az itáliai harczokba beavatkozni,[1]) nem lesz baj megismerni állapotukat.

55. — *Hogyan viselkedett a sereg Treviso alatt.* A magyar király Trevisot ostromolta, midőn Can Grande della Scala úr járúlt eléje 500 válogatott sisakos harczossal ; a király kegyesen fogadta, titkon tárgyalt vele, ő azután visszatért Veronába s a magával hozott lovasokat otthagyta a király szolgálatában, s a király udvariasságból megtartotta őket, bár nem jószántából, mivel ugyis túlsok embere volt. Bernabo úr Milanoból 500 számszeríjászt küldött neki, a kik nagyon kedvére voltak ; a király rögtön körülzáratta seregével a várost s különböző oldalról vagy 18 ostromművet emeltetett s hozzálátott a falak aláaknázásához, a mitől a városbeliek ugyancsak keveset féltek, mivelhogy síkon fekszik s az a síkság annyira vízbő, hogy két rőfnyit sem kell ásni s a víz mindenfelől bőven és tisztán bugygyan fel. A város őrségén lévő velenczeiek a város falait körülzároló sereg láttára bátorságot mutatva készültek a védelemhez s az aknák ellen földműveket s másféle czélszerű védelmet készítettek. A király s tanácsa a város körülvizsgálása után belátták, hogy lehetetlenség ostrommal bevenniök ; hallották, hogy mily védőkkel van ellátva, mivelhogy a falak erősek s magasak voltak, nagyon jól el voltak látva s felfegyverezve, az árkok szélesek s telve élő vízzel. Ennélfogva csakis a

---

[1]) Baumgarten Ferencz az olasz történelem e korszakát éppen ez alapon nem habozik a magyar befolyás korának nevezni. (Századok, 1902. 1. l.)

hosszas megszállástól lehetett győzelmet remélni s rá is szánta magát a király, csakhogy állatias és vakmerő magyarjai nagy számukkal zavart okoztak, mivel nem lehetett igazgatni s rendben tartani őket. Igy megesett, hogy ámbár a király békében s egyetértésben volt Padova urával, (a ki naponta nagy mennyiségben sok szekér sült kenyeret s négy szekérke bort küldött a táborba a seregnek bőségben tartására, nem számítva azt az élelmet, melyet magánszemélyek vittek oda az ő területéről) és szerződés biztosította területének s kerületének a király egész seregétől való mentességét s biztonságát, mégis ez igéretek ellenére a magyarok saját kezdeményezésükből beszáguldozták Padova vidékét, gyilkoltak, égettek, raboltak s zsákmányoltak, mint a hogy az ellenséget szokás ; ezen az úr felháborodott s nem küldte többé a táborba a kirendelt élelmet, a kiraboltatástól való félelmében a föld népe is abbahagyta a hordást, minek következtében a nagy sereg szükséget kezdett látni s az élelmiszerek dolgában a szokottnál is mértéktelenebb inség állt be . . .

60. — *Hogyan ruházták fel czímmel a pápa s a császár a magyar királyt.* Ez időben a pápa s a biborosok nagy hajlandóságot mutattak a magyar király iránt s vagy a nevezett király járta ki, mert gyakran voltak követei a szentszéknél, vagy az egyháznak volt rá oka, hogy megtisztelje őt s a mondott év augusztusának 4-ik napján a pápa s a biborosok konzisztóriumában a hitetlenek ellen a Szentegyház zászlótartójának jelentették s nyilatkoztatták ki. Ugyanazon időben, a míg a nevezett király Trevisót ostromolta, a császár az ő helytartójává nevezte őt ki a velenczeiek ellen való háborúra, a táborban az ő jelvényét viselte s valamennyi meghódított várost a császár nevében vett át.

63. — *Hogyan keresték a velenczeiek a békét a magyar királylyal.* Az említett év augusztus havában a velenczések belátták, hogy a magyar királylyal, ekkora hatalom urával való háború gonosz helyzetbe hozta őket ; meggondolták, hogy a háború megkezdése óta a költségekért a község vérig sajtolta polgárait, meggondolták, hogy nincs más menekvésük, mint ha békét szereznek tőle, miért is kiválasztottak néhányat Velencze legelőkelőbb s legokosabb polgárai közül, tudtukra adták községük szándékait s akaratát s teljes felhatalmazással elküldték őket

a király trevisoi táborába ; a királyhoz érve tisztességes fogadtatásra találtak s a tárgyalás alkalmával Velencze községe nevében a jó békesség fejében felajánlották neki Zára városának községük részéről való átengedését azon feltétellel, hogy maradjon meg előbbi szabad állapotában és Szlavónia több megnevezett városának szabad rendelkezése alá való visszaadását, nehány mást az ő fenségének elismerése mellett akartak megtartani s megadni értük a király tetszése szerint a megfelelő évi adót. Ajánlatot tettek kamat s költségei fejében megfelelő pénzösszegnek kijelölt időre való kifizetésére, hogy méltán meg lehet majd elégedve vele. A király különösnek találta, hogy Zárát el akarják venni országától és szabaddá akarják tenni s hogy a szerződés értelmében az ő városait adófizetés fejében Velencze községének kelljen átengednie ; mindezt koronája meggyalázásának nézte s nem akart beléegyezni a békébe s megegyezésbe, hacsak szabadon át nem adják neki országa városait. Sokan gáncsolták érte a királyt, mert a nem sokára az ő kevély becsületére bekövetkezett eseményekből azt vélték, hogy a saját előnyére el kellett volna fogadnia ezt az egyezséget ; de a ki a végét s a király hatalmát veszi tekintetbe, nem fogja őt gáncsolni büszke válaszáért.

65. — *A trevisoi táborban a magyarok között végbe ment változásokról.* A magyar lovasok mértékfeletti száma, mely afféle barbár nép módjára nem tűri a katonai fegyelmet s nem tud föllebbvalóinak engedelmeskedni, a mint kevéssel fentebb elmondtuk volt, beszáguldozta Padova vidékét, mivel nem jött az élelmiszer, a mely onnan jönni szokott volt s a szükség nagy lett a táborban. Az első hibát pedig egy másik nagyobbal tetézték, mert összekaptak a Currado Lupo úr s más német parancsnokok alatt álló német lovasokkal, kik hiven szolgálták urukat, s hetykeségből gyalázták őket ; azután dühükben megrohanták s kifosztották a kamarákat, melyeket a király az élelmiszerek s a sereg fenntartására való egyéb dolgok szállítására rendelt volt ; s így pár nap alatt az összetartó rend megzavarásával oda juttatták a sereget, hogy a mint alább elbeszéljük, a király kénytelen volt felhagyni a megszállással s így igaznak bizonyult a bölcs mondása, mely így hangzik : a mi túlnagy, azt nem lehet kormányozni, a mit nem lehet kormányozni, az nem tarthat sokáig.

66. — *Hogyan hagyta abba a magyar király Treviso megszállását.* A mint a magyar király látta, hogy a magyarjai sokaságának féktelen merészsége seregét megzavarta s az élelemhiányon nem lehet segíteni, bánni kezdte, hogy nem fogadta el a velenczeiek ajánlatát, melyet becsülettel elfogadhatott volna s természeténél fogva hirtelen indulatú ember létére, a nélkül, hogy mással tanácskozott volna felette, a mondott év augusztus 23-án mindenkire nézve váratlanul abbahagyta Treviso ostromát, melyet több mint 300.000 lovassal folytatott volt. Összegyűjtötte népét és épségben átkelt a Piavén. Mivel a városbeliek semmiféle jelből vagy tudósításból nem láthatták, hogy távozni akar, nehány nap is beletelt, míg el tudták hinni, hogy elment. Colligranonál volt a gyülekező, e városban 2000 magyart hagyott őrségül a trevisoiak zaklatására, ő maga pedig a többi sereggel ez alkalommal vállalatából kevés dicsőséggel visszatért Magyarországba.

67. — *A király állapotának s indulatának összefoglalása.* Ez a magyar király, a mennyiben az igazságot megtudhattuk felőle, nagylelkű, személyére nézve derekas és merész, nagy vállalatok sikerében nagyon lelkes, szigorú és büszke, báróival szemben igen félelmes tud lenni s köteles szolgálataikban megkívánja a készséget ; mindenre vállalkozik a kellő előrelátás nélkül ; fegyver dolgában népére jobban rá van utalva s merészebb, mint előrelátó azon túlságos bizalomnál fogva, melylyel ő irántuk, amazok pedig ő iránta viseltetnek, mivelhogy nagyon udvarias s jó modorú mindenkivel szemben. Nagy dolgokban gyakran adta hirtelen s könnyelmű elhatározás példáit s jobban ért a kedvezőtlen vállalatok abbahagyásához, mert félbeszakítja azokat, mint az erényes kitartáshoz.

73. — *Hogyan lepték meg a magyarok a trevisoiakat s okoztak nekik nagy kárt.* A Trevisoban lévő velenczei őrség a magyar király s az ő nagy serege hirtelen távozásának láttára hozzáláttak a munkás népnek a vidékre való visszatereléséhez, háziállatokat hozattak s szétosztották a környéken. A Colligranoban s a szomszéd városokban maradt magyarok azon hírre, hogy a vidék teli van prédával, magyarjaik közül mintegy 400 lovast küldtek ki egészen Trevisoig, a kik kalandozásukban emberekben s állatokban nagy zsákmányt gyűjtöttek egybe ; a Trevisoban volt lovasok s íjászok velenczei kapitányaikkal

a zsákmány visszaszerzése végett derekas kirohanást intéztek s 500-nál több lovas és igen sok gyalogos hamarosan összecsapott a magyarokkal, a kik védekezni kezdtek, rámentek az ellenségre, visszavonultak s ismét visszafordultak ; s a nélkül, hogy kimutatták volna, folyton arra felé húzódtak, a merre — a mint tudták — népük lesei voltak ; így folytatták s üldözték őket a trevisoiak, míg oda nem vezették őket, a hol 800 magyar állt lesben ; ezek hirtelen hátba támadták s körülzárták a trevisoiakat s ott a harczmezőn 200-nál többet leöltek, több mint 300-at elfogtak, a foglyokat s zsákmányt magukkal vitték s ez egy napon nagyobb kárt okoztak a velenczeieknek s a vidék lakosainak, mint a király a megszállás alatt egész hadseregével ; ez pedig a mondott év augusztus havának 28-ik napján történt.

HETEDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A franczia király felveszi a keresztet zarándoklás czéljából. 3. Az antiochiai András barát szavai a franczia királyhoz. 4. A franczia királynak rút cselekedetei. 5. A franczia király hadcrejével Párisból kiindulva Normandiába megy. 6. A gualesi herczeg dolgai. A franczia király tábort üt a herczeg mellett. 8. A franczia király két grófját elfogják az elöörsök. 9. A franczia király tábort üt az angolok közelében. 10. A követek békét igyekeznek közvetíteni a két uralkodó között. 11. A tárgyalások majdnem megegyezésre vezetnek. 12. A celonai püspök meghiúsítja a békét. 13. A gualesi herczeg beszéde övéihez. 14. A francziák ütközetre készülnek. 15. A francziák sorai és csatarendjük. 16. Az angolok csatarendje és harczvonaluk. 17. A franczia király és a gualesi herczeg összeütközése. 18. A franczia királynak és hadseregének veresége. 19. A holtaknak és a foglyoknak száma az ütközetben. 20. A franczia király fogságba jut és Gascogneba megy. 21. Az angol király által alkalmazott módok és ujdonságok a nagy győzelemben. 22. Két lovag csatája és ennek oka. 23. A császári helytartó eljárást indít Milano urai ellen. 24. Milano urainak levele a helytartóhoz. 25. A helytartó válasza a levélre. 26. A kényurak katonái nem akarnak a császári zászló ellen indulni. 27. A helytartó táborba szállása. 28. A magyar király rendelete a velenczeiek elleni háborúra. 29. A magyarok cselvetése a velenczei sereg ellen. 30. Lajos király a siciliai Messina birtokáról tárgyal. 31. A flandriai gróf és a brabantiak béketárgyalása. 32. A firenzeiek kereskedelmi okokból Pisából Sienába mennek. 33. Forli kapitányának előrelátása. 34. Faenza meghódolása a legátusnak és annak feltételei. 35. A lombardiai szövetség hadseregének viselkedése ezen időben. 36. Ugyanaz. 37. Milano hadai megverik a lombardiai szövetség hadseregét. 38. Milyen tanácsot fogadott meg Forli kapitánya. 39. Niccola úr elfoglalja Messinát Lajos király számára. 40. Genova elszakadása a milanoiaktól. 41. Santo Romolo templomának elpusztítása. 42. Filippo di Taranto és Vercelli viselt dolgai. 43. Luchino úr özvegyének és fiának menekülése Milanoból. 44. Lajos király és a királyné Messinába mennek. 45. Fighine várának építése. 46. A császár gyülést tart Németországban. 47. A monferratoi őrgróf elfoglalja Novarát. 48. Bernabo úr kisérlete Pandolfo Malatesti meggyilkolására. 49. A genovaiak visszahódítják Savonát. 50. A casti-

liai és az aragoniai király háborúja. 51. Filippo di Navara Páris közelébe hatol. 52. A firenzei tanács malmot épít. 53. Nagy pártviszály a franczia királyságban. 54. Simone di Chiaramonte gróf halála Siciliában. 55. Sansepolcro megszabadulása a zsarnokság alól. 56. A spanyol biboros utóda a clugnii apát lesz. 57. A franczia királyt Angolországba viszik. 58. Az egyház serege Cesenába tör. 59. A legátus seregével Cesenába indul. 60. Fegyverszünet a spanyol és az aragoniai király között. 61. Rezzuolo meghódol a firenzeieknek. 62. A pisaiak át akarják venni Uzzanot a firenzeiektől. 63. A pisaiak hadihajókat szerelnek fel a kikötés meggátlására. 64. Bernabo úr segítséget küld Forli kapitányának. 65. Armignacca grófot a nagy adók miatt kiüzik Tolosából. 66. A franczia király megtiszteltetése Angliában. 67. A firenzeiek egyezséget kisérelnek meg Forli kapitánya és a legátus között. 68. A legátus elfoglalja Cesena bástyáit. 69. Cia asszonynak, a forlii kapitány feleségének cselekedetei. 70. Ravennai ujdonságok. 71. Görögországi ujdonságok és uralkodóik elfogatása. 72. Lajos király Siciliában Cataniát ostromolja. 73. Ugyanaz. 74. Catania megveri Lajos király seregeit. 75. A hadsereg Bologna felé közeledik. 76. A firenzeiek megerősítik Stalet. 77. Cesena meghódol a legátusnak. 78. Konstantinápolyi események. 79. A legátus elfoglalja Castelnuovot és Brettinorot. 80. A legátus eljárást indít a hadsereg ellen. 81. A kényúr adót vet ki a bolognaiakra. 82. A velenczeiek békét kérnek a magyar királytól. 83. A legátus elfoglalja Brettinorot. 84. Keresztesháború hirdetése a hadsereg ellen. 85. A firenzeiek segítséget küldenek a legátusnak. 86. A genovaiak elfoglalják Ventimigliát. 87. A főpap a hadsereggel Provenceba indul. 88. A flandriai gróf a bébekötés után visszaadja Brabantot a herczegnőnek. A legátus pénzben megegyezik a hadsereggel. 90. Az egyetem ujjászervezése Firenzében. 91. István pápa csontjainak feltalálása Firenzében. 92. Törvény az orvosok számára. 93. A genovaiak elfoglalják Monacot. 94. A bibornok Forlit ostromolja. 95. Az angol király megszegi a béke pontjait. 96. Az udvari nép hadiszemléje Avignoneban. 97. Lajos király visszatérése Messinából Nápolyba. 98. A mantovaiak elvesztik Governot. 99. Milano uralkodói elfoglalják Borgofortét és ostromolják Mantovát. 100. Egidio biboros Firenzébe indul. 101. A bibornokok semmit sem tesznek a két király kibékítésére. 102. Minerbino grófjának felakasztatása. 103. Minerbino bevétele. 104. A genovaiak husz hadihajót küldenek Sardiniába Loiera visszahódítására, de nem sikerül.

28. — *A magyar király rendszabálya a velenczei háborúban.* A király hazatért Magyarországba, mert belátta, hogy a magyarok sokaságát Itáliában nem lehet úgy fentartani, mint a pusztán. Tanácsot tartott, kiválasztotta 30 főemberét s valamennyit 5000 lovas magyar kapitányává tette s elrendelte, hogy mindenikük hűbéri tartozása fejében 3 hónapig szolgáljon. A velenczei háborút oly módon akarta folytatni, hogy a bárók két

havonként felváltják egymást, mivel a harmadik a jövetelre s visszatérésre volt szánva. S a mondott év okt. 15-én a bárók egyike 4000 magyarral Colligrano alá érkezett s rögtön hozzáláttak a vidéknek egészen Trevisoig való beszáguldozásához s dúlásához. A mezőn semmiféle ellenállásra sem találtak, mert a mint ez az úr Trevisot, úgy a többi urak Zárát s a velenczeiek többi szlavóniai városait háborgatták, úgy hogy városaik falainak őrizése annyi dolgot adott a velenczeieknek, hogy azt se tudták, miként feleljenek meg neki, úgy hogy a magyarok egészen urak voltak Treviso mezein s megszállva tartották a várakat.

29. — *A magyarok cselvetése a velenczei sereg ellen.* A velenczei doge s tanácsa a magyarok túlságos merészségének megfékezésére megerőltették magukat s zsoldba fogadták Németország egyik nagy báróját, hogy 600 német lovasával Trevisoba küldjék őket. Négy hónapra előre kifizették őket. Egy velenczei nemes embert rendeltek kiséretükbe s a Trevisoban lévő egyéb lovas- és gyalog-nép zsoldjával együtt október végére Trevisóba rendelték őket. Ezek, keveset ügyelve az ellenségre, Vicenza vidékének vették útjokat. A magyarok Colligranoból neszét vették vonulásuknak, rögtönösen kiválogattak 1000 magyart s éjjel, mielőtt a németek hírét vették volna, útközben rájuk estek s mivel rosszúl voltak felfegyverezve, az ellenállókat leölték, a többit mind elfogták, pénzüket, fegyvereiket, lovaikat s ruhájukat elvették s egy ingben Velenczébe küldték őket. Ez eset nagyban csökkentette a velenczeiek erélyét s nagyra növelte az ellenség merészségét és szinte állandó lakósok módjára biztosították a föld népét s műveltették a szántóföldeket az új vetésre.

34. — . . . Giovanni úr, Ricciardo de' Manfredi úrnak fia, Faenza ura, belátta, hogy gyöngeségében nem képes ellenállani a szentegyháznak, miért is a magyar király követeinek közvetítésével, kik Giovanni úr kérelmére fáradoztak volt ebben, alkuba bocsátkozott a legátussal s végül a mondott év [1]) nov. 15-én a következő egyességre jutottak : Faenza, a várak s a környék uralma szabadon a legátusra száll, Giovanni úr épségben bírja atyai örökségét és Bagnacavallo helységét. A szerző-

---

[1]) 1356.

dés megtartására két fiát adta kezeseknek, a kiket az említett követekkel Padova urához küldött volt . . .

82. — *Hogyan kértek békét a velenczeiek a magyar királytól.* A velenczeiek látták, hogy a magyar király terhes háborút visel ellenük Trevisonál, Szlavóniában s Dalmácziában s oly rendszabályokat foganatosított, melyekkel költség nélkül s a zavar szításához szokott magyarok sokaságával járó veszedelem elkerülésével folytathatja a háborút. Belátták, hogy rájuk nézve a dolog elviselhetetlenné lesz, minélfogva ünnepélyes követeket választottak s békét kérni a királyhoz küldték őket. Zárát meg akarták tartani, Szlavónia többi városát visszaadni s idő folytán kártérítés fejében sok pénzt akartak fizetni. Az átadásra szánt városok között felemlítették Traut és Spalatót. Ama városok polgárai azon hírre, hogy a velenczeiek saját előnyükre át akarják őket adni a magyar királynak, összegyűltek s tanácskozásukban elhatározták, hogy a magyar király jóakaratának biztosítása czéljából nem várják be, hogy a velenczeiek árúba bocsássák őket, hanem szabadon átadták magukat a királynak s békés úton befogadták az ő népét s helytartóit s a velenczei rektorokat s az őrséget pedig éppen és sértetlenül hazaküldték. A király Zára s országa egyéb városainak visszaszerzése nélkül nem akart a követekkel egyezségre lépni.

102. — *Minerbino grófjának fölakasztatása.* Minerbino grófja , . . kiről az eddigiekben annyit beszéltünk volt, állhatatlan természetű s hűtlen ember létére alig szabadúlt ki testvérével együtt Róbert király halála után a rabságból, András herczeg megöletése után Magyarországba ment s a magyar királylyal tért vissza a Királyságba s a király oldalán állott, a míg haszna volt belőle, de nem volt hű hozzá. Kegyelmet kért tőle, bocsánatot nyert, de a király távozása után több alkalommal kibékült Lajos királylyal, ki elhalmozta ajándékokkal, csak hogy békében tartsa ; állhatatlansága azonban nem hagyta nyugton, hanem lázadásra ragadtatta, kóborlókat és zsoldosokat gyűjtött s épp annyira őrültségből, mint rablásvágyból bekalandozta Apuliát. Durazzoi Lajos úr a királylyal való viszálykodásában hozzája csatlakozott . . . A tarantoi fejedelem, a ki a császári czímet viselte, apuliai garázdálkodásának láttára megbízta egyik lovagját, Betto de'Rossi urat, hogy titokban legyen rá gondja. Ez a mint értesült, hogy Materában tar-

tózkodik . . . pénzen megvesztegette nehány harczosát, a kik a császár népével együtt bebocsátották a városba. A gróf az árulás láttára a várba menekült. A fejedelem sok néppel hirtelen ott termett s kívül-belül úgy körűlzárta, hogy . . . eleség hiányában kénytelen volt egy ingben, kötőfékkel a nyakában kijönni s a fejedelem lábai elé borulni, úgy a mint más alkalommal Traninál a magyar királylyal tette volt ; de most nem sikerült úgy a dolga. A fejedelem elfogatta, Altemurába vitette s a vár megadása után az említett vár egyik bástyafokára akasztatta.

NYOLCZADIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. Ki volt Jacobo del Bossolaro testvér, hogyan terjedt el híre és predikácziói Páviában. 3. Jacobo testvér predikáczióiban néptribunokat ajánlott Páviában. 4. Jacopo testvér elűzi Páviából a da Beccheria urakat. 5. Ugyanaz. 6. Az apátság házainak különböző időkben szenvedett tűzkárai Firenzében. 7. A firenzeiek megvásárolják a romenai földet. 8. A provencei hadsereg elszéled telelésre. 9. A lombardiai szövetség felfogadja Lando gróf seregét. 10. Lajos király segítségül hívja a toscanai szövetséget. 11. A pisaiak fegyveres készülődései Talamone kikötője ellen. 12. A Viscontiak serege Mantovában tartózkodik ; a hadsereg egy része Castroba huzódik. 13. A római egyház adót vet ki az udvari emberekre. 14. Háborúság bizonyos községek között Toscanában. 15. Bizonyos mozgolódások az egyiptomi szultán ellen. 16. A navarrai király kiszabadul fogságából. 17. Egyrészt a perugiaiak, másrészt a cortonaiak segítséget kérnek a firenzeiektől. 18. A milanoi uralkodók seregének veresége Brescia vidékén. 19. A magyar király seregei elfoglalják Zárát. 20. Bernabo megtámadja Castrot. 21. A Viscontiak béketárgyalásai a szövetségesekkel. 22. A perugiaiak öt teherhajót küldenek Cortonába. 23.A magyarok megtörik a trevigiaiakat. 24. Ujabb botrányok keletkezése Firenzében. 25. Egy sajátságos eset, amely ezen országokat érte. 26. Egy szörnyszülött leány születése Firenzében. 27. A sienaiak a perugiaiak ellenségeiként tünnek fel. 28. A sienaiak lovasokat küldenek Cortona őrizetére. 29. A párisi polgárság zavargásainak oka. 30. A magyar király békekötése a velenczeiekkel. 31. Első eset arra, hogy Firenzében egyes polgárokat ghibellinséggel vádoltak. 32. A párt vezérei két társat kapnak. 33. A sienaiak Cortona megsegítésére indulnak. 34. A sereg eltávozása Cortona alól. 35. Perugiai események. 36. Az angol király nagy ünnepélyt hirdet. 37. A firenzei hajóhad a pisai kikötőhöz érkezik. 38. A párisi nép botránycsinálása. 39. A perugiaiak Cortona alá érkeznek. 40. A perugiaiak harczra hivják a sienaiakat. 41. A perugiaiak leverik a sienaiakat. 42. A sienaiak rendezkedése a vereség után. 43. A Montedoglio grófok elfoglalják és újra elveszítik Borgot. 44. Az angol király a franczia király látogatására indul és kihirdeti a békét. 45. A Tarlatiak a perugiaiakról ajánlatot tesznek. 46. Firenzében a predikáló barátok tornyának pusztulása villámcsapás következtében. 47. Az Angliában, Londonban rendezett fényes ünnepély. 48. A perugiaiak egészen a sienai kapuig háborgatják a sienaiakat. 49. A pápai legátus visszatér Forli ostromához. 50. A provenceiak

sereget szerveznek a balzoiak megboszulására. 51. A két király közötti béke kihirdetése. 52. A pápai legátus két bástyát emel Forli előtt. 53. Lajos király és a Durazzoi herczeg kibékülése. 54. A hadsereg elindulása Provenceből. 55. Milano uralkodói Pavia ostromához látnak. 56. A perugiaiak megerősítik Orsaiát 57. Milano urainak kibékülése a szövetségesekkel. 58. A Beccheria-paloták lerombolatása. 59. Számos békeesemény és más nevezetes dolgok. 60. Lando gróf serege Romagnaba érkezik. 61. Lajos király visszafoglalja Parmát. 62. A sienaiak viselt dolgai és háborúskodásaik. 63. A pisaiak abbahagyják a versengést Talamoneval. 64. A sienaiak vezért hívnak és hadba indulnak. 65. Bizonyos hozzáadás a Szt.-János-verseny díjához. 66. A dauphin Páris polgármesteréért küld. 67. A párisi nép kebelében történt dolgok. 68. Más községek is követik Páris példáját. 69. Forlii események. 70. A legátus elfoglalja Meldolát. 71. A firenzeiek pénzszerzés okából új államkölcsönt vesznek fel. 72. A nagy hadseregről. 73. Lando gróf visszatérése Németországból a hadsereghez. 74. A hadsereg veresége az Alpok között. 75. Lando gróf kimenekülése a fogságból. 76. A hadsereg másik része Dicomanoban vonja meg magát. 77. A firenzeiek eljárása a hadsereg dolgában. 78. A firenzeiek vállalkozásának kimenetele. 79. A hadsereg Romagnába indul. 80. Francziaország főurai fegyveresen Páris ellen indulnak. 81. A spanyol király sokat kivégeztet bárói közül. 82. Ugyanaz. 83. A hadsereg Cervia alá nyomul. 84. A forlii kapitány a hadsereget Forliba ereszti. 85. A németek újabb hadserege. 86. A sereg felhagy több helység megszállásával. 87. A dauphin és a párisiak megegyezése. 88. Ugyanaz és a polgármester halála. 89. Azon polgárok felakasztása, a kikre a kapuk kulcsainak őrizete volt bízva. 90. A navarrai király tárgyalásainak napfényre kerülése. 91. A navarrai király Páris környékét pusztítja. 92. Az őrgróf nem akarja Astit átadni a Viscontiaknak. 93. A hadsereg megrohanja Faenzát. 94. A firenzeiek követeket küldenek Bolognába a stalei kérdés ügyében. 95. A settimoi kolostor jogigénye Stalera. 96. A provencebeli Rosa hadseregének feloszlása és megsemmisülése. 97. Az alpesi átjárók megerősítése és őrséggel való ellátása a hadsereg betörése ellen. 98. A császár az osztrák herczeget lombard királylyá teszi. 99. A hadsereg viselt dolgai ezen napokban. 100. Garbo királyának halála. 101. Az Angliában tartózkodó bibornokok visszatérése az udvarba. 102. A sienaiak és a perugiaiak kibékülése. 103. A bibornok visszatérése Itáliába. 104. Gilio di Spagna úr tárgyalása Bologna urával. 105. A hadsereg vonulása Romagnában. 106. A siciliai állapotok. 107. Francziaország rossz viszonyai. 108. Dögvész Németországban és Brabanteban. 109. Itéletek Párisban. 110. Szt. Antal templomának építése Firenzében.

19. — *Hogyan foglalta el a magyar király serege Zárát.* Fentebb, a hetedik könyvben, elmondtuk volt Zárának a magyar király által való megszállását, mely a mondott év deczemberétől igen hosszasan tartott s némely bentlévők megegyezésével

a belső segítségnek megfelelőleg bizonyos helyen kívülről aknát ástak s pár nap alatt 40 rőfnyi falat omlasztottak be s bent lévő híveik segítségével elfoglalták a város bejáratát ; a magyarok behatoltak s csekély ellenállással legyőzték a várost. Az egész velenczei őrség a tengerparton, a várostól kissé félreeső, igen erős s hosszas védelemre jól felszerelt s a tenger felől felmenthető várba gyűlt össze. Ez az a város, a mely annyi háborúságot okozott a magyar király s a velenczések között s a melyet egykor a magyar király saját személyében ostromolt volt 100.000 lovassal és szégyenszemre vonult el alóla, most pedig ily hitvány módon foglalták el. Azt hiszem, hogy a velenczeiek nagyratörő dölyfe szenvedett lealáztatást e súlyos fenyiték által Isten szine előtt, a minél fogva megérthető, hogy Isten kegyelme csekély kárral nagy vesztedelemtől és súlyos költségektől mentette meg őket ; jóllehet nagyon vágyódtak a béke után, míg az övék volt, nem hagyhatták Zárát, hanem mindenféle hódolatot s nagy pénzösszeget ajánltak fel érte. De a nagylelkű király inkább a maga becsületét, mint a velenczések pénzét s barátságát akarta. A velenczeiek Zára városa elestének hírére nagyon megdöbbentek, bár még kezükben tartották a várat, mely igen erős s a tenger felől is ellátható volt. Megfontolták, hogy a költségek fölemésztik őket, a király hatalma felülmúlja erejüket, minélfogva rögtönösen követeket menesztettek hozzá a békealkudozásra. A király, a ki győzelmével fejükre nőtt, hallani sem akart róla, hogy annál jobban feléleszsze a béke után való vágyukat. Neheztelést mutatott Velencze községe iránt a tőle vett súlyos méltatlanságokért. Gályák felfegyverzése dolgában írt Apuliába a császárnak [1]) s barátainak, a lombardiai uraknak, hogy készüljenek fel az ő szolgálatára, mert ő maga is készül, hogy Treviso megszállására megy és szárazon és vizen háborút folytat ellenségei, a velenczések ellen. E válasz még jobban megfélemlítette a velenczéseket s beismerték, hogy bent az elviselhetetlen adók, künt a király nagy hatalma egészen megtörte őket. S ennélfogva megegyeztek maguk között, hogy a békén kívül minden egyéb csak az ő bajaikat szaporítja s utána is jártak, a mint a maga idejében elbeszéljük.

---

[1]) Róbert, Tarantoi Lajosnak, Johanna nápolyi királynő második férjének bátyja, a ki a bizanti császári czímet viselte.

23. — *Mint verték meg a magyarok a trevisoiakat.* A mint fentebb mondottuk volt, a trevisoiak földjeit a magyarok számára művelték. Akadt Trevisoban egy lovasokból s gyalogosokból álló bátor csapat, mely nagyszerű s hasznot igérő zsákmányra gondolt s míg a munkások a magyarok őrizete alatt félelem nélkül művelték a földet s nem tartottak a trevisoiaktól, a Trevisoban volt lovasok bizonyos velenczésekkel s lovas trevisoiakkal s az összes gyalogos csapatokkal, 500 lovassal, ugyanannyi gyalogossal és sok néppel egy reggel napkelte előtt kivonultak a városból, bekóborolták a vidéket s igen nagy zsákmányt ejtettek apró s nagy háziállatokban s emberekben. A magyarok a zaj hallatára s oly nép módjára, melynek lovai mindig készen állanak s fegyverzetet sem kell öltenie, a várakból mindenfelől kevesével vagy tömegesen előjöttek s nyilaikkal mindenfelől akadályozni kezdték az ellenséget s nem engedték, hogy visszavonuljanak. Ily módon tartották őket, míg a magyarok másik tömege folytonos nyilazás közben egyre növekedve hátba fogta őket, leölte s megsebesítette a lovakat s az embereket ; s mivel a lovasok ellenük indultak, ők megfordultak, megfutamodtak s rögtön visszatértek. A trevisoiak nem állhatták a harczot s a nyilazást, mivel egyre többen estek nekik, kénytelenek voltak otthagyni a zsákmányt és saját személyük megmentésére gondolni ; de ez sem ment annyira könnyen, hogy 300 lovasuk s gyalogjuk holtan s rabságban ott ne maradt volna.[1]) S attól kezdve nem ment ki több nép Trevisoból, bármily haszonra nyilt is kívül kilátás, a velenczeiek pedig annál nagyobb vágyódással jártak a magyar királylyal való békés megegyezés után.

28. — . . . A sienaiak kiválasztottak 100 jól fölszerelt lovagot s 50 magyarral s nehány más fegyveressel jó vezetés alatt egy éjjel . . . a Pieve s Orsaia nevű őrtornyok közt szoros sorokban észrevétlenül s akadály nélkül behatoltak Cortonába, a hol a végszükségre jutott uralkodó s nép nagy örömmel fogadta őket . . .[2])

30. — *Békekötés a magyar király s a velenczeiek között.* A velenczéseknek is lejárt a bolond dőreség ideje, a melylyel oly

[1]) Cortusi ez ütközetet 1358 január 14-re teszi. Pór i. m. 321. l. — [2]) 1358-ban.

sok éven át saját nagy kárukra jogtalanúl kitartottak a magyar király ellen; most közös megegyezéssel elhatározták, hogy jó s becsületes békét eszközölnek ki a királytól. S hogy ezt elérhessék, a község szabadon rája bízta magát, kész volt teljesíteni a birtokukban lévő isztriai, szlavóniai s dalmácziai városokra vonatkozó minden parancsát s ezenfelől mindennemű kárpótlást megajánlani, a melyet pénzben vagy más dolgokban urasága a velenczeiektől kívánni fog. S városaik előkelőiből ünnepélyes követeket választottak ki s az elmondott dolgokban teljhatalommal a királyhoz küldték őket, a ki ama község bőkezűségének hallatára kegyesen fogadta őket s előterjesztésük meghallgatása után nagylelkű úr módjára kijelentette, hogy megelégszik vele, ha visszanyeri országa összes városait. Ezeket teljesen töröljék ki dogejük czímei közül s attól fogva sem a doge, sem a község soha czímei közé ne vegye őket s ha ez megtörténik, jó békét igyekszik fentartani a velenczésekkel. Pénzbeli kártérítést nem kíván, mert — a mint mondta — nem vágyik rá s nincs szüksége pénzre. Kártérítés és a barátság czímén csak annyit akar, hogy Velencze községe tartozzék az ő felszólítására a király költségén mindannyiszor, a hányszor felszólítja, 24-ig menő gályát kiállítani. S készséggel elfogadták előterjesztését, követeik tekintélye által igéretet tettek hűséges teljesítésére s megerősítették a békét. Rögtönösen átadták Zára erődjét s a királysághoz tartozó összes szlavóniai, dalmácziai s isztriai városokat, befogadták a magyar király embereit s valamennyit kitörölték a doge czímei közül. A király viszont a mondott év februárjában kirendelte követeit, a kik kiszolgáltatták Velencze községének Colligranot s Treviso vidékén a magyarok kezén levő összes várakat s a velenczeiek nagy örömére ünnepélyesen nyilvánosságra hozták s kihirdették a békét. Szerződésileg biztosították, hogy Treviso vidékének összes nemes emberei békében maradjanak Velencze községével és szabadon birtokolják uradalmaikat s kastélyaikat.[1]) A király követeinek ünnepélyes megtisztelése után a tanács rendeletben adta ki, hogy semmiféle háborús tárgy fölött sem szabad vitatkozni, hanem törődjék mindenki a hajózással s a kereskedéssel. Igy emezek a háborúban kimerülve megismerték a béke áldásait . . .

---

[1]) A békét 1358 febr. 18-án kötötték meg Zárában.

41. — . . . 1358 április 10-én a perugiaiak . . . három csatasorban Greggianoból Torrita felé vonúltak . . . s kürtszóval csatára szólították az ellenséget. A sienaiak a gyalázat elkerülése végett elhatározták, hogy fölfegyverkeznek s a várból rájuk nézve előnyös helyre vonulnak, a hol nem lehet őket legyőzni . . . s kürtre kürttel, szóra szóval felelnek, de nem ütköznek meg . . . Eközben mintegy 40 sienai kóborló lovag a két sereg közé egy halom oldalára mászott, hogy bizonyossággal figyelje meg az ellenség mozdulatait ; ennek láttára a perugiaiak hadrendjükből mintegy 100 lovagot a sienaiak előcsapatára küldtek s szinte hirtelen rájuk csaptak ; ezek a túlerő elől saját csapatjukhoz húzódtak vissza. A magyarok oly hévvel s harczvágygyal üldözték őket s olyan előre nyomultak, hogy nem tudtak épségben visszavonulni. A perugiaiak pedig magukra hagyták őket, mert látták, hogy nagy veszedelem nélkül nem menthetik fel őket ; kapitányuk azonban így szólt : Előre a hadsorokkal, hogy közelebbről kaphassuk őket, ha össze akarnak gyülekezni, s úgy történt. A sienaiak kiknek különben sem voltak harczias szándékaik, az előnyomuló hadsorok láttára . . . fölszedték zászlóikat s visszavonultak Torritába . . .

74. — *A zsoldos társaság veresége az Alpok*[1]) *közt.* 1358 július 24-én a zsoldos társaság kapitányaival szép rendben megindúlt és Castiglione és Biforca közt a hegységben ütött tábort : s efféle népség szokása szerint . . . megszegték a szerződéseket s nem fizették ki a számukra kikészített élelmiszerek árát . . . s e mellett szóval és tettel bántalmazták a parasztokat. S a bántalmazottak hiába panaszkodtak . . . s annyira felingerültek, hogy összegyülekeztek s nehányan közülök azon tanakodtak, miként lehetne bosszút állni és káraikat helyrehozni, s idővesztegetés nélkül megegyeztek egymással a biforcaiak, a da Battifolle gróf jobbágyai és a castiglioneiek, az Alberghettino jobbágyai . . . Még az nap este jelentették ezt Lando grófnak, . . . a ki keveset látszott vele törődni, mert tudta, hogy kevesen vannak s csak afféle rosszúl fölfegyverzett hegylakók, mindamellett napkelte előtt útnak indúlt . . . elől Amerigo del Cavaletto úr haladt a firenzei követekkel, egyet kivéve, a kit magával tar-

[1]) Az Apennineket érti.

tott fegyveres és fegyvertelen népének nagyobb részével és a podgyászszal együtt ... 800 lovast és 500 gyalogost Broccardo gróffal a hátvédre rendelt. Útjuk nem volt hosszú, de meredek és nehezen járható; Biforco és Belforte közt csodás meredekségben emelkedik teli sziklákkal és kanyargókkal; ezt a részt Scalelle hágójának nevezik ... Amerigo úr egész csapatával akadálytalanul átkelt e helyen, mert a parasztok még akkor nem értek oda; nemsokára mintegy 80-an oda érkeztek s ... elhelyezkedtek olyan helyeken, a hol ... véleményük szerint biztonságban károsíthatták ellenségeiket; a mint az egyik zsoldos vezér csapatával át akart a hágón kelni, a parasztok megtámadták s kődobással visszavetették. Lando gróf sisak nélkül a lóháton evett, de a mint hallotta, hogy mi történik, rögtön fejére tette sisakját és fegyverre szólította népét; erre az útszéli meredélyen s a hegygerinczen rejtőzködő parasztok köveket kezdtek hengeríteni a grófnak a mélységben, mint valami börtönben elzárt embereire. A gróf nem rettent meg a váratlan támadáson s bátorszívű s harczban járatos ember létére rögtön leszállított lováról mintegy 100 magyart s rohamot intéztetett velük a meredély ellen, hogy nyilaikkal s kiáltásaikkal elűzzék a sziklafalon rejtőzködő parasztokat: de kevésre mentek, mivel a parasztok előnyös, biztos és a magyarokénál sokkal magasabban fekvő helyeken voltak, a hová a magyarok csizmában, nehéz fegyverzetben s zekében nem tudtak felkapaszkodni; egynehányat kövekkel agyonvertek, a többit pedig visszaszorították a völgybe; ... a hegy tetejéről nehány paraszt egy nagy követ zúdított le, mely pusztító esésében Broccardo grófra zuhant, őt lovastól az árokba sodorta s megölte, hasonló módon még sokat öltek és parittyáztak le; ... a lovagok társaik elestén elvesztették bátorságukat s annyira össze voltak szorulva, hogy nem is rendezkedhettek a védelemre; ... Guido gróf egyik jobbágya 12 társával merészen Lando grófra támadt s derekasan megrohanta őt. A gróf szépen védekezett kardjával, de végre sem tudott ellenállani a túlerőnek, kardját hegyénél fogva átnyújtotta s megadta magát ... A mint a gróf megadta magát, a többi lovagok, a mily gyorsan csak tudták, elvetették fegyvereiket s futásnak eredtek. Ekkor nemcsak a férfiak, hanem a nők is, a kik a zajra elősiettek, hogy férjeiket legalább kőgördítéssel segítsék, fosztogatni kezdték őket, elvették ezüstös

öveiket, pénzüket s más eszközeiket ; ily módon sokan elmenekültek, de sokan ott is vesztek s fogságba kerültek, még pedig a legjobbak ... E csetepatéban több mint 300 lovag esett el, sokat elfogtak ...

79. — *A zsoldos társaság Romagnába vonul.* ... A zsoldos társaság Dicomanoból [1]) Vicchioba húzódott ... a (megfigyelésre rendelt) nagyszámú gyalognép Mugello halmain szétszórva vezérlet híján nem tudta, kinek engedelmeskedjék ... A zsoldosok a fegyveresekkel megszállt halmok láttára — leginkább ... a számszeríjászoktól féltek — ... reggel összegyülekeztek s Vicchioból a síkságra szálltak ; ... a síkon 100 magyarból álló lest hagyva a síkságon, megállapodtak ; ezt pedig nem zsákmány reményében tették, hanem mert látták, hogy a számszeríjászok bolondok módjára kiváncsiságból, vagy nyereségvágyból átkeltek a Sievén s azt vélték, hogy ha nehányat keményen megbüntetnek közülök, a többiek megfélemlenek s kevesebb bajt okoznak majd nekik ; s így is történt. A magyarok lesbe csalták s két oldalról megrohanták őket ; a számszeríjászok nem kaptak segélyt, rögtönösen szétverték s szétszórták őket s mit sem törődve azzal, hogy foglyokat ejtsenek, hatvannál többet levágtak közülük ; ennek megtétele után a magyarok visszatértek övéik tömegéhez s valamennyien ellenállás nélkül Ghisello degli Ubaldini vezetése alatt útra keltek a Stale-hágó irányában ; aznap 42 mérföldet lovagoltak, mígnem Imola vidékére értek, a hol már biztonságban voltak.

[1]) Firenze tartományban.

KILENCZEDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A hadsereg Soglianoból kiindul s veszteséget szenved. 3. A firenzeiek felhatalmazást adnak a polgároknak a hadsereg ellen. 4. A hadsereg viselkedése Romagnában. 5. Uj viszonyok Cortona uralkodói között. 6. A legátus rászedi Firenzét a zsoldossereg dolgában. 7. A legátus megegyezésének rossz következményei a hadsereggel. 8. A lombardiai urak sánczokat emelnek területeik megvédelmezésére. 9. Az angol király békét szinlelve háborút keres a francziákkal. 10. A navarrai király gyötri Francziaországot. 11. Rossz viszonyok ez időben Siciliában. 12. A rablók okozta rossz viszonyok Apuliában. 13. Bernardino da Polentanak, Ravenna urának halála. 14. A döghalál munkája. 15. Ez időbeli perugiai események. 16. A lovagok leverik a törököket. 17. Provencei dolgok a Balzok ellen. 18. A francziák tanácskozása az angolok követelései fölött. 19. A spanyol és az aragoniai király egymás ellen indulnak, de nem ütköznek meg. 20. Firenze elővigyázata a hadsereggel szemben. 21. A sienai nagy templomot villámcsapás éri. 22. A rácz király két bárójának háborúja. 23. A navarrai király a béke hamis ürügye alatt pusztítja Francziaországot. 24. Montepulcianoi események. 25. Szörnyszülött gyermekek születése Firenzében és vidékén. 26. A hadsereg Toscanaba menve megegyezést keres a firenzeiekkel. 27. A hadsereg közeledése Firenze felé. 28. A firenzei község kiosztja a zászlókat és seregét a harcztérre küldi. 29. A hadsereg környékünkön kóborol, a mi seregünk pedig mindenütt a nyomában. 30. A hadsereg keztyüt dob a mi seregünk kapitányának s az erre adott válasz. 31. A hadsereg gyalázattal elmenekül a Campo della Moscheról. 32. A magyar király a rácz királyságba indul. 33. Feltrino da Gonzaga elveszi Reggiot testvéreitől. 34. Trievi püspöke legyőzi az angolokat. 35. Pávia megsegítése és a Viscontiak eltakarodása. 36. Forli kapitánya meghódol a legátusnak. 37. Francziaországban angol zsoldostársulat alakul. 38. Viszály a brugiai mesterek között. 39. A tatárok császárának halála. 40. A törökök viselt dolgai Romaniában. 41. Delfino di Vienna békekötése a navarrai királylyal. 42. A firenzei csapatok visszatérése Firenzébe és a hadsereg távozása a Rivierára. 43. Az Ubertiniek családjából való Biordo úr halála és eltemettetése. 44. A perugiaiak követeket küldenek Sienába és gyalázzák a firenzeieket. 45. A firenzeiek a hadsereg ellen ezer katonát küldenek Bernabo úrnak segítségül. 46. Troco beke-

beleztetése az apuliai korona birtokaiba. 47. A firenzeiek Bibienát ostromolják. 48. Socit megszerzi a község. 49. Az arezzoi püspök Bibienára való jogait eladja Firenzének. 50. Következnek a zsoldos sereg dolgai. 51. Siciliai események. Firenzében folytatják a megintéseket. 52. Bibiena szorongattatása az új kapitány által. 53. Az angol király óriási haderővel indul Francziaországba. 54. Lando gróf csekély hűsége. 55. Pávia meghódol Galeozzonak. 56. Milano urai kihivják Bologna uralkodóját. 57. Bernabo hadseregét küldi Bologna ellen. 58. Az első theologiai doctorátus Firenzében. 59. Verona urának halálát okozza testvére. 60. Cane Verona urává lesz. 61. A firenzeiek beveszik Bibienát 62. Bibiena meghódol a firenzei tanácsnak. 63. Spanyolországi események. 64. A pistoiaiak visszafoglalják Sambuca várát. 65. Bernabo úr szorongatja Bolognát. 66. Az arezzoiak visszafoglalják Santo-Stefanoban Pievet. 67. Az angol király tábort üt Rems előtt. 68. Foci és Armignacca grófok viszálya. 69. Az angol király seregének viselkedése Fraczniaországban. 70. Több vár fellázadása a Tarlatiak ellen. 71. Egy titkos bolognai szerződés fölfedetése. 72. A siciliai pártok viszálykodása. 73. Az egyház elhatározza a bolognai vállalatot. 74. Giovanni da Oleggio úr Bolognára vonatkozó egyezséget köt a legátussal. 75. Giovanni da Oleggio úr kötésének pontjai az egyházzal és Bologna megtartása. 76. A legátus és az egyház keze megszabadítják Bolognát a zsarnoktól. 77. Az egyház reformálja Bolognát. 78. Egy összeesküvés felfedezése Pisában. 79. Forliban tervet készítenek az egyház ellen. 80. A zsarnok seregei Centot ostromolják. 81. Az Ubaldiniek pártoskodása. 82. Az angolok viselkedése Borgognaban. 83. A normannok seregei megtámadják Angolországot. 84. A borgognai herczeg kiegyezése az angolokkal. 85. Az angol király ostrom alá fogja Párist. 86. Az angol király Páris ostroma közben megtámadja Corbogliot. 87. A rómaiak rendszabályai és némely igazságügyi intézkedéseik. 88. Az Ubaldiniek egy része elfoglalja Montebenét. 89. A granadai király halála. 90. A legátus segítségül hívja a magyar királyt Bologna védelmére. 91. Az udvar ítéletet hoz a milanoiak ellen a bolognai dolgok miatt. 92. Galeozzo Visconti követet küld a római udvarba és menti magát Bologna megtámadásáért. 93. Incze pápa megszünteti a reservátiokat. 94. Lajos király háborút indít a Durrazzoi herczeg ellen és végül kibékülnek. 95. Nicola, a királyság nagy helytartója, a római udvarba indul, hogy megegyezést létesítsen a király és az egyház között ; a pápa teljesíti kérelmét s nagy tisztességgel Lombardiába ért. 96. Az arezzoiak csalással beveszik Chiusit és Roccat. 97. Ghiaggiuolo grófot saját fiai elfogják és csúfos fogságban tartják. 98. Az angol király békekötése a francziákkal ; annak pontjai és tartalma. 99. Titkos terv Bolognában és annak következményei. 100. A pápa megvigasztalja a bolognai követeket és segítségül hívja a firenzeieket Bologna megszabadítására. 101. A Chiaravallesiek Todi ellen indulnak, de legyőzetnek és elfogatnak. 102. Bernabo úr csapatai szorongatják Bolognát és ostromtornyokat készítenek. 103. A franczia királyi ház pénz miatt a korona gyalázatára rokonságba jut a Viscontiakkal. 104. Niccolo di Cesaronak, Messina urának és . . . grófnak halála negyven társával együtt.

105. A békeszerződés megerősítése a két király között ; a kötésre mindketten megesküsznek ; és az angol király a szerződés végrehajtására visszatér a szigetre. 106. Három vár fellázadása a Marcaban a legátus ellen. 107. A döghalál újból kitör a világ különböző részein. 108. A firenzeiek beveszik Montecarellit és Montevivagnit ; és ott elfogják Tano grófot, a kit Firenzébe hozva lefejeznek. 109. Francziaországban fehérnek nevezett sereget alakítanak. 110. Bernabo abba hagyja a békealkut és adót vet ki a papságra és a világiakra. 111. Bernabo seregeinek vezére segítséget küld a Marcaban a legátus ellen fellázadt váraknak. 112. Ismét a döghalálról és az idők állásáról. 113. A pisaiak felperzselik a pistoiaiak egyik várát.

22. — *A ráczországi király két bárójának háborúsága.* A ráczországi [1]) király [2]) a magyar király adófizetője, megszegte hűbéri tartozását s föllázadt a király ellen, a mi által kegyvesztetté lett a korona előtt s a magyar király föltette magában s elhatározta lelkében, hogy megtanítja, csakhogy nehéznek s kényelmetlennek tetszett előtte a Dunán való átkelés s hadának Ráczországban való fenntartása, mert nem volt az országban egyetlen városa sem, mely seregének befogadást nyújtott volna. E gondjai közt a sors nyújtott — a mint olykor szokta — alkalmatosságot és segítséget. Ráczország két főura vetélykedésből szerencsétlenségre versengésben állt egymással ; királyuk többször közbelépett, hogy egyetértésre bírja őket, végül e napokban maga elé hívta s békéltetni igyekezett őket, de nem bírta s haragjában nem valami okosan ezt mondja : menjetek a pokolba ! S tegyék egymással a legrosszabbat, a mit csak tudnak. Haragjában mondta e szavakat, de kifejezett engedélynek vették. Mindkettő gyűlölettel telve s rosszakarattól lángolva távozott. Az egyik valamivel kevesebb hatalommal rendelkezett s birtokai a Duna partján voltak ; a másik, a kinek nagyobb hatalma volt, hadi népet gyűjtött s rája tört, égette s dúlta földjeit s végül ütközetben legyőzte őt ; s ezzel sem elégedett meg, hanem egész buzgóságával azon volt, hogy tönkretegye s elpusztítsa őt s e czélból gyakran rátámadt s minden gonoszt megtett ellene. Az említett báró látta, hogy nem állhat ellent s a maga királyában sem reménykedhetik, hogy ellenfelét elvonja vállalkozásától, városait a lehető legjobban fölszerelte, maga pedig titkon átkelt a Dunán s egy

[1]) Ószerbia. — [2]) V. Uros István (1356—1367.).

magyarországi báróhoz fordúlt segélyért s megigérte, hogy keresztényé lesz.[1]) A magyar király embere a kívánt számban magyarokat adott melléje s a báró apránként titkon a saját városaiba küldte őket s azt hiresztelte, hogy a maga népe minden erejét megfeszíti gyalázata s kára megbosszulására. Ellensége, ki kevésre becsülte őt s győzelme óta nagyon dölyfössé lett, egész ereje élén az említett báró földjére tört s mivel nem volt tudomása arról, hogy a magyarok ellensége segélyére jöttek s közéjük vegyültek, heves s igen kemény tusában a magyarok vitézsége következtében vereséget szenvedett s holton maradt a harcztéren. S a dolog jóformán a régi közmondás értelme szerint esett meg, mely azt mondja, hogy a ki kémekben szegény, gazdag a gyalázatban s bizonyságul szolgált, hogy soha sem kell az ellenséget annyira semmibe venni, hogy ártalomra képtelennek tartsa az ember. E vetélykedéssel kezdetekor nem törődtek, a mint kellett volna, hanem hagyták, hogy helyrehozhatatlan bajjá súlyosodjék s ebből származott, hogy a magyar király e bárótól kieszközölte az átkelést s nagy sereggel átjött a Dunán, a mint a maga helyén s idejében el fogjuk beszélni.

26. — . . . 1359 májusának elején a legátusnak, a perugiaiaknak, a sienaiaknak s más helységeknek elbocsátott zsoldosaiból annyira megnőtt s megsokasodott a zsoldos társaság, hogy 500 lovasra s 2000-nél több felszerelés nélküli martalócznépre ment a számuk, úgy hogy összevéve az állatok nélkül jóval meghaladták a 12.000-et . . .

28. — . . . Jún. 29-én, Szent Péter napján községünk szokása s módja szerint vígság s ünnepélyesség közt kiosztották a hadi jelvényeket . . . A kapitány a következő számú sereggel vonúlt ki Firenzéből : 2000 válogatott bőrsisakos, 2000 jól felszerelt paraszt harczos, 500 magyar zsoldos, 1200 válogatott bőrsisakos, 400 lovas, a kik a Bernabo úréi közül jöttek volt, 200 a ferrarai őrgróféiből . . . úgy hogy körülbelül 4000 lovasra s ugyanannyi gyalogosra ment a számuk . . .

30. — . . . Currado, Lando grófja, a zsoldosok vezére . . . júl. 12-ikén nagy hejehuja közt trombitaszóval egy tüskés

[1]) A nyugatiak szemében a görög-keleti szerbek csak félkeresztények voltak.

ágon több részre hasított véres kesztyűt küldött a firenzeiek táborába ; levélben megírták, hogy ha elfogadják az ütközetre való kihívást, vegyék le a szúrós tövisről a véres kesztyűt. A kapitány az egész sereg nagy öröme s vígsága közt nevetve vette le a kesztyűt . . . s bölcs megfontolással ekképpen felelt : Köztük s köztünk szabad és nyílt a tér s mi készen állunk tehetségünkhöz képest megvédeni s felmagasztalni táborunkat községünk, Firenze nevében s dicsőségére . . . Ily válasz után itallal s ajándékokkal tisztelte meg a kürtösöket . . . Lando gróf s a többi vezérek, meg az egész zsoldos társaság belátta, hogy kevés becsület háramlik rájuk a harczra való kihívásból s július 16-ikán csatarendben a firenzei sereg felé nyomultak. Kapitányunk egy tömegbe állította községünk hadát . . . s az ellenség felé irányította azt, mire azok az alle Mosche nevű meredek s zord partok közt fekvő mezőn foglaltak állást . . . Kapitányunk alig egy mértföldre az ellenségtől a síkon megerősítette magát, hogy a váratlan támadástól ment legyen s a magyarokkal gyakran egészen a torlaszokig megrohantatta az ellenséget, de semmi áron sem lehetett őket, vagy csak egy részüket is csatára bírni . . .

32. — *Hogyan kelt át a magyar király Ráczországba.* Kevéssel fentebb megírtuk a Ráczországban történt eseményeket s a ráczországi királynak a magyar király hűségétől való elpártolását s fellázadását. Ugyanazon tárgyat folytatva, Ráczország királya birtokában tartotta Szlavóniának némely a magyar király birodalmához tartozó részét s köteles szolgálatokat beszüntette, a min a magyar király nagyon felháborodott. Miért is a mint úgy találta, hogy a Dunán való átkelése biztosítva van s a ráczországi király bárója, a ki a magyarok erejével és segélyével győzte volt le s verte meg az ő ellenfelét, ezért a magyar király emberévé lett s 1359 május havában Magyarország királya több bárójával s nagyszámú lovas íjászával s másféle néppel átkelt Ráczországba s a Duna partjától kiindúlva áthaladtak a rónán s egészen Ráczország nagy hegyéig nyomultak s ott a síkon jó messze a hegyek oldalától találták a ráczországi király nagy seregét, mely ott gyülekezett, hogy az országot megvédje. A magyarok hévvel ütköztek meg velük, hosszú harcz után megtörték őket, mire futva elhagyták a síkot és sietve a hegyek közé vonultak. A magyar király népének e sikeres

kezdetére a király nagy haddal személyesen átkelt a Dunán [1]) s másik seregével egyesülten követte a szerencsét; ama gyáva nép ellen indúlt s küzdelem közt erőszakkal bevette a zord szorosokat, úgy hogy rövid idő alatt az egész nagy hegység teljesen hatalmában volt. A király a siker láttára elhatározta, hogy személyesen kél át a hegységen, bárói azonban nem egyeztek bele, mert úgy vélték, hogy a király ezért ne tegye ki saját személyét a véletlennek, hanem sok báró s hadinép kelt át, hogy megküzdjön a szerbek királyával, mert így czímezik Ráczország királyát, a ki nem mert a mezőn szembe szállni, hanem az ő szokásuk szerint az erdőség védelme alá húzódott, a hol a harczba bocsátkozók végtelen hátránya nélkül senki sem zavarhatta. A magyarok bármilyen ellenmondás és kicsiny vagy nagy ellenállás nélkül több napon át bebarangolták az ország nyilt mezeit és semmiféle zsákmányolni valót sem találtak, mert mindent az erdőkbe vittek volt. Nehány magyar lovas tábort ütött az erdőben, a hol valami parasztok támadták meg őket s ők, azon hiszemben, hogy az ellenség főtömegére akadtak s ütközetre kerül a sor, maguk közül igen sokat lovaggá ütöttek s ezeket azután szeretetből s tréfából a cseresznye lovagjainak nevezték, mivel a parasztok támadásakor egy cseresznyeerdőbe verődtek s ettek belőle. A magyar király látta, hogy maradásából mi haszna sincsen s egész hadával visszatért Magyarországba.

42. — ... A zsoldos társaság kereket oldott az alle Mosche mezőről, ... mire a firenzei sereg 1359 aug. 1-én csütörtökön nagy ünnepélyességgel a legnagyobb rendben tábort bontott s ... 2-ikán, pénteken reggel Firenzébe tért. A firenzeiek két skarlátba öltöztetett paripával tisztelték meg kapitányukat; a kirendelt hadi nép s zászlók visszaadásakor ... az első rendbe a számszeríjászokat s a gyalogosokat állította, utánuk a tábori kincstár, azután a magyarok, majd a lovagok következtek, ... ő maga minden pompa nélkül a városon át a signoria palotájába ment s ott nagy öröm közt a vezéri pálczát s a jelvényeket átadta a prioroknak ...

57. — *Bernabo úr seregét Bologna ellen küldi.* .. Az 1359-ik év deczemberének elején Bernabo úr Estei Ferencz őrgrófot ...

---

[1]) 1359. jul. 6-án.

3000 lovaggal, 1500 magyarral, 4000 gyalogossal, 1000 íjászszal Bologna ellen indította ...

88. — ... 1360 április havában az Ubaldini-házból való Tano da Castello fiai, Milano urainak hívei és saját rokonaiknak ellenségei ... egy reggel napkelte előtt elfoglalták Montebenét ... Április 15-én 200 magyarral, 3000 bőrsisakossal és saját párthíveikkel egészen Bologna közelébe lovagoltak, nagy zsákmányt ejtettek emberekben s állatokban és másféle kárt is tettek ...

90. — *Hogyan kért a legátus a magyar királytól Bologna védelmére segélyt* ... A legátus [1]) minden úton-módon segélyt keresett mindenfelé s a mint Firenzébe, úgy a császárhoz s a magyar királyhoz is küldött s Bologna dolgában a szentegyház becsületének megvédésére buzdította őket. A magyar király a felszólításra a dolog mikéntjének s méretjének ismerete nélkül nem akart hozzáfogni, hogy annál biztosabb s határozottabb tanács alapján vihesse végbe a vállalatot, mert mint a szentegyház zászlótartója s védője, — a mint mondta — nem nézheti annak szükségét a nélkűl, hogy meg ne segítse s levelet és követeket küldött Milano uraihoz [2]) s kérte őket, hogy hagyjanak fel a szentegyház sértegetésével és segélyküldés fenyegetésével intette őket a vállalat abbanhagyására.[3]) Milano urai annak hallatára, hogy föllépése lassú és sok időbe kerül, követeinek nagyon kézzelfogható okokkal kimutatták s neki magának is megírták, hogy az ő vállalatuk jogos és észszerű és hogy a római szentszéknél nyiltan vitatkoznak felette s hogy az igazság az ő részükön van s ennek megfelelő ítéletet várnak ; miért is kérték, hogy ne ragadtassa magát jogtalanságra velük szemben, mert tehetségükhöz mérten védeni fogják magukat, követeit pedig nagy tiszteletben s gazdag ajándékokban részesítették.

91. — ... Milano urai ellen szóló ítélet kihirdetése után a pápa s a biborosok konzisztóriumban elhatározták, hogy minden úton-módon védelemhez látnak, ... s a császárnak, Németország fejedelmeinek, Magyarország királyának, valamennyi lombardiai úrnak s toscanai községnek írtak segélyért, csak hogy ne kelljen a római egyház kincseihez nyúlniok ...

---

[1]) Albornoz Alvarez Egyed. — [2]) Visconti Bernabo s Galeazzo. — [3]) A Viscontiak Bolognát ostromolták.

100. — . . . A pápa [1]) nagy tisztességgel s atyai jóindulattal fogadta a bolognai követeket, a mint megértette kívánságukat, szeretetteljes s meggyőző szavakkal s azon biztosítással bátorította őket, hogy megvédi őket Milano zsarnokai ellen. Való dolog, hogy némi pénzsegélyt küldött . . . s a római egyház segélyadásra szólította a német fejedelmeket, a magyar királyt s a toscanai községeket . . . A német fejedelmek s a magyar király nem hajtottak a fölszólításra, mert a jog útján szigorral akartak eljárni, hogy kudarczot ne valljanak, mert fontolóra vették Milano urának nagy hatalmát. A következő junius havában a magyar király követei a szentatyához való útjukban Firenzén mentek át s tőlük hallottuk, hogy királyuk felhívta báróit s hadi népét, hogy szükség esetén készen legyenek . . .

---

[1]) VI. Incze. Bolognára a szentszék tartott igényt.

TIZEDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A milanoi Visconti-háznak hatalmas és fenséges állapota. 3. Bernabo seregének félénk és gyáva megfutamodása Bologna alól. 4. A bolognaiak megrohannak és elfoglalnak három bástyát. 5. Tárgyalás a magyar király követei és a pápai udvar között. 6. A legátus Bolognába érkezése. 7. A német Anichino di Bongardo új seregének keletkezése. 8. A marcai Ascoli forrongása. 9. Ridolfo da Camerinot a legátus kérésére elfogják. 10. A legátus mesteri eljárására az ő magyarjaival. 11. A bolognaiak elfoglalják a Reno melletti Casalecchio bástyáit. 12. A magyar királynak és feleségének Zárába érkezése. 13. A bibienaiak beveszik Gellot. 14. A firenzei tanács követeket küld a legátushoz és Bernabohoz békeközvetítés czéljából. 15. A legátus a magyarokat Parma ellen küldi. 16. Riano gróf elfogatása. 17. Anichino serege a királyság határánál éhséget szenved. 18. Cane úr visszaküldi a Cane Grande feleségét Brandisborgo őrgrófhoz. 19. Anichino di Bongardo serege elfoglalja San-Martinot. 20. Az aragoniai király feleségül adja leányát a siciliai Frederigohoz. 21. Bernabo Bologna megtámadása czéljából új sereg gyüjtéséről gondoskodik. 2a. Niccola Acciaiuoli úr, a királyság nagy udvarmestere, Firenzébe érkezik és a jövetelét követő események. 23. Niccolát Firenzében gyanú alapján méltatlanul és gyalázattal fogadják. 24. Bizonyos firenzei polgárok összeesküvésének felfedezése és a kormány megbuktatásának terve. 25. Ezen terv felfedezése és sokaknak megbüntetése. 26. A firenzeiek beveszik Montecolloretot és megszerzik Montegemmoli fölött a biráskodást az Alpokban. 27. Egy újonnan szervezett sereg beveszi Santo-Spiritot. 28. A Parma alól viszszatért magyarok és Galeotto úr Lugoba küldetnek. 29. Különböző helyeken folytatott tervezgetések felfedezése. 30. A nagy udvarmester fogadtatása a Királyságban és ennek következményei. 31. Firenze fölött egy jel tünik fel az égen. 32. Az atya mértéktelen szeretetének példája fiával szemben. 33. Az anya hihetetlen kegyetlenségének ellentétes példája. 34. A Provenceba betört sereg nyugtalanítja a polgárokat és a római udvart. 35. A községi tisztségeket némelyek megvásárolják és ezért elítéltetnek. 36. Francziaországi események a következő időkben. 37. A spanyolországi bibornok védműveit a pegolai csatornában elpusztítják. 38. A szaraczénok között pusztító dögvész. 39. Babilonia szultánjának halála és utóda, a ki sokat kivégeztet bárói közül. 40. A törö-

kök egyik uralkodója a konstantinápolyi császár meggyilkoltatásán alkudozik. 41. A legátus Bolognából távozva a magyar királyhoz indul. 42. Giovanni ur a Riccardo Manfredi fia által felkelést támaszt. 43. Monferrato őrgróf az Avignoneból kivont sereget Piemontba vezeti. 44. Lancastro herczegnek, az angol király unokatestvérének halála. 45. Hogyan sikerült a magyar király vállalata, a melybe a spanyol biboros reményét helyezte. 46. A világ különböző részeiben keletkezett dögvész és annak munkája. 47. A hadsereg Piemontba érkeztének hirére Milano urai a védelemről gondoskodnak. 48. Bernabo úr Bologna ellen indul, ostromolja és beveszi Pimacciot. 49. A legátus segítségről gondoskodik Bernabo ellen. 50. Anichino di Bongardo hadserege, a mely a Királyságban tartózkodott, elszéled és csaknem megsemmisül. 51. A sienaiak elfoglalják Santafioret. 52. A firenzeiek megveszik Cerbaia várát. 53. Forli egykori kapitánya és Giovanni Manfredi úr Imola és Faenza között táboroznak. 54. A nagy tűz, a mely Bruggiát pusztította. 55. A hegyen túli hadseregek. 56. Francesco Ordelaffi Forliból elindulva seregeivel Riminihez érkezik. 57. A firenzeiek az alpesi utakon segítik Bolognát. 58. Bernabo úr serege át akarja törni a Firenzéhez vezető utat, de veszteséget szenved. 59. Bernabo úr seregének veresége a San-Ruffelo hídjánál. 60. A san-ruffeloi ütközet következményei. 61. Bernabo úr azt hitte, hogy megegyezés útján megszerzi Correggiot, de serege fogságba esik. 62. A cyprusi király hadserege és Setalia s Candeloro meghódítása. 63. A törökök Sinopoliból megtámadják Caffát, de a genovaiak legyőzik őket. 64. A hadsereg Piemontban megkezdi a háborúskodást. 65. Nagy földrengések Apuliában, a melyek nagy pusztítást okoztak Ascoliban. 66. A flandriai forrongások ezen időkben. 67. Volterra urának, Bocchino de Belfredottinek lefejeztetése ; a város Firenze őrsége alá jut. 68. Az aquileai patriarcha árulás következtében az osztrák herczeg fogságába esik. 69. A tűz, a mely elhamvasztotta a San Giovanni Lateranot Rómámában. 70. A gualesi herczegnek, az angol király elsőszülöttjének halála. 71. Incze pápa a dögvész következtében elhalt bibornokok helyett újakat nevez ki. 72. Buscialimnak, Bellamarina királyának halála és zendülések Granadában. 73. A spanyol hadsereg, a mely az arlii püspökségben tartózkodott, elfoglalja Vasconát, de azután kiverik 74. Bernabo életbenléte megbizonyosodik és hogy tárgyalást folytat Bologna megszerzéséért. 75. Az előkelő polgárok szervezte összeesküvés felfedezése Perugiában, a mely az állami rend megváltoztatását czélozta. 76. Viszálykodás és kiegyezés Pisában. 77. A sienaiak a béke megszerzésével hatalmukba kerítik Montalcinot. 78. A törökök elfoglalják Dometicot, a mely a konstantinápolyi császár birtoka volt. 79. Castilia királya háborút indít a granadai mórok és királyuk, Vermiglio ellen. 80. A perugiai számüzöttek csellel elfoglalják Civitella de' Benazzonit, de aztán elhagyják. 81. A bolognaiak összetűzése az Ubaldiniekkel. 82. Tárgyalások a hadsereggel az Avignoneba való vonulásról. 83. A pisaiak, elveszítvén Pietrabuonát, azt ostrom alá fogják ; Sommacolonát akarják elfoglalni, hogy a firenzeieket háborúra izgassák. 84. A fehér zsoldos-sereg meglepi a sienai grófot s báróit, de nagy pénzösszegen megváltják ma-

gukat. 85. Piero Gambacorti a pisaiak ellen portyáz. 86. Lajos király elfoglalja Durazzoi Lajos úr földeit, őt magát foglyul ejti s a hadsereget kiűzi az országból. 87. A hadsereg eltávozása Provenceből. 88. A granadai király megveri a castiliai királyt. 89. A spanyol király szégyenét megboszulandó a granadai ellen indul. 90. Bernabo úr alku útján akarja megszerezni Reggiot. 91. A pisaiak kísérletet tesznek a firenzeiek felizgatására. 92. A hadsereg viselt dolgai ez időben. 93. Márcziusban egy üstökös tünik fel a Halak-jegyében. 94. A fehér hadsereg elfoglalja Castelnuovo-Tortoneset. 95. Pitetto Meschino serege legyőzi a franczia kikirály seregét Brignainál. 96. Az egyház és a lombardiai urak szövetsége Bernabo úr ellen. 97. Vermiglio granadai király halála. 98. Maometto granadai király a castiliai király hűbérese lesz. 99. A szövetségesek Bernabo ellen indított háborujának kezdete. 100. Hogyan és mikor halt meg Lajos, Sicilia és Jeruzsálem királya. 101. A firenzeiek védelmezni igyekszenek Pietra Buonát, de nem tudják. 102. Az arezzoiak elárulják a Caprese-völgy lakóit. 103. A dögvész,

2. — . . . A legátus a magyar királytól kért hadsereget s 2000 jól vezényelt magyart kapott tőle, utóbb még 3000-en jöttek a maguk jószántából s egyszeriben Lombardiában s Romagnában voltak a legátus szolgálatára . . .[1])

3. — . . . E magyarok megérkezése s Anichino di Bongardo hadműveletei oly félelmet keltettek Bernabo úr népében, hogy nem engedelmeskedtek kapitányuknak s éjjel-nappal szökdöstek ; a kapitány annyira megrémült e dolgon . . . hogy . . . tábora, sok felszerelés és hadiszer hátrahagyásával az éj védelme alatt Castelfrancoba, majd okt. 1-én Modenába vonult vissza . . .

4. — *A bolognaiak elfoglalnak három ostrombástyát.* A városon kívül tanyázó magyarok féken tartották Casalecchio ostromművét.[2])

5. — *A pápa s a magyar király követeinek tárgyalása a szentszéknél.* Szeptember havában tértek vissza Firenzén keresztül a római udvarból a magyar király követei s a királyhoz mentek, miután megigérték volt a pápának, hogy ha a szükség kívánja, a magyar király személyesen jő Milano ura ellen azon feltétellel, hogy az övé legyen mindaz, a mit a nevezett urak birtokaiból meghódít ; s azt üzentette a pápának, hogy 10.000-nél kevesebb

---

[1]) V. ö. az új pápai követ, Audroin de la Roche clugnyi apát dicsérő nyilatkozatával (Pór i. m. 340. l. 4. jgy.). — [2]) T. i. a milanoi sereg erődöket emelt az ostromlott város körül.

lovaggal nem jöhet ; havi 40.000 aranyforintban egyeztek meg, melyből 16.000-et a genovaiak czímén a lombard ligától kellett kapnia, 14.000-et a legátus volt köteles fizetni a Marca, a Herczegség, a Patrimonium s a Romagna jövedelmeiből, 10.000-et a pápai kincstár tartozott küldeni. A dolognak hire ment mindenfelé, mindazonáltal Milano urai keveset törődtek volna vele, ha másféle balsors nem zavarta volna terveiket.

6. — . . . A mint Bernabo úr serege abbahagyta Bologna ostromát, a legátus Romagnából sok élelmiszert szállíttatott Bolognába, felfogadta a magyarokat s a Királyság nagy sénéchalja Malatesta úr és több más előkelő ember kíséretében . . . a mondott év októberének elején bevonúlt Bolognába, a hol a bolognaiak nagy örömmel s tisztelettel fogadták . . .

7. — *A német Anichino di Bongardo új zsoldos társaságának kezdete.* . . Október elején a német Anichino di Bongardo Salaruolonál Faenzától 3 mértföldnyire 800 sisakost s 300 magyart gyűjtött össze, a legátus befogadta s élelemmel látta el ; ekként a legátusnak valami 1200 sisakosa s 4000 magyarja volt, úgy hogy felfogadhatta, vagy országából kiüzhette őt . . . Mindaddig Salaruoloban maradt, míg 14.000 aranyforintot nem fizettek ki neki . . . Október közepén a legátus kívánságára az urbinói grófok területére lovagolt, onnan Ravignanába, majd Ascoli del Trontoba ment . . . Ezen 2500 magyarból és németből, meg számos gyalogosból álló zsoldos társaság Ravignanában való tartózkodása alatt hire kelt, hogy Firenze felé akarnak nyomúlni, mire a firenzeiek tanácsot tartottak s elhatározták, hogy védelemhez készülnek . . .

10. — *A legátusnak az ő magyarjaival szemben ez időtájban tanusított mesteri eljárása.* A magyaroknak Simon mester gróf volt a kapitányuk, a kit a legátus 3000 magyarral fölfogadott volt ; a többi magyart némi segélypénzzel támogatta ; Simon mester titokban összejátszott a künt lévő, szintúgy a vele lévő magyarokkal s a mint Bolognán kívül volt velük, szinte viszályba keverte őket a legátussal s úgy fosztogatta a bolognaiakat, mint az ellenséget ; oly szavakat hallatott nevével, melyek Bernabo urat dicsérték, az ő szolgálatába ajánlották magukat, a legátust pedig gyalázták. Ezen ravaszkodás miatt hire ment, hogy a magyarok felkeltek az egyház szolgálata ellen. A dolog

makacsul tovább tartott s Bernabo úr is a rendkívüli hadiköltségek miatt a tél kezdetén kezdte szolgálatából elbocsátani lovagjait, a kik zsoldos társaság alakításának jelszavával országában gyülekeztek volt; Simon mester magyarjaival zsoldos társaság módjára zsákmányolva portyázott, a nélkül, hogy ellenségként sarczolta volna a lakosságot. Mindezek mellett a legátus fenntartotta Casalecchio bástyájának ostromát s a magyar király igéretének megfelelőleg hajlandónak mutatkozott a magyaroknak magához való visszahívására s úgy mutatta, hogy levelet ír a magyar királynak, hogy fékezze meg magyarjait, hogy el ne pártoljanak a Szentegyháztól.

11. — . . . Casalecchio erődje Bernabo úr seregének visszavonulása után a szükségletek hiánya miatt kénytelen volt nov. 11-ikén megadni magát; a magyarok készen s nagy erővel elfoglalták s úgy mutatták, mintha a legátus akarata ellenére a maguk számára akarnák megtartani s oly nagynak tünt fel a legátus és a magyarok viszálykodása az erőd miatt, hogy a legátus a magyar királylyal levelet iratott Simon mesternek, melyben meghagyja neki, hogy az erődöt adja át a legátusnak s ne térjen el az ő akaratától. E rendeletre az erődöt átadták a bolognaiaknak, Simon mestert 1000 magyarral újra felfogadták, a többit pedig szabadjukra eresztették; ezek el is indultak, hogy zsoldos társaságot alakítsanak s Bologna s Imola közt állapodtak meg, az élelmezést a legátustól kapták; ez az egyenetlenség felbátorította Bernabo urat, még többet elbocsátott a maga népéből, úgy, hogy mikor szüksége lett volna, nem tudott védekezni a magyarok ellen . . .

12. — *A magyar királynak s nejének Zárába jövetele.* Ez időtájt a magyar király nem bírt fiúgyermekre szert tenni nejétől, a királynétól, a kihez nagy szeretettel viseltetett, bár egyik alattvaló bárójának leánya volt [1]) s ő maga s az ország is rosszn ak tartotta, hogy az idő eltelik a nélkül, hogy ő utódot, királysága örököst remélhetne. Maga az asszony is nagyon le volt sújtva s a király iránt való szerelmében önmagát illetőleg kész volt mindenre, csakhogy ura örököst nyerjen. De érezte, hogy oly állapotban van, hogy nem képes fiút szülni s ez okból nyiltan beszélték, hogy a király s a királyné Zárába jöttek s ott

[1]) Erzsébet, Kotromanović István bosnya bán leánya.

időztek nehány hónapig és szent . . .[1]) tiszteletére egy nagy s előkelő monostort építettek s a mint beszélték, a királynénak a szentegyház felmentvénye alapján apáczaöltönyben s állapotban ide kellett volna vonulnia ; a király pedig más nőt vehetett volna. Ha ez igaz is lett volna, győzött benne a neje iránt való szeretet s e szándéknak csupán hire maradt fenn.

14. — Bernabo úr vállalata meghiúsult, Lombardia teli volt magyarokkal, mire Firenze községe elérkezettnek látta az időt a békére s a mondott év novemberében követeket küldött a legátushoz, hogy módját ejtsék a kiegyezésnek . . . Azután Milanoba mentek Bernabo úrhoz, de nem nyerhettek tőle Milanoban kihallgatást . . . Bekövetkezett, hogy a legátus tárgyalni kezdett magyarjaival . . . a min Bernabo úr megneheztelt s attól fogva ki sem akarta hallgatni a firenzei követeket . . .

15. — *A legátus a magyarokat Parma városa ellen küldi.* A derekas legátus ismerte Bernabo úr jellemét s nem bízott benne ; a mint elbeszéltük, hosszú időn át viszálykodást színlelt a magyarokkal s a mint meghallotta, hogy Bernabo úr Reggio vidékén 1000 bőrsisakost elbocsátott zsoldjából, Feltrino da Gonzaga úr segítségével bizonyos ellátás fejében felfogadta őket s mindenkire nézve váratlanul egy éjjel egy bizonyos időre kifizette az elbocsátott magyarokat s azokat is, a kiket szolgálatában tartott volt ; a magyarok úgy mutatták, mintha Ferrara felé akarnának menni s már átvonulási engedélyt is szereztek, de visszafordultak, átmentek Modenán, Reggion s előbb voltak Parma vidékén, mintsem a lakosság hírt vett volna róluk ; ez előre nem látott kalandozásukban mérhetetlen zsákmányt ejtettek nagy s kisebb állatokban. A legátus Galeotto

[1]) Szt. Simon, kinek zárai temploma s koporsója őrzi Nagy Lajos és Erzsébet zárai látogatásának emlékét. A szent koporsóját Erzsébet rendeletére 1000 font ezüstből 28.000 zecchino költségen Francesco de Mediolano készítette. A koporsó eredetéről szóló hagyomány Villani állítását látszik igazolni. A templom szentélyében 1713—45 közt ismeretlen festőtől származó s Fondra sz. Zmajovich Vincze zárai érsek által kegyes adományokból készíttetett két falkép közül az egyik azon jelenetet ábrázolja, a mint Erzsébet királyné a szent ujját talizmánul kebelébe rejti, de a szemben lévő kép tanusága szerint hirtelen rosszulléte miatt megbánja tettét s az ujjat visszateszi a koporsóba. V. ö. dr. Havass R. Dalmácia 40. l. Meyer Gotth. Alfr. Szt. Simon ezüst koporsója Zárában (Tud. Akad.).

urat küldte a magyarok után 1000 bőrsisakossal; élére állott annak az 1000-nek is, a kiket zsoldos társaság módjára Reggioban bérelt volt föl; átkelt a Fossatán, azután a Parma-folyón s több mint 25 napon át bőséges zsákmányolást folytattak, mivel Bernabo úr rendeletére semmit sem takarítottak el előlük. Sem ottidőzésükben, sem visszatértükben nem találtak semmi akadályra s decz. 11-én visszatértek Bolognába; a hír azt beszélte, hogy pénzt kaptak Bernabo úrtól; ez volt az oka, hogy a magyarok kapitányát Magyarországba való visszatérése után ura fogságba vetette.

17. — *Anichino zsoldos társulata a Királyságba menet éhséget szenved.* Anichino di Bongardo zsoldos társaságával a királyságba indúlt s megkísérlette, hogy Aquilába menjen, de a szorosokat védelemre készen találta, úgy hogy kénytelen volt november havában megállapodni, mivel Lanciano felé az utak szorosak voltak, élelem pedig kevés volt. Ennélfogva sokat szenvedtek az éhségtől s a lakosság támadásaitól; el is veszítettek azon helyen vagy 800 lovas magyart s harácsolót. Nem is tudtak azon a vidéken mást szerezni, mint éhséget, ezért Apulia felé vették útjokat, úgy hogy kevés zsákmányra tehettek szert; mindemellett a magyarok s szolgálatból elbocsátott zsoldosok csatlakoztak a Királyságba törekvő társasághoz s növelték annak erejét.

21. — . . . Bernabo úr úgy mutatta, mintha mitsem törődne a magyarok s németek bejövetelével, a kik a tél egy részét birtokain töltötték, sőt gúnyos szavakkal levelet írt a legátusnak . . . Lando grófot pedig pénzzel s ajándékokkal Németországba küldte, hogy az idő nyiltára zsoldosokat gyűjtsön . . .

28. — *A magyarok s Galeotto úr Pármából visszatérnek s Lugoba indúlnak.* A legátus a Parma vidékéről visszatért magyarokat Lugo ellen küldte, hogy ne legyenek a bolognaiak terhére . . . A magyarok Lugo alatt táboroztak, Galeotto úr Castelfranco ellen lovagolt, de kifogyott a zsold, melyet a legátus a magyaroknak s a zsoldosoknak fizetett volt, január havában odahagyták Lugot s Castelfrancot; egyik részüket Biscione [1]) fogadta zsoldjába, ez Lugoba ment s a legátus ellen harczolt, nehányat azonban a legátus visszatartott. Ezren vagy még

[1]) Visconti hadvezére.

többen nyilt úton Romagnába, onnan a Marcába indúltak, zsoldos társaság módjára éltek s egyik részük a királyság zsoldos társaságához csatlakozott. Nemsokára a legátus kiegyezett azokkal, a kik a Marcába mentek volt s februárban visszaterelte őket Lugo alá, hogy visszatartsák a lugobelieket Romagna háborgatásától ; de rövid ideig tartottak ott ki, mivel a legátus szegény volt, nagy volt a lelke s üres az erszénye.

41. — *A legátus elindúl Bolognából, hogy a magyar királyhoz menjen.* . . . A spanyolországi legátus egy igen bölcs s a világ változásaiban forgolódott ember — belátta, hogy . . . pénz hiányában képtelen ellenállni Bernabo úr hatalmának . . . látta, hogy a szentegyház felhívására egyetlen olasz zsarnok, község, vagy úr sem akarja Bolognát nyiltan megsegíteni Bernabo úr ellenében ; az egyház tehát hosszas tárgyalásokat folytatott a magyar királylyal, a ki megigérte, hogy személyesen áll a vállalat élére ; a tavasz nyiltával a legátus azon ürügy alatt, hogy hozzája megy, jónak látta elhagyni Bolognát ; a valóságban nem hitte, hogy becsülettel s veszedelem nélkül megállhasson ott. Igy hát a polgárok akarata ellenére a királyhoz indúlt, de megigérte, hogy a legközelebbi májusban visszatér ; márcz. 17-én Ancona felé indúlt, egy kis ideig ott tartózkodott, azután a magyar királyhoz küldött . . .

45. — *Mi kimenetele volt a magyar király vállalkozásának, a melybe a spanyolországi biboros reményét helyezte volt.* Az egyház Bologna megsegítésére szólította fel a magyar királyt s a király azon reménynyel kecsegtette az egyházat, hogy személyesen intézi a vállalatot s követeket is küldött a szentszékhez a szerződés megerősítésére, a minek különböző módon hire ment Itáliában, hogy először is czímet kell nyernie az egyháztól s a császártól, a pápától pénzt s a meghódított városok legyenek az övé. Más hiresztelés szerint a pápának fel kellett őt mentenie a keresztes hadjárat fogadalma alól [1]) s megengedni, hogy eddigelé terméketlennek látszó neje saját jószántából kolostorba vonuljon, ő pedig még egy másik nőt is vehessen, nehogy az ország az ő nemzetségéből való örökös nélkül maradjon, a mikre nézve a legátusnak [2]) teljes felhatalmazása volt a pápától.

---

[1]) Lajos 1356-ban Treviso ostroma közben a pápai legátus, a patii püspök rábeszélésére feltűzte a keresztet. (Pór i. m. 309.) — [2]) Albornoz.

Valószínű, hogy a legátus nem valami csekély okból kereste őt fel Zágrábban az 1360-ik év május havában. A király e napokban az ország határainak megállapítása czímén általános felkelést hirdetett egész országában s valamennyi bárójának s népének szolgálatába kellett állani s azt hitték, hogy ez azért történt, mert az egyházat szándékszik szolgálni. De bármint állt is a dolog, Bernabo úr követei megjelentek nála, fogadta őket s ajándékokat fogadott el Bernabo úr részéről. Igy hát vagy mivel az egyháztól nem kapta meg, a mit kívánt, vagy mivel megigérte a zsarnoknak, hogy nem megy ellene, úgy látszott, hogy seregével valamely másfelé hirdetett hadjáratra szándékszik menni. A legátusnak adott válasza nem volt szavakban megérthető, hanem következménye tettekben nyilvánult, mivel a legátus mindennemű segítség nélkül a mondott május havában visszatért Anconába s reményét vesztette Bologna felmentésére, mert ama város súlyos veszedelmében nagyra nőtt ellenségeinek merészsége s hadserege.

49. — . . . A pápai legátus a segítségben való remény nélkül tért vissza a magyar királytól, mindazáltal annyit kieszközölt, hogy a nevezett király levelében megparancsolta a Barnabo úr szolgálatában lévő magyaroknak, hogy menjenek el tőle és sokan voltak, a kik engedelmeskedtek is . . .

50. — *Anichino di Bongardo zsoldos társulata a királyságban megfogyatkozik és semmivé lesz.* Április havában a magyarok annyira megszaporodtak Anichino di Bongardo társaságában Apuliában, hogy számuk meghaladta a háromezeret. Királyuk ennek hallatára rájuk parancsolt, hogy ne legyenek az ő rokonai ellen; erre nagy részük kiegyezett Lajos királylyal, odahagyta a németek társaságát és a királylyal kialkudott 36.000 aranyforint fejében megigérték, hogy szétverik, vagy kiűzik a Királyságból a zsoldostársaságot. A nagy sénéchal vezetése alatt a Basilicatába,[1]) Atellába, a Durazzói herczegtől elfoglalt helységbe szorították Anichinot németjeivel egyetemben; ott minden oldalról körülfogva ostromzár alatt tartották őket; a játék sokáig tartott, sokan a Marcába s Romagnába mentek, a többiek a király szolgálatában maradtak; a nélkül, hogy a

---

[1]) Olasz tartomány a Tarantoi öböl mellett.

társaságot kiűzték, vagy legyőzték volna, mindkét fél csak fogyasztotta a lakosságot.

56. — . . . Ordelaffi Ferencz [1]) június havában felkerekedett Forli alúl s 2000 bőrsisakossal s 500 magyarral Rimini kapui előtt foglalt állást . . . égetve s dúlva a környék falvait . . .

57. — . . . A legátus reményét vesztve a magyar királyban a firenzeieket buzdította, hogy vegyék át Bologna védelmét . . .

58. — . . . Bologna kapitánya Malatesta Ungaro volt . . .

59. — . . . Bologna városa már a végsőkön volt . . . midőn Galeotto di Malatesta úr Riminiből, egy merész s hadban jártas lovag Faenzában összeszedett 500 bőrsisakost s 300 magyart, hogy Ordelaffi Ferencz urat nyugtalanítsa, a ki Rimini ellen ment volt ; a mint hírét vette, mily rossz helyzetben van a bolognai őrség, rögtön Imolába lovagolt s Imolából júl. 19-én este kiindúlt, éjjel 5 órakor Bolognában volt ; sem az ellenség nem vette észre, maguk a bolognaiak sem tudtak róla semmit. Unokatestvére, Malatesta Unghero úr, Bologna kapitánya éjjel oly óvatosan fogadta őt, hogy az ellenség nem hallotta meg, sőt az alvó bolognaiak is azt hitték, hogy ők az őrség emberei. Az éj hátralevő részét az emberek s lovak lehető jókarba helyezésére fordították, . . . vasárnap reggel, júl. 20-án adott jelre . . . csatarendben . . . Galeotto úr a bolognai polgármesterrel . . . s Malatesta Ungaro úr 700 bőrsisakossal s 300 magyarral meg 4000 többnyire jól felfegyverzett bolognaival kaput nyittatott s kirontott a városból . . . s hosszas küzdelem után az ellenséget megtörték, sokat leöltek s mivel olyan helyen voltak, a honnan nem volt menekvés, kevés kivétellel szinte mind megadták magukat . . . Az egész harczmezőn 960 halottat s 400 lovat számláltak össze. A foglyok 1300-nál többen voltak . . .

85. — *Piero Gambacorti portyázása a pisaiak ellen*. . . . A véletlen úgy hozta magával, hogy január vége felé Niccola Unghero gróf [2]) alatt 700 magyar tartózkodott Firenzében,[3]) a Királyságból jöttek s Lajos király [4]) szolgálatában Piemontba kellett volna menniök, de nem kapták meg rendes zsoldjukat és szolgá-

---

[1]) Visconti híve. — [2]) Atinai Miklós Aba nemzetségből. Gróf, comes, conte czímet viselt a Nagy Magyar Csapat vezére. — [3]) 1363, mivel Pór szerint (349) a 700 magyar 1362 nov. 20-án ért Firenzébe. — [4]) Tarantoi Lajos, Johanna királynő második férje.

latot kerestek ; a firenzeiek nem akarták felfogadni őket, mert nem is volt rájuk szükségük s nem akartak egy fő alatt annyi egy nyelvű népet. Eközben Pietro Gambacorti [1]) barátjainak bátorítására annyira felbátorodott, hogy felbérelte ezt a grófot magyarjaival együtt s némely luccai számüzöttektől is kapott némi segítséget s 1200-nál több gyalogos kíséretet s Firenze községének ellenmondása nélkül január 27-én kivonultak Firenzéből ; 28-án Valderadában voltak. Néhány kisebb helység hódolt is neki ; nem engedte, hogy dúljanak, sem hogy zsákmányoljanak, a mi nagy elégedetlenséget keltett a magyarok s brigantik között . . . A brigantik, a kik nem kereshettek, eltávoztak . . . s Piero a magyarokkal s a többi idegennel maradt. A pisaiak . . . arra kényszerítették Pisában lévő benső barátait, hogy többfelől egy azon módon írják meg neki, hogy vigyázzon magára, mivel a magyarok tárgyalást folytatnak, hogy őt 20.000 aranyforintért fogva kiszolgáltassák a pisaiaknak. Ő Peccioliban vette a többfelől jövő leveleket, gyanakodni s vigyázni kezdett s a mint látta, hogy a magyarok csoportosulva beszélnek egymással s ő nem érti mit,[2]) azt hitte, hogy el akarják őt fogni s a mint Volterra közelében látta magát, búcsúvétel nélkül megsarkantyúzta lovát s a maga népével megszökött a magyaroktól. Azt mondják, hogy nehányan üldözni kezdték, de utóbb egészen biztosra kitünt, hogy az egészet a pisaiak ravaszsága intézte így. A magyarok február első napján bárminemű kártétel nélkül visszatértek Santa Gondaba s onnan Firenzébe.

86. — . . . Anichino di Bongardot Durazzoi Lajos úrtól kapott bizonyos helységekben hosszú időn át szorongatták a magyarok ; rossz helyzetbe kerültek, mert nem tudtak győzni ; kezdték elveszíteni helységeiket, mire biztonságuk érdekében szerződésre léptek a királylyal, hogy az ő őrizete s zászlói alatt kivonulnak az országból . . . Anichino, felszerelését illetőleg igen rossz állapotban, a király nehány bárójának vezetése alatt, a mint megigérte volt, január havában kivonúlt a Királyságból.

---

[1]) Pisai nemes, kit IV. Károly Pisából számüzött volt. — [2]) »A magyarok lelke nem kevésbbé kemény, mint nyelvük«, — írja Johanna királynő a firenzei tanácsnak 1361 jun. 10-én (Pór i. m. 348).

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

1. Előbeszéd. 2. A firenzeiek készülődései a pisaiak elleni háborúra. 3. A firenzeiek a régi pogány rómaiak példáját követve, a hadi jelvények kiosztásakor csillagjóslást tartanak. 4. A lombardiai szövetségesek kedvező szerencséje. 5. A perugiai Leggieri d'Andreotto halála. 6. A firenzeiek betörnek Valderába és elfoglalják Ghizzanot. 7. A firenzeiek hadigályákat fogadnak a pisaiak ellen. 8. A perugiaiak elfoglalják a megerősített Roccacinghiatát és Capresét. 9. Bernabo 900 lovasának veresége Cane Signore úr 600 lovasával szemben. 10. A genovaiak egyenetlensége a firenze-genovai háború miatt. 11. Castilia és Navarra királyai megszegik a békét az aragoniai királylyal és azt háborgatják. 12. Sienában a kilenczek testületének két tagját gyanúból lefejezik. 13. Bonifazio Lupo háborúskodása Pisával. 14. A szövetségesek Bernabo úr elleni háborújának folyamata. 15. Ridolfo elveszi a hadvezéri pálczát Bonifaziotól. 16. A pisaiak irigységből kegyetlenséget gyakorolnak a luccaiakkal szemben. 17. Ridolfo pusztítja a pisaiakat és az innen származó károk. 18. Ridolfo ostromolja Pecciolit és kezeseket vesz, ha nem kapnának segítséget. 19. Minthogy a várparancsnok nem volt megelégedve a kötéssel, Ridolfo az egyik peccioli tornyot földre dönteti. 20. A firenzeiek kapitánya elfoglalja Montecchiot, Laiaticot, és Toianot. 21. A perugiaiak segítsége a firenzeieknek. 22. Aldobrandino gróf az Orsiniek családjából ünnepélyesen elhagyja Firenzét. 23. Cappelletto hadseregszervezésének oka és czélja. 24. A firenzeiek tengeri háborúja a pisaiakkal. 25. Hogyan és miért hódolnak meg a rómaiak a pápának. 26. Az Isten magához szólítja Incze pápát ; V. Orbán pápa választása. 27. Pietro castiliai király fiának halála. 28. Perino Grimaldi elfoglalja Giglio szigetvárat. 29. Piero Gambacorti úr visszatérési szándéka Pisába. 30. Perino Grimaldi, a firenzei köztársaság katonája, elfoglalja Portopisanot és az említett kikötő lánczait Firenzébe küldi. 31. Bernabo úr békekötés czéljából követeket küld Orbán pápához. 32. A franczia király kívánságai a pápával szemben. 33. Nagy károkat okozó zápores̈ő Itáliában. 34. Cyprus királya három hadihajóval Avignoneba megy. 35. Giovacchino degli Ubaldini halála ; a firenzei községet teszi örökösévé. 36. Foci grófja legyőzi és elfoglalja Armignacca grófot. 37. A pisaiak el akarják foglalni Altopascio tornyát. 38. A firenzei

köztársaság zsoldosai számára pénzsegélyt utalványoz. 39. A pisaiak el akarják foglalni Santa Maria a Montét. 40. A pisaiak alkú útján akarják elfoglalni Pesciát. 41. Orbán pápa kihirdeti Avignoneban az eljárást Bernabo ellen. 42. Simone Boccanera úrnak, Genova első dogejának halála. 43. Lando gróf halála. 44. Bernabo Visconti seregének pusztulása és veresége a modenai bástyák alatt. 45. A pisaiak el akarják foglalni Bargát. 46. Piero da Farnese el akarja foglalni Luccat a pisaiaktól. 47. A pisaiak Volterrától erőszakkal elfoglalják Gello várát. 48. A pisaiak felfogadják az angolok fehér seregét. 49. Rinieri de Baschi megveri azt a sereget, a melyet Piero da Farnese Garfagnanaba küldött. 50. Rinieri da Baschi a pisai csapatokkal együtt vereséget szenved és Piero da Farnese fogságába esik. 51. Piero da Farnese úr bevonulása Firenzébe és a pisaiak kapitányát a zászlókkal és foglyokkal együtt átszolgáltatják a prioriknak. 52. A pisaiak elfoglalják a firenzeiektől Altopasciot. 53. A pisaiak hadvezérükké választják Ghisello degli Ubaldinit. 54. Piero úr a pisai kapukig portyáz s ott arany- és ezüstpénzt veret. 55. A pisaiak okossága Montecalvoli megtartására. 56. A franczia király a hadseregtől való féltében országába nem mer a szárazon visszatérni, hanem a tengeren. 57. A döghalál. 58. A Barghigiánok a firenzeiek seregével elfoglalják az erődöket. 59. Piero da Farnese úr halála. 60. Csodálatos sáskajárás.

13. — *Bonifazio Lupo úr portyázása Pisa vidékén.* . . . 1362 junius utolsó napján Bonifazio Lupo úr felégette s felprédálta a Valderat ; . . . 400 bőrsisakost és magyart 500 martalóczczal a maremmai Trivalle grófok közül való Leoncino de Pannocchieschinek, Firenze község zsoldosának vezérlete alatt 50 mérföldnyire attól a helytől, a hol tartózkodott volt, Montescudaio s a szomszéd vidék irányában portyázásra küldött ; nagy zsákmányt ejtettek nagy és kicsiny állatokban, melyeket ama nehezen hozzáférhető helyre hajtottak volt. A mieink ellenállás nélkül nagy kárt s gyujtogatást vittek végbe a vidéken s júl. 9-én tizenkétszáz bivalylyal, 900 tehénnel, számtalan borjúval, ezernél több sertéssel s más apró jószággal táborukba tértek ; mindezt felosztották a zsákmányolók közt, Bonifazio úr azonban udvariasságból a maga részét átengedte azoknak, a kik fáradtak volt érte.

17. — . . . Júl. 16-án a sereg kiindult Peccioból, . . . másnap átkelt az árkon s . . . behatolt Cascina mezővárosába, a hol igen bő zsákmányt s élelmiszert talált . . . A firenzeiek magyarjai pedig, mint természetüknél fogva haszonleső és portyázásra termett nép, egészen a Sansavino monostoráig hatoltak s vagy 50 foglyot ejtettek . . .

18. — . . . A firenzei vezér júl. 20-án az árkon átkelve visszatért Ponte di Saccoba. Ittlétében elfogták a pecciolii várnagy egy levelét, melyben azt írta, . . . hogy lovas és gyalog zsoldosai . . . kimentek Peccioliból s zsákmányolni Voltera vidékére törtek s nem tudni mi okból, még nem tértek vissza . . . A kapitány az említett levél láttára rögtön kiküldte a magyarokat s lovasait, hogy megakadályozzák az említett csapatoknak Peccioliba való visszatérését s még aznap este egész hadával maga is útnak indúlt utánuk s körülzárta a várost . . .[1])

25. — . . . Ez időben [2]) Róma kormánya a köznép kezébe került, melynek egy Lallo Pecadota vagy Becadota nevű czipész volt a feje, úgyszólván uralkodója, a ki a nevezett nép segélyével kiűzte Rómából az előkelőket, nemeseket és lovagokat, a kik künt sereget kezdtek gyűjteni. . . . Ettől való félelmében Róma kormánya 600 magyar és német s ugyanannyi városi lovast fogadott zsoldjába; megszámlálták a gyalogos római népet s 22.000 fegyverest találtak . . .

29. — . . . Piero Gambacorti pisai számüzött . . . Firenzébe jött . . . s október havában titkos tárgyalást kezdett pisai barátaival, a kik . . . megigérték neki, hogy kezére játszák San Marco kapuját . . . s erre okt. 10-ét tűzték ki. A firenzei kapitánynyal, 700 lovassal s 300 magyarral kiindult Peccioliból s éjfélre Pisához ért s behatolt San Marco külvárosába; a város előkapujához érve senki sem felelt nekik, mire be akarták azt zúzni. Bent felébredtek s rögtön fegyvert ragadtak . . . s három lovas zászlóaljat küldtek ki, kiket a mieink mind elfogtak vagy levágtak . . . A kapitány s Piero látták, hogy a dolgot fölfedezték . . . felgyújtották a külvárost s a zsákmánynyal s foglyokkal Peccioliba tértek vissza.

50. — . . . Piero da Farnese úr . . . 1363 május 7-én 800 magyarral s más jó lovas néppel s 800 válogatott gyalogossal Bagno a Vena felé nyomult. Ennek hallatára a pisai kapitány . . . valami 600 pisai lovast s számtalan gyalogost gyűjtött össze . . . hogy eláll ja a firenzeiek előtt a sanpieroi átjárót . . . Piero úr maga előtt látván a csatasorba állt ellenséget . . . rögtön elrendezte a magáét is . . . Az ütközet heves és kemény volt, a firenzeiek első csatasorát a magyarok hibájából kétszer is vissza-

---

[1]) A következő fejezet a vár megadásáról értesít. — [2]) 1362-ben.

verték, de tömörültek s áttörték a pisaiak első sorát, a megvert sor a többi hadrend mögé húzódott . . . Az ütközet hosszúra nyúlt, Piero úr 200 lovasát az ellenség oldalába küldte, ezek ellenállás nélkül a pisai zászlóig nyomúltak, azt elfoglalták s leverték ; ennek láttára Piero úr oly erővel tört az ellenségre, hogy az futásnak indúlt . . . A pisai hadsorok szétverése után a magyarok a többiekkel versengtek foglyok ejtésében, főként azok közül, a kik gyalog jöttek volt ki Pisából . . . Piero úr s a kapitány a rabokkal a saját népéhez indúlt ; Firenzében még aznap hire ment a győzelemnek . . .

IV. RÉSZ.

VILLANI FÜLÖP KRÓNIKÁJA.

(CRONICA DI FILIPPO VILLANI).

VILLANI FÜLÖP FOLYTATJA A MÁTÉ 11. KÖNYVÉT.

Bevezetés, a melyben elmondja atyjának, Máténak halálát és az okot, a mely őt az írás folytatására bírta. 61. A firenzeiek Ranuccio da Farneset választják hadvezérükké a háborúban. 62. Az angolok Pisába mennek. 63. A pisaiak a firenzei kapukig pusztítanak. 64. Az egyház békekötése Bernabo úrral. 65. Firenze viszonyai e napokban. 66. A perugiaiak felbérelik a Cappelletto zsoldos seregét, mert féltek, ne, hogy az angol hadsereg az ő Montecontigianoban ostromlott számüzötteiket támogassa. 7. Pandolfo Malatesti úr 100 lovassal és 100 gyaloggal két hónapra a firenzei köztársaság szolgálatába áll. 68. A pisaiak angol csapataikkal elfoglalják Figghinét. 69. Pandolfo úr tábort üt Ancisa előtt ; az említett tábor, azután Ancisa külvárosa, Rinuccio vezérrel együtt az angolok hatalmába kerül. Pandolfo úr a háború fővezére lesz. 70. Az angolok egy része Figghineből Ricorbolit pusztítja. 71. A sienaiak a firenzeiek zsoldjában állott Cappelletto seregét legyőzik. 72. Az angolok pusztításai Figghine környékén. 73. A szabadságban élő nép példája és tanúsága, hogy a háborúban ne fogadjanak zsarnoksághoz szokott kapitányt. 74. Az angolok viselkedése Pisában. 75. A pisaiak veresége Barga mellett. 76. János franczia király Angliába menetele és halála. 77. Niccolo del Pecora úr számüzetése Montepulcianoból. 78. Az ijfú brandenburgi őrgróf és a tiroli gróf halála és ennek következményei. 79. A pisaiak visszafogadják az angolokat. 80. Villámcsapás a Santa Maria Novella tornyába. 81. Az angolok portyázásai a tél közezepén. 82. Anichino di Bongardo 3000 zsoldossal a pisaiak szolgálatába áll és ezek okos módon előnyös békét keresnek. 83. Beltramo Craiche úr a navarrai királytól elfoglalja Nantest a franczia király számára. 84. A békealku meghiúsulása után a pisaiak háborgatják a firenzeieket. 85. Pandolfo lovas sereggel megtámadja Mugellot az angolok szorongattatására. 86. Az angolok Mugellot elhagyva a pistoiai sikságra vonulnak. 87. Pandolfo Malatesti úr távozása a firenzei köztársaság szolgálatából. 88. Az angolok és németek a pisai zsoldosokkal egyesülten Sestoban, Colonnataban és Santo Stefano in Paneban táboroznak. 89. Az angolok és németek a pisai zsoldosokkal egyesülten megszállják Montu hi és Fiesole dombjait és a San Gallo kapunál megütköznek. Anichino di Bongardot lovaggá ütik. 90. Arrigo di Monforte gróf, a firenzeiek hadvezére, beveszi és felégeti Livornot. 91. János franczia király holttestét

nagy tisztességgel Londonból Párisba szállítják. 92. Beltramo de Cloachin Normandiában győzelmet arat a navarrai király helytartóján. 93. Károlyt, a franczia király elsőszülött fiát Rheimsban franczia királylyá kenik fel. 94. Carlo di Bos bretagnei herczeg háborúja Gianni di Monforteval. 95. A firenzeiek a pénz hatalmával megtörik az angolok és németek seregét és elvonják őket a pisaiaktól. 96. A firenzeiek a háborúban hadvezérré választják Galeotto Malatestit. 97. Csata a firenzeiek és a pisaiak között Cascinanál, a melyben a firenzeiek győztek. 98. A foglyok átadása a katonáknak és azoknak kocsin való bevonulásuk Firenzébe. 99. A guelf-párt Firenzében megalapítja San Vittore ünnepét. 100. A firenzei hadsereg huzavonája miatt nem portyáznak ; ennek következményei. 101. Giovanni del'Agnello doge czímmel Pisa urává lesz. 102. A firenzeiek és pisaiak kibékülése.

78. — . . . 1364-ben a bajor és az osztrák herczegek [1]) még költekezéssel is minden erejüket megfeszítették, írtak s meghagyták valamennyi alattvalójuknak, a kik zsoldban Itáliában voltak, hogy segélyükre térjenek vissza ; mindannyian engedelmeskedtek s így nagy készületeket tettek, hogy minél előbb a harczmezőn lehessenek. Károly császár s Lajos magyar király belátták, hogy mily nagy veszedelem s pusztulás származik ebből egész Németországra s a bölcs és tiszteletreméltó Piero Corsini firenzei püspök úr s akkoriban fontos ügyekben a szentegyház németországi legátusa személyében közvetítést ajánlottak ; ő elvállalta e súlyos feladatot s az említett császár és király követeként, mint a két uralkodó közvetítője kereste a kibékülést köztük ; s oly okosan tudta köztük az ügyet intézni, hogy a mondott év január havában békét kötöttek s a szerződés értelmében Tirol grófsága az osztrák herczeg szabad birtoka lett, a bajor herczeg kárpótlásul egy másik, Tirolnál jóval csekélyebb értékű grófságot kapott az osztrák herczegtől . . .

---

[1]) Bajor Lajos (1314—1347) Lajos nevű fia Maultasch Margittal, Tirol grófnőjével való eljegyzése óta igényt tartott Tirolra. Margit férje halála után (1361) a Tirolra való igényeiről lemondott a Habsburg-ház javára.

JELES FIRENZEI FÉRFIAK ÉLETRAJZA.

1. Claudiano firenzei költő élete és szokásai. 2. Zanobi da Strada úr koszorús firenzei élete és szokásai. 3. Giovanni Boccaccio firenzei költő élete. 4. Coluccio Piero élete és kiválósága. 5. Roberto de' Bardi. 6. Cipriano, az első törvénymagyarázók egyike. 7. Accorso, a polgárjog magyarázója. 8. Francesco, Accorso fia. 9. Dino di Mugello. 10. Taddeo, a nagy fizikus. 11. Dino del Garbo, a nagy fizikus. 12. Torrigiano, a nagy fizikus. 13. Tomasso del Garbo, a nagy orvos. 14. Brunetto Latini szónok. 15. Bruno Casini szónok. 16. Arrigo da Settimello. 17. Francesco da Barberino (Franciscus Barberinensis). 18. Bonifazio Uberti. 19. Guido Bonatti. 20. Pagolo mérnök és csillagász. 21. Francesco Cieco és más firenzei zenészek. 22. Giotto és más firenzei festők. 23. Lucerio Antico. 24. Farinata Uberti, a hírneves lovag. 25. Guido Guerra gróf. 26. Niccola Acciaiuoli, a nagy udvarmester. 27. Giovanni és testvére, Matteo Villani történetírók. 28. Giovanni Andrea, az egyházjog fejedelme. 29. Guido Cavalcanti (Guido de Cavalcantibus).

3. — *Boccaccio János firenzei költő élete.* Miként a kovács kalapácsa alatt sugarak módjára ragyogó tűzszikrák szoktak kipattanni, úgy rázta le először Dante, azután Petrarca, két emelkedett tehetségű ember csapásai alatt az elvénhedt költészet a sok százados rozsdát, mely gonoszul ellepte és szinte kiette volt s miként a megütött kovakőből a költői tehetség fénylő szikrái pattantak ki, fényes lánggal csillogó ragyogássá nőttek, akként álltak elő szerencsésen Zanobio [1]) a kiről fennebb emlékeztünk meg s ez a János, a kiről jelenleg fogunk beszélni. Atyja Boccaccio [2]) volt Certaldóból, egy firenze-vidéki várkastélyból, egy kiváló, erényekkel díszeskedő férfiú. Kereskedői hivatása Párisba vitte s a mint jelleménél fogva bőkezű és kel-

[1]) Zanobi da Strada (1315—64) koszorús olasz költő. V. ö. Villani Máté V. 26. fej. — [2]) Boccaccio di Chellino di Buonaiuto da Certaldo († 1348).

lemes volt, akként vidám vérmérsékletű volt s könnyen hajlott a szerelemre. Természetének s erkölcseinek szeretetreméltósága folytán beleszeretett egy nemesi és polgári állás közt levő közepes sorsú párisi hajadonba, a ki iránt lángoló szerelemmel viseltetett ; s a mint Jánosunk műveinek tanulmányozói állítják, hitvestársává lett s tőle született később [1]) ez a János. Mint gyermek János mesternek, Zanobio költő atyjának vezetése alatt nem fejezhette be teljesen grammatikai tanulmányait, mert atyja azt akarta s haszonvágyból rákényszerítette az egyszeregy tanulmányozására s ugyanazon okból rászorította az utazgatásra. Hosszú időn át bolyongott, hol itt, hol ott, sok és különböző vidéken s már 28 éves volt, midőn atyja rendeletére Nápolyban a Porgolában megállapodott volt. Itt tartózkodása alatt egyszer úgy esett, hogy szórakozásból magányos sétára indúlt s azon helyhez ért, a hol Vergilius Maro költő hamvai nyugosznak. Jánosunk hosszasan elmerengett a síron s csodálattal gondolt arra, a kit magában rejt, rajongó lélekkel elmélkedett ama hamvak hírnevén s egyszerre vádolni kezdte és siránkozni kezdett sorsa felett, mely erőszakkal arra kényszerítette, hogy a ránézve gyűlöletes pályára adja magát ; hirtelen szeretet lepte el a pierida múzsák iránt s haza térve, teljesen megvetette a kereskedést s lángoló hévvel a költészetnek szentelte magát s nemes tehetséget s égő vágyat egyesítve igen rövid idő alatt bámulatos előmenetelt tett. A mint atyja erről értesült, belátta, hogy a mennyei hivatás erősebb fiában az atyai parancsnál, utólagos beleegyezését adta tanúlmányaihoz s tőle telhetőleg segítette, jóllehet eleinte az egyházjog tanulmányozására terelte őt. Jánosunk, a mint szabadnak érezte magát, a legnagyobb gonddal a költészethez szükséges nyomozáshoz fogott ; látta, hogy a költők elvei s alapjai, melyek képzelt dolgokon s meséken alapúlnak, szinte teljesen veszendőbe mennek. Mintha valami végzet hajtotta volna, útnak indúlt, nem rettent vissza a legfárasztóbb vándorlástól sem, mert minden bizonynyal sok és különböző vidékeket járt be s nagy buzgósággal nyomozta, a mi a költőkből még fennmaradt ; sőt nehéz és állhatatos tanulmányozással felkutatta a görög tanul-

---

[1]) Általánosan elfogadott nézet szerint 1313 elején. Anyja egy Johanna nevű ifjú özvegy volt.

mányokat is, csakhogy valamit meríteni lehessen belőle. Mestere a görög költészetben nagyon jártas Leonzio Greco [1]) volt. Végre azt, a mit hosszú tanulmányai folyamán felkutathatott, De Genelogia Deorum czímen egy kötetbe állította össze, melyben a régi költők magyarázatai — az, a mit valóban értett allegória alakjában — csodás rendszerben s előkelő irálylyal vannak összegyűjtve. Minden bizonynyal gyönyörködtető s hasznos munka s nagyon szükséges arra nézve, a ki a költők rejtélyeit ismerni akarja, a mely nélkül nehéz volna a költőket érteni s művészetüket tanulmányozni, mivel a költők összes misztériumait s a jelképes értelmet, melyek koholt történeteket, vagy mesés kompozicziókat rejtenek magukban, csodálatos éleselméjűséggel hozta nyilvánosságra s adta szinte kezeügyébe mindenkinek. Minthogy a költők s történetirók köteteiben említett folyók, hegyek, erdők, tavak, mocsarak s tengerek nevei vagy a különböző századok sajátos ízlésének megfelelőleg, vagy különböző események következtében megváltoztak s különféle néven nevezték őket, a mi az olvasó értelmét megváltoztatta vagy függőben tartotta, ő a folyókról, hegyekről s a fentemlített egyéb dolgokról egy könyvet állított össze, melyben világosan kimutatta, hogy mindenik dolgot milyen névvel jelöltek az idők folyamán, a mi sok tévedéstől menti meg a régi dolgok olvasóit. Irt még egy könyvet a kitünő férfiak,[2]) egy másikat a jeles nők eseteiről,[3]) melyekben annyi ékesszólás, az előadás oly választékossága s oly méltóság tükröződik, hogy ez értekezésben a régiek legkiemelkedőbb tehetségeit, mondhatni, nemcsak eléri, de talán még felül is múlja. Az előbb felsorolt műveken kívül költött még tizenhat igen szép eklogát [4]) és számos verses és prózai levelet, melyek nem csekély becsben állnak a tudósok előtt. Bizonyára művei, melyeket szerzett, az én hallgatásom mellett is megmutatják a legméltóbb s legelismerőbb embereknek, hogy mily nagy volt az ő tehetsége.

Petrarca is, a ki annyira barátja volt, hogy két testben egy léleknek tartották őket, mint mondja, az igazságnak megfelelőleg s nem baráti érzelemből csodálva dicséri őt ; s maga a költő

[1]) Leontios Pilatos Thessalonikából. — [2]) De casibus virorum illustrium. — [3]) De claris mulieribus. — [4]) Ezeknek mitologikus leple alatt számos czélzás van a nápolyi udvar s Magyarország közti viszonyra is.

Zenobio [1]) verseinek tanúsága szerint ítéletére bízza az írás tárgyának megválasztását. Van még sok más, nép nyelven [2]) szerkesztett munkája is, némelyek rímes versformában, mások prózai szerkezetben írva, melyekben elméje az érzékies ifjúkor hatása alatt kissé nyíltan tobzódik. Ezeket később, a mikor megvénült, el akarta volna hallgattatni, de a kimondott szót már nem lehetett visszaszívni, a mint szerette volna, sem a fúvóval felszított tüzet akaratával kioltani. Ily méltó ember kétségkívül megérdemelte, hogy a költői babér koszorúzza, de az idők gyászos nyomorúsága, mely hitvány haszonleséssel töltötte el a mulandó dolgok urait és saját szegénysége nem engedték meg. Azonban művei, melyeket szerzett, méltók a babérra s a mirtus és borostyán helyét pótolják érdemes halántékain.

A költő kissé elhízott, de a mellett magas termetű ember volt ; arcza kerek, orra azonban az orrlikak fölött kissé belapult, ajkai kissé duzzadtak, mindamellett szépek s jó szabásúak ; gödrös állának szépségét nevetése tüntette ki. Beszédmodorában vidámnak s jókedvűnek tünt fel s mindenben szeretetreméltó és emberséges volt. Nagyon gyönyörködött az okoskodásban ; szorgalmával számos barátra tett szert, de egy sem volt, a ki szegénységében segítségére lett volna.

Az üdv 1375-ik évében, életének 62-ik esztendejében hunyt el s Certaldo várkastélyának székesegyházában részesült tisztes temetésben. Sírfeliratát még életében ő maga készítette el a következő módon :

Hac sub mole iacent cineres ac ossa Johannis,
Mens sedet ante Deum meritis ornata laborum
Mortalis vitae. Genitor Bocchacius illi,
Patria Certaldum. Studium fuit alma poesis.[3])

---

[1]) Zanobi della Strada. — [2]) A Decameront érti, melyet Boccaccio toscanai tájnyelven írt. Számos más művét Villani mellőzi s csak az ő korában népszerű munkáit említi meg. V. ö. Dr. Heinrich Gusztáv: Boccaccio élete és munkái (Bpest, Franklin társ. 1881).

[3]) Holttetemit Jánosnak e sírkő jelzi nyugalmán,
Lelke az Isten előtt székel, díszítve halandó
Élete művei érdemivel. Boccaccio az atyja,
Certaldo szülvén, költészet volt csak az élte.

TARTALOM.

Lap

Előszó 5

ELSŐ RÉSZ.

A Villaniak és krónikájuk 9

MÁSODIK RÉSZ.

Villani János krónikája (Cronica Di Giovanni Villani) .... 39—192

Első könyv 41
Második könyv 48
Harmadik könyv 56
Negyedik könyv 59
Ötödik könyv 62
Hatodik könyv 68
Hetedik könyv 80
Nyolczadik könyv 98
Kilenczedik könyv 106
Tizedik könyv 117
Tizenegyedik könyv 135
Tizenkettedik könyv 148

HARMADIK RÉSZ.

Villani Máté krónikája (Cronica Di Matteo Villani) .... 193—300

Első könyv 195
Második könyv 229
Harmadik könyv 235
Negyedik könyv 245
Ötödik könyv 250
Hatodik könyv 253
Hetedik könyv 265
Nyolczadik könyv 270

Lap
Kilenczedik könyv 278
Tizedik könyv 286
Tizenegyedik könyv 297

NEGYEDIK RÉSZ.

Villani Fülöp krónikája (Cronica Di Filippo Villani) .... 301—308
Villani Fülöp folytatja a Máté tizenegyedik könyvét 303
Jeles firenzei férfiak életrajza 305

Tartalom 309
Név- és tárgymutató 311

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A

Aachen 162.
Aba nemzetsége 295.
Abruzzi 34, 44, 85, 87, 125, 169, 170, 182, 202, 210, 224, 228, 231, 240.
Acciaiuoli-czég 237, — bukása 157.
Acciaiuoli Lőrincz 201, 237. — Miklós 21, 170, 184, 190, 198, 205, 287—239.
Achaia (Acaia) 43.
Adimari, Antonio di Baldinaccio 177.
Adriai-tenger 43, 54, 240.
Afrika 44, 198.
Ágoston (Szent) 55, 103.
Aiguesmortes 191.
Alamagna = Németország.
Alania 43, 65.
Alardo, d'-család 155.
Albamala gróf 167.
Albavilla in Ponti 163.
Alberghettino 275.
Alberico longobard király 55.
Alberico őrgróf 57, 58.
Albizzi, Antonio di Lando degli — 177.
Albornoz Alvarez Egyed legatus 284, 288, 293, 299.
Alençon herczege 164, 165.
Alfonso, don — 27.
Alfonso, Poitiers grófja 79.
Alife grófság 183.
Alighieri l. Dante.
Allicorte gróf 167.
Alpok 275.
Amalfi 71, 201.
Amidei-család 66.
Amiens 163.
Anagni 104.
Analdo l. Hainaut.
Ancona 44, 293.
András, III. 97.
András herczeg 35, 134, 151, 153, 158, 161, 168, 169, 170, 172, 174, 184—186, 190, 198, 200, 201, 203, 227, 230, 238, 268.
Andri herczege 155.
Androin de la Roche legatus 288.
Angio l. Anjou.
Anglia 31, 44, 94, 163, 198.
Angolok 33.
Anicia gens 92.
Anjou grófság 101, — -kor 34, 35, — -kori okmánytár 203.
Anonymus Belae regis notarius 64.
Anonymus Tadrensis 154, 160, 161.
Antikrisztus 122.
Apici grófja 208.
Apollonia l. Lengyelország.
Appenninek 275.
Apuliai királyság (Puglie) 44, 54, 57, 71, 84, 134, 151, 153, 158, 169, 170, 172, 174, 182, 188, 190, 192, 201, 202, 209, 211, 212, 213, 216, 221, 222, 227, 233, 268, 272, 292, 294. -i királyi ház 170, 233, — története 19.

Aquileia 49, 53, 174. — -i patriarcha: Bertrand 174.
Aquilla vára 87, 169, 170—172, 173, 177, 182, 240, 292.
Arab írók 64.
Aracelo, Santa Maria del — 124.
Aragonia 44, 97, 101.
Arany János »Toldi szerelme« 154, 158.
Archipelagos 43.
Aretino történetíró 32.
Arezzo 18, 51, 129.
Ariano gróf 208.
Aribert érsek 78.
Aristoteles 20.
Arlotto szerzetes 96.
Arno-folyó 45, 50, 105, 140.
Arnontúli negyed 74, 105.
Arrigo, don — 88—91. — di Cosance 88.
Arte = czéh.
Artois Róbert gróf 97.
Artus (Artugio) Károly 153, 186.
Ascoli del Tronto 289. — Satriano 212.
Asturi vára 92.
Aterno vize 88.
Athene herczege 168, l. még Brienne.
Atinai Miklós comes 295.
Atlas 32.
Augsburgi ütközet 58.
Augustulus Romulus 53.
Ausztria 74.
Avarok 64.
Avellino 87. — grófja 186, 190. — Róbert 186, 225, 227.
Aversa 123, 153, 184, 187, 203, 213, 214, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 225—228, 231, 240, 241.
Avignon 13, 25, 125, 139, 191, 205, 233.
Azovi-tenger 43.
Ázsia felföldjei 64.

B

Bagno a Vena 299.
Bajor herczeg 304, — ország 116.
Balducci Pera prior 20, 76.
Balearok 191.
Balzo, del — (de Beaux) család 190, 206, 225. — Beltramo 87, — Ramondo 216, 217.
Bandito = száműzött.
Bánóczi József 12, 14.
Bardi-czég 11, 156, 157.
Bari 54, — San Niccolo di — 188.
Barletta 202, 209.
Basel 44.
Basilicata 294.
Bastia 134.
Battifole, da — grófok 275.
Baumgarten (Bongardo) zsoldos vezér 288, 289, 292, 294, 296.
Bavaro, il = Bajor Lajos.
Beaux, de — l. Balzo.
Becadota Lallo czipész 299.
Becsei Imre fia Vesszős 186.
Bela hunn király 48.
Béla (IV.) 74, 77.
Belforte 276.
Belgen hegyei 64.
Belgium 53, 104.
Bembo Bernardo 113.
Benedek (Szent) 52.
Benevento 54, 85, 92, 169, 179, 183, 184, 212.
Berberia 75.
Berencs vára 133.
Berengar (II.) 57.
Bergamo 49, 54, 127, 139, — Guiglielmo da — 103.
Bertrand aquileai patriarcha 174.
Bertrand legatus 175.
Biscione 292.
Bizanti császári czím 237, 272.
Blasius de Ungaria gyóntató 220.
Blois (Brois) gróf 165.
Boccacio János élete 305—308, — Dante életrajza 14, — sírirata 308, — tanszéke 13.

Boethius 20.
Bolgárország 43, 53.
Bologna 49, 51, 114, 122, 147, 171, 175, 256, 283, 284, 285, 288, 290, 292, 294, 295, — -i krónika 183, 216.
Bonaccorsi-czég bukása 157.
Bonaguisi-család 34.
Bondelmonti, Bondelmonte de' — 66, — János kalocsai érsek 159, — Lisa de' — 13.
Bonfini Antal 32.
Bongardo l. Baumgarten.
Bonifácz (VIII.) pápa 12, 101, 102, 103, 104, 169, 184.
Boninsegni Domenico 30.
Bordoni, Gherardo di Chele de' — 177.
Borgo 74.
Bosznia (Bossina) bánja 255, 256.
Bourbon (Borbona) hg 192.
Brabant 52, 132.
Brandenburgi őrgróf 158, 247.
Brescia 49, 54, 117.
Bretagne 44.
Breton romániczok 19.
Brieg 104.
Brienne Valter, Athene herczege 11.
Brindisi 95.
Broccardo gróf 276.
Brois l. Blois.
Brózik Károly 65.
Bruges 10.
Brunetto Latini 20, 101.
Buda 18, 29, 35, 174, 203, 222.
Buoni uomini 65.
Burckhardt Jakab 14.
Burgundok 49.

C

Caesar 12, 19, 45.
Calabria 44, 87, 122, 168, 172, 198, 201, 237 — herczegei: András 134, Károly 122, Martell Károly 187, Róbert 97.
Calculus Florentinus 123, 233.
Calimala-czéh 133, 142.
Camarti helység 45.
Cambrai-posztó 77.
Camillus 32.
Camo-posztó 77.
Campania 52, 87, 104, 126, 169, 173, 184, 188, 202, 204, 205, 212.
Campenesco l. Lallo.
Canaccio Bernardo 113.
Canal Grande, Velenczében 243.
Canestrini G. Discorsii 35, 157.
Cangius khán 64.
Capaccia 46.
Capana Ciancia 155.
Capano, Jacopoda — 153.
Capasso Bertalan 34.
Capitolium, Rómában 12, 124, 125.
Capponi Gino 17.
Capua (Capova) 71, 173, 183, 184, 187. 190, 204, 218, — herczege Károly 84, 288, 231, 238.
Caraciolo Caraffa Bertalan 34.
Caraciolo Maruccio 190.
Carmignanola 95.
Carmine-barátok 92.
Carmino, Nápolyban 206, 217.
Carraia hídja 105, 138.
Carrara Jakab 175.
Carroccio (zászlókocsi) 78.
Cascina 298.
Caserta 52, 85, 173, — grófja 244.
Castelfranco 288, 292.
Castelnuovo, Nápolyban 187.
Castelvecchio 182.
Castiglione 275.
Castilia 44.
Castruccio Castracani hg 122, 126. 127, 128, — fia, Henrik 128.
Catalaunum 49.
Catalonia 44.
Catania, Ramondo di — 155.
Catellinarius l. Sallustius.
Catilina (Catelline) 33.
Cavalcanti, Jacopo de' — 212, 213.

Ceccano, Annibaldo da — legatus 217, 221.
Cecco d'Ascoli 122, 123.
Celano gróf 182.
Certaldo 305, 308.
Cesena 51.
Chronicon de rebus in Apulia gestis 154. — Estense 155, 158, 183, 186, 216.
Cicero 20, 101.
Cigole 52.
Cinquechiese, Cinquevescovadi = Pécs.
Civita d'Abruzzi 170, — di Chieti 170.
Clementia 95.
Cocchi-czég bukása 157.
Cogna, űrmérték 142.
Cola di Rienzi 218.
Colchis 65.
Coligrano l. Conegliano.
Colomano herczege 74.
Colonna, Sciarra della — 124.
Colonnata 45.
Colosseum 12.
Comingia biboros 161, 162.
Como 127.
Comune = község.
Conegliano 257, 263, 267, 274.
Conradino 87—93, 180.
Constantia császárné 70.
Consulok 65.
Corneto (Cornecch, Gornech) 212, 213.
Corsica 44.
Corsini-czég bukása 157. — Piero — 304. Tomasso — 177—181.
Cortona 273.
Cortusi író 273.
Corvara, Pietro da — (V. Miklós) 125, 126.
Cosenza 87.
Courtrai 166.
Covoni Francesco prior 36.
Cravi, Gianni di — 89.
Crécy 163.
Cremona 54, 127.
Cronaca Napolitana (di Partenope) 34.
Császárság 247, 248.
Csehország 44, 77, 94, 133, 163.
Cumania 43, 65, 73.
Currado Lupo l. Wolfhardt Konrád

D

Dalmáczia 254, 268, 274.
Dánia (Danesmarche) 44, 52, 198.
Dante Alighieri 10, 11, 13, 19, 20, 24, 27, 29, 47, 101, 104, 113, 114, 138, 177, 305.
Dares Phrigius 19.
Dávid király 20.
Del Lungo Izidor 17.
Dénes mester 128.
Dino Compagni krónikaíró 9, 12, 17, 22, 24, 26, 30, 65, 103, 104, 113, 114, 145, 177, 178.
Dino del Garbo orvos 122.
Divina Commedia 12, 13, 17, 23, 27, 86, 101.
Dóm-kapú Firenzében 74.
Domokos (Szent) 139.
Donati-család 66, — Pazzino 175.
Donatello 138.
Doria Ottone 164.
Dragomanni 37.
Dsengis khán 64.
Dubniczi krónika 160, 161, 204, 211, 216, 225.
Duna (Danoia) 65, 74, 280, 282.
Durazzo herczege 43, 241, 294, 296. — János 134, — Károly 152, 156, 170, 173, 184—186, 200, 201, 203, 226, 238.

E

Eboli grófja 155, — Péter 97.
Eduard király 93, 156, 161, 163—167.
Eduard walesi herczeg 163—167.
Elaric (Elario) 53.
Eleonora, Provencei 79.

Eliprando longobard király 55.
Ellerai püspök 124.
Erdélyi Múzeum 9, 122, 231.
Erzsébet királyné 170, 290, 291.
Escodio 19, 44.
Estei Ferencz őrgróf 283.
Estodius 44.
Etruszkok 33.
Evancier (Odoacer) 53.
Evesham 93.
Ezekhiel 64.

F

Fabriano, Niccola da — 125.
Fabricius 32.
Faenza 51, 73, 175, 267, 289, 295.
Faggiuola, Ugoccione della — fia Rinieri 126.
Falterona 140.
Farnese, Pietro da — 299, 300.
Federico, don — 168.
Fehér Codex Diplomaticusa 212.
Felice, a magyar király öccse 74.
Fényüzés korlátozása 131—132.
Ferencz, Toscana nagyherczege 123.
Ferrara 11, 145, 147, 175, 242, 281, 291.
Fiezole 9, 32, 43, 45, 49, 51, 57.
Fifanti Oderigo 67, 72.
Firenze szinte minden lapon.
Firenzei évszámitás 123, 233.
Firenzei követség Nagy Lajos előtt 176.
Firenzuola 11.
Flagellum Dei 46, 48, 52.
Flamandok 29.
Flandria 10, 44, 132, — grófja 165.
Florinus 45.
Foggia (Fodia) 54, 95, 211, 212, 213, 214.
Fondi grófja 169—170, 184.
Fondra történetíró 291.
Forint (florenus, fiorino) 75, 76.
Forli 51, 55, 171, 175, 177, 242, 295.
Forlimpopolo 51.
Fraknói Vilmos 113, 175.
Puncziaország 25, 44, 52, 56, 57, 101, 133, 190, 192, 223, — krónikája 19.
Frati godenti 25.
Friesland 44.
Frigia 198.
Frigyes (I. Barbarossa) 63, 71, — II. Frigyes 28, 70, 71, 143, — Osztrák Frigyes 115, — osztrák hg 90—92.
Friuli 44, 49, 240, 255, 257.
Fuligno 169, 171, 177, 181.
Fülöp (IV. Szép) 10, 18, 101, 104—121, 196.
Fülöp (VI.) 13, 161, 163—167.
Fülöp, Morea herczege 84.
Fülöp, Taranto herczege 97, 179, 184, 200, 237, 241, 244,

G

Gaeta vára 44, 169, 221, 224, 228.
Galenus-magyarázók 14.
Galetti 14.
Galicia 44.
Gambacorti Pietro 295, 296, 299.
Garai János veszprémi püspök 171, 181.
Garbo Dino del — orvos 123.
Garda-tó 256.
Garigliano 57, 173.
Genova 24, 44, 55, 127, 190, 205, 206, 223, 242, 243, 252.
Gergely, VII. 61.
Gheffo 243.
Gherardi 37.
Ghibellin-párt 66, 248.
Giamo aragon király 101.
Giara l. Zára.
Giminiano (San) 49, 52.
Giotto mester 138.
Giovanni del Virgilio 27.
Gisulf 54.
Giudice, Villani Fülöp mellékneve 13.

Giunti Villani-kiadása 36.
Godan 54.
Gog hegyei 64.
Gonfaloniere (zászlótartó) della Chiesa 261, 284, — della Giustizia 178.
Gonzaga, Feltrino 291, Filippo da — 175.
»Gothorum antiquissimi« kezdetű krónika 19.
Gótok 48, 50, 53.
Gozia (Gotaland) 44, 48, 53.
Görögország 43, 61, 64, — tenger 43.
Granada 44.
Grandi = nagyok, nemesek.
Gravina 71, — Domenico da — történetíró 154, 183, 186, 204, 216.
Grimaldi Carlo 164.
Grimoald longobard király 55.
Gualberti Szent János 60—61, — legendája 20.
Gualferano gróf 34, 90.
Guardia vára 170.
Guardingo 46.
Guelf-párt 66, 248.
Guelforte l. Wolfhardt Ulrik.
Guernieri l. Werner.
Guicciardini író 36, — híd 206.
Guiglielmo, don — 168.
Győr püspöke, Kálmán 171.

H

Habsburg-ház 304.
Hainaut (Analdo) 52, — Gianni di — 165.
Hannibal 33.
Havas Rezső dr. 291.
Haython (Aiton) herczeg 19, 65.
Heinrich Gusztáv dr. 308.
Henrik (III.) angol király 79.
Henrik angol királyfi 93, 94.
Henrik lengyel király 74.
Henrik (II.) császár 60. — IV. Henrik 60, 61. — VI. Henrik 70.
Henrik, II. Frigyes fia 71.
Henrik osztrák herczeg 115.
Herculanus (Szent) 51.
Herodes 122, 125.
Hesiodos 19.
Hohenstaufen-család 67, 97.
Holics vára 133.
Homeros 19.
Honorius (III.) 70.
Horatius 20.

I

Imola 51, 175, 277, 290, 295.
Incze (VI.) pápa 242, 284.
India 65.
Indictio 189.
Infragnipani-család 92.
Insubria (Ensubria) 54.
Irország (Irlanda) 44, 198.
Isidorus sevillai püspök 20.
Island (Isilanda) 44.
Istria 44, 255, 274.
István (VIII.) pápa 61, — Szent István 60, — V. István 77, 97.
Itália 31, 44.
Italok 33, 52.
Itri vára 169.
Izolda, András magyar dajkája 154.
Izaiás 20.

J

Jacopo Fico 143.
Jafet 32, 44.
Jakab aragon király 97.
János (Vak) cseh király 24, 133, 152, 161, 165.
János, Durazzo herczege 134, 152. — fia 171.
János, minorita 174, 182, 200, 211, 225.
János, Morea fejedelme 97, 101.
János (XXII.) pápa 13, 24, 124, 125, 126, 134, 176.
János veszprémi püspök 181.
Janus 32, 44.

Jeruzsálem királya 151, 153, 188, 205, 237.
Jób 20.
Johanna, Boccaccio anyja 306.
Johanna nápolyi királynő 15, 34, 153, 172, 183, 186, 190, 191, 198, 200, 201, 204—219, 228, 230, 231, 237, 238, 272, 295.
Johanna, Provencei 79.
Jordán gróf 86.
Jubileum éve 12, 102, 103, 218—221.
Juvenalis 20.

K

Kálmán győri püspök 171.
Kálmán, IV. Béla öcscse 74.
Karinthie 133.
Karolingok 31.
Károly (Anjou) 28, 79, 83—92, 179, 183.
Károly, Alençon herczege 164.
Károly (II. Sánta) 84, 97, 101, 116, 134, 179, 198.
Károly, Calabria herczege 122, 153, 198.
Károly (IV. Luxenburg) 20, 152, 161, 162, 165, 182, 243, 247, 284, 296, 304.
Károly (Martell) 29, 95, 97, 113, 116, 134, 151, 174, 198, 201.
Károly (Martell, András fia) 156, 187, 200.
Károly (Nagy) 31, 36, 60, 96, — krónikája 19.
Károly Róbert 75, 95, 113, 116, 133, 134, 151, 153, 174, 198, 201.
»Katholikus Szemle« 220.
Kaukázus 65.
Kázmér (Nagy) lengyel király 158.
Kelemen (IV.) pápa 91, — V. Kelemen 65, 113. 114, 220, 232, 233. — VI. Kelemen 25, 152, 237, 242.
Konrád (II.) császár 78.
Konstantin (Nagy) adománylevele 19.
Konstantinápoly 43, 54, 63.
Kotromanovič István bán 90.
Köln 162.
Kroissenbrunni ütközet 77.
Kropf Lajos 231.
Küküllei János krónikás 154, 160, 175, 204, 212.

L

Lajos (Anjou) toulousei püspök 97.
Lajos (Bajor) császár 115, 122, 123—126, 133, 158, 161, 162, 180, 182, 304, — fia Lajos 304.
Lajos brandenburgi őrgróf 158.
Lajos, Durazzo herczege 189, 200, 241, 268.
Lajos (IX. Szent) franczia király 79.
Lajos (Nagy) magyar király 18, 27, 28, 35, 151, 152, 153, 156, 158, 168, 170, 171, 184—190, 198, 200, 201, 202, 221, 222, 223—228, 231, 232, 234, 240, 243, 246, 247, 252, 254—256, 274, 281, 282, 283, 284, 285, 293, 294, 295, 304, — jellemzése 263.
Lajos (Tarantoi) 34, 153, 156, 158, 170, 172, 173, 174, 183, 184, 185, 186, 190, 198, 201, 204—218, 221, 222, 223, 225—228, 231, 232, 234, 237, 240, 243, 268, 272, 294, 295.
Lajos, Sziczilia királya 168.
Lallo l. Monterio.
Lamberti, Mosca de' — 66.
Lanciano 228, 232, 292.
Landau (Lando) Konrád, zsoldos vezér 214, 275, 276, 281, 282, 292.
Languedoc 78.
László (IV.) magyar király 97.
Lateran 124, 126.
Latini l. Brunetto.
Lega = szövetség.
Lengyelország 44, 153.

Leo pápa (Nagy, Szent) 48, 52.
Leonessa grófja 154, — vára 172.
Leontios Pilatos 307.
Liber Sextus 103.
Libro de conquisto 19.
Lido, San Niccolo del — 243.
Lipót osztrák herczeg 116.
Livius 19, 32, 103.
Lodi 127.
Lombard liga 289.
Lombardia 49, 52, 60, 95, 126, 139, 143, 159, 182, 255, 256, 288.
London 94.
Longobardok 53.
Loretto gófja 182.
Lothár császár 58.
Lotharingia 52, herczege 36.
Lucanus Pharsaliaja 19, 103.
Lucca városa 10, 51, 113, 162—128, 129, 145, 158, 179, 206, — herczege Castruccio Castracani 124, 126, luccai tájnyelv 27.
Lucera 209.
Lucius történetíró 160.
Lugo vára 292, 293.
Luni városa 51, 128.
Lunigiana 127.
Lunina 49.
Lupo Bonifazio 298.
Lupus (Szent) 52.
Luxenburg 167, -kor 35.

M

Machiavelli Miklós 13, 23, 33, 36.
Macrinus 45.
Magheri, a Villani-krónika kiadója 19, 37, 115.
Magliabecchi-könyvtár 37.
Magog 64.
Magra-folyó 44, 127.
Magyar Fülöp 186.
Magyar Miklós 35, 154, 170. l. Niccolo.
Magyarok 29, 30, 50, 53, 58, 94, 198, 213, 218, 221, 225, 240, 244, 255, 257, 260, 263, 273, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296.
Magyarország 43, 44, 45, 53, 54, 58, 60, 61, 63, 73, 77, 97, 113, 116, 133, 134, 151, 152, 153, 158, 168, 174, 187, 188, 192, 200, 203, 222, 234, 240, 242, 246, 247, 254, 255, 258, 263, 268, 281, 282, 283, 292, 307, — czimere 29.
Mainz 162.
Malaspini-krónika 34, — Giacotto s Ricordano 34.
Malatesta da Rimini-család 175, 240, 289, — Galeotto 232, 241, 295, — Ungaro 295.
Malorca (Maiolica) 44, 152, 191.
Manfréd, Sziczilia királya 28, 84—86, 179,
Manfredi, Giovanni di Ricciardo de' — 267.
Manfredonia városa 222.
Manni L. M. író 13.
Mantova 144, 175.
Marca 44, 52, 126, 182, 210, 231, 289, 293, 294.
Marcianus keletrómai császár 52.
Marco Polo 19, 65.
Maremma 44, 52, 94. 129, 184, 298.
Marghera (Malghera) 256.
Mária, II. Károly neje 97.
Mária, Durazzo Károly neje 186, 200, 201.
Marina vize 45.
Márki Sándor dr. 36.
Mars háza 51, — szobra 67.
Marseille (Marsilia) 191, 205.
Martinella, la — harangja 78.
Martinus Polonus krónikája 19, 44.
Martius 45.
Márton (IV.) pápa 101.
Mastino l. Scala.
Matalona vára 183, 184, 222, 243.
Matera vára 268.
Maultasch Margit tiroli grófnő 304.
Mauritius firenzei püspök 51.

Medea 33.
Medici-család 35, — Giovanni di Manno de' — 177.
Mediolano, Franciscus de — 291.
Melazzo vára 168.
Mercato Nuovo tere Firenzében 11, 75, 78.
MercatoVecchio tere Firenzében 46.
Messer = úr.
Messina 44. — -i-szoros 188, 198.
Mestre vára 256.
Methodios 19, 44.
Miklós (V. Piero da Corvara) ellenpápa 125, 126.
Milano 49, 54, 78, 126, 127, 138, 188, 256, 260, 284, 285, 288, 289, 291.
Milione, Marco Polo műve 65.
Minerbino (Minervino) grófja 210, 211, 214, 222, 268,
Mingrelia 65.
Mladen bán 116.
Modena 34, 49, 52, 175, 288, 291.
Monferrato őrgrófja 102.
Monfort, Amaury de — 79, — Guido 89, 93, — Simon 93.
Monsimpeveri-i csata 10.
Montaigne Essais-i 259.
Monte Barbaro 28.
Montecassino 52, 91.
Montecatini 179, 190.
Montefiore, Gentile da — 113.
Montemorello 45.
Montenero, Pietro di — 124.
Monte santo Agnolo 188.
Montorio grófja, Lallo 169, 176, 240.
Morea (Peloponnesos) 43, 184, — herczegei: Fülöp 84, János 184.
Moreale (Montreale) fra 184, 218, 228, 239, 240, 241.
Morva-folyó 133.
Morvamezei ütközet 94.
Mosony vármegye 233.
Mugello völgye 103, 140, 277.
Muratori Lajos Antal 36, 161.
Murreoni barátok 153, 185.
Mühldorfi ütközet 115.

N

Nagy-Britannia 44.
Nagy magyar csapat 295.
Nagy Sándor 64.
Napoli, Agnolo di — 182.
Nápoly 16, 34, 44, 71, 87, 92, 96, 102, 134, 151, 154, 155, 156, 170, 173, 175, 183, 184, 186, 187, 202, 205, 206, 207, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 224, 225, 228, 232, 237, 241, 306, — -i tájnyelv 27.
Narses 53.
Navarra 44.
Németország 31, 44, 58, 63, 73, 158, 162, 167, 198, 249, 284, 285, 292, 304, — hét választója 248, 251, 267.
Niccolo Ungaro l. Magyar Miklós.
Niccolo Ungaro comes 295. l. Atinai.
Nido 216.
Nimród 22.
Nizza 127, 184, 190, 191.
Nocera de' saracini 86, 208, 212, 222, 239.
Noe 32, 44.
Normandia 44.
Norvégia (Norrea) 44.
Novara 127.
Novello gróf, Andri herczege 155, — fia 173.
Nürnberg 162.
Nyitra püspöke, Kálmán 170.

O

Obsidio Jadrensis 159.
Óbuda (Sigambria) 45.
Oczeán 44, 198.
Oláhország 43, 65.
Olt-folyó 65.
Ombruno, d' — legatus 169.
Ordelaffi Ferencz 175, 295.
Ordini della Giustizia 145, 177.

Oricellai, Andrea degli — 177.
Orlando Gherardo podestà 66.
Oroszország 43.
Orsini Giovanni 133, — Orsini degli — 124.
Orso Napoleone d' — 182.
Ortona 187.
Orto San Michele 76, 130.
Örményország 65.
Ostia 113.
Ószerbia 280.
Osztrák Frigyes 90, — herczeg 158, 247, 304.
Otranto 54, 201.
Ottó (Nagy) császár 58, III. Ottó 60.
Ottokár cseh király 77.
Óvár (Magyar) 233.
Óváry Lipót 34, 257.
Ovidius 19.

P

Padova 175, 256, 261, 268, — ura Ubertino 147.
Pannonia 45, 52, 53, 54, 61, 74.
Pantano di Foggia 71.
Papp József dr. 115, 122.
Páris 34, 114, 128, 305.
Parma 51, 291, 292, — folyó 292.
Passignano kolostora 61,
Patii püspök 293.
Patrimonium Sancti Petri 289.
Paulus Diaconus 54.
Paulus Orosius 19, 103.
Pavia 49, 54, 127.
Pazzi, Monna de' — 13.
Peccioli 298, 299.
Pécs 27, 29. — püspöke 170.
Pelagorga l. Talleyrand.
Pennine-Alpok 104.
Pepoli Jakab, Bologna ura 175.
Perendoli-czég 157.
Pergola 306.
Petrarca Ferencz 138, 305.
Perugia 13, 51, 54, 129, 176, 181, 188, 275, 281.
Peruzzi-czég 156, 192, — Simone de' 177.
Péter (Anjou), Eboli grófja 97, 179, 191.
Péter apostol 125.
Piave-folyó 263.
Piazza del Duomo, Ponte Carraia, Soderini Firenzében 138.
Picardie 44, 163.
Piemonte 295.
Pieve őrtorony 273.
Pignataro Jakab, Aversa kapitánya 221, 226.
Pilosa 92.
Pisa 13, 18, 44, 51, 71, 72, 75, 126—128, 140, 145, 296, 299, 300.
Pisano Andrea 133, 138.
Pistoia 49, 126—128, 129, 145—147, 179.
Pó 54, 145.
Podestà 65.
Poggio 32, — életrajza 31.
Polenta, da — 113.
Polo l. Marco.
Pompeius 44, 45, 50.
Ponte di Sacco 299.
Ponte Vecchio 67.
Pontremoli 51.
Pór Antal műve Nagy Lajosról 153, 154. 156, 158, 161, 170, 171, 175, 176, 181, 183, 184, 185, 188, 190, 198, 199, 204, 206, 210, 212—214, 216, 218, 222, 223, 225, 228, 231, 247, 257, 273, 288, 293, 295, 296.
Pozzuoli 28.
Portinari-czég 35.
Porto Ercole 184.
Porto Pisano 191.
Portugallia 44.
Prato, da — biboros 105, 113, — unokaöcscse 124.
Pray György 218, 247.
Prefazio Giudeo 20.
Presto, Giovanni il — (János pap) 65.
Priamus (III.) 44.

Premysl Ottokár 77.
Proculus (Szent) 49.
Proslavia 234, 246.
Provence 44, 78, 184, 190, 191, 200, 204, 205, 223, 225, 228, 238.
Pucci Antonio 30.
Puglie l. Apulia.

Q

Quinto 45.

R

Racheli A., a Villani-krónika kiadója 37.
Ráczország l. Rascia.
Radagais 49.
Radó Antal, olasz irodalom története 26, 114.
Raimund gróf 78, 79.
Raimund Berengar, Provence grófja 97, 101.
Rascia 116, 280, 282, 283.
Ravenna 44, 53, 55, 213.
Reggio 51, 175, 291, — di Calabria 168.
Rhône 78, 104, 191.
Riccardiana-könyvtár 37.
Ricci-codex 36, 37.
Richard, Cornwallis herczege 79, — király 93.
Rimini 175, 177, 295.
Riscampo kolostora 166, 167.
Riviera 127.
Robbia, Luca della 138.
Róbert, Artois grófja 166.
Róbert, Calabria herczege 97, 101.
Róbert, Durazzo herczege 184, 200.
Róbert, Flandria grófja 93.
Róbert, nápolyi király 34, 113, 116, 123, 126, 133, 134, 151, 152, 153, 168, 170, 172, 179, 183, 198, 201, 268.
Róbert, Taranto herczege 184, 200, 237, 241, 272.
»Róma leánya« 32, 103.
Romagna 44, 49, 55, 73, 113, 126, 129, 159, 171, 175, 192, 242, 288, 289, 293, 294.
Romania (Rumelia) 43, 237.
Romano, Azzelino da — 143.
Romuald 55.
Romulus Augustulus 53.
Rondello gróf 163.
Rosoni Dino 103.
Rossi-család 95, — Betto de' — 268.
Rosso gróf 94.
Rotari longobárd király 53, 54.
Rudolf (Habsburg) 94.
Rutina, rutinok 53.

S

Sagabria, Sagravia l. Zágráb.
Salamon (Bölcs) 15, 179.
Salerno 86, 202, 223, — herczege Károly 97.
Salisbury apátság 19.
Sallustius »Catellinarius« 19, 32, 103.
San Brancazio-negyede Firenzében 74.
Sándor l. Nagy Sándor.
Sándor (Szent) legendája 20.
San Friano (Frediano) kapuja 142, — negyede Firenzében 105, — temploma Luccában 113.
San Jago di Compostella 78.
Sanminiato 60.
San Pietro negyede Firenzében 10, 45, 74, 114, 206, 207.
San Savino 298.
Sanseverino 206, — Róbert gróf 172, 216, 217.
San Valentino 88.
Santa Annunziata 11.
Santa Croce egyháza Firenzében 9.
Santa Gonda 296.
Santa Maria Maggiore Rómában 123, — Novella Firenzében 139.
Santa Reparata Firenzében 51, 138.
Sant'Elmo (Santermo) Nápolyban 202, 206, 207.
Santo Stazio, Tibaldi di — 124.
Sarno vára 182.

Saturnus bolygó befolyása 130, 131.
Savelli Giacopo 124.
Scala, della — család Veronában 143, — Alberto 143, — Bartolomeo 145, — Botticello 144, — Cane Grande 145, 256, 260, — Checchino 145. — Mastino 143, 158, 171, 175.
Scheffer-Boichorst Pál 34.
Schelde 77.
Schiavonia l. Szlavonia.
Scriptores rerum italicarum 36.
Seneca 20, 187.
Ser=úr (papok s jegyzők czime).
Serchio 127.
Sermona l. Sulmona.
Servi l. szerbek.
Sesto 45.
Sevilla (Sibilia) 44.
Sigambria (Óbuda) 45.
Siciliai királyság 16, 19, 44, 71, 84, 101, 129, 151, 153, 156, 158, 168, 174, 176, 188, 192, 198, 226, 233, 237, — története 19, — siciliai vecsernye 93.
Siena 75, 123, 129, 181, 184, 188, 190, 206, 273, 275, 281, — Ricciardo di — 103, 220, — sienai tájnyelv 27.
Sieve-völgy 140, 277.
Sigille vára 256.
Simon mester 289, 290.
Simon (Szent) koporsója Zárában 191.
Simplon-hágó 104.
Sion 10, — püspöke 104.
Skóczia 44, 198.
Soldania 43.
Sophia császárné 53.
Soprony vármegye 233.
Soria l. Sziria.
Spalato 29, 268.
Spanyolország 44, 53.
Spezzia 127.
Spoleto 126.
Sprech gróf 210, 211, 216, 217.
Squilla Giuffredi gróf 185.
Stazio poeta 19.
Stentardo, Guiglielmolo, la — 89.
Stilicho 49.
Stinche-fogház 11.
Strozzi-könyvtár 9, — Francesco degli 177.
Sulmona (Sermona) 170, 172, 182, 232.
Svédország (Svezia) 44, 48.
Sybel 34.
Symonds 12, 27.
Szabó Károly 52.
Székács 160.
Szaloniki (Saloniche) 43.
Szaraczénok 57.
Szárdinia 44, 55.
Szász herczeg 162.
Szász Károly 114.
Szászország 44, 54.
Századok 34, 123, 134, 159, 160, 161, 163, 171, 222, 260.
Szent Apostol egyháza Firenzében 56.
Szentföld 88.
Szentírás 20, 125.
Szent János egyháza Firenzében 11, 53, 133.
Szent Péter egyháza Rómában 123, 124, 219.
Szerbek 283.
Sziria 31.
Szlavonia (Schiavonia) 43, 116, 152, 156, 158, 170, 187, 203, 222, 240, 242, 243, 252, 254, 255, 262, 268, 276, 282.

T

Tabule Toletane 20.
Tagliacozzo 88, 90.
Talamone 129.
Talenti Francesco építész 138.
Talleyrand-Perigord (Pelagorga biboros) 152, 158, 159, 161, 172, 186, 201.
Tanais (Don) 43.
Taranto herczege 237, 239, 241,

268, — Fülöp 97, — Róbert 184, 191, 192, 200.
Tarantoi-öböl 294.
Tatárok 64, 234, 246.
Teano vára 173.
Teri-aranyak 87.
Terlizi gróf 154.
Terma 46.
Terracina 169, 188.
Terra di Lavoro 173, 212, 214, 218, 221, 222, 223, 228.
Thames-folyó 94.
Theodosius császár 48,
Thessalonica 367.
Thierry Amade 52.
Tizino 49, 54.
Tintoretto (J. Robusti) 160.
Tirol 304.
Tiroli grófnő 33.
Tirreni tenger 44, 127.
Tivoli (Tiboli, Tibur) 125, 126.
Toldi Miklós 35.
Tornese, pénznem 220.
Toscana 44, 49, 54, 57, 60, 94, 97, 129, 132, 139, 143, 159, 181, 210, 238, 247, 300.
Toscan nép 33.
Tosigliano 57.
Tosinghi-czég 35.
Totila (Attila) 42, 46, 48, 49, 50, 51, 52.
Torrentino Lorenzo 36.
Toulousei grófság 79.
Tours 220.
Trani 222, 269.
Trau 268.
Treviso 44, 241, 254—274, 293.
Tribaldino 33.
Trieri érsek 133, 162.
Trinci, Ugolnioda — gróf 169, 171, 175.
Trivalle 298.
Trója története 19, — trójai menekültek 43.
Troyes 52.
Tuder, Tudertini 45.
Tunis 31, 75, 76.
Turkesztán 73.
Tünü bég 247.

U

Ubaldini, Ghisello degli — 277, — Tano da Castello degli — 284.
Uberti-család 63, — Piero Asini degli — 86, — Schiatta degli — 67.
Ubertino, Padova ura 147.
Udine 174.
Ugoni, Filippo degli — 75.
Ulászló (Lokietek) 151.
Umbria 45.
Unghero = *a)* magyar, *b)* magyar arany 75.
Uovo várkastély Nápolyban 186, 187, 202, 206, 207, 226.
Urbino 175, 182.
Uros István szerb fejedelem 280.
Uzzano, da — czég 35, 157.
Üzbég 247.

V

Vagyonbecslés Firenzében 122.
Valdera 296, 298.
Val' di Nievole 179.
Val' dipesa 190, 288, — Petroio di — család 60.
Valentinianus császár 48.
Valerius Maximus 19, 103.
Valleri, Allardo di — 88, 90.
Valombrosa-rend 60.
Valois Károly herczeg 101, 114, — leánya Katalin 153, 170, 174, — Fülöp 190.
Vámbéry Ármin 259.
Vandalok 48, 50.
Varchi Benedek 37, 50.
Vasmegye 233.
Vásári Miklós 170.
Velencze (Vinegia) 24, 44, 45, 65, 113, 124, 145, 152, 170, 222, 241, 242, 243, 252, 254—74.
Velenczei-öböl 43.
Velletri 126.
Venafri 173.

Ventimiglia 223.
Venturino barát 139.
Vercelli 127.
Vergilius 12, 19, 103, 306.
Verina olasz író 9.
Verona 143, 175, 176, 260, — urai a della Scalak.
Vértesy J. 160.
Vespasiano 31.
Veszprém (Visprimiense) 29, — püspöke Garai János 171, 181.
Via Calzaioli Firenzében 10, 130. — Dante 114, — Tavolini 10.
Vicenza 49, 267.
Viennei dauphin 190.
Viglionese 228.
Villa Arnina 45.
Villani-család 9, 10, — Filippo élete 13, 14, — János (Giovanni) élete 10, 11 — jellemzése 11, 12, — priorsága 76, — Rómában 102, 103, — utazása Siónon át 104. — újabb priorsága 129, — a Szt. János egyház felügyelő-bizottságának tagja — 233, túsz Ferrarában 145—147, — Jacopo di Giovanni 11, — Lorenzo di Piero 10, — Matteo (Máté) élete 13.
Villano di Stoldo 9.
Villani krónika erkölcsi czélzata 15, — szabadságszeretete 16, — világnézete 17, — természettudományi ismeretei 18, — módszere 19, — forrásai 19, — tárgyilagossága 21, — pártállása 22, — egyháziassága 24, — leirásai 28, felosztása 30, — szerkezete 31, — ókori hatás 32, 33, — összeköttetése nápolyi krónikákkal 34, — a magyar történelem kútfője 35, — kiadásai 36, 37.
Villa Nova, Arnalda da — 20.
Villa san Procolo 13.
Villári Pasquale 30, 34.
Vilmos chartresi püspök 253.
Vinegia l. Velence.
Visconti család 29, — Bernabó 260, 281, 283, 284, 288, 289—294, — Galeasso 126, 127, — Galeasso 284, — Lucchino 169, 188.
Visegrád 133.
Viterbo 91, 94.
Vittori, Pagolo di Boccuccio de' — 177.
Volterra 51, 191, 296, 299.
Volturno-folyó 44, 71, 173, 183, 218.
Vöröskő uradalma 188.
Vranai-perjelség 218.

W

Waibling vára 67.
Welf-család 67.
Werner von Urslingen (Guernieri) 188, 189, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 218, 231, 232, 233.
Widichind 64.
Wolfhardt Konrád (Currado Lupo) 202, 204, 208, 209, 210—218, 221, 228, 239—41, 255, 256, — Ulrich (Guelforte) 188, 202. 204, 208, 233, 234.

Y

Ypern 77.

Z

Zágráb (Sagravia) Sagabria) 27, 29, 254, 255, 294.
Zanobi da Strada költő 305, 306, 308.
Zászlókocsi (Carroccio) 78.
Zára (Giara) 27, 29, 116, 152, 156, 158, 170, 174, 242, 252, 254, 255, 262, 267, 268, 271, 272, 274, 290, 291.
Zárai béke 274.
Zengg 222.
Zigány Árpád 115.
Zmaiovich Vincze zárai érsek 291.

